Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економічних відносин та фінансів
Кафедра обліку, аудиту та оподаткування

МАТЕРІАЛИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРЕДМЕТНОГО ТЕСТУ З ОБЛІКУ ТА ФІНАНСІВ ЄДИНОГО ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ НА НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ МАГІСТРА

ЧАСТИНА 1 ОБЛІК

Навчально-методичний посібник

Харків
2024

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економічних відносин та фінансів
Кафедра обліку, аудиту та оподаткування

МАТЕРІАЛИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРЕДМЕТНОГО ТЕСТУ З ОБЛІКУ ТА ФІНАНСІВ ЄДИНОГО ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ НА НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ МАГІСТРА

(відповідно до Програми, затвердженої Наказом МОН № 154 від 11.02.2022 р.)

Навчально-методичний посібник

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальностей 071 «Облік і оподаткування» та 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Затверджено
рішенням Науково-методичної комісії факультету економічних відносин та фінансів
(протокол № 1 від 23.02.2024 р.)

Харків
2024

УДК 657:336](075.8)
М 32

Схвалено
на засіданні кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Протокол № 7 від 07.02. 2024р.

Рецензенти:
Ларіна Т.Ф., д-р екон. наук, професор, декан факультету економічних відносин та фінансів, професор кафедри економіки та бізнесу Державного біотехнологічного університету
Нестеренко О.О., д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри статистики, обліку та аудиту Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

М 32 Матеріали підготовки до предметного тесту з обліку та фінансів єдиного фахового вступного випробування на навчання для здобуття ступеня магістра : навч.-метод. посібник. Ч. 1: Облік / Держ. біотехнол. ун-т; авт.-уклад. : Н.Б. Кащена, С.І. Василішин, Т.Г. Маренич, Н.С. Акімова, Л.М. Янчева, Н.І. Рижикова, В.В. Ярова, Т.А. Наумова, Л.О. Кирильєва, І.В. Нестеренко, Л.А. Поливана, В.О. Вєлієва, Р.М. Остапенко – Харків, 2024. – 347 с.

Навчально-методичний посібник рекомендований для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які готуються до складання єдиного фахового вступного випробування за програмою предметного тесту з обліку та фінансів для вступу на навчання для здобуття ступеня магістра.

В частину 1 посібника увійшли такі розділи програми: «Фінансова звітність підприємств за НП(С)БО», «Фінансовий аналіз», «Фінансовий облік за НП(С)БО», «Управлінський облік»

© Н.Б. Кащена, С.І. Василішин, Т.Г. Маренич, Н.С. Акімова, Л.М. Янчева, Н.І. Рижикова, В.В. Ярова, Т.А. Наумова, Л.О. Кирильєва, І.В. Нестеренко, Л.А. Поливана, В.О. Вєлієва, Р.М. Остапенко. 2024
© ДБТУ, 2024

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичний посібник для самостійної підготовки до Єдиного фахового вступного випробування (ЄФВВ) для вступу на навчання для здобуття ступеня магістра було укладено відповідно до Програми предметного тесту з обліку та фінансів єдиного фахового вступного випробування, затвердженої Наказом МОН № 154 від 11.02.2022 р.

Навчально-методичний посібник укладено з метою допомогти здобувачам систематизувати і закріпити набуті знання з тем, перелік яких винесено для оцінювання підготовленості вступника і здобутих раніше компетентностей та підготуватись до проходження єдиного фахового вступного випробування.

Єдине фахове вступне випробування (ЄФВВ) – це форма вступного випробування для вступу на навчання до магістратури на основі здобутого ступеня вищої освіти бакалавра, магістра (освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста), яка передбачає використання організаційно-технологічних процесів здійснення зовнішнього незалежного оцінювання. Єдине фахове вступне випробування проводить Український центр оцінювання якості освіти.

Єдине фахове вступне випробування складається із двох тестів: загальних навчальних компетентностей та предметного.

Для вступу на спеціальності 071 Облік і оподаткування та 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок галузі 07 «Управління та адміністрування» передбачено предметний тест з обліку та фінансів.

Програма предметного тесту з обліку та фінансів Єдиного фахового вступного випробування містить питання за наступними розділами:

- Фінансова звітність підприємств за НП(С)БО;
- Фінансовий аналіз;
- Оподаткування;
- Бюджетна та податкова система;
- Фінансовий облік за НП(С)БО;
- Управлінський облік;
- Фінанси підприємств;
- Банківська справа та страхування.

В Частину 1. – «Облік» навчально-методичного посібника увійшли матеріали за наступними розділами програми: розділ «Фінансова звітність підприємств за НП(С)БО», розділ «Фінансовий аналіз», розділ «Фінансовий облік за НП(С)БО», розділ «Управлінський облік».

Формат, тематика та послідовність викладеного матеріалу сприятимуть формуванню знань, вмінь та навичок, які необхідні для успішного проходження випробування і виконання тестових завдань.

Навчально-методичний посібник призначений для студентів закладів вищої освіти, осіб котрі готуються до вступу до магістратури та проходження єдиного фахового вступного випробування за програмою предметного тесту з обліку та фінансів.

РОЗДІЛ 1
ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЗА НП(С)БО (9-11%)

1.1. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ (0,8-1,2%)

1.1.1. Регулювання фінансової звітності в Україні *(рівень А)*

Державне регламентування звітності полягає в тому, що для усіх галузей економіки і підприємств встановлюються єдині показники і єдині форми звітності, принципи складання і терміни подання з метою узагальнення показників звітності окремих підприємств в межах галузей економіки.

Основними нормативно-правовими документами, які регулюють порядок складання і подання фінансової звітності є:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, який поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно з законодавством.

2. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73, затверджено наказом Міністерства фінансів України, в якому визначається мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів. Норми цього положення застосовуються до фінансової звітності і консолідованої фінансової звітності юридичних осіб усіх форм власності (крім банків та бюджетних установ), які зобов’язані подавати фінансову звітність згідно із законодавством.

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 628, яке визначає порядок складання консолідованої фінансової звітності та загальні вимоги до розкриття інформації щодо складання консолідованої фінансової звітності. Норми цього положення застосовуються групою юридичних осіб, яка складається з материнського (холдингового) підприємства та дочірніх підприємств (крім групи підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності, або групи підприємств, у якій материнське (холдингове) підприємство складає фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності).

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28 травня 1999 р. № 137: визначає порядок виправлення помилок, внесення та розкриття інших змін у фінансовій звітності. У ньому вказано, що виправлення помилок, допущених при складанні фінансових звітів у попередніх роках, здійснюється шляхом коригування

сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року, якщо такі помилки впливають на величину нерозподіленого прибутку (непокритого збитку); виправлення помилок, які відносяться до попередніх періодів, вимагає повторного відображення відповідної порівняльної інформації у фінансовій звітності.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність», норми якого регулюють порядок формування показників фінансової звітності суб'єктами малого та мікропідприємства, яка визначена ним як скорочена у таких формах: «Баланс» (ф. № 1-м); «Звіт про фінансові результати» (ф. № 2-м); форма № 1-мс і форма № 2-мс відповідно.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок подання фінансової звітності» від 28.02.2000 р. № 419 (зі змінами та доповненнями), дія якого поширюється на всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми господарювання і форми власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно із законодавством.

7. Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності». Цими Методичними рекомендаціями визначається порядок розкриття інформації за статтями форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів», форми № 4 «Звіт про власний капітал».

8. Положення про інвентаризацію активів та зобов’язань, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879), яке визначає порядок проведення інвентаризації активів, у тому числі основних засобів, і зобов’язань та оформлення її результатів. Застосовується юридичними особами, створеними відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності (крім банків), а також представництвами іноземних суб’єктів господарської діяльності.

9. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку та ін.

Загальне державне керівництво бухгалтерським обліком в Україні здійснює **Кабінет Міністрів України**.

Державне регулювання бухгалтерського обліку здійснюється з метою:

– створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що є обов’язковими для всіх підприємств і організацій і гарантують, захищають інтереси користувачів;

– удосконалення бухгалтерського обліку і звітності;

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку і фінансової звітності здійснюється **Міністерством фінансів України**, що затверджує національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, інші нормативно-

правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності.

Порядок ведення бухгалтерського обліку і складання звітності в банках установлюється **Національним банком України** відповідно до законодавства. Порядок ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів і госпрозрахункових операцій бюджетних установ установлюються Державним казначейством України відповідно до законодавства.

При Міністерстві фінансів України діє дорадчий орган – **Методологічна рада по бухгалтерському обліку**. Він бере участь у розробці і розгляді проектів національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативних актів, рекомендацій з удосконалювання організаційних форм і методів бухгалтерського обліку і підготовці, перепідготовці, підвищенню кваліфікації бухгалтерів.

Дана рада здійснює методологічне забезпечення ведення сучасної технології збору й обробки облікової економічної інформації.

В Україні встановлена основна **нормативно-правова база регулювання бухгалтерського обліку:**

І Рівень – Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» № XIV від 16.07.99 р. Законом визначені правові основи регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні.

Закон складається з 5 розділів. У першому розділі визначена сфера чинності закону, ціль бухгалтерського обліку і фінансової звітності, основні принципи, валюта.

В другому розділі «Державне регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності» розглянуті питання регулювання обліку і звітності, функції і задачі Методологічної ради по бухгалтерському обліку.

У третьому розділі розглянуті питання організації бухгалтерського обліку на підприємствах, основні вимоги до порядку ведення первинних облікових документів і регістрів, правові основи проведення інвентаризації активів і зобов’язань.

У четвертому розділі визначені загальні вимоги до фінансової звітності, основи організації консолідованої і зведеної звітностей, визначені звітний період, порядок надання й обнародування фінансової звітності, а також контроль за дотриманням законодавства.

П’ятий розділ містить порядок вступу закону в силу.

ІІ Рівень – Укази, постанови, нормативні акти, Кабінету Міністрів України, інших урядових органів, що встановлюють принципові норми, які необхідно використовувати при розробці положень третього і четвертого рівнів.

ІІІ Рівень – регулюється національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку по окремих темах і напрямкам.

Для забезпечення гармонізації фінансової звітності 29 червня 1973 р. створено **Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку**.

Практика свідчить, що прийняття і використання МСБО забезпечує:

– зменшення ризику для кредиторів та інвесторів;

– зниження витрат кожної країни на розробку власних стандартів;

– поглиблення міжнародної кооперації в галузі бухгалтерського обліку;

– однозначне розуміння фінансової звітності та зростання довіри до її показників у всьому світі

IV Рівень – складаються рекомендації, інструкції з ведення бухгалтерського обліку окремих видів активів, зобов'язань, інших бухгалтерських операцій із застосуванням прогресивних форм обліку і способів його ведення.

1.1.2. Мета та склад фінансової звітності *(рівень А)*

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства.

Основні вимоги до фінансової звітності викладено в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та у Національному положенню (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (Далі НП(С)БО 1).

Норми НП(С)БО 1 застосовуються до фінансової звітності і консолідованої фінансової звітності юридичних осіб (далі – підприємства) усіх форм власності (крім банків та бюджетних установ), які зобов'язані подавати фінансову звітність згідно із законодавством.

Для суб'єктів малого підприємництва і представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності національними положеннями (стандартами) встановлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу (форма №1-м) і звіту про фінансові результати (ф №2-м), форма і порядок складання яких визначаються НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність».

Форма і склад статей фінансової звітності визначаються НП(С)БО 1 і наводяться у додатках 1 і 2 до цього Національного положення (стандарту). Тобто у цих додатках наведено **форми фінансової звітності:**

- Балансу (Ф№ 1);
- Звіту про фінансові результати (Ф№ 2);
- Звіту про рух грошових коштів (Ф№3);
- Звіту про власний капітал (Ф№4);
- Приміток до фінансової звітності (Ф№5).

У балансі відображаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства. У випадках, передбачених нормативно-правовими актами, складається окремий баланс. Показники окремого балансу і відповідних форм фінансової звітності включаються до балансу і відповідних форм фінансової звітності підприємства.

У звіті про фінансові результати розкривається інформація про доходи, витрати, прибутки і збитки, інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період.

У звіті про рух грошових коштів наводяться дані про рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. При складанні фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності підприємства можуть обрати спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту.

У звіті про власний капітал розкривається інформація про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

У примітках до фінансової звітності наводиться інформація про призначення та умови використання кожного елемента власного капіталу (крім зареєстрованого капіталу).

1.1.3. Якісні характеристики та принципи підготовки фінансової звітності *(рівень В)*

Інформація, яка наведена у фінансових звітах повинна бути зрозуміла та розрахована на однозначне тлумачення її користувачем за умови, що вони мають достатні знання. А це означає, що складні поняття, котрі є необхідними для прийняття рішень, не повинні виключатися із звітності.

Фінансова звітність повинна включати інформацію, котра впливає на прийняття рішень, дозволяє своєчасно оцінити минулі, поточні, майбутні події; підтвердити та скоригувати їх оцінку зроблену в минулому. А це можливо тільки в тому випадку коли при наданні інформації у фінансовій звітності будуть дотримуватись таких критеріїв: **суттєвість, своєчасність, повнота, нейтральність, об'єктивність.**

Інформація є суттєвою, якщо її відсутність може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та керівником підприємства.

Повнота означає повне висвітлення діяльності підприємства, тобто фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій і подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її підґрунті.

Нейтральність передбачає об’єктивне надання інформації. Інформація не є нейтральною, якщо вона може вплинути на ухвалення рішення.

Об'єктивність обумовлена невизначеністю деяких подій (наприклад, повернення сумнівної заборгованості, термін експлуатації основних засобів тощо). У зв'язку з цим при оцінці наведеної у звітах інформації варто не допускати завищення активів, або заниження доходів, витрат, зобов'язань підприємства. Це значить, що збитки і зобов'язання необхідно відображати в бухгалтерському обліку відразу ж після одержання підтвердження про імовірність їхнього утворення, а активи і доходи – тільки тоді, коли вони реально отримані.

Бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на таких принципах:

− повне висвітлення – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

− автономність – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

− послідовність – постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

− безперервність – оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі;

− нарахування – доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

− превалювання сутності над формою – операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

− єдиний грошовий вимірник – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюються в єдиній грошовій одиниці;

− інших принципах, визначених міжнародними стандартами або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі залежно від того, які з наведених стандартів застосовуються підприємством.

1.2. БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН) (3,5-4,5)

1.2.1. Призначення балансу та його структура *(рівень В)*

Баланс — це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Визначення Балансу за **формою №1** вимоги до нього та зміст його статей наведено в **НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності».**

При складанні балансу малих підприємств за формою № 1-м враховують вимоги НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність». Баланс малого

підприємства відрізняється від балансу інших підприємств меншою кількістю статей балансу. В ньому дозволяється об’єднувати облік розрахунків, додаткового капіталу, готової продукції на одному балансовому рахунку, показувати забезпечення, довгострокові зобов’язання в цілому.

Метою складання Балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату для прийняття ефективних економічних рішень.

Бухгалтерський баланс являю собою двосторонню таблицю, у лівій частині – **активі балансу** – міститься інформація про активи підприємства з погляду їхнього складу і розміщення. **Активи,** те чим володіє чи розпоряджається підприємство (ресурси). В правій частині – **пасиві балансу** – міститься інформація про джерела фінансування активів і склад цих джерел з погляду власного чи позикового капіталу. **Пасиви** характеризують правовий аспект майна підприємства, до них відносяться зобов'язання і капітал.

Головна особливість балансу – рівність підсумків активу і пасиву. Між складовими елементами Балансу існує зв'язок, який зображується формулою:

Активи (А) = Зобов'язання (З) + Капітал (К)

Активи — це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Тобто, для того, щоб засоби підприємства відобразити в активі Балансу необхідно щоб вони відповідали таким ознакам:

- це ресурс, який контролюється підприємством;
- виник в результаті минулих подій;
- використання його приведе до отримання економічної вигоди.

Якщо ж актив не відповідає хоча б одній з цих ознак, то він не може бути відображений в Балансі.

Зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла в наслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Тобто, для того щоб зобов'язання відобразити в пасиві Балансу необхідно щоб вони відповідали таким вимогам:

• були заборгованістю, яка виникла в наслідок минулих подій;

• погашатиметься в майбутньому ресурсами підприємства;

• погашення приведе до зменшення ресурсів і відповідно, до зменшення економічної вигоди.

Власний капітал — це частина в активах підприємства, що, залишається після вирахування зобов’язань. Тобто, величина власного капіталу буде тим більшою, чим будуть меншими зобов'язання.

Формула Балансового зв'язку для визначення власного капіталу має вигляд:

$$К = А - З$$

Дані про власний капітал необхідні для визначення потреб у фінансових ресурсах в майбутньому та для передбачення розподілу прибутку.

Інформація про зобов'язання підприємства допомагає користувачам оцінити здатність його щодо виконання своїх обов'язків перед кредиторами.

За даними Балансу оцінюється автономність підприємства, його ліквідність, плато- і кредитоспроможність тощо.

1.2.2. Актив балансу. визначення, оцінка та класифікація активів *(рівень В)*

Активи – ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується призведе до надходження економічних вигод у майбутньому. Наприклад, придбанні сировина й матеріали, використані в процесі виробництва перетворюються в готову продукцію, реалізація якої призведе до отримання доходу. При цьому сума одержаного (очікуваного) доходу повинна бути більшою за здійсненні витрати, а саме, на суму непрямих податків і запланованого рівня прибутку.

Актив відображується в Балансі за умови, що:

1. оцінка його може бути достовірно визначена;
2. очікується отримання в майбутньому економічних вигод, пов’язаних з його використанням.

Витрати на придбання та створення активу, які не можуть бути відображені в балансі, включаються до складу витрат періоду у звіті про фінансові результати. Наприклад, вартість придбаних фінансових інвестицій з метою отримання доходу, у разі оголошення емітента банкрутом, не можуть визнаватися активом. А показуються у звіті про фінансові результати, як інші витрати (втрати) від інвестиційної діяльності.

Активи мають визнаватися і відображатися в Балансі у вартісному виразі з використанням певної бази, а саме: історичної собівартості, залишкової (балансової) вартості, чистої вартості реалізації, теперішньої вартості.

Історична собівартість. Активи відображуються в Балансі за сумою сплачених грошових коштів чи їх еквівалентів або за справедливою вартістю компенсації, виданої, щоб придбати їх, на момент купівлі. Цей метод оцінки превалює над іншими, виходячи з вимоги принципу „історична (фактична) собівартість.

Залишкова (балансова) вартість визначається шляхом вирахування із первісної (фактичної, історичної) вартості суми нарахованого зносу (амортизації) на дату балансу. Застосовується для оцінки і відображення в Балансі необоротних матеріальних та нематеріальних активів.

Теперішня вартість. Активи відображуються за теперішньою дисконтованою вартістю майбутніх чистих надходжень грошових коштів, які, як очікується, має генерувати стаття під час звичайної діяльності підприємства. За цією оцінкою в Балансі відображаються довгострокові необоротні активи, на які нараховуються доходи (відсотки, проценти).

Чиста вартість реалізації. Очікувана ціна реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх виробництва та реалізацію. Наприклад, відпускна ціна матеріалів становить 20 грн за одиницю. Витрати пов'язані з їх продажем – 5 грн. Тоді, чиста вартість реалізації матеріалів дорівнюватиме 15 грн (20 грн - 5грн). Застосовується для оцінці і відображення в Балансі залишків запасів.

Запаси відображуються в Балансі за меншою з двох оцінок: первинною вартістю або чистою вартістю реалізації.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Поточна дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги) відображується у балансі за чистою реалізаційною вартістю.

Активи Балансу класифікуються на необоротні і оборотні.

Оборотними активами вважаються грошові кошти і їх еквіваленти, необмежені у використанні та інші активи, призначені для реалізації чи використанні (споживанні) протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати Балансу.

До оборотних активів відносять: залишки незавершеного виробництва, виробничих запасів, готової продукції, товарів, поточні біологічні активи, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи.

Усі інші активи, що не є оборотними класифікуються як необоротні. **До необоротних активів** належать: нематеріальні активи, незавершені капітальні інвестиції, основні засоби, інвестиційна нерухомість, довгострокові біологічні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, інші необоротні активи.

1.2.3. Особливості оцінки та розкриття в балансі необоротних активів *(рівень С)*

Нематеріальний актив відображається в балансі, якщо:

- є ймовірність отримання в майбутньому економічних вигід від його використання;
- його оцінка може бути достовірно визначена.

Не визнаються як активи:

- витрати на дослідження;
- організаційні витрати (витрати на реєстрацію підприємства, емісію цінних паперів тощо);
- витрати на перебазування або реорганізацію частини чи всього підприємства;
- витрати на підготовку кадрів;
- витрати на внутрішньогенерований гудвіл;
- витрати на рекламу тощо.

Ці витрати відображають у звіті про фінансові результати у складі витрат періоду, в якому вони мали місце.

Початкова оцінка нематеріальних активів здійснюється за собівартістю їх придбання чи створення.

Собівартість окремо придбаного нематеріального активу включає його ціну, мито, усі податки, що не підлягають відшкодуванню, інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням активу, за вирахуванням будь-яких отриманих торговельних знижок.

Якщо нематеріальний актив надійшов у результаті обміну на інший актив, то його собівартість визначається за справедливою вартістю отриманого активу, яка дорівнює справедливій вартості переданого активу з урахуванням будь-яких грошових доплат, здійснених під час обмінної операції.

У примітках до балансу щодо кожного класу основних засобів слід розкривати:

- оцінки, які застосовувались для визначення балансової вартості кожного класу основних засобів;
- застосовані методи амортизації;
- застосовані терміни корисної експлуатації або норми амортизації;
- валову балансову вартість та суму накопиченого зношення на початок і кінець звітного періоду;
- узгодження балансової вартості на початок і кінець звітного періоду з відображенням:
- надходження;
- вибуття;
- придбання шляхом об'єднання підприємств;
- зміни в результаті переоцінок;
- нарахованого зношення;
- інших змін.

Якщо у звітному періоді відбулась переоцінка основних засобів, у примітках обов’язково розкривають:

- базу, застосовану для переоцінки активів;
- дати чинності переоцінки;
- залучення незалежного оцінювача;
- сутність будь-яких індексів, що їх застосовували для визначення валової балансової вартості;
- зміни дооцінки протягом звітного періоду.
- Фінансові звіти також можуть розкривати:
- наявність і розміри обмежень на права власності, а також основні засоби, які було передано як забезпечення зобов’язань;
- валову балансову вартість повністю амортизованих основних засобів, які продовжують використовувати;
- балансову вартість основних засобів, вилучених з експлуатації та призначених для продажу;

− справедливу вартість основних засобів, коли вона суттєво відрізняється від балансової.

1.2.4. Склад, оцінка та відображення в балансі оборотних активів *(рівень С)*

2-й розділ активу Балансу містить інформацію про стан та структуру оборотних активів підприємства.

Оборотними вважаються активи (ресурси), які переносять свою вартість на готову продукцію (роботи, послуги) протягом дванадцяти місяців з дати Балансу або одного операційного циклу, якщо він довший за рік.

Відповідно із принципом ліквідності у першій частині розділу 2 відображуються повільно ліквідні активи, у другій частині – середньої ліквідності, у третій частині – високоліквідні активи (розподіл є чисто умовним).

До ресурсів, що повільно реалізуються включаються виробничі запаси, поточні біологічні активи, готова продукції і товари на складі, витрати майбутніх періодів.

До середньо ліквідних активів відносяться дебіторська заборгованість покупців за реалізовані товари (продукцію, роботи, послуги), у т. ч. забезпечена векселями, дебіторська заборгованість з бюджетом за податками й платежами, інша дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, крім еквівалентів грошових коштів.

Високоліквідні активи включають грошові кошти та їх еквіваленти, в т.ч. в касі і на рахунку в банку як в національній так й в іноземній валюті. До еквівалентів грошових коштів належать короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

До статті *з*апаси належать: виробничі запаси; поточні біологічні активи, тобто молодняк тварин і тварини на відгодівлі, продукція сільського господарства і лісового господарства; незавершене виробництво; готова продукція; товари.

Порядок обліку і оцінки запасів визначається НП(С)БО 9 «Запаси».

Запаси відображаються в Балансі за найменшою з двох оцінок: первинною вартістю або чистою вартістю реалізації.

Не включаються до первинної вартості запасів:

1. понаднормові витрати і нестачі запасів;
2. проценти за користування позиками (кредитами);
3. витрати на збут;
4. загальногосподарські та інші подібні витрати (втрати).

Запаси відображаються в Балансі за чистою вартістю реалізації в разі зменшення їх вартості, псування чи морального старіння, або коли іншим чином втратили первинно очікувану вигоду. Чиста вартість реалізації визначається по кожній одиниці запасів.

Переоцінка запасів здійснюється на індивідуальній основі у випадку, коли чиста вартість реалізації стає меншою за їхню собівартість (балансову вартість).

Сума, на яку первинна вартість їх реалізації, та вартість повністю втрачених (зіпсованих або тих, що не вистачає) запасів списуються на витрати звітного періоду. Суми втрат від псування цінностей і нестач до прийняття рішень про конкретних винуватців відображуються на забалансових рахунках. Після встановлення винної особи, вартість відшкодування зараховується в складі дебіторської заборгованості і доходу звітного періоду.

У Примітках до фінансової звітності наводиться інформація про:

- методи оцінки запасів;
- балансову (облікову) вартість запасів в розрізі класифікаційних груп;
- балансову (облікову) вартість запасів, переданих у переробку, на комісію, в заставу;
- балансову (облікову) вартість запасів, які відображені за чистою вартістю реалізації.

Дебіторська заборгованість представлена в Балансі наступними статтями:

Векселі одержані. Відображається поточна заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за реалізовану продукцію (товари, роботи і послуги), інших активів, яка забезпечена векселями. Показуються за їх номінальною вартістю.

За товари, роботи, роботи, послуги (відображується за чистою вартістю реалізації).

По розрахунках з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків (відображується за первинною вартістю (сумою погашення).

Інша поточна дебіторська заборгованість. Відображається всі види дебіторської заборгованості, які не входять до складу дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги і дебіторської заборгованості по розрахунках, зокрема – заборгованість підзвітних осіб, працівників підприємства за придбанні цінності в кредит (з відстроченням платежу) або за отриманні позики, за проживання у відомчих житлових будинках, за утримання дітей у дошкільних закладах, які зараховані на балансі підприємства тощо.

У Примітках до фінансової звітності наводиться інформація про:

- загальну кількість дебіторів;
- суму простроченої дебіторської заборгованості, які можна вважати сумнівною (безнадійною);
- метод оцінки сумнівних боргів.
- Поточні фінансові інвестиції. У цій статті відображається сума поточних фінансових інвестицій, термін погашення яких не перевищує один рік (12 місяців) з дати Балансу.
- До поточних фінансових інвестицій відносяться:
- короткострокові цінні папери, які вільно конвертуються на ринку цінних паперів;

− казначейські векселі і депозитні сертифікати, з терміном погашення більше трьох місяців, але не довше дванадцяти місяців з дати Балансу ;

− інші короткострокові боргові папери;

− інші цінні папери, зокрема деривативи, придбані з метою перепродажу протягом терміну, що не перевищує один рік.

Поточні фінансові інвестиції відображуються в Балансі за нижчою з двох оцінок – собівартістю або ринковою вартістю.

Порядок обліку і оцінки поточних фінансових інвестицій визначається НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції».

Витрати майбутніх періодів – Стаття, яка містить інформацію як про оборотні так і необоротні активи, а саме: витрати, які стосуються наступних звітних періодів. Крім усього до них відносяться витрати, пов'язані з організацією та розширенням виробництва, оплатою, наперед, орендних платежів, періодичних видань, витрат зв'язку тощо.

Грошові кошти та їх еквіваленти. Відображаються суми коштів у касі підприємства, на всіх рахунках в банку, які можуть бути використані у господарській діяльності без обмежень, еквіваленти грошових коштів. У цій статті окремо наводяться кошти в національній та іноземній валютах.

Інші оборотні активи. Відображаються суми оборотних активів, які не можуть бути включені до вищенаведених статей розділу «Оборотні активи».

1.2.5. Характеристика статей власного капіталу та порядок їх відображення в балансІ *(рівень В)*

При створенні підприємства його **початковий (стартовий) капітал (К)** дорівнює **активам (А),** які інвестори (засновники) передали в його розпорядження як внески у вигляді майна (активи). В момент реєстрації підприємства взаємозв'язок між активами і капіталом буде мати вигляд:

А = К

Але в процесі функціонування у підприємства виникають **зобов'язання (З)** і формула зв'язку буде такою:

А = К + З

Власний капітал — це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Таким чином, формула розрахунку капіталу матиме такий вигляд:

К = А – З

Враховуючи визначення **доходів (Д) і витрат (В)** та їх вплив на власний капітал основне бухгалтерське рівняння буде такими;

А = К + З + Д – В

У цьому вигляді бухгалтерська рівність дає наочне уявлення про економічний взаємозв'язок основних форм звітності: різниця між доходами і витратами, являє собою чистий прибуток (чистий збиток), який розраховується у Звіті про фінансові результати, який збільшує (зменшує) власний капітал підприємства.

Крім доходів і витрат, існують ще дві операції, що впливають на величину власного капіталу, це: **інвестиції (І)** та **вилучення капіталів (Вл) власниками**. Вони також можуть бути введені до основної бухгалтерської рівності:

$$\mathbf{А = К + З + Д – В + І – Вл}$$

У такій формі балансова рівність використовується досить рідко, але вона найбільш наочно демонструє не тільки процес збільшення капіталу в результаті власної діяльності підприємства, а й можливості його змін, які привносяться із зовні, тобто інвесторами.

Власний капітал утворюється за рахунок двох джерел:

- внесення власниками (засновниками) грошей чи інших активів;
- накопичення суми прибутку, що залишається на підприємстві.

Складові власного капіталу відображаються в бухгалтерському обліку одночасно з відображенням активів і зобов'язань, які призводять до зміни власного капіталу.

Розрізняють такі види власного капіталу:

Зареєстрований капітал – зафіксована в установчих документах сума статутного капіталу, іншого зареєстрованого капіталу, а також пайовий капітал.

Капітал у дооцінках – капітал у сумі дооцінки необоротних активів і фінансових інструментів.

Додатковий капітал – емісійний дохід (сума, на яку вартість продажу акцій власної емісії перевищує їхню номінальну вартість), вартість безкоштовно отриманих необоротних активів, сума капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал.

Резервний капітал складається із суми резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – капітал, що утворився за рахунок нерозподіленого прибутку та не бус розподілений між акціонерами та реінвестований у підприємство.

Неоплачений капітал – сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу.

Вилучений капітал утворюється за рахунок вартості акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників.

Причини зміни власного капіталу наведено у табл. 1.1.

1.2.6. Визначення, оцінка та класифікація зобов’язань *(рівень В)*

У другому та третьому розділах пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) наводиться інформація про стан та структуру довгострокових й поточних зобов’язань (забезпечень) підприємства.

Зобов’язання зі строком погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу називаються **довгостроковими**. Інформація про стан зобов’язань та забезпечень відображається окремими статтями, по кожному їх виду.

Таблиця 1.1

Зміни власного капіталу

Причини змін власного капіталу, що призводять до його	
Збільшення (+)	**Зменшення (-)**
Зареєстрований капітал (графа 3 ф. № 4; р. 1400 ф. № 1 «Баланс»)	
• Формування розміру статутного капіталу при створенні підприємства; • Спрямування частини прибутку до статутного капіталу; • Реєстрації випуску нових акцій (для акціонерних товариств); • Збільшення номінальної вартості акцій; Збільшення кількості акцій номінальної вартості; • Вступні внески пайовиків	• Зменшення номінальної вартості акцій; • Анулювання (на суму номінальної вартості) акцій, викуплених у акціонерів; • Повернення частки статутного капіталу при виході учасників на суму, Зафіксовану в установчому договорі; • Списання непокритих збитків
Додатковий капітал (графа 5 ф. № 4; р. 1410 ф. № 1 «Баланс»)	
• Емісійний дохід (розміщення акцій за ціною, що перевищує їх номінальну вартість); • Реалізація викуплених акцій за ціною, що перевищує їх номінальну вартість; Анулювання акцій власної емісії, ціна викупу яких менше номінальної вартості	• Анулювання акції власної емісії, ціна викупу яких перевищувала номінальну вартість; • Реалізація викуплених акцій за ціною, що менше ціни викупу
Резервний капітал (графа 6 ф. № 4; р. 1415 ф. № 1 «Баланс»)	
• Спрямування частини прибутку на його формування та поповнення	• Виплати за рахунок резервного капіталу (дивіденди за привілейованими акціями; відсотки за облігаціями); • Покриття збитків
Нерозподілений прибуток (графа 7 ф. № 4) р. 1420 ф. № 1 «Баланс»)	
• Чистий прибуток, одержаний за звітний період (р. 2350 ф. № 2 «Звіт про фінансові результати»)	• Виплата дивідендів; • Чистий збиток за звітний період (р. 2355 ф. № 2 «Звіт про фінансові результати»); • Відрахування до резервного капіталу
При коригуванні залишків на початок звітного періоду:	
• зміна облікової політики(р.4005ф.№4 «Звіт про власний капітал») (+) або (-); • виправлення помилок (р. 4010 ф. № 4 «Звіт про власний капітал») (+) або (-); • інші зміни (р. 4090 ф. № 4 «Звіт про власний капітал») (+) або (-)	
Неоплачений капітал (графа 8 ф. № 4; р. 1425 ф. № 1 «Баланс»)	
• Заборгованість за внесками до статутного капіталу	• Погашення заборгованості шляхом внесення внесків до статутного капіталу; • Заборгованість за неоплаченими акціями (частками), які раніше з метою перепродажу були викуплені в інших учасників
Вилучений капітал (графа 9 ф. № 4; р. 1430 ф. № 1 «Баланс»)	
• Фактична собівартість акцій власної емісії (часток), викуплених в акціонерів (учасників); • Вилучення частини капіталу у випадку виходу учасника	• Реалізація (перепродаж) викуплених акцій власної емісії (часток) на суму фактичної собівартості; • Анулювання викуплених акцій на суму фактичної собівартості; • Виплата дивідендів викупленими власними акціями

Довгострокові зобов’язання і забезпечення представлені у розділі ІІ пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан). До довгострокових зобов’язань і забезпечень належать:

– відстрочені податкові зобов’язання;
– довгострокові кредити (позики) банку;
– інші довгострокові зобов’язання;
– довгострокові забезпечення;
– цільове фінансування.

Усі довгострокові зобов’язання, по яких нараховуються відсотки (проценти) відображаються у Балансі (Звіті про фінансовий стан) за теперішньою (дисконтованою) вартістю.

Стаття «Відстрочені податкові зобов’язання». Відображається сума податку на прибуток, що підлягає сплаті в майбутніх періодах, яка утворилась внаслідок тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінок. Відстрочені податкові зобов’язання виникають у випадку, коли обліковий податок на прибуток, визначений у Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), є більший за податкове зобов’язання, визначене за чинним податковим законодавством.

Стаття «Довгострокові кредити банку». Показується сума заборгованості підприємства банкам за отримані від них позики (кредити), з терміном повернення (погашення) довший за дванадцять місяців з дати балансу.

Стаття «Інші довгострокові зобов’язання». У цій статті показується сума довгострокових зобов’язань, які не можуть бути включені до інших статей цього розділу, зокрема зобов’язання за фінансовим лізингом, довгострокова заборгованість підприємства щодо зобов’язання із залученням позикових коштів на яких нараховуються відсотки. Прикладом можуть бути зобов’язання за довгостроковими облігаціями.

Стаття «Довгострокові забезпечення». У цій статті наводиться сума довгострокових забезпечень підприємства.

Стаття «Цільове фінансування». Наводиться сума залишків отриманих, але не витрачених коштів цільового фінансування та цільового надходження.

Поточні зобов’язання і забезпечення. Поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу. Поточні зобов’язання та забезпечення відображуються в розділі ІІІ пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) за сумою погашення (фактичною собівартістю, первинною вартістю). До поточних зобов’язань та забезпечень належать наступні статті Балансу (Звіту про фінансовий стан):

– короткострокові кредити банків – показується загальна сума зобов’язань по отриманих короткострокових позик (кредитів) банку;

– поточна кредиторська заборгованість за: а) довгостроковими зобов’язаннями – відображається сума зобов’язань підприємства за довгостроковою заборгованістю, що підлягає сплаті у поточному звітному році; б) товари, роботи, послуги – відображається непогашена на дату балансу сума

заборгованості підприємства постачальникам (підрядникам) за придбанні товари, роботи, послуги тощо; в) розрахунками з бюджетом – відображається загальна сума податків й обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету. В рядку т. ч. з податку на прибуток – показується сума нарахованого податку на прибуток, згідно чинного законодавства, що підлягає сплаті до бюджету; г) розрахунками зі страхування – сума непогашеного боргу перед органами соціального страхування за обов'язковим та іншими видами страхування; д) розрахунками з оплати праці – поточна сума кредиторської заборгованості по оплаті праці.

Поточні забезпечення. У цій статті наводиться інформація про створенні забезпечення, які підлягають погашенню протягом звітного року, у т. ч. забезпечення щодо виплати чергових відпусток, матеріальної допомоги тощо.

Доходи майбутніх періодів. У цій статті включаються суми доходів, нарахованих протягом поточного або попередніх звітних періодів, які будуть визнані у наступних звітних періодах.

Інші поточні зобов'язання. У цій статті показується інформація про загальну суму інших поточних зобов'язань, які не були включені до вище перелічених статей поточних зобов'язань.

1.2.7. Особливості оцінки та розкриття в балансі довгострокових зобов'язань *(рівень В)*

Довгострокові зобов'язання – зобов'язання, які повинні бути погашені протягом більше як 12 місяців, або протягом періоду більшого, ніж один операційний цикл підприємства з дати балансу, якщо такий цикл становить більш як 12 місяців.

Тобто для визнання зобов'язання довгостроковим достатньо виконання однієї з двох зазначених умов. Тому зобов'язання підприємства, яке виконує складні замовлення із звичайним циклом завершення більше як 12 місяців, можуть бути класифіковані у вимірі операційного циклу. Так, якщо таке підприємство має зобов'язання з погашення кредиту через 14 місяців, воно може не відносити цю заборгованість до довгострокових, якщо його звичайний операційний цикл становить 15 місяців.

Зобов'язання, на яке нараховуються відсотки та яке підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, слід розглядати як довгострокове зобов'язання, якщо первісний термін погашення був більше ніж дванадцять місяців та до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання на довгострокове.

Виникнення довгострокових зобов'язань, як правило, визначається угодою, яка затверджує графік погашення зобов'язання позичальником та порядок сплати ним відсотків, якщо це передбачено умовами відповідної угоди. Саме ці умови та сума активів, яку отримує підприємство в обмін на зобов'язання, визначають показники, що пов'язані з існуванням та погашенням довгострокової заборгованості.

Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Довгострокове зобов’язання за кредитною угодою (якщо угода передбачає погашення зобов’язання на вимогу кредитора (позикодавця) у разі порушення певних умов, пов’язаних з фінансовим станом позичальника), умови якої порушені, вважається довгостроковим, якщо:

позикодавець до затвердження фінансової звітності погодився не вимагати погашення зобов’язання внаслідок порушення;

не очікується виникнення подальших порушень кредитної угоди протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Довгострокові зобов'язання, на які нараховується відсоток відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю – дисконтованою сумою майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікуйся, буде необхідна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

1.2.8. Склад поточних зобов’язань та відображення їх у балансі *(рівень С)*

До поточних зобов’язань і забезпечень належать наступні статті Балансу (Звіту про фінансовий стан):

Короткострокові кредити банків – показується загальна сума зобов’язань по отриманих короткострокових позик (кредитів) банку.

Поточна кредиторська заборгованість (довгострокові зобов’язання – відображається сума зобов’язань підприємства за довгостроковою заборгованістю, що підлягає сплаті у поточному звітному році; заборгованість за товари, роботи, послуги – відображається непогашена на дату балансу сума заборгованості підприємства постачальникам (підрядникам) за придбанні товари, роботи, послуги тощо; заборгованість за розрахунками з бюджетом – відображається загальна сума податків й обов’язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету; заборгованість за розрахунками зі страхування – сума непогашеного боргу перед органами соціального страхування за обов’язковим та іншими видами страхування; заборгованість за розрахунками з оплати праці – поточна сума кредиторської заборгованості по оплаті праці.

Поточні забезпечення. У цій статті наводиться інформація про створенні забезпечення, які підлягають погашенню протягом звітного року, у т. ч. забезпечення щодо виплати чергових відпусток, матеріальної допомоги тощо.

Доходи майбутніх періодів. У цій статті включаються суми доходів, нарахованих протягом поточного або попередніх звітних періодів, які будуть визнані у наступних звітних періодах.

Інші поточні зобов'язання. У цій статті показується інформація про загальну суму інших поточних зобов'язань, які не були включені до вище перелічених статей поточних зобов'язань.

Поточні зобов'язання відображають в Балансі за сумою погашення. Сума погашення – недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

1.3. ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД) (2,5-3,5)

1.3.1. Загальна характеристика звіту про фінансові результати *(рівень В)*

Звіт про фінансові результати є складовою частиною квартальної і річної фінансової звітності підприємств. Зміст, структура і форма звіту для великих та середніх підприємств регламентується НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (ф.2), для малих – НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність» (ф.2-М) для суб'єктів малого підприємництва.

Звіт про фінансові результати – це звіт про доходи, витрати і результати діяльності підприємства.

Метою складання цього звіту є надання користувачам повної, правдивої і неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності підприємства за звітний період.

Формування фінансових результатів у Звіті про фінансові результати підпорядковане видам діяльності підприємства. Діяльність підприємства поділяється на операційну (основну та іншу операційну), фінансову та інвестиційну.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства тобто операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), які є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

До операційної також належать інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Інвестиційна діяльність пов'язана з придбанням та реалізацією необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів.

Фінансова діяльність приводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Звіт про фінансові результати складається наростаючим підсумком за оборотами номінальних рахунків. Інформація в Звіті про фінансові результати наводиться на дві дати:

- за звітний період;
- за відповідний попередній період.

До категорій цього звіту відносяться витрати, доходи, збитки, прибуток.

Витрати (В) – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

До господарських операцій, які супроводжуються зменшенням економічних вигод у вигляді вибуття активів, але не є витратами підприємства слід віднести викуп акцій або їх часток, вилучення вкладів і паїв, розподіл власного капіталу між власниками, (нарахування дивідендів і їх виплата) тощо.

Доходи (Д) – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників).

До господарських операцій, які супроводжуються збільшенням економічних вигод у вигляді надходження активів, але не є доходами підприємства слід віднести сплату заборгованості за внесками до статутного капіталу, додаткові внески за рішенням акціонерів тощо.

Для визначення фінансового результату необхідно співставити доходи і витрати , які забезпечили отримання цих доходів.

Збиток – це перевищення суми витрат над сумою доходу для отримання якого були здійснені ці витрати.

Прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані; ними витрати.

При складанні **Звіту про фінансові результати** необхідно дотримуватися принципу нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів.

Доходи і витрати визнаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження чи сплати грошей та відображаються в бухгалтерському обліку тих періодів, до яких вони відносяться.

Звіт про фінансові результати складається з чотирьох розділів:

Розділ I. «Фінансові результати» (р.2000-2355).

Розділ II. «Сукупний дохід» (р.2400-2465).

Розділ III. «Елементи операційних витрат» (р.2500-2550).

Розділ IV. «Розрахунок показників прибутковості акцій» (р.2600-2650).

У першому розділі «Фінансові результати» звіту про фінансові результати відображається сума доходів і витрат від операційної (основної, іншої операційної), фінансової, інвестиційної, визначається чистий прибуток або збиток звітного періоду.

У другому розділі «Сукупний дохід» розраховується сукупний дохід підприємства, отриманий у звітному періоді, тобто зміни у власному капіталі внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками). У цьому розділі наводиться інформація щодо дооцінки (уцінки) необоротних активів, фінансових інструментів; накопичених курсових різниць; частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних

підприємств та інший сукупний дохід. Інший сукупний дохід – доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства;

У третьому розділі «Елементи операційних витрат» наводиться склад операційних витрат за елементами (матеріальні затрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальне страхування; амортизація; інші операційні витрати), яких зазнало підприємство в процесі своєї діяльності протягом звітного періоду, за вирахуванням внутрішнього обороту, тобто за вирахуванням тих витрат, які становлять собівартість продукції (робіт, послуг) виробленої і спожитої самим підприємством. Собівартість реалізованих товарів, запасів, іноземної валюти у цьому розділі не наводиться.

Інформація цього розділу використовується при складанні Звіту про рух грошових коштів в частині коригування суми прибутку від звичайної діяльності до оподаткування на негрошові операції, а саме на суму нарахованої амортизації.

Заповнення цього розділу здійснюється за рахунками 8 класу «Витрати за елементами» (за винятком рахунку 85 «Інші витрати», на якому ведеться облік витрат інвестиційної і фінансової діяльності).

Підприємству, яке не використовує рахунки класу 8, для визначення розміру операційних витрат і заповнення II розділу доведеться здійснювати додаткові вибірки.

Четвертий розділ «Розрахунок показників прибутковості акцій» заповнюється лише акціонерними товариствами, прості акції яких відкрито продаються та купуються на фондових біржах, а також товариствами, які знаходяться у процесі випуску зазначених акцій.

1.3.2. Визнання, класифікація та оцінка доходів і витрат у Звіті про фінансові результати *(рівень В)*

Для правильного визначення фінансового результату діяльності підприємства необхідно дотримуватися умов визнання доходів і витрат.

Доходи визнаються якщо:

− Оцінка доходу може бути достовірно визначена;

− В момент збільшення активів, (крім активів, що забезпечують вигоди протягом декількох звітних періодів або) зменшення зобов’язань, які призводять до збільшення власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Так НП(С)БО 15 «Дохід» (пункт 6) зазначено, що **не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:**

− суми непрямих податків таких як податку на додану вартість, акцизів, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету та позабюджетних фондів;

− суми надходжень за договором комісії, агентським і іншим аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо;

− суми попередньої оплати продукції (товарів, робіт послуг);

− суми авансів в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг);
− надходження, що належать іншим особам;
− суми завдатку під заставу або в погашення позики, якщо це передбачено відповідним договором;
− надходження від розміщення цінних паперів.

Важливе значення має класифікація доходів, яка об'єднує їх в групи з метою відображення їх в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, зокрема у Звіті про фінансові результати.

НП(С)БО 15 «Дохід» (п. 7) визначає такі групи доходів:
− дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
− чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
− інші операційні доходи;
− фінансові доходи;
− інші доходи.

Дохід відображається в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, що отримані або підлягають отриманню.

Якщо безоплатно отриманий актив забезпечує надходження економічних вигід протягом кількох звітних періодів, то доходи визнаються на систематичній основі (наприклад, у сумі нарахованої амортизації) протягом тих звітних періодів, коли надходять відповідні економічні вигоди.

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - загальний дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг без вирахування наданих знижок, повернення раніше проданих товарів та непрямих податків і зборів (податку на додану вартість, акцизного податку тощо).

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.

До складу інших операційних доходів включаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зокрема:
− дохід від операційної оренди активів;
− дохід від операційних курсових різниць;
− відшкодування раніше списаних активів;
− дохід від роялті, відсотків, отриманих на залишки коштів на поточних рахунках в банках;
− дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій), необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття.

До складу фінансових доходів включаються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

До складу інших доходів включаються дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які

виникають у процесі господарської діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів), інших активів визнається в разі наявності таких умов:

− покупцеві передані ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);

− підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);

− сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена;

− є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені. Дохід не визнається, якщо витрати не підлягають достовірній оцінці.

Дохід від надання послуг, визнається виходячи зі ступеня завершеності операції з надання послуг на дату Балансу за умови:

− можливості достовірної оцінки доходу;

− ймовірності надходження економічних вигод від надання послуг;

− можливості достовірної оцінки ступеня завершеності надання послуг на дату Балансу;

− можливості достовірної оцінки витрат, здійснених для надання послуг та необхідних для їх завершення.

Оцінка ступеня завершеності операції з надання послуг проводиться на підставі:

− ознайомлення з обсягами виконаної роботи;

− визначенням питомої ваги обсягу послуг, наданих на певну дату, у загальному обсязі послуг, які мають бути надані;

− визначенням питомої ваги витрат, яких зазнає підприємство у зв'язку із наданням послуг, у загальній очікуваній сумі таких витрат. Сума витрат, здійснених на певну дату, включає тільки ті витрати, які відображають обсяг наданих послуг на ту саму дату.

Але якщо дохід (виручка) від надання послуг не може бути достовірно визначений, то він відображається в бухгалтерському обліку в розмірі визначених витрат, що підлягають відшкодуванню.

При визнанні доходів слід пам'ятати, що цільове фінансування може не визнаватися або визнаватися доходом.

Не визнається цільове фінансування доходом доти, поки не існує підтвердження того, що воно буде отримане та підприємство виконає умови щодо такого фінансування. Так не визнається цільовим фінансуванням плата за користування дитячими дошкільними закладами. Вона включається до складу інших операційних доходів.

Цільове фінансування капітальних інвестицій визнається доходом протягом періоду корисного використання відповідних об'єктів інвестування (основних засобів, нематеріальних активів тощо) пропорційно сумі нарахованої амортизації цих об'єктів.

Дохід може визнаватися у результаті використання активів підприємства іншими сторонами. Такі види доходів можуть бути у вигляді відсотків, роялті та дивідендів.

При цьому такі доходи визнаються якщо;

− ймовірне надходження економічних вигод, пов'язаних з цією операцією;

− дохід може бути достовірно оцінений.

Відсотки визнаються у тому звітному періоді, до якого вони належать, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами.

Роялті визнаються на основі принципу нарахування відповідно до економічного змісту певної угоди.

Дивіденди визнаються у тому періоді, коли прийнято рішення про їх виплату.

Правила оцінки доходів визначені НП(С)БО 15 «Дохід» (п. п.21-24).

1. За справедливою вартістю активів, що отримані, або підлягають отриманню;
2. У разі відстрочення платежу, внаслідок чого виникає різниця між справедливою вартістю та номінальною сумою грошових коштів або їх еквівалентів, які підлягають отриманню за продукцію(товари, роботи, послуги та інші активи), така різниця визнається доходом у вигляді відсотків;
3. Сума доходу за бартерним контрактом визначається за справедливою вартістю активів, робіт, послуг, що одержані або підлягають одержанню підприємством, зменшеною або збільшеною відповідно на суму переданих або одержаних грошових коштів та їх еквівалентів;
4. Якщо справедливу вартість активів, робіт, послуг, які отримані або підлягають отриманню за бартерним контрактом, достовірно визначити неможливо, то дохід визначається за справедливою вартістю активів, робіт, послуг, (крім грошових коштів та їх еквівалентів), що передані за цим бартерним контрактом.

НП(С)БО 16 «Витрати» визначають умови визнання або невизнання витрат. Витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснювалися.

Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені. Якщо актив забезпечує отримання економічних вигод протягом декількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості між відповідними періодами.

Не визнаються витратами і не включаються в звіт про фінансові результати:

− платежі за договорами комісії, агентських угод і інших аналогічних договорів на користь комітента, принципала і тому подібне;

− попередня (авансова) оплата запасів, робіт, послуг;

− погашення отриманих позик;

− інші зменшення активів або збільшення зобов'язань, що не відповідають ознакам, приведеним в п. 6 НП(С)БО 16;

− витрати, які відображуються зменшенням власного капіталу відповідно П(С)БО.

Пунктом 7 НП(С)БО 16 передбачено, що **витрати** в бухгалтерському обліку **визнають** виходячи з принципу **відповідності**, тобто в тому звітному періоді, в якому було отримано дохід, для якого їх було здійснено.

Якщо актив забезпечує отримання економічних вигод протягом декількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, у вигляді амортизації) між відповідними звітними періодами. Наприклад, довгострокові активи (основні засоби, нематеріальні активи) можуть забезпечувати економічні вигоди впродовж декількох років, тому їх вартість підлягає включенню до складу витрат протягом строку корисної експлуатації шляхом нарахування амортизації.

Для обліку та планування витрат підприємства важливе значення має їх класифікація.

Визнані підприємством витрати від звичайної діяльності в бухгалтерському обліку класифікуються за такими групами:

- собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
- адміністративні витрати;
- витрати на збут;
- інші операційні витрати;
- фінансові витрати;
- інші витрати.

Крім того, витрати операційної діяльності підприємства поділяються за такими економічними елементами:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація;
- інші операційні витрати.

1.3.3. Визначення чистого прибутку (збитку) звітного періоду *(рівень С)*

Прибуток – сума на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Збитки – перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати.

Визначення фінансового результату полягає у визначенні чистого прибутку (збитку) звітного періоду. З цією метою в бухгалтерському обліку передбачається послідовне зіставлення доходів і витрат. Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов’язань, які призводять до зростання власного капіталу. Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов’язань, які призводять до зменшення власного капіталу.

В бухгалтерському обліку чистий прибуток (збиток) формується поступово протягом фінансово-господарського року від усіх видів звичайної діяльності та включає:

- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- валовий прибуток (збиток);
- фінансовий результат від операційної діяльності;
- фінансовий результат до оподаткування;
- чистий фінансовий результат.

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) розраховують як різницю між отриманим доходом (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і сумою податків (ПДВ + Акцизного податку + Інші вирахування з доходу).

Валовий прибуток (збиток) розраховують як різницю між отриманим чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робі послуг) і собівартістю реалізованої продукції.

Фінансовий результат від операційної діяльності розраховують як суму валового прибутку від операційної діяльності та інших операційних доходів від операційної діяльності за мінусом адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Фінансовий результат до оподаткування розраховують як суму фінансового результату операційної діяльності та доходу від участі в капіталі, інших фінансових доходів, інших доходів за мінусом фінансових витрат, втрат від участі в капіталі та інших витрат.

Чистий фінансовий результат розраховують як різницю між фінансовим результатом і до оподаткування та сумою податку на прибуток.

1.3.4. Визначення економічних елементів операційних витрат *(рівень В)*

У розділі ІІІ Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) «Елементи операційних витрат» наводяться відповідні елементи операційних витрат (на виробництво, збут та управління і інші операційні витрати), яких зазнало підприємство в процесі ведення господарської діяльності протягом звітного періоду, та які викликали отримання підприємством доходу. Для складання (заповнення) розділу ІІІ Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) необхідно використовувати інформацію, що містяться на дебеті рахунків класу 8 Плану рахунків «Витрати за елементами». Якщо підприємство не використовує рахунки цього класу, то в якості джерел інформації беруться кредитові обороти відповідних рахунків бухгалтерського обліку.

Елементи операційних витрат діляться на:

Матеріальні затрати – Обороти за Дт рах. 80 або обороти за Дт рах. 23, 91, 92, 93, 94 (за винятком собівартості реалізованих запасів і товарів) з Кт рах. 20, 21, 22, 24, 25, 27.

Витрати на оплату праці – Обороти за Дт рах. 81 або обороти за Дт рах. 23, 91, 92, 93, 94 з Кт рах. 66 і субрах. 471 (у частині сум забезпечень на виплату відпускних), 477 (у частині забезпечень на матеріальне заохочення)

Відрахування на соціальні заходи – Обороти за Дт рах. 82 або обороти за Дт рах. 23, 91, 92, 93, 94 з Кт рах. 65 і субрах. 471 (у частині сум страхових внесків від забезпечень на оплату відпусток), 472, 477 (у частині сум страхових внесків від забезпечень на матеріальне заохочення)

Амортизація – Обороти за Дт рах. 83 або обороти за Дт рах. 23, 91, 92, 93, 94 з Кт рах. 13.

Інші операційні витрати - Обороти за Дт рах. 84 або обороти за Дт рах. 23, 91, 92, 93, 94 (за винятком собівартості реалізованих товарів і запасів) – не враховані вище витрати за дебетовим оборотом вказаних рахунків.

У розділі ІІІ форми № 2 не показують (п. 3.37 Методрекомендацій № 433):

− внутрішній оборот, тобто витрати, що становлять собівартість продукції (робіт, послуг), виготовленої та спожитої самим підприємством;

− собівартість реалізованих товарів і запасів.

Рядок 2520 можна заповнити за «залишковим принципом», включивши до нього всі витрати операційної діяльності (обороти за рахунками 23, 91, 92, 93, 94) за вирахуванням витрат, відображених у ряд. 2500, 2505, 2510 і 2515 форми № 2, внутрішнього обороту, а також собівартості реалізованих товарів і запасів.

1.3.5. Розрахунок прибутку на акцію *(рівень С)*

Четвертий розділ «Розрахунок показників прибутковості акцій» заповнюється лише акціонерними товариствами, прості акції яких відкрито продаються та купуються на фондових біржах, а також товариствами, які знаходяться у процесі випуску зазначених акцій.

Мета цього розділу – розрахувати дивіденди на одну просту акцію.

Зміст і методика заповнення цього розділу регламентується НП(С)БО 24 «Прибуток на акцію».

Інвесторів цікавить, ефективність використання підприємством ресурсів, які надані власниками простих акцій.

Для розуміння змісту цього розділу і методики його заповнення необхідно знати визначення таких термінів.

Фінансовий інструмент – контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одному підприємстві і фінансового зобов’язання або інструмента власного капіталу в іншому.

Антирозбавляюча потенційна проста акція – фінансовий інструмент або інша угода, конвертація яких у прості акції приведе до збільшення чистого прибутку (зменшення чистого збитку) на одну просту акцію від звичайної діяльності в майбутньому.

Потенційна проста акція – фінансовий інструмент або інша угода, які дають право на отримання простих акцій.

Розбавляюча потенційна проста акція – фінансовий інструмент або інша угода, конвертація яких у прості акції призведе до зменшення чистого прибутку (збільшення чистого збитку) на одну просту акцію від звичайної діяльності у майбутньому.

Середньорічна кількість простих акцій – середньозважена кількість простих акцій, які перебували в обігу протягом звітного року.

Скоригований чистий прибуток (збиток) – чистий прибуток (збиток) після вирахування дивідендів на привілейовані акції, скоригований на вплив розбавляючих простих акцій.

Скоригована середньорічна кількість простих акцій – середньорічна кількість простих акцій в обігу, скоригована на середньорічну кількість потенційних простих акцій.

Часовий зважений коефіцієнт – частка від ділення загальної кількості днів (місяців), протягом яких акції перебували в обігу, на загальну кількість днів (місяців) у звітному році.

Для заповнення рядків цього розділу необхідно дотримуватися єдиної методології і послідовності розрахунків за усі звітні періоди, а саме:

− розрахувати чистий прибуток (збиток) з урахуванням суми прибутку(збитку), який належить власникам простих і привілейованих акцій;

− розрахувати середньозважену кількість простих акцій, які знаходяться в обігу;

− розрахувати чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію (ПНА);

− розрахувати скоригований чистий прибуток (збиток) на просту акцію;

− розрахувати скориговану середньозважену кількість простих акцій в обігу;

− розрахувати скоригований прибуток (збиток) на акцію;

− визначити суму оголошених дивідендів на кількість простих акцій.

Якщо відкриті акціонерні товариства не матимуть потенційних простих акцій, але незалежно від цього в Звіті про фінансові результати вони повинні вказати обидва показники прибутку на акцію,(р.2610, 2615). У цьому випадку сума прибутку на акцію буде однакова .

Розрахунок чистого прибутку на акцію (ПНА) здійснюється за формулою:

$$ПНА = \frac{ЧП-ДП}{С};$$

де ЧП — чистий прибуток (збиток), грн;

ДП — дивіденди, нараховані власникам привілейованих акцій, грн;

С — середньозважена кількість простих акцій в обігу, одиниць.

Якщо підприємство отримало збитки, то при розрахунку чисельника цієї формули необхідно до суми збитків (р. 2355) додати суму дивідендів, нарахованих власникам привілейованих акцій.

1.4. ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ (2,5-3,5) *(рівень В)*

У процесі діяльності підприємство витрачає та отримує грошові кошти, тобто відбувається їх рух. У Балансі підприємства показується кількість грошових коштів на початок та кінець періоду, з чого можна визначити лише величину їх збільшення чи зменшення. У Звіті про фінансові результати відображено лише суму нарахованих доходів та витрат, а також отриманий протягом звітного періоду прибуток, а інформація про джерела надходження та витрачання коштів відсутня.

Зовнішніх користувачів бухгалтерської інформації цікавить, чи були основним джерелом надходження грошових коштів операційна діяльність або інші надходження (вимушена реалізація необоротних активів, запасів, отримання кредитів), чи спрямовувались грошові надходження на розширення виробництва або погашення боргів, чи вміє підприємство належним чином управляти власними коштами тощо.

Метою складання Звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах (далі – грошові кошти) за звітний період.

При складанні **фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності** підприємства можуть обрати спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту.

Підприємство розгорнуто наводить суми надходжень та видатків, що виникають у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Якщо рух грошових коштів у результаті однієї операції включає суми, які належать до різних видів діяльності, то ці суми наводяться окремо у складі відповідних видів діяльності. Наприклад, платіж за фінансовим лізингом включає заборгованість за устаткування (фінансова діяльність) та відсотки за використання устаткування (операційна діяльність).

Не включаються до звіту про рух грошових коштів:

- Внутрішні зміни у складі грошових коштів до звіту про рух грошових коштів (отримання грошей у банку і оприбуткування їх у касу тощо);
- Негрошові операції (отримання активів шляхом фінансової оренди; бартерні операції; придбання активів шляхом емісії акцій тощо).

Звіт показує, наскільки ефективно підприємство використовувало свої грошові кошти, на що їх використовувало і як генерувало (завдяки власним ресурсам чи зовнішнім запозиченням).

Форма та вимоги до складання Звіту про рух грошових коштів визначені НП(С)БО 1, згідно якого:

Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їхньої вартості (депозитні сертифікати, державні казначейські білети тощо).

Негрошові операції – операції, які не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів.

Обороти за не грошовими операціями (бартерні операції, вартість активів, отриманих за фінансовою орендою або шляхом емісії акцій) до Звіту про рух грошових коштів не включають.

Рух грошових коштів – надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. При цьому переміщення грошей з каси у банк чи навпаки або розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках до грошових потоків не включаються.

НП(С)БО 1 передбачає складання звіту в розрізі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Мета такого поділу грошових потоків полягає в тому, щоб чітко відобразити спроможність підприємства генерувати грошові кошти від операційної діяльності.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Грошові потоки від операційної діяльності включають:

- надходження коштів від продажу готової продукції, товарів, робіт, послуг;
- надходження коштів від здавання майна в оренду;
- витрати на оплату сировини, товарів, робіт, послуг та інші витрати операційної діяльності (електроенергія, опалення, водопостачання, послуги зв'язку тощо);
- виплати за розрахунками з персоналом;
- сплата відсотків за користування кредитами;
- сплата податків, зборів тощо.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів, тобто **інвестиційна діяльність** – це вкладення фінансових коштів з метою отримання доходу.

Грошові потоки від інвестиційної діяльності включають:

- надходження грошей від реалізації корпоративних прав (акції, частки в капіталі інших підприємств), від отримання дивідендів, від повернення раніше наданих позик тощо;
- видаток коштів внаслідок придбання корпоративних прав, боргових зобов'язань, необоротних активів, майнових комплексів, від надання позик тощо.

Фінансова діяльність – це діяльність, яка приводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства. Іншими словами **фінансова діяльність** – це діяльність із залучення грошових коштів у результаті фінансових операцій.

Грошові потоки від фінансової діяльності включають:

- надходження грошових коштів від продажу власних акцій та боргових зобов'язань (облігацій), векселів, надходження внесків до статутного фонду, отримання банківських кредитів тощо;
- видаток коштів внаслідок викупу власних акцій, часток у статутному фонді, облігацій, повернення кредитів, сплати дивідендів тощо.

За міжнародним стандартом IAS 7 пропонуються два методи визначення обсягу руху грошових коштів: прямий та непрямий методом із застосуванням відповідної форми звіту.

За прямим методом рух грошових коштів у результаті операційної діяльності визначається за сумою надходжень від операційної діяльності та сумою витрачання на операційну діяльність грошових коштів за даними записів їх руху на рахунках бухгалтерського обліку.

Більш простий непрямий метод, за якого рух грошових коштів у результаті операційної діяльності визначається шляхом коригування прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування.

За цим методом **чистий рух грошових коштів від операційної діяльності** є коригуванням всієї суми прибутку (збитку) підприємства за звітний період до оподаткування (рядок 2290 або 2295 Звіту про фінансові результати) на зміни на початок і кінець звітного періоду залишків виробничих запасів, дебіторської і кредиторської заборгованості, що утворилася за операціями операційної діяльності, доходів і витрат майбутніх періодів, резерву (забезпечення) майбутніх витрат і платежів, а також на обороти не грошових статей (амортизація необоротних активів, курсові різниці) та інших статей фінансової звітності, пов’язаних з рухом коштів від інвестиційної та фінансової діяльності. Негрошові операції до звіту не включаються.

Негрошові операції – це операції, що не потребують використання коштів і їх еквівалентів. Прикладами не грошових операцій є:

- бартерні операції;
- придбання активів шляхом емісії акцій;
- збільшення активів на умовах фінансової оренди і т. д.

Генерування грошових коштів полягає у продажу активів і зменшенні інвестицій у необоротні активи. Однак зменшення інвестицій у необоротні активи може завдавати збитків підприємству в довгостроковому плані.

Робота із **заповнення звіту** починається з визначення різниці між статтями балансу на початок та кінець року. Збільшення активів є використанням грошових коштів, а зменшення – вивільненням грошових коштів, раніше вкладених в активи. Це взаємовідношення є оберненим щодо пасивів. У загальному плані чистий прибуток коригується на зміни в оборотних активах і зобов'язаннях за звітний період. Крім того, чистий прибуток

коригується на не грошові статті (амортизація, відкладені податки чи збитки, зміни в курсі валют тощо). У багатьох випадках може відбуватися взаємозалік операцій, наприклад, збільшуються одночасно і актив, і зобов'язання (наприклад, купівля сировини без попередньої оплати).

Звіт про рух грошових коштів складається за звітний період (графа 3) і за аналогічний попередній період (графа 4).

При заповненні цього звіту слід пам'ятати, що якщо рух грошових коштів у результаті однієї операції включає суми, які належать до різних видів діяльності, то ці суми слід наводити окремо у складі відповідних видів діяльності: операційної, інвестиційної та фінансової.

Крім цього при заповненні цього звіту підприємство розгорнуто наводить суми надходжень та видатків, що виникають в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Складання Звіту про рух грошових коштів можна поділити на кілька етапів:

- **етап 1:** "Перенесення показника прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування";
- **етап 2:** "Визначення руху грошових коштів у результаті операційної діяльності";
- **етап 3:** "Визначення руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності";
- **етап 4:** "Визначення руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності";
- **етап 5:** "Визначення руху грошових коштів за звітний період";
- **етап 6:** "Перенесення залишку грошових коштів на початок року";
- **етап 7:** "Облік впливу зміни валютних курсів на залишок грошових коштів";
- **етап 8:** "Визначення і звіряння залишку грошових коштів на кінець

РОЗДІЛ 2
ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ (9-11%)

2.1. СУТНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ (0,8-1,2) *(рівень А)*

2.1.1. Сутність і завдання фінансового аналізу *(рівень А)*

Фінансовий аналіз через реалізацію сукупності функціональних задач (рис. 2.1). дозволяє виявити проблеми у фінансово-господарській діяльності підприємства на ранніх стадіях, що сприяє вчасному прийняттю коригувальних заходів субєктами аналізу (рис. 2.2) і забезпечує стабільний його розвиток в умовах сучасних викликів

Фінансовий аналіз	систематизована сукупність аналітичних процедур, що мають за мету одержання висновків і рекомендацій економічного характеру з приводу максимізації прибутку і стабілізації фінансового стану підприємства
Предмет фінансового аналізу	причинно-наслідкові зв'язки, які обумовлюють зміну результатів формування і використання фінансово-господарських ресурсів підприємства
Об'єкт фінансового аналізу	фінансові відносини, фінансові ресурси, їх джерела та потоки в єдиному виробничо-торгівельному процесі
Мета фінансового аналізу	комплексна об'єктивна оцінка фінансового стану, ділової активності та основних результатів фінансово-господарської діяльності підприємства для пошуку резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку

Завдання фінансового аналізу:
- аналіз раціональності і ефективності використання майна підприємства та джерел його утворення;
- дослідження тенденцій фінансових показників (платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності) та причин їх зміни;
- визначення стану неплатоспроможності підприємств і пошук шляхів запобігання банкрутству;
- прогнозування фінансового стану підприємства, розробка моделей фінансового стану при різних варіантах використання ресурсів;
- розробка конкретних заходів, спрямованих на більш ефективне використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансового стану підприємства.

Рис. 2.1. Сутність і завдання фінансового аналізу

Рис. 2.2. Суб'єкти фінансового аналізу

2.1.2. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу *(рівень В)*

Інформаційне забезпечення фінансового аналізу є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, що сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства і забезпеченню його стабільного розвитку.

Інформаційне забезпечення фінансового аналізу включає сукупність даних, необхідних для проведення комплексних і системних досліджень, та є генератором й акумулятором об'єктивної, повної і достовірної фінансової інформації (рис. 2.3), яка формується із дотриманням певних вимог (рис. 2.4) на підставі зовнішніх і внутрішніх джерел (рис.2.5), та використовується для прийняття управлінських рішень.

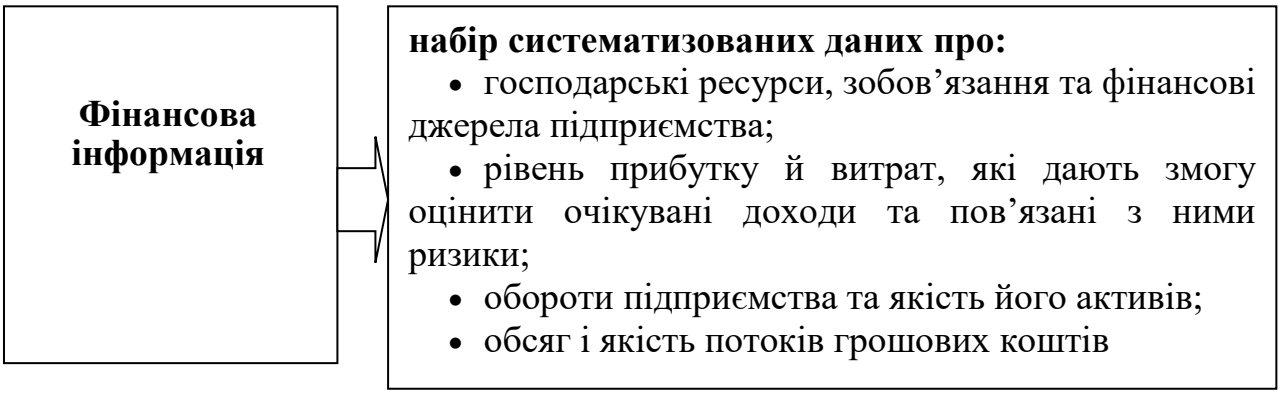

Рис. 2.3. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу

Ключовим джерелом фінансової інформації є звітність підприємства, зокрема фінансова (табл. 2.1 та табл. 2.2), склад якої різниться залежно від категорій підприємств, що її складають і подають до відповідних структур згідно діючого законодавства.

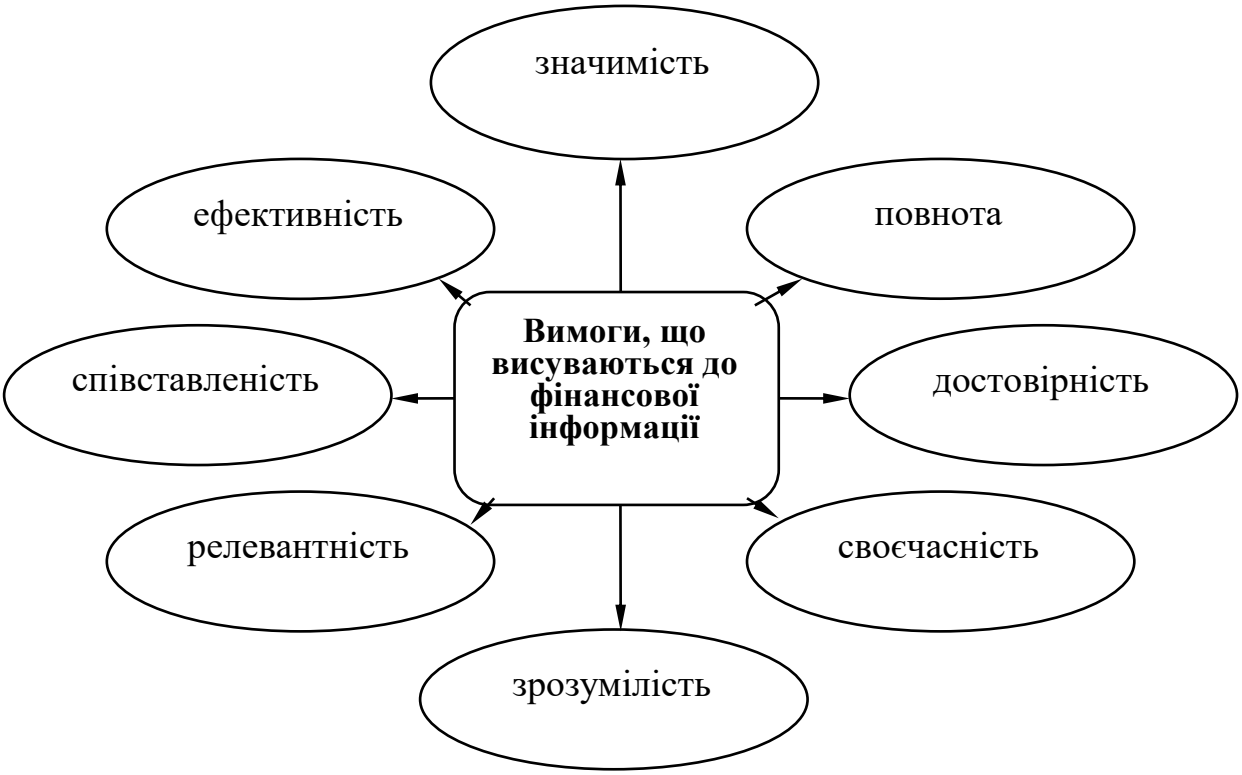

Рис. 2.4. Основні вимоги, що пред'являються до інформації

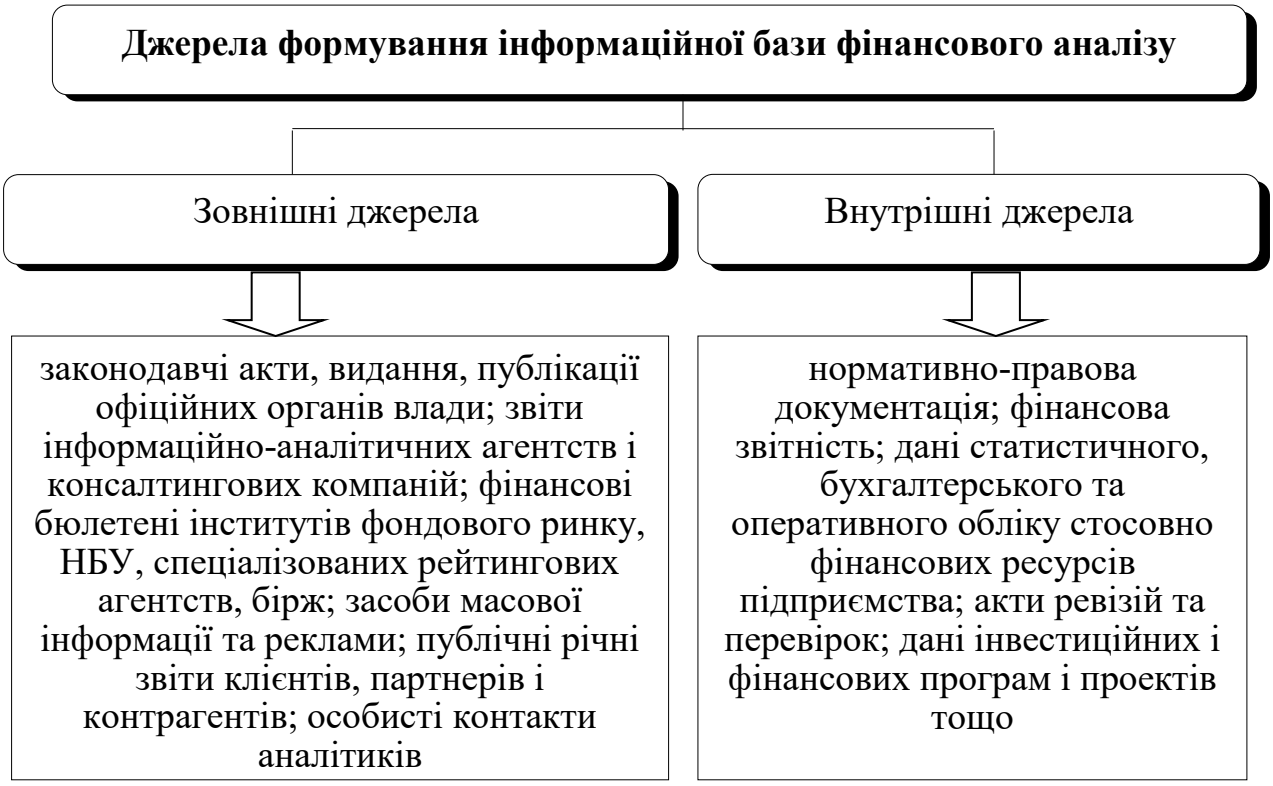

Рис. 2.5. Склад джерел формування інформаційної бази фінансового аналізу

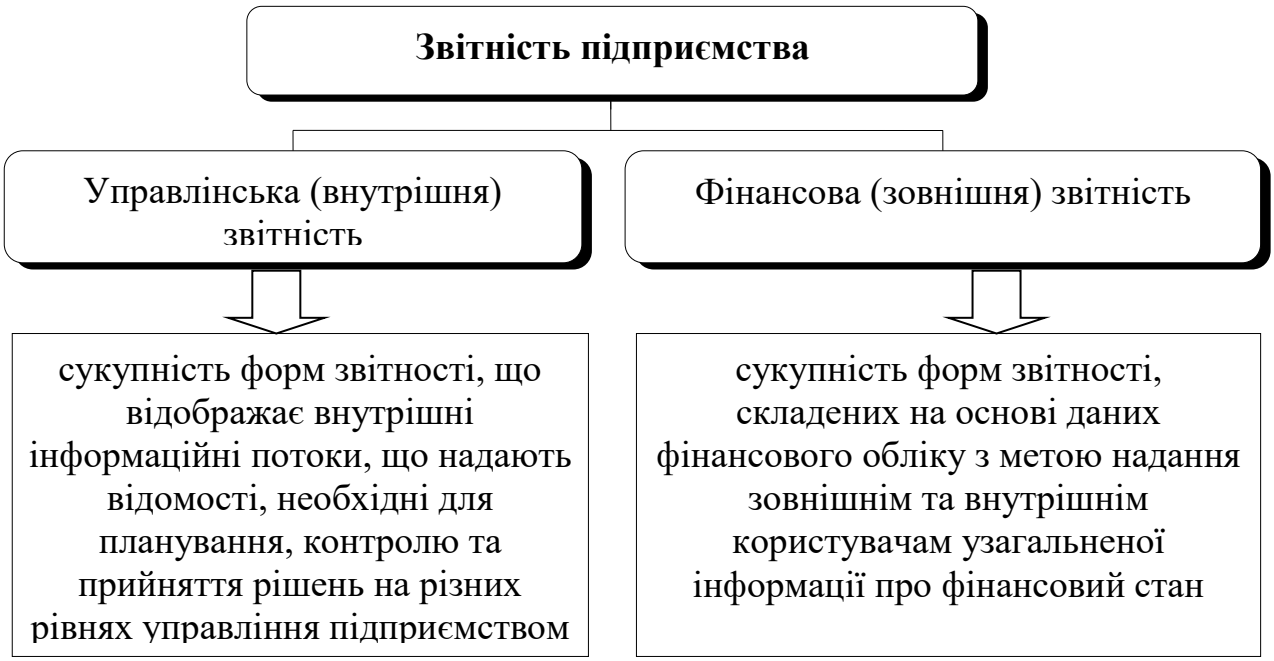

Рис. 2.6. Види звітності та їх стисла характеристика

Таблиця 2.1

Склад фінансової звітності в залежності від розміру підприємства

№	Категорія підприємств	Законодавча база, яка регулює заповнення	Склад фінансової звітності (комплект форм)
1	Суб'єкти малого підприємництва	П(С)БО 25; НП(С)БО 1	Фінансова звітність малого підприємства; 1. Баланс (ф. № 1-м); 2. Звіт про фінансові результати (ф. № 2-м)
2	Представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності	П(С)БО 25; НП(С)БО 1	
3	Суб'єкти малого підприємництва-юрособи, що відповідають критеріям мікропідприємництва	П(С)БО 25; НП(С)БО 1	Фінансова звітність мікропідприємства: 1. Баланс (форма № 1-мс); 2. Звіт про фінансові результати (ф. № 2-мс);
4	Непідприємницькі товариства		
5	Решта підприємств	НП(С)БО 1; Наказ № 302; Методрекомендації № 433; Методрекомендації № 476;	1. Баланс форма № 1 (Звіт про фінансовий стан); 2. Звіт про фінансові результати форма № 2 (Звіт про сукупний дохід); 3. Звіт про рух грошових коштів

		П(С)БО 29	(форма №3); 4. Звіт про власний капітал (форма № 4); 5. Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5); 6. Додаток до приміток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами» (форма № 6) Повний комплект звітності - за результатами календарного року; квартальна звітність (лише ф. № 1 та ф. № 2) –щокварталу

Таблиця 2.2

Призначення основних компонентів фінансової звітності

Компоненти фінансової звітності	Зміст	Використання інформації
Баланс	Наявність економічних ресурсів, контрольованих підприємством, на дату балансу	Оцінка структури ресурсів підприємства; їх ліквідності; платоспроможності та фінансової стійкості підприємства
Звіт про фінансові результати	Доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний період	Оцінка і прогноз: прибутковості господарської діяльності; структури доходів і витрат
Звіт про власний капітал	Зміни у складі власного капіталу підприємства впродовж звітного періоду	Оцінка і прогноз змін у власному капіталі
Звіт про рух грошових коштів	Генерування і використання грошових потоків впродовж звітного періоду	Оцінка і прогноз операційної, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства
Примітки до річної фінансової звітності	Вибрана облікова політика; інформація, не приведена безпосередньо у фінансових звітах, але обов’язкова, згідно стандартам; додатковий аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її зрозумілості	Оцінка і прогноз: облікової політики; ризиків або невпевненості, що впливає на підприємство, його ресурси і зобов’язання; діяльності підрозділів підприємства

2.1.3. Види фінансового аналізу *(рівень А)*

Ефективність реалізації функціональних завдань фінансового аналізу визначається його видовою змістовністю (табл. 2.3) та наявними методичними прийомами (табл. 2.4). Їх вдалий симбіоз дозволяє надати всебічну характеристику всім бізнес-процесам, що відбуваються на підприємстві, ідентифікувати його фінансове становище та перспективи сталого розвитку.

Таблиця 2.3

Види фінансового аналізу та їх характеристика

Ознака класифікації	Вид фінансового аналізу	Характеристика
За організаційними формами проведення	внутрішній	Проводять працівники підприємства. Інформаційна база такого аналізу набагато ширша, охоплює будь-яку інформацію, що циркулює всередині підприємства, і є корисною для прийняття управлінських рішень; таким чином можливості аналізу розширюються.
	зовнішній	Проводять сторонні для підприємства аналітики, які не мають доступу до його внутрішньої інформації. Зовнішній аналіз менш деталізований та більш формалізований.
За обсягом аналітичного дослідження	повний	Проводять з метою вивчення усіх аспектів фінансової діяльності підприємства в комплексі.
	тематичний	Обмежується вивченням окремих аспектів фінансової діяльності підприємства. Предметом такого аналізу, наприклад, може бути ефективність використання активів підприємства, стан фінансової стійкості та платоспроможності підприємства тощо.
Залежно від об’єкта фінансового аналізу	фінансова діяльність підприємства в цілому	Передбачає вивчення фінансової діяльності підприємства в цілому, без виділення окремих його структурних одиниць та підрозділів.
	фінансова діяльність окремих структурних підрозділів	Ґрунтується в основному на результатах внутрішнього аналізу підприємства.
	окремі фінансові операції підприємства	Передбачає, що предметом такого аналізу можуть бути окремі операції, пов’язані з коротко- або довгостроковими фінансовими вкладеннями, з фінансуванням окремих реальних проектів.
Залежно від періоду проведення фінансового аналізу	оперативний	Проводять в процесі поточної фінансової діяльності з метою оперативного впливу на її результати. Використовує первинні та поточні бухгалтерські документи, матеріали контролю та спостережень.
	ретроспективний	Здійснюється підприємством за певний звітний період (місяць, квартал, рік) за даними фінансової звітності
	перспективний	Пов’язаний з вивченням умов фінансової діяльності в цілому за кілька попередніх періодів з метою прогнозування на майбутнє

Таблиця 2.4

Основні методичні прийоми фінансового аналізу підприємства

Назва	Зміст	Значення
Горизонтальний аналіз	Порівняння кожного значення звітності з попереднім роком, розрахунок темпів їх зростання (індексний аналіз)	Надає можливість виявити тенденції зміни окремих статей (груп статей) звітності в динаміці
Вертикальний аналіз	Розрахунок структури узагальнюючих підсумкових статей звітності та складання динамічних рядів (відсотковий аналіз)	Дозволяє визначати вплив кожної позиції звітності на результат у цілому.
Аналіз коефіцієнтів (відносних показників)	Розрахунок співвідношень між окремими статтями звітності підприємства, визначення взаємозв'язку між показниками	Надає можливість провести порівняння з: - аналогічними даними за попередні періоди для вивчення тенденцій зміни фінансового стану підприємства; - аналогічними даними інших підприємств для виявлення можливостей підприємства і негативних моментів діяльності; - теоретично обґрунтованими або одержаними в результаті експертного опитування величинами, які характеризують оптимальні або критичні значення відносних показників
Факторний аналіз	Аналіз впливу певних чинників (причин) на результативний показник за допомогою побудови детермінованих або стохастичних прийомів дослідження	Дозволяє кількісно оцінити розмір впливу чинників на зміну досліджуваного результативного показника та виявити приховані резерви його зростання (зниження).

2.2. АНАЛІЗ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА (1,5-2,5)

2.2.1. Економічна сутність і структура активів підприємства *(рівень В)*

Розуміння економічної сутності та структури активів підприємства є основою для ефективного управління цими ресурсами (рис. 2.5). Правильна оцінка і оптимізація структури активів дозволяють підприємству досягати стратегічних цілей, забезпечувати фінансову стійкість і підвищувати конкурентоспроможність.

Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Оборотні активи – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Розділ II активу «Оборотні активи», рядок 1195:

- запаси;
- поточні біологічні активи;
- дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги;
- дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами, з бюджетом (у тому числі з податку на прибуток);
- інша поточна дебіторська заборгованість;
- поточні фінансові інвестиції;
- гроші та їх еквіваленти;
- витрати майбутніх періодів;
- інші оборотні активи.

Необоротні активи – всі активи, що не є оборотними.
Отже, ***необоротні активи*** – це ресурси, які утримуються підприємством більше дванадцяти місяців або одного операційного циклу (якщо він перевищує дванадцять місяців) з метою отримання у майбутньому економічних вигод, пов’язаних з їх

Розділ I активу балансу «Необоротні активи», рядок 1095:

- нематеріальні активи;
- незавершені капітальні інвестиції;
- основні засоби;
- інвестиційна нерухомість;

довгострокові біологічні активи;
- довгострокові фінансові інвестиції;

довгострокова дебіторська заборгованість;
- відстрочені податкові активи;
- інші необоротні активи

Рис. 2.5. Економічна сутність і структура активів підприємства

2.2.2. Аналіз динаміки складу і структури активів підприємства *(рівень С)*

Найбільш повну і глибоку інформацію щодо стану майна підприємства на певну дату і його зміну можна одержати за допомогою детального аналізу активів підприємства, який проводиться на підставі балансу із залученням методів горизонтального (часового) і вертикального (структурного) аналізу (рис. 2.6).

Методи аналізу динаміки складу і структури активів підприємства	
Горизонтальний (часовий) аналіз (динаміки) полягає в порівнянні абсолютних величин за статтями балансу вартості активів за два і більше суміжних періоди, як правило, початок і кінець місяців, кварталів, років. Порівняння можна здійснювати: • шляхом визначення відхилення показників за абсолютними величинами, тобто на скільки порівнювана величина більша або менша за ту, з якою порівнюють, та розрахунку абсолютної швидкості динаміки; • за допомогою відносних показників, тобто на скільки відсотків (разів) порівнювана величина більша або менша за ту, яку визначили за базу порівняння, і який середній темп зміни величини показника.	**Вертикальний аналіз (структури)** — це структурний аналіз абсолютних величин балансу, який дає змогу за даними відносних величин вивчити структуру активів, тобто частку (відсоток) окремих їх видів у загальній сумі розділів та в цілому за балансом. Перевагою цього виду аналізу є можливість зіставлення вираженої у відсотках структури показників одного звітного періоду з іншими незалежно від зміни їх розмірів. Вивчаючи ту чи іншу сукупність показників у різні періоди, можна спостерігати в які об'єкти було вкладене майно і ті зміни, які відбуваються в його структурі. Структурні зрушення дають змогу вивчити внутрішні негативні і позитивні зміни, які відбуваються на підприємстві з його активами

Рис. 2.6. Аналіз динаміки складу і структури активів підприємства

Аналіз динаміки складу і структури активів підприємства можна здійснювати за агрегованими даними (табл. 2.5) або за більш детальними (табл. 2.6 та табл. 2.7). В останньому випадку надається можливість отримати найбільш повну і глибоку інформацію про зміни у складі майна підприємства.

Таблиця 2.5

Групування статей активу при складанні агрегованого аналітичного балансу

Групи за активом балансу		Код рядка
1	Майно усього, у т.ч.:	1300
1.1	Необоротні активи	1085
1.2	Оборотні активи всього, т.ч.:	1110-1165, 1190
1.2.1	Матеріальні оборотні активи	1100, 1110, 1190
1.2.2	Дебіторська заборгованість	1125-1155
1.2.3	Грошові кошти та короткострокові фінансові інвестиції	1160, 1165
1.3	Витрати майбутніх періодів	1170
1.4	Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200

Таблиця 2.6

Аналіз динаміки (горизонтальний) активів підприємства за звітний період

Статті активу балансу	Код рядка	Сума, тис. грн.		Абсолютне відхилення (+;-), тис. грн.	Відносне відхилення , %
		на початок року	на кінець року		
1	2	3	4	5 =4-3	6= (4/3*100)-100
I. Необоротні активи					
1. Нематеріальні активи					
первісна вартість	1000	7,0	5,0	-2,0	-28,6
накопичена амортизація		8,0	11,0	+3,0	+37,5
2. Основні засоби					
первісна вартість	1011	17981,0	17774,0	-207,0	-1,2
знос	1012	10758,0	12655,0	+1897,0	+17,6
3. Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших п-в	1030	5500,0	5500,0	-	без змін
Усього за розділом 1	**1095**	**12730,0**	**10624,0**	**-2106,0**	**-16,5**
II. Оборотні активи					
1. Запаси	1100	12745,0	6631,0	-6114,0	-48,0
2. Виробничі запаси	1101	1050,0	1029,0	-21,0	-2,0
3. Незавершене виробництво	1102	6902,0	3620,0	-3282,0	-47,6
4. Готова продукція	1103	4793,0	1982,0	-2811,0	-58,6
5. Поточні біологічні активи	1110	3596,0	2931,0	-665,0	-18,5
6. Векселі одержані	1120	1600,0	-	-	-
7. Дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги	1125	9322,0	380,0	-8942,0	-95,9
8. Дебіторська заборгова-ність за розрахунками:					
за виданими авансами	1130	2140,0	197,0	-1943,0	-90,8
із внутрішніх розрахунків	1145	-	10850	-	-
9. Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	14,0	501,0	+487,0	зб. майже у 35 р.
10. Гроші та їх еквіваленти	1165	15014,0	1178,0	-13836,0	-92,2
11. Рахунки в банках	1167	15014,0	1178,0	-13836,0	-92,2
12. Інші оборотні активи	1190	7	-	-	-
Усього за розділом II	**1195**	**44438,0**	**22668,0**	**-21770,0**	**-49,0**
Баланс	**1300**	**57168,0**	**33292,0**	**-23876,0**	**-41,8**

Висновок. Валюта балансу (підсумок) на кінець звітного року зменшилась на 23876 тис. грн (або на 41,8 %). У тому числі необоротні активи підприємства зменшились на 2106 тис. грн (або на 16,5 %), оборотні активи теж мають негативну тенденцію – зменшились на 21770 тис. грн. (або на 49 %). У цілому, протягом звітного періоду спостерігається зменшення майже за кожною статтею активу балансу.

Таблиця 2.7

Аналіз структури (вертикальний) активів підприємства за звітний період

Види майна (статті активу балансу)	Код рядка	Сума, тис. грн.		У % до підсумку (валюти балансу), %		Абсолютне відхилення (+;-), %
		на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року	
1	2	3	4	5= (3/сумупо кол.3)*100	6= (4 /сумупо кол. 4) *100	7=6-5
I. Необоротні активи						
1. Нематеріальні активи						
первісна вартість	1000	7,0	5,0	0,012	0,015	+0,003
накопичена амортизація		8,0	11,0	0,014	0,033	+0,019
2. Основні засоби				0,000	0,000	+0,000
первісна вартість	1011	17981,0	17774,0	31,453	53,388	+21,935
знос	1012	10758,0	12655,0	18,818	38,012	+19,194
3. Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	5500,0	5500,0	9,621	16,520	+6,900
Усього за розділом 1	**1095**	**12730,0**	**10624,0**	**22,268**	**31,912**	**+9,644**
II. Оборотні активи						
1. Запаси	1100	12745,0	6631,0	22,294	19,918	-2,376
2. Виробничі запаси	1101	1050,0	1029,0	1,837	3,091	+1,254
3. Незавершене виробництво	1102	6902,0	3620,0	12,073	10,873	-1,200
4. Готова продукція	1103	4793,0	1982,0	8,384	5,953	-2,431
5. Поточні біологічні активи	1110	3596,0	2931,0	6,290	8,804	+2,514
6. Векселі одержані	1120	1600,0	-	2,799	-	-
7. Дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги	1125	9322,0	380,0	16,306	1,141	-
8. Дебіторська заборгованість за розрахунками:				0,000	0,000	-15,165
за виданими авансами	1130	2140,0	197,0	3,743	0,592	-3,152
із внутрішніх розрахунків	1145	-	10850	-	32,590	-
9. Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	14,0	501,0	0,024	1,505	+1,480
10. Грошові кошти та їх еквіваленти	1165	15014,0	1178,0	26,263	3,538	-22,725
11. Рахунки в банках	1167	15014,0	1178,0	26,263	3,538	-22,725
12. Інші оборотні активи	1190	7	-	0,012	-	-
Усього за розділом II	**1195**	**44438,0**	**22668,0**	**77,732**	**68,088**	**-9,644**
Баланс	**1300**	**57168,0**	**33292,0**	**100,000**	**100,000**	**-**

Висновок. У структурному відношенні необоротні активи на початку звітного року становили 22,3 % до підсумку (валюти) балансу, на кінець – збільшились до 31,9 % (збільшення майже на 10 %). Питома вага оборотних активів зменшилась на 10 % - на початок року майже 78 % від валюти балансу, а на кінець року – 68 %.

2.2.3. Аналіз складу і структури необоротних активів *(рівень С)*

Необоротні активи – це ресурси, які утримуються підприємством більше дванадцяти місяців або одного операційного циклу (якщо він перевищує дванадцять місяців) з метою отримання у майбутньому (1 розділ активу Балансу). Значну частку с складі неооротних активів займають основні засоби.

Аналіз складу і структури необоротних активів передбачає дослідження їх зміни на підставі методів горизонтального і вертикального аналізу балансу (тал. 2.8), а також оцінку руху та функціонального стану основних засобів (табл. 2.9, рис. 2.7).

Таблиця 2.8

Горизонтальний і вертикальний аналіз необоротних активів підприємства (станом на кінець року)

Види необоротних активів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+;-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в.п.	У %
1	2	3	4		5=3-1	6=4-2	7=(5/1) *100
Необоротні активи, всього	27149	100,0	36722	100,0	+9573	-	+35,3
1. Нематеріальні активи	177	0,7	177	0,5	-	-0,2	-
2.Незавершені капітальні інвестиції	421	1,5	277	0,7	-144	-0,8	-34,2
2. Основні засоби	23205	85,5	27601	75,2	+4396	-10,3	+18,9
3. Довгострокові біологічні активи	3191	11,7	3774	10,3	+583	-1,4	+18,3
4. Довгострокові фінансові інвестиції	155	0,6	4893	13,3	+4738	+12,7	у 31,6 р. зб

Висновок. За результатами горизонтального і вертикального аналізу необоротних активів підприємства у звітному році порівняно з базовим їх вартість зросла на 9573 тис. грн, що становить 35,3 %. Це відбулося за рахунок збільшення основних засобів (на 4396 тис. грн, або 18,9 %), довгострокових біологічних активів (на 583 тис. грн, або 18,3 %) і довгострокових фінансових інвестицій (на 4738 тис. грн, або в 31,6 раза). Частка основних засобів у необоротних активах знизилася з 85,5 до 75,2 %, довгострокових біологічних активів – з 11,7 до 10,3 %, натомість частка довгострокових фінансових інвестицій зросла з 0,6 до 13,3 %. Величина нематеріальних активів не змінилась і становить 177 тис. грн (0,5 % у структурі необоротних активів станом на кінець звітного року). У цілому склад і структура необоротних активів підприємства сприяють ефективному їх використанню.

Таблиця 2.9

Методика розрахунку й оцінювання за динамікою показників руху і функціонального стану основних засобів

№ з/п	Показник	Порядок розрахунку за даними форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» (рядки, графи)	Оцінювання за динамікою
1	2	3	4
Вихідна інформація			
1.	Первісна вартість основних засобів на початок року	260, гр.3	Збільшення
2.	Надійшло за рік	260, гр.5, 6 (+,–)	Збільшення
3.	Вибуло за рік	260, гр.8, 11, 12	Збільшення (якщо не перевищує показник 2
4.	Первісна вартість ОЗ на кінець року	260, гр.14	Збільшення
5.	Нараховано амортизації за рік	260, гр.10	Збільшення
6.	Знос ОЗ		
	а) на початок року	260, гр.4	Збільшення (якщо темп приросту менший за темп приросту показника 1)
	б) на кінець року	260, гр. 15	Збільшення (якщо темп приросту менший за темп приросту показника 4)
7.	Первісна вартість активної частини ОЗ		
	а) на початок року	(130+140), гр.3	Збільшення
	б) на кінець року	(130+140), гр.4	Збільшення
8.	Знос активної частини ОЗ		
	а) на початок року	(130+140) гр.4	Збільшення (якщо темп приросту менший за темп приросту показника 7а)
	б) на кінець року	(130+140), гр.15	Збільшення (якщо темп приросту менший за темп приросту показника 7б)
Показники руху ОЗ			
9.	Річний приріст (+) або зменшення (-), тис. грн	п.4-п.1	Збільшення
10.	Темп зростання (зниження), %	п.4/п.1*100	Збільшення
11.	Темп приросту (зменшення), %	п.9/п.1*100	Збільшення
12.	Коефіцієнт надходження, %	п.2/п.4*100	Збільшення
13.	Коефіцієнт вибуття, %	п.3/п.1*100	Збільшення (якщо не перевищує показник 12)
14.	Період оновлення (можливого повного вибуття), років	100/(п.12-п.13)	Зменшення

Продовження таблиці 2.9.

1	2	3	4
15.	Коефіцієнт заміни (простого відтворення), %	п.3/п.2*100	Зменшення
16.	Коефіцієнт розширення (розширення відтворення), %	п.9/п.2*100	Збільшення
17.	Період обороту, років	(п.1+п.4)/2)/п.5	Зменшення
18.	Середня норма амортизації, %	100/п.17	Збільшення
Показники функціонального стану ОЗ			
19.	Коефіцієнт зносу ОЗ, %		
	а) на початок року	п.6а/п.1*100	Зменшення
	б) на кінець року	п.6б/п.4*100	Зменшення
20.	Коефіцієнт придатності ОЗ, %		
	а) на початок року	100-п.19а	Збільшення
	б) на кінець року	100-п.19б	Збільшення
21.	Частка активної частини, ОЗ, %		
	а) на початок року	п.7а/п.1*100	Збільшення
	б) на кінець року	п.7б/п.4*100	Збільшення
22.	Коефіцієнт зносу активної частини ОЗ, %		
	а) на початок року	п.8а/п.7а*100	Зменшення
	б) на кінець року	п.8б/п.7б*100	Зменшення

Річний приріст (зменшення), темп зростання (зниження), темп приросту (зменшення) характеризують рівень приросту (зменшення) основних засобів за рік і в динаміці мають зростати.

Коефіцієнт надходження показує частку вартості основних засобів, які надійшли за рік, у первісній вартості основних засобів на кінець року; характеризує інтенсивність надходження основних засобів

Коефіцієнт вибуття показує частку вартості основних засобів, які вибули за рік, у первісній вартості основних засобів на початок року; характеризує інтенсивність вибуття основних засобів. У разі перевищення коефіцієнта надходження над коефіцієнтом вибуття відбувається розширене відтворення основних засобів.

Якщо коефіцієнт надходження перевищує коефіцієнт вибуття, визначається ***показник періоду оновлення***, який відображає середню кількість років, необхідних для повного оновлення основних засобів. Коли коефіцієнт надходження менший за коефіцієнт вибуття, показник називатиметься періодом можливого повного вибуття основних засобів (значення записується у дужках).

Рис. 2.7. Показники руху основних засобів підприємства

2.2.4. Аналіз складу і структури оборотних активів *(рівень С)*

Оборотні активи – це активи, що необхідні для забезпечення безперервності кругообігу капіталу, послідовно набувають грошової, виробничої та товарної форм, протягом одного операційного циклу можуть бути перетворені в гроші. Оборотні активи беруть участь у виробничому процесі один раз, змінюючи при цьому свою натурально-речову форму. Водночас вартість оборотних активів повністю переноситься на вироблену продукцію. Основним призначенням оборотних активів є забезпечення безперервності виробничого процесу.

Аналіз складу і структури оборотних активів передбачає дослідження їх зміни у розрізі окремих видів (рис. 2.8) із залученням методів горизонтального і вертикального аналізу балансу (табл. 2.10).

<table>
<tr><th colspan="3">За сферою розміщення (функціональною роллю в процесі виробництва)</th></tr>
<tr><td colspan="2">а) оборотні активи у сфері виробництва (оборотні виробничі засоби) – виробничі запаси, поточні біологічні активи, незавершене виробництво;</td><td>б) оборотні активи у сфері обігу (засоби обігу) – готова продукція, товари, поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти, інші оборотні активи</td></tr>
<tr><th colspan="3">За формою</th></tr>
<tr><td colspan="2">а) оборотні активи в матеріальній формі – запаси і поточні біологічні активи;</td><td>б) оборотні активи в розрахунках і грошовій формі – поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти, інші оборотні активи.</td></tr>
<tr><th colspan="3">За джерелами формування:</th></tr>
<tr><td colspan="2">а) власні оборотні активи – робочий (чистий оборотний) капітал, тобто оборотні активи, що сформовані за рахунок власних джерел;</td><td>б) оборотні активи, сформовані за рахунок позикових коштів – частина оборотних активів, для формування яких були використані позикові джерела</td></tr>
<tr><th colspan="3">За рівнем ліквідності (ступенем ризику вкладення капіталу)</th></tr>
<tr><td rowspan="2">а) високоліквідні – види оборотних активів з мінімальним ризиком вкладень (гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції);</td><td colspan="2">б) середньоліквідні – види оборотних активів з малим ризиком вкладень (поточна дебіторська заборгованість);</td></tr>
<tr><td colspan="2">в) низьколіквідні – види оборотних активів з високим ризиком вкладень (запаси, поточні біологічні активи, інші оборотні актив</td></tr>
<tr><th colspan="3">За практикою планування, контролю та управління</th></tr>
<tr><td colspan="2">а) нормовані – оборотні активи, що підлягають нормуванню, тобто за ними визначається мінімальний норматив наявності;</td><td>б) ненормовані – оборотні активи, відносно яких норматив забезпеченості не визначається.</td></tr>
</table>

Рис. 2.8. Систематизація видового складу оборотних активів підприємства

Таблиця 2.9

Горизонтальний і вертикальний аналіз оборотних активів підприємства (станом на кінець року)

Вид оборотних активів	Базовий рік		Звітний рік		Зміни (+;-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн.	частки, в.п.	у %
	1	2	3	4	5=3-1	6=4-2	7=5/1*100
Оборотні активи-всього	31264	100,0	28811	100,0	-2453	-	-7,8
1. Запаси	15664	50,1	17687	61,4	+2023	+11,3	+12,9
1.1. Виробничі запаси	4695	16,0	5052	17,5	+357	+1,5	+7,6
1.2. Незавершене виробництво	4091	13,1	3722	12,9	-369	-0,1	-9,0
1.3. Готова продукція	5713	18,3	7258	25,2	+1545	+6,9	+27,0
1.4. Товари	1165	3,7	1655	5,8	+490	+2,1	+42,1
2. Поточні біологічні активи	6264	20,0	6940	24,1	+676	+4,1	+10,8
3. Поточна дебіторська заборгованість	8848	28,3	2046	7,1	-6802	-21,2	-76,9
4. Поточні фін.інвестиції	96	0,3	96	0,3	-	-	-
5. Гроші та їх еквіваленти	337	1,1	1922	6,7	+1585	+5,6	у 5,7 р.б.
6. Витрати майбутніх періодів	55	0,2	120	0,4	+65	+0,2	у 2,2 р. б.

Висновок. Результати горизонтального і вертикального аналізу оборотних активів підприємства свідчать про наявність як позитивних, так і негативних ознак і тенденцій. У звітному році порівняно з базовим оборотні активи в цілому зменшилися на 2453 тис. грн, що становить 7,8 %. При цьому запаси зросли на 2023 тис. грн (12,9 %), що зумовило підвищення їх частки в оборотних активах із 50,1 до 61,4 %.

2.2.5. Аналіз запасів підприємства *(рівень С)*

Відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» **запаси** визнаються активом, якщо є ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов’язані з їх використанням, та їх вартість можна достовірно визначити.

Запаси включають:

– ***сировину***, основні та допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;

– **незавершене виробництво** у вигляді незакінчених обробленням і складанням деталей, вузлів, виробів та незакінчених технологічних процесів. Незавершене виробництво на підприємствах, що виконують роботи та надають послуги, складається з витрат на виконання незакінчених робіт (послуг), щодо яких підприємством ще не визнано доходу;

– **готову продукцію,** що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом;

– **товари** у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством із метою подальшого продажу;

– **малоцінні та швидкозношувані предмети,** що використовуються протягом не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року.

За відповідності складу, структури й наявності запасів обсягу господарської діяльності, підприємство в змозі отримувати доходи з мінімальними витратами.

Аналізуючи запаси, їх склад і структуру (рис. 2.9), ураховують те, що для успішної діяльності підприємства запаси мають бути оптимальними. Найважливішими умовами досягнення цього є:

- обґрунтовані розрахунки потреб в запасах;
- налагодження стабільних відносин із постачальниками, що успішно виконують договірні зобов'язання;
- забезпечення належної організації виробничого процесу;
- раціональне визначення обсягів використання продукції на внутрішньогосподарські потреби.

У процесі аналізу запасів необхідно порівняти фактичні залишки за відповідний період із нормативами (плановою потребою), а також оцінити їх динаміку і виявити надлишок або нестачу запасів.

Надлишок або нестача запасів є факторами незадовільного фінансового стану підприємства. Причини їх утворення вивчаються під час внутрішнього аналізу в розрізі формування і використання: виробничих запасів (сировини, матеріалів, комплектуючих виробів і т. ін.), запасів незавершеного виробництва, готової продукції і товарів. За кожною групою запасів з'ясовується специфіка дії факторів, встановлюються наслідки впливу відхилень від оптимальних (нормативних) рівнів на результати виробничо-фінансової діяльності та визначаються шляхи оптимізації запасів

Зменшення вкладення коштів у виробничі запаси і незавершене виробництво призводить до дефіциту окремих їх видів, збоїв у виробничому процесі, недовантаження виробничих потужностей, падіння обсягів виробництва і реалізації продукції, зростання собівартості, недоотримання прибутків і навіть до збитків.

Слід також приділяти увагу ефективності використання виробничих запасів в контексті раціональності розміщення капіталу в активах. Задля цього визначаються показники оборотності виробничих запасів (табл. 2.10) і досліджується тенденція їх зміни.

Завдання аналізу – знайти оптимальне співвідношення між залишками виробничих запасів і обсягами виробництва об'єктів діяльності підприємства

Контроль за оптимізацією залишків виробничих запасів
Пряме дослідження їх рівня за кожним елементом (аналіз відповідності їх фактичної наявності нормативній потребі) та непрямі методи оцінки дотримання підприємством нормативів залишків

Розрахунок нормативу залишків виробничих запасів і оцінка відхилень фактичних даних від нормативних:

$НЗВ = ВЗП : ЧДП$ $\quad ПНВ = ФНВ – ПЗВ$
$ПЗВ = ЧДФ • НЗВ$ $\quad ЗНВ = ПЗВ – ФНВ$

Оцінка ефективності управління залишками виробничих запасів за допомогою суми коштів, які можна було б вивільнити чи додатково залучити для забезпечення господарської діяльності підприємства

Розрахунок суми коштів, які можна вивільнити при зменшенні залишків виробничих запасів: $ПНВ = (ФЗВ - НЗВ) • ЧДФ$

Умовні позначення: НЗВ - норматив залишків виробничих запасів (коп.) на 1 гривню створеного підприємством чистого доходу; *ВЗП* - залишки виробничих запасів за планом, грн; *ЧДП* - плановий обсяг чистого доходу підприємства, грн; *ПЗВ* - потреба в залишках виробничих запасів, що відповідає оптимальному рівню, грн; *ЧДФ* - фактичний обсяг чистого доходу за досліджуваний період, грн; *ПНВ* - перевищення залишків наявних виробничих запасів на підприємстві, грн; *ФНВ* - фактична наявність виробничих запасів на підприємстві, грн; *ЗНВ*- заниження залишків наявних виробничих запасів на підприємстві, грн.; *ФЗВ* - фактичний залишок виробничих запасів (коп.) на 1 гривню створеного на підприємстві чистого доходу.

Рис. 2.9. Аналіз виробничих запасів підприємства

Таблиця 2.10

Система показників аналізу оборотних активів підприємства

Назва показника	Формула розрахунку	Умовні позначки
1	2	3
період перебування капіталу у виробничих запасах (сировини і матеріалів) ($П_{ВЗ}$)	$П_{ВЗ} = \frac{\overline{ВЗ} \times Д}{СВЗ} \times 100$	$\overline{ВЗ}$ - середні залишки виробничих запасів за звітний період, тис. грн.; *СВЗ*- сума витрачених у виробництві виробничих запасів за звітний період, тис. грн.; *Д*- кількість днів у звітному періоді, дні.
період перебування капіталу в готовій продукції ($П_{ГП}$)	$П_{ГП} = \frac{\overline{ГП} \times Д}{СВ_{відв}} \times 100$	$\overline{ГП}$ - середні залишки готової продукції за звітний період, тис. грн.; $СВ_{відв}$- собівартість відвантаженої продукції за звітний період, тис. грн.; *Д*- кількість днів у звітному періоді, дні.

Продовження таблиці 2.10

1	2	3
період перебування капіталу в товарних запасах ($П_{ТЗ}$)	$П_{ТЗ} = \frac{\overline{ТЗ} \times Д}{СВ_{реал}} \times 100$	$\overline{ТЗ}$ - середні залишки товарних запасів за звітний період, тис. грн.; $СВ_{реал}$- собівартість реалізованих товарів за звітний період, тис. грн.; *Д*- кількість днів у звітному періоді, дні.
період перебування капіталу в незавершеному виробництві ($П_{НВ}$)	$П_{НВ} = \frac{\overline{НВ} \times Д}{СВ_{вип}} \times 100$	$\overline{НВ}$ - середні залишки незавершеного виробництва за звітний період, тис. грн.; $СВ_{вип}$- собівартість випущеної продукції за звітний період, тис. грн.; *Д*- кількість днів у звітному періоді, дні.
Коефіцієнт накопичення ($К_{нак}$)	$К_{нак} = \frac{ВЗ + НВ}{ГП + Т}$	*ВЗ*- вартість виробничих запасів підприємства, тис. грн.; *НВ*- вартість незавершеного виробництва підприємства, тис. грн.; *ГП*- вартість готової продукції підприємства, тис. грн.; *Т*- вартість товарів підприємства, тис. грн.

2.2.6. Аналіз дебіторської заборгованості *(рівень С)*

Дебіторська заборгованість визначається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю.

Терміни, що використовуються у Положеннях (Стандартах) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» мають таке визначення:

• **безнадійна дебіторська заборгованість** — поточна дебіторська заборгованість щодо якої існує впевненість про її неповернення або за якою минув строк позивної давності;

• **дебітори** — юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів;

• **дебіторська заборгованість** — сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату;

• **довгострокова дебіторська заборгованість** — сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати складання балансу;

• **поточна дебіторська заборгованість –** сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена впродовж дванадцяти місяців з дати складання балансу;

• **сумнівний борг** — поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Зміст аналізу дебіторської заборгованості полягає у визначенні структури дебіторів за різними ознаками та оцінці умов розрахунків з покупцями на підставі відповідної системи показників (табл. 2.11).

При аналізі дебіторської заборгованості (табл. 2.12) слід приділяти особливу увагу рівню сумнівних боргів і понесеним економічним втратам, а також враховувати вплив трьох факторів: інфляції, ризику, прибутковості.

Таблиця 2.11

Система показників аналізу дебіторської заборгованості підприємства

Назва показника	Формула розрахунку, умовні позначки	Характеристика показника
1	2	3
Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів, %	$D_{ДЗ} = \frac{ДЗ}{А} \times 100$ *ДЗ* – загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.; *А* – загальна сума активів підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.;	Чим вище цей показник, тим менше мобільна структура майна підприємства
Частка резерву за сумнівними боргами в загальній сумі дебіторської заборгованості, % ($D_{СБ}$)	$D_{СБ} = \frac{ДЗ_{сумн}}{ДЗ} \times 100$ $ДЗ_{сумн}$ – сумнівна дебіторська заборгованість підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.; *ДЗ* – загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.	Характеризує «якість» дебіторської заборгованості. Зростання цього показника свідчить про зниження ліквідності підприємства.
Частка вексельної форми розрахунків в дебіторській заборгованості, % ($D_{ВР}$):	$D_{ВР} = \frac{ДЗ^{ВР}}{ДЗ} \times 100$ $ДЗ^{ВР}$ – дебіторська заборгованість за вексельною формою розрахунків (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.; *ДЗ* – загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.	Показує, яка частка дебіторської заборго-ваності підприємства припадає на векселі. Чим вища частка вексельної форми розрахунків в дебіторській заборгованості, тим більше підприємство використовує векселі як форму розрахунків з дебіторами.

Продовження таблиці 2.11

1	2	3
Період оборотності дебіторської заборгованості, дні ($П^{об}_{ДЗ}$)	$$П^{об}_{ДЗ} = \frac{\overline{ДЗ} \times Д}{ЧВР}$$ $\overline{ДЗ}$ – середня величина дебіторської заборгованості (обчислена за формулою середньої арифметичної простої на підставі даних балансу за звітний період), тис. грн.; *ЧВР* – обсяг чистої виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг за звітний період (за даними форми № 2), тис. грн.; *Д*- кількість днів у звітному періоді, дні.	Чим триваліший період погашення, тим вище ризик непогашення заборгованості. Цей показник слід розглядати для юридичних і фізичних осіб, видів продукції і умов розрахунків.
Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості ($К_{ДЗ/КЗ}$)	$$К_{ДЗ/КЗ} = \frac{ДЗ}{КЗ}$$ *ДЗ* – загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн. *КЗ* – загальна сума кредиторської заборгованості підприємства (за даними балансу на початок і кінець звітного періоду), тис. грн.	Відображає здатність підприємства своєчасно погашати свої зобов'язання перед кредиторами. Якщо коефіцієнт більше 1 - підприємство може мати проблеми з ліквідністю. Якщо коефіцієнт менше 1 – підприємство має достатньо коштів для погашення своїх зобов'язань перед кредиторами.

Таблиця 2.12

Склад і структура дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість	**На початок року**		**На кінець року**		**Зміни (+;-) тис. грн**
	тис. грн	**%**	**тис. грн**	**%**	
Дебіторська заборгованість, всього у т. ч.	11476,0	100,0	11928,0	100,0	+452,0
– за продукцію, товари, роботи і послуги	9322,0	81,2	380,0	3,2	-8942,0
– за виданими авансами	2140,0	18,6	197,0	1,7	-1943,0
– із внутрішніх розрахунків	-	-	10850,0	91,0	+10850,0
– інша поточна дебіторська заборгованість	14,0	0,12	501,0	4,1	+487,0

Висновок. Основне збільшення дебіторської заборгованості відбулося у зв’язку з появою залишків за статтею «із внутрішніх розрахунків» на суму 10850 грн., а також через збільшення залишків за статтею «ін. поточна дебіторська заборгованість» на суму 487 тис. грн.

Тенденція, що склалася, ставить підприємство в складне становище. Потрібне ретельне вивчення складових і причин виникнення цього виду дебіторської заборгованості. Все це свідчить про погіршення фінансового стану у сфері проведення політики управління дебіторською заборгованістю.

2.3. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА (1,5-2,5)

2.3.1. Економічна сутність і структура джерел формування капіталу підприємства *(рівень С)*

Джерела формування капіталу підприємства відповідають стратегії його розвитку та фінансовим можливостям, і по суті являють собою ресурси, які використовуються для створення та збільшення капіталу (рис. 2. 10).

Капітал – загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які авансовані у формування активів підприємства і відображається у пасиві балансу.
Капітал підприємства **формується при його створенні та у процесі здійснення фінансово-господарської діяльності**.
При створенні підприємства його стартовим капіталом виступає вартість майна підприємства.

За юридичною основою формування капітал підприємства поділяється на:

Власний капітал – це частина активів підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.
Власний капітал є:
• основним початковим та безстроковим джерелом фінансування господарської діяльності підприємства;
• джерелом погашення збитків підприємства;
• показником, що використовуються для оцінки фінансового стану підприємства, оскільки він демонструє, з одного боку, ступінь фінансової незалежності підприємства від його зовнішніх джерел фінансування, а з іншого – ступінь кредитоспроможності підприємства (забезпеченості вимог кредиторів фактично наявним у підприємства капіталом засновників).

Залучений капітал – це кошти, залучені для фінансування господарської діяльності підприємства на принципах строковості, поверненості та платності на довгостроковій чи короткостроковій фінансовій основі.
Різновидом залученого капіталу є облігаційні позики, які через умови емісії можуть переходити з групи залученого до групи власного капіталу шляхом конвертації облігацій у акції, що змінює співвідношення між власними і залученими коштами.

Складовими власного капіталу підприємства за даними балансу (з огляду на організаційно-правову форму господарювання і правову основу, що визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях, можливі джерела фінансування тощо) є:
- Статутний капітал;
- Пайовий капітал;
- Додатковий капітал;
- Резрвний капітал;
- Нерозподілений прибуток.

Складовими залученого капіталу є:
- на довгостроковій основі:
  – кредити;
  – аванси (субсидії);
  – позики.
- на короткостроковій основі:
  – кредити;
  – поточна кредиторська заборгованість;
  – позики.

Рис. 2.10. Економічна сутність і структура капіталу підприємства

2.3.2. Аналіз динаміки складу і структури джерел фінансових ресурсів *(рівень С)*

Аналіз динаміки складу і структури джерел капіталу (фінансових ресурсів) підприємства здійснюється на основі порівняльного аналітичного балансу за агрегованими (табл. 2.13) чи більш детальними даними.

При цьому, із залученням методів горизонтального та вертикального аналізу балансу, розраховують показники структури, абсолютні й відносні зміни (рис. 2. 11) у власних і позикових коштах підприємства за звітний період (табл. 2.14), що дозволяє отримати найбільш повну і глибоку інформацію про зміни у складі джерел утворення майна підприємства.

Таблиця 2.13

Групування статей активу при складанні агрегованого аналітичного балансу

Групи за пасивом балансу		Код рядка
1	Джерела формування майна усього, у т.ч.	1900
1.1	Власні і прирівняні до них джерела фінансування	1495, 1520, 1525, 1665
1.2	Залучений капітал	1500-1515, 1600-1660, 1690
1.2.1	Довгострокові кредити та позики	1500-1515
1.2.2	Короткострокові кредити та позики	1600
1.2.3	Поточні зобов'язання (кредиторська заборгованість) і забезпечення	1610-1660, 1690
1.3	Зобов'язання, пов'язанні з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700

Таблиця 2.13

Аналіз складу і структури капіталу підприємства

Показники	Звітний рік				Абсолютний приріст		Темп росту (за сумою), %
	на початок року		на кінець року				
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	
Джерела формування майна усього, у т.ч.	656,4	100	628,5	100	-27,9		95,7
Власні і прирівняні до них джерела фінансування	413,3	62,96	408,7	65,03	-4,6	2,07	98,9
Залучений капітал	243,1	37,04	219,8	34,97	-23,3	-2,07	90,4
Довгострокові кредити та позики	47,5	19,54	50	22,75	2,5	3,21	105,3
Короткострокові кредити та позики	19,2	7,9	-	-	-19,2	-7,9	-
Поточні зобов'язання (кредиторська заборгованість)	176,4	72,56	169,8	77,25	-6,6	4,69	96,3

Висновок. Результати аналізу складу і структури капіталу підприємства свідчать, що у звітному періоді на кінець року порівняно з його початком розмір наявних джерел формування майна зменшився на 27,9 тис. грн або на 4,3%. Найбільше зменшилась величина залученого капіталу (23,3 тис. грн або 9,6%) через зменшення короткострокових кредитів і позик (19,2 тис грн). Відповідні зміни відбулись і у структурі капіталу.

1. **Зміна власного капіталу і його частки у балансі підприємства за період, що аналізується.** Збільшення частки власного капіталу розглядається як позитивне явище, що сприяє зміцненню фінансової стійкості підприємства.
2. **Співвідношення власного і залученого капіталу.** Якщо частка власного капіталу більша, ніж залученого, то ризик кредиторів менший. Водночас, залучений капітал створює умови і вимагає від власників підприємства відповідальності у відносинах з позичальниками та більш ефективного використання активів.
3. **Зміна питомої ваги позикових коштів у сукупних джерелах утворення активів.** Якщо частка збільшилася, то це може свідчити про посилення фінансової нестійкості підприємства і підвищення ступеня його фінансових ризиків. Зменшення частки зумовлює підвищення фінансової незалежності підприємства.
4. **Зміни величини резервів, забезпечень і прибутку підприємства.** При цьому збільшення резервів, забезпечень і нерозподіленого прибутку може бути результатом ефективної роботи підприємства, а їх скорочення свідчить про зниження ділової активності підприємства.
5. **Зміни структури власного і залученого капіталу та їх складових,** зокрема найбільшої частки власних джерел фінансування активів у складі власного капіталу, довгострокових чи короткострокових зобов'язань, що переважають у структурі позикового капіталу тощо. Аналіз структури фінансових зобов'язань дає відповідь на питання чи підвищився (знизився) ризик втрати фінансової стійкості підприємства. Перевага короткострокових джерел у структурі позикових коштів є негативним фактом, що характеризує погіршення структури балансу і підвищення ризику втрати фінансової стійкості. Перевага довгострокових джерел у структурі позикового капіталу є позитивним фактором, що характеризує поліпшення структури балансу і зменшення ризику утрати фінансової стійкості.
6. **Зміни зобов'язань, що переважають у структурі кредиторської заборгованості** на початок і на кінець аналізованого періоду. Їх збільшення може свідчити про проблеми з ліквідністю та нездатність своєчасно виконувати свої зобов'язання перед кредиторами, і може бути пов'язано з погіршенням фінансових результатів, зменшенням обігу товарів або послуг, або збільшенням витрат. І навпаки – їх зменшення є свідченням покращення фінансового стану та збільшення ліквідності.
7. **Зміни за аналізований період короткострокових зобов'язань перед бюджетом, постачальниками і підрядниками, з оплати праці, зі страхування, з векселів виданих, із внутрішніх розрахунків, з одержаних авансів**. Збільшення суми отриманих авансів може бути позитивним моментом, а її зменшення – негативним;
8. **Темпи росту короткострокової (поточної) заборгованості** в аналізованому періоді. Негативним явищем є висока частка заборгованості (більш 60 %) перед бюджетом, оскільки затримки відповідних платежів зумовлюють нарахування пені, відсоткові ставки за якими досить високі, що підвищує ймовірність банкрутства підприємства. Негативним моментом є також висока частка (більш 60 %) заборгованості перед позабюджетними фондами.

Рис. 2.11. Характеристика змін складу і структури джерел фінансових ресурсів

Таблиця 2.14

Аналіз динаміки складу і структури капіталу підприємства за період

Джерела формування капіталу підприємства (статті пасиву)	Код рядка			Абсолютне відхилення (+;-), тис. грн.	Відносне відхилення, %	У % до підсумку (валюти балансу), %		Абсолютне відхилення (+;-), %
		на початок року	на кінець року			на початок року	на кінець року	
1	**2**	**3**	**4**	**5 =4-3**	**6= 4/3*100**	**7= (3/суму по кол.3)*100**	**8= (4 /суму по кол. 4) *100**	**9= 8-3**
І. Власний капітал								
1. Зареєстрований (пайовий капітал)	1400	48,0	48,0	-	100,0	0,1	0,1	+0,1
2. Додатковий капітал	1410	1837,0	1837,0	-	100,0	3,2	5,5	+2,3
3. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	2815	-16916	-19731,0	зменшення у 60 разів	4,9	-50,8	-55,7
Усього за розділом І	**1495**	**4700,0**	**- 15031,0**	**-19731,0**	**зменшення у 3 рази**	**8,2**	**-45,1**	**-53,4**
ІІ. Довгострокові зобов'язання і забезпечення								
1. Довгострокові кредити банків	1510	-	3567,0	+3567,0	-	-	10,7	+10,7
2. Інші довгострокові зобов'язання	1515	39965,0	39965,0	-	100,0	69,9	120,0	+50,1
3. Цільове фінансування	1525	-	1174,0	+1174,0	-	-	3,5	+3,5
Усього за розділом ІІ	**1595**	**39965**	**44706**	**+4741,0**	**111,9**	**69,9**	**134,3**	**+64,4**
ІІІ Поточні зобов'язання і забезпечення								
1. Векселі видані	1605	1740,0	1740,0	-	100,0	3,0	5,2	+2,2
2 Поточна кредиторська заборгованість за:								
товари, роботи, послуги	1615	23,0	32,0	+9,0	139,1	0,0	0,1	+0,1
розрахунками з бюджетом	1620	2240,0	64,0	-2176,0	2,9	3,9	0,2	-3,7
за одержаними авансами	1635	1,0	1,0	-	100,0	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	1645	8366,0	1000,0	-7366,0	12,0	14,6	3,0	-11,6
Поточні забезпечення	1660	68,0	87,0	+19,0	127,9	0,1	0,3	+0,2
Інші поточні зобов'язання	1690	65,0	693,0	+628,0	збільшення у 10 разів	0,1	2,1	+2,0
Усього за розділом ІІІ	**1695**	**12503,0**	**3617,0**	**-8886,0**	**28,9**	**21,9**	**10,9**	**-11,0**
Баланс	**1300**	**57168,0**	**33292,0**	**-23876,0**	**58,2**	**100,0**	**100,0**	**-**

Висновок. Результати аналізу свідчать про значне зменшення власного капіталу підприємства – майже втричі. Особливо цьому сприяло отримання на кінець звітного періоду непокритого збитку на суму 16916 тис. грн.

Зменшення частки власного капіталу є негативним моментом для даного підприємства, оскільки вказує на суттєве погіршення його фінансової стану. А також на можливість невиконання підприємством своїх зобов'язань та погіршення його репутації перед кредиторами.

Стосовно залученого капіталу, то його питома вага у загальній вартості капіталу на кінець звітного періоду збільшилась на 53,4 %. , що свідчить про підвищення залежності підприємства від залучених джерел фінансування і погіршення його фінансового стану. Привертає увагу поява залишків на кінець року за статями «Довгострокові кредити банків» на суму 3567 тис. грн. та «цільове фінансування» на суму 1174 тис. грн. Тобто, не зважаючи на значне погіршення фінансового стану підприємство отримало довгостроковий кредит. Майже в 10 разів збільшилися інші поточні зобов'язання – а сааме на 628 тис. грн.

2.3.3. Аналіз склад і структури власного капіталу підприємства *(рівень С)*

Власний капітал є визначальною складовою власних джерел фінансування майна підприємства, і має певні преваги і недоліки при залученні до фінансово-господарського обороту (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Переваги і недоліки фінансування діяльності за рахунок власного капіталу

Власні джерела фінансування майна підприємства	
Позитивні особливості (переваги)	**Негативні особливості (недоліки)**
1. Простота залучення, у зв'язку з тим, що рішення, пов'язані зі збільшенням власного капіталу (особливо за рахунок внутрішніх джерел його формування) приймаються власниками та менеджерами підприємства без необхідності отримання згоди інших господарюючих суб'єктів	1. Обмеженість обсягу залучення, отже можливостей суттєвого розширення операційної та інвестиційної діяльності підприємства у періоди сприятливої кон'юнктури ринку на окремих етапах його життєвого циклу
2. Більш висока здібність генерування прибутку у всіх сферах діяльності, тому що при його використанні не потрібна плата позикового відсотку у різних його формах	2. Висока вартість у порівнянні з альтернативними позиковими джерелами формування капіталу
3. Забезпечення фінансової стійкості розвитку підприємства, його платоспроможності у довгостроковому періоді та відповідно і зниження ризику банкрутства	3. Можливість приросту коефіцієнту рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позикових фінансових коштів, яка не використовується, оскільки без такого залучення неможливо забезпечити перевищення коефіцієнту фінансової рентабельності діяльності підприємства над економічною

У процесі аналізу власного капіталу на підставі даних балансу необхідно:

– оцінити зміни обсягу, складу, структури і динаміки власного капіталу підприємства (із залученням методів горизонтального та вертикального аналізу) (табл. 2.16);

– дослідити динаміку оборотності елементів власного капіталу, та кількісно оцінити причини їх змін

– оцінити зміни, що відбулися, у скоаді власного капіталу з погляду підвищення рівня фінансової стабільності підприємства;

– обґрунтувати оптимальний варіант співвідношення власного і позикового капіталу;

– розробити заходи щодо оптимізації структури капіталу та доцільності його розміщення в активах підприємства, підвищення ефективності використання джерел фінансування майна.

Таблиця 2.16

Аналіз динаміки складу і структури власного капіталу підприємства

№	Показники	На початок року		На кінець року		Відхилення	
		сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
1	Статутний капітал	1483,9	43,3	1483,9	37,4	-	-
2	Інший додатковий капітал	988,1	28,9	988,1	24,9	-	-
3	Резервний капітал	236,8	6,9	371,0	9,3	134,2	24,5
4	Нерозподілений прибуток	713,8	20,9	1128,1	28,4	414,3	75,5
5	Разом	3422,6	100	3971,1	100	548,5	-100,0

Висновок. Обсяг власного капіталу підприємства на кінець звітного періоду зріс на 548,5 тис. грн., що свідчить про його нарощування за рахунок збільшення обсягу нерозподіленого прибутку. У складі власного капіталу найбільшу питому вагу займає статутний капітал (37,4 %), хоча його частка на кінець звітного періоду знизилась на 5,9 пункти. У даній організації простежується тенденція щодо збільшення обсягу фінансування діяльності за рахунок нерозподіленого прибутку. Так, на кінець аналізованого періоду у складі власного капіталу нерозподілений прибуток зріс на 7,5 пункти і становив 28,4 %. Зазначена тенденція сприяє зміцненню фінансового стану підприємства і підвищенню його ділової активності.

2.3.4. Аналіз складу і структури поточних зобов'язань *(рівень С)*

Поточні зобов'язання є складовою залученого капіталу підприємства (табл. 2.17), що залученні до фінансово-господарського обороту на короткостроковій фінансовій основі у вигляді кредиторської заборгованості та короткострокові кредити банків.

Таблиця 2.17

Переваги і недоліки фінансування діяльності за рахунок позикового капіталу

Позикові джерела фінансування майна підприємства	
Позитивні особливості (переваги)	**Негативні особливості (недоліки)**
1. Достатньо широкі можливості залучення, особливо при високому кредитному рейтингу підприємства, наявності залогу або гарантії поручителя 2. Забезпечення росту фінансового потенціалу підприємства при необхідності суттєво-го розширення його активів та зростання темпів росту обсягу господарської діяльності 3. Більш низька вартість у порівнянні з власним капіталом за рахунок забезпечення ефекту „податкового захисту" (вилучення витрат з його обслуговування із оподаткованої бази при сплаті податку на прибуток) 4. Здатність генерувати приріст фінансової рентабельності (коефіцієнту рентабельності власного капіталу)	1. Використання позикового капіталу генерує найбільш небезпечні інвестиційні ризики у господарській діяльності підприємства – ризик зниження фінансової стійкості та втрати платоспроможності. Рівень цих ризиків збільшується пропорційно росту частки використання позикового капіталу 2. Активи, що сформовані за рахунок позикового капіталу, генерують меншу (за інших рівних умов) норму прибутку, котра знижується на суму сплаченого позикового відсотку у всіх його формах (відсотка за банківський кредит; лізингової ставки; купонного відсотка за облігаціями; вексельного відсотка за товарний кредит та т. ін.) 3. Висока залежність вартості позикового капіталу від коливань кон'юнктури фінансового ринку. У ряді випадків при зниженні середньої ставки позикового відсотка на ринку використання раніше отриманих кредитів (особливо на довгостроковій ос-нові) стає підприємству невигідно у зв'язку з наявністю більш дешевих альтернативних джерел кредитних ресурсів 4. Складність процедури залучення (особливо у великих розмірах), оскільки надання кредитних ресурсів залежить від рішення інших суб'єктів господарювання (кредиторів), потребує інколи відповідних сторонніх гарантій або застави (при цьому гарантії страхових компаній, банків або інших суб'єктів господарювання надаються, як правило, на платній основі).

Підприємство, яке використовує позиковий капітал, має значний фінансовий потенціал свого розвитку (за рахунок формування додаткового обсягу активів) і можливості приросту фінансової рентабельності діяльності. Водночас при цьому воно генерує фінансовий ризик і загрозу банкрутства (які зростають при збільшенні питомої ваги позикових коштів у загальній сумі використаного капіталу).

Аналіз складу і структури поточних зобов'язань підприємства здійснюється на підставі методів горизонтального та вертикального аналізу балансу (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Аналіз складу і структури поточних зобов'язань підприємства

№ з/п	Показники	На початок року		На кінець року		Відхилення	
		сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
1	Кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги	180,6	25,6	153,0	21,6	-27,6	-4,0
2	Поточні зобов'язанням за розрахунками:						
2.1	з одержаних авансів	-	-	151,0	21,3	151,0	21,3
2.2	з бюджетом	113,6	16,1	154,6	21,8	41,0	5,7
2.3	зі страхування	37,3	5,3	66,8	9,4	29,5	4,1
2.4	з оплати праці	83,0	11,8	127,4	18,0	44,4	6,2
2.5	з учасниками	190,3	26,9	53,0	7,5	-137,3	-19,4
3	Інші поточні зобов'язанням	100,8	14,3	3,2	0,4	-97,6	-13,9
	Усього	705,6	100,0	709,0	100,0	3,4	0

Висновок. У складі залученого капіталу на кінець звітного періоду найбільшу питому вагу на підприємстві займають поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом (21,8 %), кредиторська заборгованість постачальникам за товари, роботи, послуги (21,6 %) та заборгованість з одержаних авансів (21,3 %). Досить суттєвою є заборгованість з оплати праці. Її величина на кінець звітного періоду зросла на 6,2 % і становила 127,4 тис. грн. Інші види запозичень мають незначну питому вагу, їх частка у загальній сумі на кінець звітного періоду знаходилася у межах від 0,4 до 9,4 %. Загалом на кінець звітного періоду обсяг поточних зобов'язань у підприємстві зріс тільки на 3,4 тис. грн. і становив 709,0 тис. грн. У валюті балансу поточні зобов'язання на кінець звітного періоду становили лише 15,1 %. Аналіз структури залученого капіталу показав, що у процесі своєї діяльності підприємство не використовує кредити банку. Проте з метою підвищення результативності діяльності підприємства необхідно залучати позичковий капітал, що дозволить істотно збільшити обсяг випуску продукції і підвищити ефективність використання власного капіталу.

На особливу увагу в процесі аналізу складу і структури поточних зобов'язань підприємства заслуговує **кредиторська заборгованість**. При аналізі кредиторської заборгованості необхідно визначити нормальну (допустиму) й невиправдану (прострочену) кредиторську заборгованість, а також розрахувати показники, що характеризують стан кредиторської заборгованості. Для цього можна використати дані звітної форми № 5, а також дані первинного й аналітичного бухгалтерського обліку.

Для характеристики якості кредиторської заборгованості за даними балансу на початок і кінець звітного періоду обчислюють і досліджують динаміку відповідних показників (табл. :2.19).

Таблиця 2.19

Система показників для оцінки кредиторської заборгованості підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку та умовні позначення	Характеристика
Частка вексельної форми розрахунків в кредиторській заборгованості ($D_{ВР}$)	$$D_{ВР} = \frac{КЗ^{ВР}}{КЗ} \times 100$$ $КЗ^{ВР}$ – кредиторська заборгованість за вексельною формою розрахунків, тис. грн.; $КЗ$ – загальна сума кредиторської заборгованості підприємства, тис. грн.	Показує, яка частка кредиторської заборгованості підприємства припадає на векселі. Вексель - це цінний папір, який підтверджує наявність боргових зобов'язань однієї особи перед іншою. Цей показник може свідчити про те, наскільки підприємство використовує векселі як форму розрахунків з кредиторами.
Коефіцієнт оборотності заборгованості за виданими векселями ($К_В^{об}$)	$$К_В^{об} = \frac{ПЗВ}{\overline{ВВ}}$$ $ПЗВ$ – сума погашених зобов'язань за векселями виданими, тис. грн.; $\overline{ВВ}$ – середня величина сум кредиторської заборгованості за виданими векселями, тис. грн.	Показує, скільки разів за звітний період підприємство погашає свої зобов'язання перед кредиторами за рахунок виданих векселів. Цей показник може свідчити про те, наскільки ефективно підприємство використовує векселі для погашення своїх боргів.
Період погашення зобов'язань за векселями ($П_В^{об}$)	$$П_В^{об} = \frac{\overline{ВВ} \times Д}{ПЗВ}$$ $\overline{ВВ}$ – середня величина сум кредиторської заборгованості за виданими векселями, тис. грн. $ПЗВ$ – сума погашених зобов'язань за векселями виданими, тис. грн.; $Д$ – кількість днів у звітному періоді, дні.	Показує, скільки часу підприємству потрібно, щоб погасити свої зобов'язання перед кредиторами за рахунок виданих векселів. Цей показник може свідчити про те, наскільки швидко підприємство може погасити свої борги за векселями.
Тривалість використання кредиторської заборгованості в обороті підприємства ($П_{КЗ}^{об}$)	$$П_{КЗ}^{об} = \frac{\overline{КЗ} \times Д}{ПКЗ}$$ $\overline{КЗ}$ – середня величина кредиторської заборгованості підприємства, тис. грн. $ПКЗ$ – сума погашеної кредиторської заборгованості за звітний період, тис. грн.; $Д$ – кількість днів у звітному періоді, дні.	Показує, скільки часу підприємство використовує кредиторську заборгованість для фінансування свого обороту. Цей показник може свідчити про те, наскільки ефективно підприємство використовує кредиторську заборгованість для фінансування своєї діяльності
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості ($К_{КЗ}^{об}$)	$$К_{КЗ}^{об} = \frac{ПКЗ}{\overline{КЗ}}$$ $ПКЗ$ – сума погашеної кредиторської заборгованості за звітний період, тис. грн.; $\overline{КЗ}$ – середня величина кредиторської заборгованості підприємства, тис. грн.	Показує, скільки разів за звітний період підприємство погашає свої зобов'язання перед кредиторами. Цей показник може свідчити про те, наскільки ефективно підприємство використовує кредиторську заборгованість для фінансування своєї діяльності та наскільки воно здатне своєчасно

2.4. АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ І ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ (0,8-1,2)

2.4.1. Сутність платоспроможності і ліквідності та їх значення *(рівень В)*

Платоспроможність → здатність суб'єкта підприємницької діяльності за рахунок наявних грошових коштів вчасно і у повному обсязі виконувати платіжні зобов'язання, що виникають під час комерційних, фінансово-кредитних й інших операцій

Свідчить про фінансові можливості підприємства для повного розрахунку за зобов'язаннями платіжного характеру у міру настання термінів їх сплати (погашення боргу)

Ліквідність → можливість підприємства підтримувати платоспроможність шляхом перетворення активів в гроші для відшкодування необхідних платежів в міру настання їх термінів, та швидкість цього перетворення

Свідчить про те як швидко і без перешкод підприємство може продати свої активи, одержати гроші і здійснити розрахунки за зобов'язаннями у міру настання термінів їх сплати. Виступає необхідною й обов'язковою умовою платоспроможності, контроль за дотриманням якої бере на себе не лише сама підприємницька структура, але і визначений зовнішній суб'єкт, зацікавлений у підконтрольності

Рис. 2.12. Економічна сутність дефініцій «ліквідність» і «платоспроможність»

Особливості та відмінності дефініцій

- **дефініції «ліквідність підприємства» та «платоспроможність підприємства» не тотожні, а взаємообумовлені (із першістю ліквідності)**
- ліквідність підприємства визначається розміром та складом активів, а платоспроможність – наявністю активів у високоліквідній формі
- **ліквідність припускає співвідношення наявних активів із наявними зобов'язаннями підприємства і надає можливість характеризувати його платоспроможність у короткостроковій та довгостроковій перспективі**
- рівні платоспроможності підприємства (грошова, розрахункова, майнова) визначаються видами активів за рахунок яких погашаються зобов'язання

Рис. 2.13. Характеристика дефініцій «ліквідність підприємства» та «платоспроможність підприємства»

Рис. 2.14. Характеристика та взаємозв'язок категорій ліквідності активів, балансу, підприємства

Рис. 2.15. Умови забезпечення та ознаки платоспроможності підприємства

Рис. 2.16. Профіль платоспроможності підприємства

2.4.2. Класифікація активів за ступенем ліквідності та пасивів за терміновістю погашення *(рівень С)*

Систематизація активів за ступенем ліквідності та пасивів за терміновістю погашення зобов'язань (табл. 2.20) здійснюється в процесі аналізу ліквідності балансу підприємства (рис. 2.17).

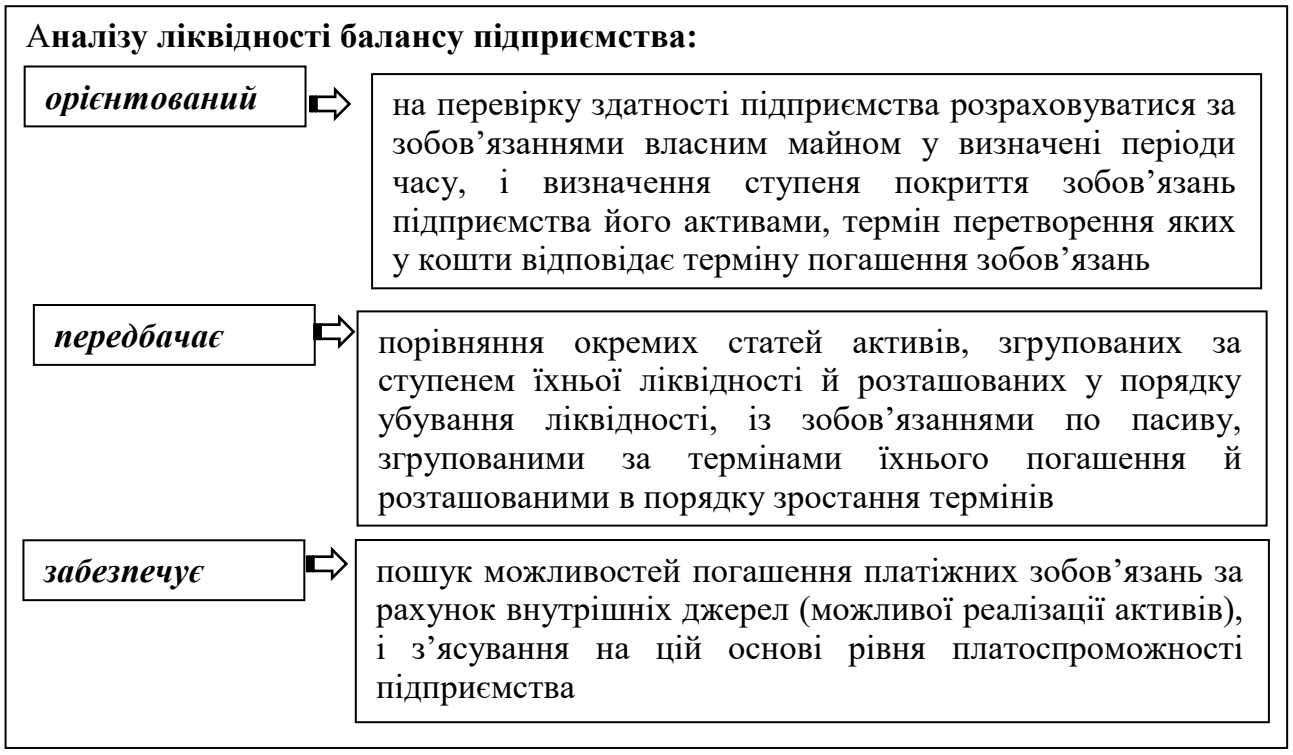

Рис. 2.17. Спрямованість та можливості систематизації активів за ступенем ліквідності та пасивів за терміновістю погашення зобов'язань підприємства

Таблиця 2.20

Групування активів і пасивів підприємства в процесі аналізу ліквідності балансу

Група	Характеристика	Код рядка балансу	
Систематизація активів за ступенем ліквідності у міру її спадку			
А1 **Абсолютно ліквідні активи**	суми грошових коштів підприємства на поточному, валютному та інших рахунках, у касі, короткострокові фінансові вкладення (цінні папери), які можуть бути використані для здійснення поточних розрахунків негайно	1160, 1165	
А2 **Активи швидкої реалізації**	дебіторська заборгованість, платежі по якій очікуються протягом 12 місяців після звітної дати, та інші оборотні активи. Ліквідність цих активів різна і залежить від суб'єктивних та об'єктивних факторів: кваліфікації фінансових робітників, взаємовідносин підприємства з платниками та їх платоспроможності, умов надання кредитів покупцям, організації вексельного обігу тощо	1120, 1125-1155	
А3 **Активи повільної реалізації**	найменш ліквідні оборотні активи у вигляді запасів і витрат. Ліквідність цієї групи залежить від своєчасності відвантаження продукції, швидкості й правильності оформлення банківських документів, швидкості платіжного документообороту в банку, від якості й попиту на продукцію, її конкурентоспроможності, платоспроможності покупців, форми розрахунків тощо	1100, 1110, 1170, 1190	
А4 **Активи, що важко реалізуються**	активи, призначені для використання в господарській діяльності протягом тривалого періоду часу, інші необоротні активи та групи вибуття	1095, 1200	
Систематизація пасивів за терміновістю погашення зобов'язань (у міру її зростання)			
П1 **Термінові зобов'язання**	кредиторська заборгованість, розрахунки за дивідендами, інші короткострокові зобов'язання, що підлягають погашенню впродовж місяця	1610-1630	
П2 **Короткострокові зобов'язання**	короткострокові кредити банків та інші позики, що підлягають погашенню протягом 12 місяців після звітної дати, тобто позикові кошти, крім кредитів банків для працівників, доходи майбутніх періодів, забезпечення наступних витрат та платежів	1600; 1660-1690	
П3 **Довгострокові зобов'язання**	довгострокові кредити банків, позикові кошти та інші довгострокові пасиви	1595	
П4 **постійні пасиви**	пасиви, що не є зобов'язаннями і не підлягають погашенню	1495, 1700	

Баланс ліквідний за умов виконання нерівностей:

$A1 \geq П1$
$A2 \geq П2$
} ліквідність балансу та платоспроможність підприємства у світлі короткострокової перспективи

$A3 \geq П3$
$A4\ П4$
} ліквідність балансу та платоспроможність підприємства у світлі довгострокової перспективи

2.4.3. Показники ліквідності та їх економічна інтерпретація *(рівень В)*

Коефіцієнти ліквідності:
є підставою для оцінки платоспроможності підприємства;
свідчать про ступінь покриття поточних (короткострокових) зобов'язань;
визначаються за даними бухгалтерського балансу;
відрізняються складом поточних активів, що приймаються як покриття поточних (короткострокових) зобов'язань.

Коефіцієнт поточної ліквідності (коефіцієнт покриття; коефіцієнт поточної (майнової) платоспроможності) – $К_{п.л.}$

Свідчить про достатність оборотних активів підприємства, які можуть бути використані ним для погашення поточних (короткострокових) зобов'язань

Коефіцієнт швидкої ліквідності (коефіцієнт «лакмусового папірця»; коефіцієнт проміжної (розрахункової) платоспроможності;) – $К_{ш.л.}$

Засвідчує платіжні здібності підприємства, що прогнозуються за умов своєчасного проведення розрахунків з дебіторами. Дає уявлення про якісний склад джерел покриття поточних зобов'язань.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності («кислотний тест»; коефіцієнт миттєвої (грошової) платоспроможності) – $К_{а.л.}$

Підтверджує здатність підприємства негайно погасити заборгованість за поточними (короткостроковими) зобов'язаннями

Рис. 2.18. Економічний зміст показників ліквідності

2.4.4. Методика розрахунку показників ліквідності та їх аналіз *(рівень С)*

Аналіз ліквідності:

- **орієнтований** на оцінку забезпеченості платоспроможності підприємства;
- **ідентифікує** рівень платіжних можливостей підприємства через наявність у нього оборотних активів із різним рівнем ліквідності (терміном інкасації);
- **передбачає** розрахунок коефіцієнтів ліквідності (табл. 2.21) на дату складання балансу і порівняння їх із нормативними значеннями, а також в динаміці (табл. 2.22) і за необхідності – із показниками інших підприємств чи галузевими значеннями

Аналітичну і прогностичну цінність мають порівняння в динаміці, а також із середньогалузевими значеннями показників (в статиці і динаміці).

Підприємство, яке має менш сприятливі значення коефіцієнтів, але показує сприятливу динаміку, визнається більш перспективним, ніж те, яке має більш сприятливі значення коефіцієнтів, але при цьому показує несприятливу динаміку.

Таблиця 2.21

Відносні показники ліквідності (платоспроможності) підприємства

№ з/п	Показник	Алгоритм розрахунку та умовні позначення	Критерії оцінки та характеристика
1	2	3	4
1	Коефіцієнт поточної ліквідності ($К_{п.л.}$)	$К_{п.л.} = \frac{ОА}{ПЗ}$ *ОА* – оборотні активи (Ф №1 р. 1195), тис. грн; *ПЗ* – поточні зобов'язання (Ф №1 р. 1695), тис. грн.	Нормативне значення: $К_{п.л.} \geq 2,0 - 2,5$ Характеризує запас стійкості, що виникає внаслідок перевищення ліквідного майна над поточними (короткостроковими) зобов'язаннями. Перевищення оборотних активів над поточними зобов'язаннями значно більше ніж у 2,5 рази вважається небажаним, оскільки це свідчить про нераціональне вкладення коштів та неефективне їх використання.
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності ($К_{ш.л}$)	$К_{ш.л.} = \frac{ОА - МОА}{ПЗ}$ *ОА* – оборотні активи (Ф №1 р. 1195), тис. грн; *МОА* – матеріальні оборотні активи (Ф №1 р. 1100), тис. грн; *ПЗ* – поточні зобов'язання (Ф №1 р. 1695), тис. грн.	Нормативне значення: $К_{ш.л.} \geq 0,7 - 0,8$ Характеризує платіжний потенціал підприємства впродовж періоду, що дорівнює середній тривалості одного обороту поточної дебіторської заборгованості, але за умови повного та своєчасного її погашення. Низьке значення коефіцієнта вказує на необхідність постійної роботи з дебіторами, з метою забезпечення можливості перетворення найбільш ліквідної частини оборотних засобів у грошову форму для розрахунків. Значення значно вище за 0,8 – про неефективне адміністрування поточних (оборотних) активів.
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($К_{а.л}$)	$К_{а.л.} = \frac{ГК + ПФІ}{ПЗ}$ *ГК* – гроші та їх еквіваленти (Ф №1 р. 1165), тис. грн; *ПФІ* – поточні фінансові інвестиції (Ф №1 р. 1160), тис. грн; *ПЗ* – поточні зобов'язання (Ф №1 р. 1695), тис. грн.	Нормативне значення: $К_{а.л.} \geq 0,2 - 0,25$ Характеризує платіжні можливості підприємства до екстреного погашення поточних зобов'язань за рахунок високоліквідних оборотних активів. Значення показника вище за 0,2-0,25 вказує на те, що підприємство є грошово платоспроможним і високоліквідні оборотні активи покривають поточні зобов'язання не менше ніж на 20,0-25,0 %; Низьке значення коефіцієнту свідчить про низьку платоспроможність підприємства.

Таблиця 2.22

Аналіз динаміки відносних показників ліквідності (платоспроможності) підприємства

Показники	Нормативне значення	на 01.01.0А	на 01.01.0Б	на 01.01.0В	Абсолютний приріст (ланцюговий)		Темп росту (ланцюговий), %	
					За 200А рік	За 200Б рік	За 200А рік	За 200Б рік
Поточні активи	–	354,1	367	550,6	12,9	183,6	103,6	150
Поточні зобов'язання	–	195,6	250,3	419,8	54,7	169,5	128	167,7
Дебіторська заборгованість	–	212,9	200	241	-12,9	41	93,9	120,5
Поточні фінансові інвестиції	–	18,8	40	140	21,2	100	212,8	350
Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті:	–	25,8	27	30,3	1,2	3,3	104,7	112,2
Дебіторська заборгованість, грошові кошти та поточні фінансові інвестиції	–	257,5	267	411,3	9,5	144,3	103,7	154
Грошові кошти та поточні фінансові інвестиції	–	44,6	67	170,3	22,4	103,3	150,2	254,2
Коефіцієнт поточної ліквідності	>2,0-2,5	1,810	1,466	1,312	-0,344	-0,154	81	89,5
Коефіцієнт швидкої ліквідності	>0,7-0,8	1,316	1,067	0,980	-0,249	-0,087	81,1	91,8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2-0,25	0,228	0,268	0,406	0,04	0,138	117,5	151,5

Висновок. Результати аналізу свідчать, що на підприємстві за два звітних періоди спостерігається негативна динаміка коефіцієнтів поточної та швидкої ліквідності, зниження яких відбулося відповідно на 0,344 пункти або 19,0 % та 0,154 пункти або 10,5 %; 0,188 пункти або 13,9 % і 0,093 пункти або 8,0%. При цьому значення коефіцієнта поточної ліквідності значно нижче нормативного критерію. Це є підставою вважати підприємство неплатоспроможним, а структуру його балансу незадовільною.

Коефіцієнт швидкої ліквідності за його зниження в динамці значно перевищує нормативні значення. Позитивна динаміка спостерігається за коефіцієнтом абсолютної платоспроможності, зростання якого відбулося в обох періодах на 17,5 і 51,5 % відповідно.

2.5. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ (0,8-1,2)

2.5.1. Сутність фінансової стійкості (*(рівень В)*

Фінансова стійкість підприємства є основною складовою загальної стійкості його економічного потенціалу, що визначає такий стан фінансових ресурсів, склад і структура яких дозволяє забезпечувати в умовах невизначеності зовнішнього бізнес середовища достатній рівень платоспроможності і розвиток діяльності в довгостроковій перспективі, на основі зростання прибутку і капіталу (рис. 2.19), і є ключовою передумовою ефективного функціонування підприємства (рис. 2.20).

Фінансова стійкість підприємства – комплексна категорія, яка відбиває стан і структуру фінансових ресурсів підприємства, можливість виконувати зобов'язання і забезпечувати розширення діяльності без посилення залежності від зовнішніх джерел фінансування.

характеризує	**відображає**	**гарантує**
здатність підприємства функціонувати і розвиватися	стан майна, фінансових ресурсів, власного капіталу, рахунків підприємства	платоспроможність, кредитоспроможність, інвестиційну привабливість, ритмічність виробництва, незалежність від зовнішніх джерел фінансування

Рис. 2.17. Сутність фінансової стійкості підприємства

Рис. 2.20. Фінансова стійкість як ключова умова функціонування підприємства

2.5.2. Фактори впливу на фінансову стійкість *(рівень В)*)

Стійкість фінансового положення будь-якого підприємства являє собою комплекс взаємозалежних процесів, які залежать від численних і різноманітних факторів. Розрізняють зовнішні (непідвласні волі підприємства) (рис. 2.21) і внутрішні (залежні від сформованої системи організації роботи підприємства) (рис. 2.22) фактори, що впливають на фінансову сталість підприємства.

Рис. 2.20. Складові фінансової стійкості підприємства

Чинники зовнішнього бізнес-середовища підприємства						
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
динамічність та мінливість оточуючого середовища	кон'юнктура ринку	ресурсна забезпеченість бізнесу й вартість засобів виробництва	законодавчі, зокрема податкові, умови діяльності	соціально-психологічні чинники життя суспільства	зовнішньоекономічні зв'язки	природно-кліматичні фактори

Рис. 2.21. Зовнішні фактори впливу на фінансову стійкість підприємства

Чинники внутрішнього бізнес-середовища підприємства					
↓	↓	↓	↓	↓	↓
склад і кваліфікація працівників	правова форма організації бізнесу	організаційна структура	галузева незалежність	структура управління	асортимент продукції, її якість

Рис. 2.22. Внутрішні фактори впливу на фінансову стійкість підприємства

Відповідно до їх розподілу виділяють:

- **внутрішню фінансову стійкість** – такий стан і структура фінансових ресурсів, виробництва і надання послуг, їх динаміка, при якому забезпечується стабільно високий результат функціонування, збалансовані грошові потоки, високий рівень платоспроможності підприємства.
- **зовнішню фінансову стійкість** – обумовлена стабільністю економічного середовища, у рамках якого діє підприємство, і досягається збалансованістю складу і структури джерел фінансування майна, незалежністю від позикового капіталу (тобто кредитоспроможністю підприємства), відповідною системою керування в масштабах усієї країни (тобто керуванням ззовні).

2.5.3. Методика розрахунку та аналіз відносних показників фінансової стійкості *(рівень С)*

Кількісна характеристика і висновок про рівень фінансової стійкості підприємства здійснюється на підставі відносних показників і встановлення тенденцій і закономірностей їх розвитку у динаміці (рис. 2.23), що розраховуються із залученням методу фінансових коефіцієнтів (табл. 2.23).

Аналіз відносних показників фінансової стійкості передбачає розрахунок відповідних коефіцієнтів на підставі даних балансу (табл. 2.24) та порівняння отриманих значень з встановленими базисними величинами, а також вивчення динаміки їх змін за означений період (табл. 2.25).

Відносні показники фінансової стійкості підприємства	
I група показників (характеризують структуру пасивів) 1) коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування); 2) коефіцієнт фінансової стійкості; 3) коефіцієнт фінансової незалежності (коефіцієнт автономії) 4) коефіцієнт фінансової залежності; 5) коефіцієнт залучення довгострокових зобов'язань (коефіцієнт концентрації позикового капіталу); 6) коефіцієнт фінансового левериджу (коефіцієнт фінансового ризику); 7) коефіцієнт фінансового напруження.	**II група показників** (характеризують стан фінансової рівноваги активів і пасивів) 1) коефіцієнт маневреності власного капіталу; 2) коефіцієнт інвестування; 3) індекс постійного активу; 4) коефіцієнт самофінансування оборотних активів; 5) коефіцієнт покриття запасів (коефіцієнт забезпечення запасів); 6) коефіцієнт самофінансування запасів; 6) коефіцієнт ліквідності власного оборотного капіталу; 7) коефіцієнт реальної вартості майна; 8) загальний коефіцієнт покриття.

Рис. 2.23. Система відносних показників для оцінки фінансової стійкості

Таблиця 2.23

Показники фінансової стійкості підприємства

№ з/п	Назва коефіцієнта	Порядок розрахунку	Нормативне значення	Економічний зміст (що характеризує)
1	2	3	4	5
.	Коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування)	Власний капітал (власні кошти) / Зобов'язання підприємства (сума довгострокових і короткострокових зобов'язань)	0,67-1,5	Здатність підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями в середньо- і довгостроковій перспективі

Продовження таблиці 2.23

1	2	3	4	5
2.	Коефіцієнт фінансової стійкості	Власний капітал і довгострокові зобов'язання / Пасиви (валюта балансу)	0,7-0,9	Здатність підприємства залишатися платоспроможним в довгостроковій перспективі
3.	Коефіцієнт фінансової незалежності від зовнішніх позикових джерел фінансування (коефіцієнт автономії)	Власний капітал / Валюта балансу	$К_а$> 0.5	Яку частку займає власний капітал у валюті балансу (чим більша частка, тим більша можливість подолати несприятливі ситуації щодо фінансового забезпечення)
4.	Коефіцієнт фінансової залежності (мультиплікатор власного капіталу)	Власний капітал / Валюта балансу	$К_{ФЗ}$ < 2	Обернений показник до коефіцієнта фінансової незалежності
5.	Коефіцієнт залучення довгострокових зобов'язань (коефіцієнт концентрації позикового капіталу)	Довгострокові зобов'язання / Валюта балансу	$К_{ЗЗ}$ < 0,5	Яку частку займають всі зобов'язання підприємства у валюті балансу; характеризує участь довгострокових зобов'язань у фінансових ресурсах підприємства
6.	Коефіцієнт фінансового ризику (структури довгострокових джерел фінансування, фінансового левереджу, плече фінансового важеля)	Довгострокові зобов'язання (залученний капітал) / Власний капітал	0,25	Кількість залученого капіталу в розрахунку на 1 грн власного капіталу; залежність підприємства від довгострокових зобов'язань. Збільш свідчить про підвищення фінансового ризику
7.	Коефіцієнт фінансового напруження	Зобов'язання підприємства (довгострокові і короткострокові) / Власний капітал	$К_{ФН}$ < 1	Якщо значення більше 1, то критична залежність підприємства від зовнішніх запозичень
8.	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Робочий капітал (власний капітал + довгостроко зобов'язання – необоротні акти / Власний капітал	0,1 і >	Яка частина власного капіталу може бути використана для фінансування оборотних і необоротних активі

Продовження таблиці 2.23

1	2	3	4	5
9.	Коефіцієнт інвестування	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Необоротні активи}}$	-	Наскільки власний капітал покриває вкладення підприємства в необоротні активи
10.	Індекс постійного активу	$\frac{\text{Необоротні активи}}{\text{Власний капітал}}$	-	Відображає частку необоротних активів у джерелах власних коштів
11.	Коефіцієнт самофінансування оборотних активів (коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами)	$\frac{\text{Власний оборотний капітал (розділ II активу} - \text{розділ } IV \text{ пасиву}}{\text{Оборотні активи}}$	-	Наскільки оборотні активи фінансуються за рахунок власного капіталу підприємства
12.	Коефіцієнт покриття запасів (коефіцієнт забезпечення запасів)	$\frac{\text{Робочий капітал (власний капітал} + \text{довгострокові зобов'язання} - \text{необоротні активи})}{\text{Запаси}}$	0,6-0,8	Наскільки запаси забезпечені (покриті) робочим капіталом
13.	Коефіцієнт самофінансування запасів	$\frac{\text{Власний оборотний капітал (розділ II активу} - \text{розділ } IV \text{ пасиву}}{\text{Запаси матеріальних оборотних активів}}$	-	Поглиблює інформацію про рівень самофінансування оборотних активів. Зростання коефіцієнта є необхідним для оздоровлення фінансів суб'єкта господарювання
14.	Коефіцієнт ліквідності власного оборотного капіталу	$\frac{\text{Власний оборотний капітал (розділ II активу} - \text{розділ } IV \text{ пасиву}}{\text{Поточні збов'язання}}$	-	Зростання свідчить про вищі темпи збільшення власного оборотного капіталу порівняно із зміною поточних зобов'язань.
15.	Коефіцієнт реальної вартості майна	$\frac{\text{Основні засоби, виробничі запаси, незавершене виробництва}}{\text{валюта балансу}}$	0,5	Показує питому вагу залишкової вартості основних засобів у загальній вартості майна
16.	Загальний коефіцієнт покриття	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$К_{ЗП} > 2$	Від цього співвідношення залежить сума власного оборотного капіталу і стан задоволеності структури балансу

Приклад розрахунку відносних показників фінансової стійкості

Таблиця 2.24

Вихідні дані для розрахунку відносних показників фінансової стійкості підприємства

Показники	Код рядка	2019 р.	2020 р.	2021 р.
АКТИВ БАЛАНСУ				
I. Необоротні активи				
Основні засоби	1010	5985	6056	5796
Усього за розділом I	**1095**	**11778**	**11849**	**11589**
II. Оборотні активи				
Запаси	1100	8582	9274	11293
Виробничі запаси	1101	772	746	1497
Незавершене виробництво	1102	3154	4587	4425
Усього за розділом II	**1195**	**9308**	**10151**	**14310**
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	**1200**			
Баланс	**1300**	**21086**	**22000**	**25899**
ПАСИВ БАЛАНСУ				
I. Власний капітал				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	12147	12147	12147
Усього за розділом I	**1495**	**17632**	**17704**	**18111**
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення				
Усього за розділом II	**1595**	**0**	**0**	**0**
III. Поточні зобов'язання і забезпечення				
Усього за розділом III.	**1695**	**3454**	**4296**	**7788**
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу та групами вибуття	**1700**			
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	**1800**			
Баланс	**1900**	**21086**	**22000**	**25899**

Таблиця 2.25

Оцінка динаміки відносних показників фінансової стійкості підприємства

№ з/п	Показники фінансової стійкості	202А.	202Б	202В	Абсолютна зміна відносно попереднього періоду		Темп росту, %	
					202Б	202В	202Б	202В
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування)	5,105	4,121	2,326	-0,984	-1,795	80,7	56,4
2	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,836	0,805	0,699	-0,031	-0,106	96,3	86,8
3	Коефіцієнт фінансової незалежності (коефіцієнт автономії)	0,836	0,805	0,699	-0,031	-0,106	96,3	86,8
4	Коефіцієнт фінансової залежності (мультиплікатор власного капіталу)	1,196	1,243	1,430	0,047	0,187	103,9	115,0
5	Коефіцієнт залучення довгострокових зобов'язань (коефіцієнт концентрації позикового капіталу)	–	–	–	–	–	–	–
6	Коефіцієнт фінансового ризику (структури довгострокових джерел фінансування, фінансового левериджу, плече фінансового важеля, коефіцієнт)	–	–	–	–	–	–	–
7	Коефіцієнт фінансового напруження	0,196	0,243	0,430	0,047	0,187	124,0	177,0
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,332	0,331	0,360	-0,001	0,029	99,7	108,8
8А	*Робочий капітал - до власного капіталу додаються довгострокові зобов'язання і віднімається вартість необоротних активів.*	*5854*	*5855*	*6522*	1	667	100,0	111,4
9	Коефіцієнт інвестування	1,497	1,494	1,563	-0,003	0,069	99,8	104,6
10	Індекс постійного активу	0,668	0,669	0,640	0,001	-0,029	100,1	95,7

Продовження таблиці 2.25

1	2	3	4	5	6	7	8	9
11	Коефіцієнт самофінансування оборотних активів (коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними оборотними коштами)	1,894	1,744	1,266	-0,15	-0,478	92,1	72,6
11А	*Власний оборотний капітал*	*9308*	*10151*	*14310*	843	4159	109,1	141,0
12	Коефіцієнт покриття запасів (коефіцієнт забезпечення запасів)	0,682	0,631	0,578	-0,051	-0,053	92,5	91,6
13	Коефіцієнт самофінансування запасів	1,085	1,095	1,267	0,01	0,172	100,9	115,7
14	Коефіцієнт ліквідності власного оборотного капіталу	1,0000	1,0000	1,0000	0	0	100,0	100,0
15	Коефіцієнт реальної вартості майна	0,470	0,518	0,452	0,048	-0,066	110,2	87,3
16	Загальний коефіцієнт покриття	2,695	2,363	1,837	-0,332	-0,526	87,7	77,7

Шляхи підвищення (відновлення) фінансової стійкості	
→	Політика якісного управління на підприємстві, раціональний підбір кадрів, їх заохочення, постійне підвищення кваліфікації;
→	Зміна у бік збільшення частки власних коштів (капіталу) структуру балансу (здійснити додаткову емісію акцій, а частина основних невикористовуваних коштів продати, щоб розрахуватися з кредиторами)
→	Обґрунтоване зниження рівня запасів і витрат компанії
→	З'ясування причин збільшення оборотних матеріальних засобів: виробничих запасів, готової продукції або незавершеного виробництва
→	Активізація інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства
→	Оптимізація поточних витрат
→	Перманентне підвищення конкурентоспроможності та якості продукції або послуги
→	Проведення ребрендингу підприємства
→	Формування інформаційної підтримки управління економічними процесами, фінансовими і матеріальними потоками

Рис. 2.24. Шляхи підвищення (відновлення) фінансової стійкості підприємства

2.6. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ І РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ (1,5-2,5)

2.6.1. Економічна сутність і види фінансових результатів *(рівень В)*

Фінансовий результат – це результат фінансово-господарської діяльності підприємства, що відображає його фінансовий стан та ефективність використання ресурсів в процесі функціонування.

Визначається в цілому по підприємству і у розрізі видів його діяльності як різниця між доходами і витратами. Якщо доходи перевищують витрати, то фінансовий результат позитивний – **прибуток**, якщо ж витрати перевищують доходи, то фінансовий результат негативний – **збиток**. Збиток може бути тимчасовим або постійним, і він є негативним показником ефективності діяльності підприємства.

Прибуток є основним показником ефективності діяльності підприємства та його фінансового успіху, слугує джерелом накопичення власного капіталу, виплат дивідендів акціонерам, створення виробничих, матеріальних фондів тощо (рис. 2.25). Прибуток може бути чистим (після сплати всіх податків та відрахувань) або валовим (до сплати всіх податків та відрахувань). Розмір прибутку визначається напрямами економічної діяльності підприємства та її видами (операційна, інвестиційна, фінансова, інша), підсумками діяльності у вигляді доходів і витрат, а також умовами обліку фінансових ресурсів, які регулюються законодавством.

Функції прибутку підприємства			
Оцінювальна показник прибутку використовується для оцінки діяльності підприємства	**Розподільча** прибуток використовується для потреб розподілу чистого доходу суспільства	**Стимулююча** є основним стимулом для підприємців та інвесторів до розвитку бізнесу та інвестування коштів	**Захисна** прибуток є резервом для покриття збитків та непередбачених витрат
Інвестиційна – прибуток є джерелом інвестицій в розвиток підприємства			

Рис. 2.25. Функції прибутку у розвитку та функціонуванні підприємства

В обліково-аналітичній практиці за видами діяльності розрізняють наступні абсолютні показники фінансових результатів:

- валовий прибуток (збиток);
- прибуток (збиток) від основної діяльності;
- прибуток (збиток) від операційної діяльності;
- прибуток (збиток) від інвестиційної діяльності;
- прибуток (збиток) від фінансової діяльності;
- прибуток (збиток) до оподатковування;
- чистий прибуток (збиток) (рис.2.26).

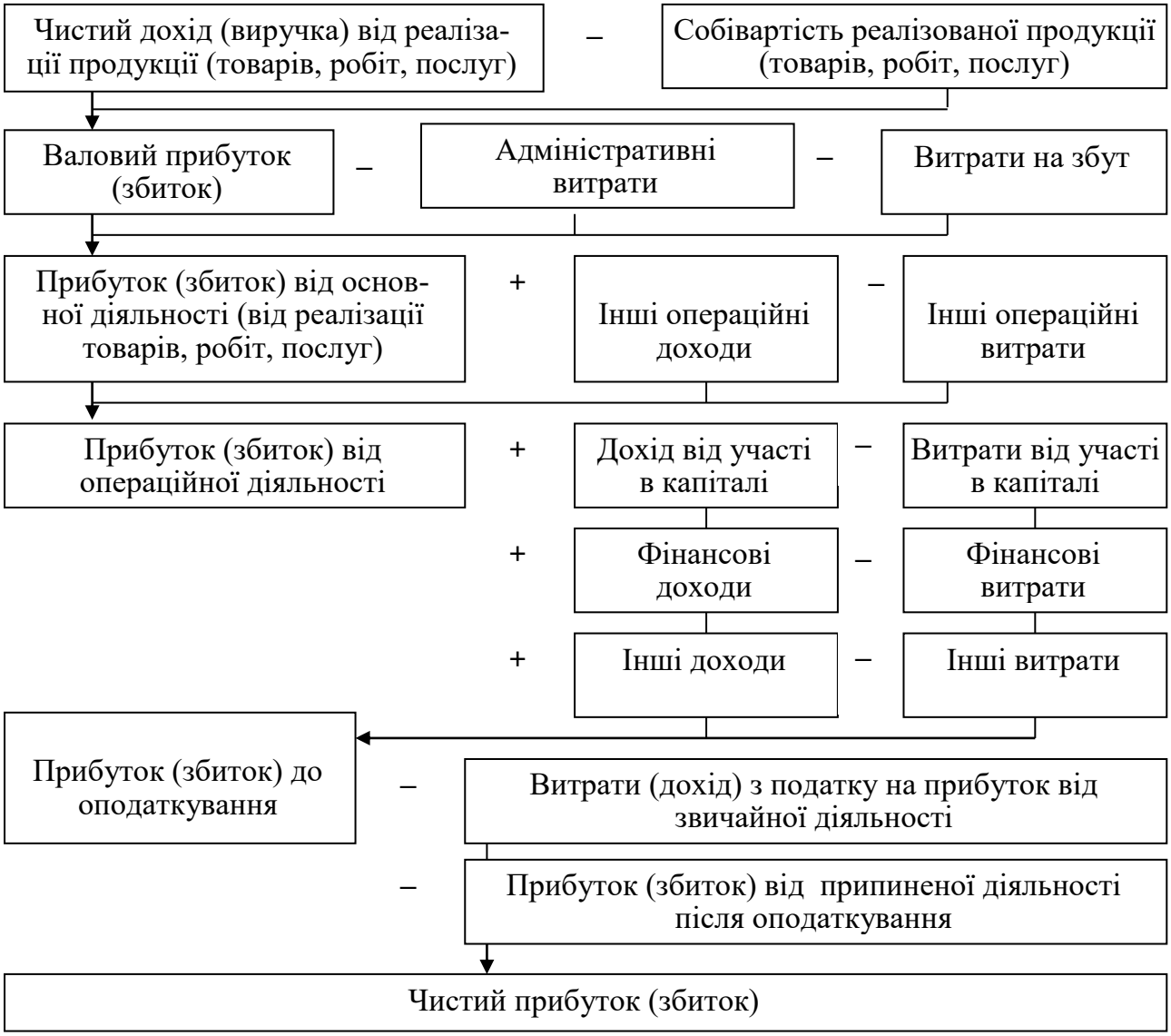

Рис. 2.26. Порядок формування фінансових результатів діяльності підприємства

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємств проводиться на основі даних бізнес-плану, фінансової, статистичної і управлінської звітності, даних поточного обліку та позаоблікових джерел інформації.

Періодичність, детальність і глибина аналізу визначаються потребами управління. Залежно від конкретних завдань, поставлених адміністрацією підприємства, аналіз може провадитися в цілому по підприємству, або по окремих видах діяльності, структурних підрозділах, елементах, що формують розмір прибутку по підприємству, охоплювати всю діяльність або окремі її стадії й процеси. Обов'язковою умовою ефективності здійснення аналітичних досліджень є систематичність їх проведення.

Комплексне і системне дослідження фінансових результатів підприємства передбачає вирішення наступних завдань:

– оцінка ступеня виконання плану і динаміки розвитку показників фінансових результатів (за загальним обсягом, складом та структурою) у розрізі видів діяльності підприємства;

– оцінка обґрунтованості планового прибутку;

– виявлення та кількісна оцінка причин зміни показників прибутку підприємства;

– виявлення резервів зростання прибутку підприємства;

– вивчення економічної доцільності та ефективності формування, розподілу, перерозподілу та витрачання прибутку;

– розробка заходів щодо мобілізації і впровадження в практичну діяльність підприємств виявлених резервів зростання прибутку.

Подібний підхід дозволяє забезпечити динамічне накопичення аналітичних даних про доходи і витрати, фінансові результати і рентабельність, фактори їхньої зміни, а також сприяє підвищенню якості аналізу й обґрунтованості рекомендацій для керівництва, полегшує процес прийняття управлінських рішень щодо максимізації прибутку і підвищення рентабельності господарської діяльності.

2.6.2. Горизонтальний аналіз формування фінансових результатів (*рівень С*)

Горизонтальний аналіз формування фінансових результатів є важливим інструментом фінансового аналізу, який дозволяє оцінити ефективність діяльності підприємства та прийняти відповідні рішення щодо його розвитку. Полягає в порівнянні фінансових результатів підприємства за два або більше звітних періодів. При цьому аналізі показники звіту про фінансові результати відображаються в абсолютних та відносних величинах, а також обчислюються темпи зростання або зменшення цих показників.

Горизонтальний аналіз дозволяє визначити динаміку зміни фінансових результатів підприємства в часі, виявити тенденції та фактори, які впливають на їх формування. Цей метод аналізу особливо ефективний при визначенні змін в структурі доходів та витрат підприємства, а також при визначенні ефективності використання ресурсів.

При проведенні горизонтального аналізу формування фінансових результатів рекомендується використовувати наступні кроки:

1. Вибрати показники фінансової звітності, які будуть аналізуватися. Це можуть бути доходи, витрати, прибуток, актив, капітал, зобов'язання та інші показники;

2. Скласти таблицю, в якій відобразити значення цих показників за кожен звітний період (табл. 2.26);

3. Обчислити абсолютні та відносні зміни показників за кожен звітний період. Абсолютна зміна показує різницю між значеннями показника за два звітних періоди, а відносна зміна показує цей показник у відсотках до попереднього періоду.

4. Проаналізувати динаміку зміни показників, визначити тенденції та фактори, які впливають на їх формування.

5. Зробити висновки про фінансовий стан підприємства та його ефективність, а також визначити перспективи його розвитку.

Таблиця 2.26

Горизонтальний аналіз формування фінансових результатів підприємства

№ з/п	Показники	Минулий рік	Звітний рік		Абсолютне відхилення від		Відсоток виконання плану, %	Темп росту (зниження), %
			план	факт	плану	минулого року		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	2420,0	2442,0	2961,0	519,0	541,0	121,3	122,4
2	Собівартість реалізованих товарів, тис. грн.	1896,2	1955,4	2260,5	305,1	364,3	115,6	119,2
3	Рівень собівартості реалізованих товарів, % до об	78,355	80,074	76,342	-3,731	-2,013	95,3	97,4
4	Валовий прибуток, тис. грн.	523,8	486,6	700,5	213,9	176,7	144,0	133,7
5	Рівень валового прибутку, % до об	21,645	19,926	23,658	3,731	2,013	118,7	109,3
6	Адміністративні витрати, тис. грн.	121,0	117,0	157,0	40,0	36,0	134,2	129,8
7	Рівень адміністративних витрат, % до об	5,000	4,791	5,302	0,511	0,302	110,7	106,0
8	Витрати на збут, тис. грн.	385,0	341,0	504,0	163,0	119,0	147,8	130,9
9	Рівень витрат на збут, % до об	15,909	13,964	17,021	3,057	1,112	121,9	107,0
10	Прибуток від реалізації, тис. грн.	17,8	28,6	39,5	10,9	21,7	138,1	221,9
11	Рівень прибутку від реалізації, % до обігу	0,736	1,171	1,334	0,163	0,598	113,9	181,4
12	Операційні доходи, тис. грн.	1,4	1,7	2,1	0,4	0,7	123,5	150,0
13	Операційні витрати, тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
14	Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	19,2	30,3	41,6	11,3	22,4	137,3	216,7
15	Доходи від участі в капіталі, тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
16	Фінансові доходи, тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
17	Інші доходи, тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
18	Витрати від участі в капіталі, тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
19	Фінансові витрати, тис. грн.	-	6,7	5,6	-1,1	5,6	83,6	-
20	Інші витрати, тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
21	Прибуток до оподаткування, тис. грн.	19,2	23,6	36,0	12,4	16,8	152,5	187,5
22	Податок на прибуток, тис. грн.	5,6	6,5	8,9	2,4	3,3	136,9	158,9
23	Чистий прибуток, тис. грн.	13,6	17,1	27,1	10,0	13,5	158,5	199,3

Висновок. Горизонтальний аналіз фінансових результатів підприємства свідчить про те, що у звітному році порівняно з минулим спостерігається зростання практично усіх показників прибутку і прибуткоутворюючих складових.

Так, прибуток від основної, операційної діяльності та до оподаткування порівняно з планом підвищився відповідно на 10,9 тис. грн. або на 38,1%, на 11,3 тис. грн. або 37,3 % та на 12,4 тис. грн. або на 52,5%. Аналогічна ситуація спостерігається і в динаміці. Так, порівняно з минулим роком ці показники зростають відповідно на 21,7тис. грн., на 22,4 тис. грн. та на 16,8 тис. грн.

У звітному році виручка від реалізації підприємства як порівняно з планом, так і в минулим роком збільшилася відповідно на 21,3% (519,0 тис. грн.) та на 22,4% (541,0 тис. грн.).

Позитивним моментом є зменшення рівня собівартості реалізації товарів та послуг, що призвело до зростання суми і рівня валового прибутку. Так, сума валового прибутку у звітному році відносно плану зросла на 213,9 тис. грн. (44,0%), а відносно минулого року – на 176,7,0 тис. грн. (33,7%).

Як негативний момент слід відзначити зростання, як порівняно з планом так і порівняно з минулим роком витрат основної діяльності підприємства. Так, у звітному році сума адміністративних витрат і витрат на збут відносно плану збільшилася на 40,0 тис. грн або 34,2% та на 163,0 тис. грн або 47,8% відповідно. Аналогічна ситуація спостерігається і в динаміці, але з меншим зростанням.

Перевищення темпів росту витрат основної діяльності над темпами росту виручки від реалізації товарів та послуг призвело до підвищення витратності здійснення основної діяльності. Так, рівень витрат на збут у звітному році порівняно з планом збільшився на 3,057% до обороту, а адміністративних витрат – на 0,511 % до обороту.

По підприємству відносно плану спостерігається зростання рівня прибутку від основної діяльності на 0,163% через випередження темпів росту прибутку відносно темпу росту виручки від реалізації. В цілому по підприємству порівняно з планом чистий прибуток збільшився на 10,0 тис. грн. або 58,5%, а з минулим роком – на 13,5 тис. грн чи майже у два рази.

2.6.3. Методика розрахунку показників рентабельності та їх аналіз (*рівень С*)

Рентабельність є одним з ключових показників ефективності діяльності підприємства та його фінансового стану, що відображає здатність отримувати прибуток від використання своїх активів та ресурсів (рис. 2.27).

Для оцінки рентабельності використовується досить велика кількість показників. Методика їхнього розрахунку (табл. 2.27) визначається цілями й завданнями дослідження, а також економічними інтересами стейкхолдерів і доцільністю використання отриманих результатів для управління.

Аналіз рентабельності передбачає обчислення із залученням методу фінансових відповідних показників і з’ясування їх змін протягом звітного періоду порівняно з планом чи у динаміці (рис. 2.28 – рис. 2.31, табл. 2.28).

Рентабельність (від німецького *rentabel* – дохідний) – це відносний показник прибутку, що відображає відношення отриманого ефекту (доходу, прибутку) з наявними або використаними ресурсами	
Функції рентабельності	➢ виступає оціночним показником ефективності використання ресурсів і надає узагальнюючу оцінку роботи підприємства; ➢ є показником, що відображає приріст вартості капіталу; ➢ є важливим регулятором темпів розширеного відтворення; ➢ стимулює працівників; ➢ регулює розвиток різноманітних сфер і галузей економіки.

Рис. 2.27. Сутність і функції рентабельності підприємства

Таблиця 2.27

Методичні підходи до розрахунку рентабельності

Показник	Алгоритм розрахунку та умовне позначення	Характеристика
1	2	3
Витратний метод		
Витратні показники рентабельності	$P_{витр} = \frac{П}{В} \times 100$ де *П* – сума прибутку (валового, від основної, операційної, діяльності, до оподаткування або чистого), тис. грн; *В* – витрати діяльності в цілому або за їх видами, тис. грн.	Характеризують прибутковість понесених у процесі діяльності витрат (виробничих або торговельних, комерційних, фінансових, інвестиційних і ін.). Свідчать про те, скільки підприємство одержує прибутку (ефекту) з кожної гривні, витраченої на здійснення певного виду діяльності. Найпоширенішими з них є рентабельність основної, операційної та господарської діяльності інвестиційних проектів.
Доходний метод		
Дохідні показники рентабельності	$P_{дох} = \frac{П}{ЧВР} \times 100$ де *П* – сума прибутку (валового, від основної, операційної, діяльності, до оподаткування або чистого), тис. грн; *ЧВР* – чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	Показують величину прибутку, що припадає на одиницю чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Ключовими серед дохідних показників рентабельності є показники валової рентабельності (товарів, продукції, робіт, послуг), рентабельності продаж (товарів, продукції, робіт, послуг), рентабельності операційної діяльності і чистої рентабельності господарської діяльності. Недолік – орієнтують підприємство на реалізацію продукції (товарів, робіт, послуг) з високим рівнем прибутковості, що в умовах дефіцитного ринку стимулює звуження асортиментних позицій, погіршення ступеня задоволення попиту покупців і споживачів.

Продовження таблиці 2.27

1	2	3
Ресурсний метод		
Ресурсні показники рентабельності	$P_{рес} = \frac{П}{\overline{Ресурси}} \times 100$ де $П$ – сума прибутку (валового, від основної і операційної діяльності, до оподатковування або чистого), тис. грн; $\overline{Ресурси}$ – середня за період величина ресурсів (виробничих, активів, капіталу) в цілому або за окремими їх видами, тис. грн.	Характеризують ефективність діяльності підприємства з позиції результативності використання виробничих ресурсів, майна та джерел його утворення в цілому і за окремими їх видами. Ключовими серед ресурсних показників є рентабельність власного, залученого, перманентного і акціонерного капіталу, рентабельність необоротних, оборотних, операційних активів підприємства та чиста рентабельність підприємства, рентабельність трудових і матеріальних ресурсів, основних засобів, тощо.

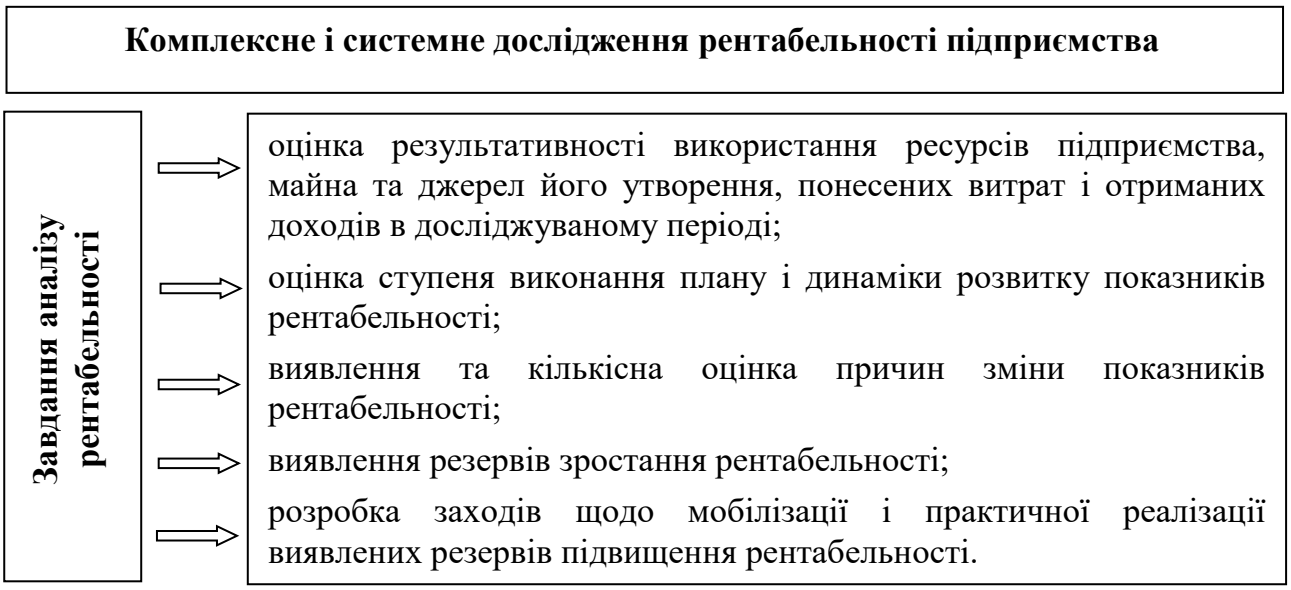

Рис. 2.28. Завдання аналізу рентабельності підприємства

Рис. 2.29. Ключові показники рентабельності підприємства

Рентабельність активів: Чистий прибуток (Чистий збиток) / Середньорічна сума активів * 100%.
Рентабельність сукупного капіталу: відношення обсягу прибутку до оподаткування (ф.2. ряд. 2290) до всього підсумку джерел коштів (ф.1.ряд 1900 підсумку балансу).

Рентабельність власного капіталу: відношення обсягу чистого прибутку (ф. 2 ряд 2350) до розміру власного капіталу (ф.1 ряд 1095). На величину цього показника впливають: рентабельність реалізованої продукції ($R_{р.п.}$), капіталовіддача (КВ) та структура власного капіталу (коефіцієнт фінансової залежності)($К_{ф.з.}$):

$$\mathbf{R_{в.к.} = R_{р.п.} \times КВ \times К_{ф.з.}}$$

Рентабельність виробництва: відношення прибутку (до оподаткування) до середньої вартості основних виробничих засобів плюс середня вартість товарно-матеріальних цінностей. На величину цього показника впливають: рентабельність продажу (Rп), фондомісткість основних виробничих засобів (ФМ) та коефіцієнт закріплення матеріальних оборотних коштів (Кз.мок):

$$\mathbf{Rв = Rп/ ФМ + Кз.мок}.$$

Рентабельність господарських ресурсів: відношення прибутку від операційної діяльності (ф.2. ряд. 2190) до суми середньої вартості основних засобі (ф.1. ряд. 1010) в і оборотних активів (ф.1. ряд. 1195), виражене у відсотках.

Рис. 2.30. Розрахунок ключових показників рентабельності підприємства

Потенційні можливості підвищення показників рентабельності підприємства

- збільшення обсягу чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- збільшення в загальному обсязі виробництва і реалізації питомої ваги продукції (товарів, робіт, послуг) з високим рівнем прибутковості;
- зниження витратності здійснення управлінської і збутової діяльності;
- зменшення величини постійних адміністративних витрат і витрат на збут;
- ліквідування надлишкових, не задіяних в операційній діяльності, господарських ресурсів (в цілому і за окремими їх видами);
- оптимізація структури господарських ресурсів, власного капіталу та залучених джерел фінансування майна підприємства;
- підвищення рівня ефективності використання основних засобів і оборотних активів підприємства (в цілому і за окремими їх видами), тощо

Рис. 2.31. Заходи щодо підвищення рентабельності підприємства

Таблиця 2.28

Аналіз динаміки рентабельності підприємства

№ з/п	Показники	Минулий рік	Звітний рік		Абсолютне відхилення від		Відсоток виконання плану, %	Темп росту (зниження), %
			план	факт	плану	минулого року		
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	2420,0	2442,0	2961,0	519,0	541,0	121,3	122,4
2	Прибуток від реалізації, тис. грн.	17,8	28,6	39,5	10,9	21,7	138,1	221,9
3	Прибуток до оподаткування, тис. грн.	19,2	23,6	36,0	12,4	16,8	152,5	187,5
4	Чистий прибуток, тис. грн.	13,6	17,1	27,1	10,0	13,5	158,5	199,3
5	Витрати основної діяльності, тис. грн.	506,0	458,0	661,0	203,0	155,0	144,3	130,6
6	Середня величина активів, тис. грн.	1012,5	950,4	1250,3	299,9	237,8	131,6	123,5
7	Середня величина власного капіталу, тис. грн.	288,1	350,4	400,0	49,6	111,9	114,2	138,8
8	Рентабельність продаж, %	0,736	1,17	1,334	0,163	0,598	113,9	181,4
9	Рентабельність витрат основної діяльності, %	3,518	6,245	5,976	-0,269	2,458	95,7	169,9
10	Загальна рентабельність активів, %	1,896	2,483	2,879	0,396	0,983	116,0	151,8
11	Чиста рентабельність власного капіталу, %	4,721	4,880	6,775	1,895	2,054	138,8	143,5

Висновок. Результати аналізу ефективності діяльності підприємства з позиції результативності господарювання свідчать про те, що у звітному періоді відносно плану і минулого року спостерігається зростання показників рентабельності, розрахованих на основі витратного, ресурсного й дохідного підходів. Так, окупність витрат основної діяльності відносно минулого року зросла на 2,458%-х пункти або 69,9%. Як суттєвий позитивний момент слід відзначити зростання суми отриманого прибутку у розрахунку на кожну гривню реалізації. Так, порівняно з планом у звітному році підприємство з кожної гривні виручки одержує на 0,163 копійки більше, а з минулим роком – на 0,598 копійок (відповідно до сформованих умов). Іншими словами, витрати основної діяльності окупаються повністю. Констатується також збільшення ресурсних показників рентабельності. Так, відносно минулого року на кожну гривню коштів власників, задіяних у фінансово-господарській діяльності, підприємство додатково одержує 2,054 копійки чистого прибутку. Загальна рентабельність активів зросла на 0,983% до обороту. У цілому, можна говорити про достатній рівень ефективності господарської діяльності досліджуваного підприємства з огляду на сучасну економічну ситуацію в країні.

2.7. АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА (0,8-1,2)

2.7.1. Поняття та види банкрутства підприємства *(рівень А)*

Банкрутство підприємства – це стан, при якому підприємство не може виконати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами та не має можливості їх погасити. Банкрутство підприємства є складним та тривалим процесом, який може мати серйозні наслідки для власників, кредиторів, працівників та інших зацікавлених сторін (рис. 2.32).

Банкрутство – визнана господарським судом фінансова неспроможність підприємства здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями, відновити платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

ВИДИ БАНКРУТСТВА

реальне	повна неспроможність підприємства відновити в наступному періоді свою фінансову стабільність і платоспроможність в силу реальних втрат капіталу
технічне	суттєве прострочення дебіторської заборгованості та перевищення її розміру над кредиторською, а також істотне перевищення величини активів над величиною фінансових зобов'язань
навмисне	нарочите створення або збільшення керівником чи власником підприємства його неплатоспроможності, нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб, заздалегідь некомпетентне фінансове керівництво
фіктивне	заздалегідь неправдиве об'явлення підприємством про свою неплатоспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки виконання своїх зобов'язань або знижки на суми кредиторської заборгованості
добровільне	ініційоване власниками підприємства, як результат їх рішення про ліквідацію підприємства або спроби уникнути боргів
примусове	ініційоване кредиторами, як результат їх рішення щодо невиконання підприємством своїх фінансових зобов'язань перед ними та подальшим рішенням суду про оголошення підприємства банкрутом
ліквідаційне	банкрутство, під час якого підприємство ліквідується, а його майно продається для погашення боргів перед кредиторами. Залишок коштів після погашення боргів розподіляється між власниками підприємства
реорганізаційне	банкрутство, під час якого підприємство реструктуризується з метою подолання фінансових труднощів. Реорганізація може включати зміну структури власності, оптимізацію виробництва, зменшення витрат та інші заходи, спрямовані на покращення фінансового стану.

Рис. 2.32. Інтерпретація та види банкрутства підприємства

2.7.2. Причини банкрутства *(рівень В)*

Банкрутство може бути результатом різних факторів зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища функціонування підприємства (рис. 2.33).

Зовнішні: зменшення національного доходу; зростання інфляції, безробіття; нестабільність податкової системи; зниження рівня реальних доходів населення, суттєве зниження попиту; нестабільність фінансового, валютного ринків; політична нестабільність; негативні демографічні процеси тощо.

Внутрішні: істотне порушення фінансової усталеності підприємства у випадку перевищення зобов'язань над активами, надмірної частки позикового капіталу, зростання дебіторської заборгованості; значна незбалансованість від'ємного і додатного грошових потоків; тривала неплатоспроможність підприємства, що викликана низькою ліквідністю його активів через неефективне використання виробничих ресурсів, суттєву перевитрату інвестиційних ресурсів, недосягнення запланованих обсягів прибутку по реалізованих проектах, неефективну фінансову стратегію, низький рівень маркетингу і менеджменту тощо.

Рис. 2.33. Детермінанти банкрутства підприємства

Деякі з основних **причин банкрутства** включають:

– **неефективне управління**. Погане управління підприємством, неправильне планування, відсутність контролю за фінансовими показниками та витратами, неефективне використання ресурсів та інші помилки в управлінні можуть призвести до фінансових труднощів та банкрутства.

– **несприятливі зовнішні умови.** Економічна криза, зміна ринкових умов, зниження попиту на продукцію, конкуренція, зміна законодавства та інші зовнішні фактори можуть вплинути на фінансовий стан підприємства та призвести до банкрутства.

– **невдалі інвестиції**. Неефективні інвестиції, невдалі проекти, збиткові операції, неправильний вибір партнерів або постачальників можуть призвести до фінансових втрат та банкрутства.

– **неплатоспроможність дебіторів**. Несвоєчасна оплата рахунків дебіторами, неплатоспроможність ключових клієнтів або партнерів, збільшення рівня дебіторської заборгованості можуть призвести до проблем з ліквідністю та банкрутства.

– **завищені витрати**. Завищені витрати на виробництво, адміністрування, маркетинг, оплату праці та інші витрати можуть призвести до зменшення прибутку та фінансових труднощів.

– **недостатня ліквідність**. Відсутність достатньої ліквідності, нездатність своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами, недостатня кількість готівки та інші проблеми з ліквідністю можуть призвести до банкрутства.

– **заборгованість**. Занадто високий рівень заборгованості, нездатність погашати борги вчасно, високі відсоткові ставки та інші проблеми з борговими зобов'язаннями можуть призвести до банкрутства.

Тому для подолання фінансових труднощів та уникнення банкрутства важливо вчасно виявляти ознаки фінансових труднощів та проблем, проводити регулярний фінансовий аналіз, планувати та контролювати фінансову діяльність підприємства, а також вживати відповідних заходів для їх подолання, покращення ліквідності, зменшення витрат та збільшення прибутку.

2.7.3. Методи діагностики банкрутства (моделі Альтмана, Тафлера) та інтерпретація її результатів *(рівень С)*

Діагностика банкрутства підприємства – це комплексний процес, який включає використання різних методів і моделей для оцінки фінансового стану підприємства та прогнозування можливості його банкрутства.

Діагностика банкрутства:

- ***орієнтована*** на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства, що генерують загрозу його фінансової неспроможності в майбутньому періоді;
- ***передбачає*** застосування спеціальних методичних підходів для своєчасного розпізнавання симптомів фінансової кризи на підприємстві;
- ***здійснюється*** із застосуванням такого підходу, який дасть змогу з мінімальними витратами ресурсів отримати найбільш однозначну та точну оцінку ймовірності фінансової неспроможності у майбутньому періоді.

Принципи діагностики	• поєднання кількісних та якісних критеріїв, що сигналізують про потенційну загрозу банкрутства суб'єктів господарювання; • врахування особливостей розвитку економічних циклів у певній галузі при визначенні індикаторів кризових явищ на підприємстві; • узагальнення світового досвіду в розробці методичного інструментарію діагностики банкрутства і його адаптація до умов діяльності та інформаційного забезпечення вітчизняних підприємств; • комплексний інтегральний підхід до оцінювання фінансового стану підприємств, що зазнали фінансових ускладнень у своїй діяльності.

Рис. 2.34. Спрямованість та принципи банкрутства

Діагностика банкрутства підприємства є багатостороннім процесом, який вимагає використання різних методів та підходів. Поєднання фінансового аналізу, прогнозних моделей, аналізу трендів та експертних методів дозволяє більш точно оцінити ризик банкрутства та розробити ефективні стратегії для його запобігання.

Моделі діагностики банкрутства підприємства:

– є функцією показників, що характеризують фінансово-економічний потенціал підприємства та результати його роботи за минулий період;

– формуються на підставі даних фінансової звітності підприємства;

– дозволяють оцінити ступінь ризику банкрутства підприємства, рівень фінансової стійкості підприємства, запас міцності підприємства, діяльність менеджменту підприємства, провести порівняння з іншими підприємствами незалежно від їх розміру та галузевої приналежності.

Моделі діагностики банкрутства – це статистичні моделі, які використовуються для оцінки фінансового стану підприємства та визначення ймовірності його банкрутства. Існує кілька таких моделей, серед яких найпоширенішими є:

Модель Альтмана (Z-score) – це статистична модель, яка використовує фінансові показники підприємства для визначення ймовірності його банкрутства.

Модель, залежно від потреб оцінки, може включати від двох до семи фінансових показників. Значення цих показників обчислюються для кожного підприємства, а потім використовуються для розрахунку Z-score за відповідною формулою. Найчастіше використовується п’яти факторна модель Альтмана (табл. 2.29).

Значення Z-score інтерпретуються наступним чином: значення більше 2,89 вказує на низьку ймовірність банкрутства, значення між 1,81 та 2,89 вказує на «сіру зону», де ймовірність банкрутства є середньою (із різною варіацією відсотків ризику), а значення менше 1,8 вказує на високу ймовірність банкрутства (табл. 2.30).

Модель Тафлера (T-score) – це інша статистична модель, яка використовує фінансові показники підприємства для визначення ймовірності його банкрутства.

Модель включає чотири фінансових показника, серед яких: рентабельність операційної діяльності підприємств, співвідношення оборотних активів і зобов’язань підприємства, частка поточних зобов’язань в активах підприємства, оборотність активів підприємства (табл. 2.30). Значення цих показників обчислюються для кожного підприємства, а потім використовуються для розрахунку T-score за визначеною формулою (табл. 2.31).

Значення T-score інтерпретуються наступним чином: значення більше 0,3 вказує на низьку ймовірність банкрутства, значення між 0,2 та 0,3 вказує на «сіру зону», де ймовірність банкрутства є середньою, а значення менше 0,2 вказує на високу ймовірність банкрутства (табл. 2.32).

Попередження банкрутства – це комплекс заходів, спрямованих на покращення фінансового стану підприємства та подолання фінансових труднощів.

Магістральними шляхами усунення банкрутства є: поліпшення ліквідності; зменшення витрат; збільшення прибутку; реструктуризація боргів; зміна бізнес-моделі; консультації з фахівцями для їх подолання.

Важливо зазначити, що кожне підприємство має свої особливості, і через це не існує універсального рецепту для подолання фінансових труднощів. Тому важливо проводити регулярний фінансовий аналіз та вчасно реагувати на зміни в фінансовому стані підприємства.

Таблиця 2.29

Моделі Альтмана

Показник	Порядок розрахунку		Характеристика
	алгоритм	**за даними фінансової звітності**	
1	2	3	4
Двох факторна модель: $Z = 0,3877 – 1,0736X_1 + 0,579X_2$			
X_1	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	Ф. № 1 р. 1195 / р. 1695	Коефіцієнт поточної ліквідності
X_2	Довгострокові і поточні зобов'язання / Власний капітал	Ф. № 1 (р. 1595 р.+1595) / р. 1495	Коефіцієнт капіталізації
Чотирьох факторна модель *(для невиробничих підприємств)*: $Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3 + 0,6X_4$ **П'яти факторна модель:** • *для акціонерних товариств, з акціями яких здійснюються операції на фондовій біржі*: $Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3 + 0,6X_4 + 1,0X_5$ • *для акціонерних товариств, з акціями яких не здійснюються операції на фондовій біржі:* $Z=0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,420X_4 + 0,998X_5$			
X_1	Власний оборотний капітал / загальна вартість активів	Ф. № 1 ((р. 1195–р.1695)) / р. 1300	Співвідношення чистих ліквідних та сукупних активів підприємства
X_2	Нерозподілений (чистий) прибуток / Загальна вартість активів	Ф №2. 2350 / Ф. № 1 р. 1300	Рівень фінансового важеля підприємства
X_3	Операційний прибуток (прибуток до вирахування відсотків і сплати податків) / Загальна вартість активів	Ф №2 р. 2190 / Ф №1 р. 1300	Економічна рентабельність операційної діяльності підприємства
X_4	**У чотирьох факторній моделі:**		
	Власний капітал / Позиковий капітал	Ф №1 (р. 1495) / (р. 1595+р. 1695))	Співвідношення власного і позикового капіталу підприємства
	У п'яти факторній моделі:		
	• *для акціонерних товариств, з акціями яких здійснюються операції на фондовій біржі*		
	Акціонерний капітал (ринкова вартість) / Зобов'язання	Ф №1 (р. 1400+1410–1425) / (р. 1595+р. 1695+р. 1700))	Співвідношення ринкової вартості акціонерного капіталу і зобов'язань підприємства

Продовження таблиці 2.29

1	2	3	4
X_4	• *для акціонерних товариств, з акціями яких не здійснюються операції на фондовій біржі*		
	Власний капітал (балансова вартість) / Позиковий капітал	Ф №1 р. 1495/ (р. 1595+р. 1695))	Співвідношення балансової вартості власного і позикового капіталу
X_5	Чистий дохід / Загальна вартість активів	Ф №2 р. 2000 / Ф №1 р. 1300	Оборотність активів підприємства
Семи факторна модель **!!!** У повному вигляді не публікувалася. Використовується в розрахунках консалтингової фірми Zeta Services Inc та є її комерційною таємницею. Згідно з розрахунками модель може мати такий вигляд: $\boldsymbol{Z = 1{,}2X_1 + 1{,}4X_2 + 3{,}3 + 0{,}6X_4 + 1{,}0X_5}$			
X_1	Прибуток (збиток) до оподаткування / Загальна вартість активів	Ф №2 р. 2290 / Ф №1 р. 1300	Економічна рентабельність активів
X_2	Прибуток звітного року / Прибуток базисного року	Ф №2 р. 2350 гр. 3 / Ф №2 р. 2350 гр. 4	Коефіцієнт мінливості прибутку
X_3	Прибуток до оподаткування та відсотки за кредитами / Відсотки за кредитами	Ф №2 р. 2290 + Ф. №3 р. 3360/ Ф №3 р. 3360	Коефіцієнт покриття відсотків
X_4	Нерозподілений прибуток / Загальна вартість активів	Ф №1 р. 1420 / Ф №1 р. 1300	Коефіцієнт кумулятивної прибутковості
X_5	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	Ф. № 1 р. 1195 / р. 1695	Коефіцієнт поточної ліквідності
X_6	Власний капітал / Загальна вартість активів	Ф №1 р. 1495 / р. 1300	Коефіцієнт автономії
X_7	Чистий дохід / Загальна вартість активів	Ф №2 р. 2000 / Ф №1 р. 1300	Оборотність активів підприємства

Таблиця 2.30

Критерії визнання банкрутства за різними моделями Альтмана

Модель	Значення показника	Характеристика ступеня фінансової кризи
1	2	3
Двох факторна	$Z > 0$	ймовірність банкрутства більша за 50 % і збільшується зі збільшенням значення Z
	$Z < 0$	ймовірність банкрутства менша за 50% і зменшується в міру зменшення значення Z
	$Z = 0$	ймовірність банкрутства дорівнює 50%.
Чотирьох факторна	$Z < 1{,}1$	ймовірність банкрутства висока
	$2{,}6 < Z$	ймовірність банкрутства невелика, але не виключається
	$1{,}1 \leq Z \leq 2{,}6$	ймовірність банкрутства низька

Продовження таблиці 2.30

1	2	3
П'яти факторна:		
• *для акціонер-них товариств, з акціями яких здійснюються операції на фондовій біржі*	$Z < 1{,}8$	ймовірність банкрутства висока (80-90%)
	$1{,}81 \leq Z < 2{,}77$	ймовірність банкрутства середня (35-50%)
	$2{,}77 \leq Z < 2{,}99$	банкрутство низька (15-20%)
	$Z \geq 2{,}99$	ймовірність банкрутства дуже низька (до 10%)
• *для акціонер-них товариств, з акціями яких не здійснюють-ся операції на фондовій біржі*	$Z \leq 1{,}23$	високий ступінь банкрутства (зона фінансового ризику –«красна зона»)
	$1{,}23 < Z < 2{,}89$	середній ступінь банкрутства (зона невизначеності –«сіра зона»)
	$Z \geq 2{,}89$	низький ступінь банкрутства (зона фінансової стійкості –«зелена зона»)
Семи факторна	У загальнодоступних джерелах не визначені	
Z-рахунок Альтмана дозволяє оцінити ступінь ризику банкрутства підприємства, рівень його фінансової стійкості та запас міцності, діяльність менеджменту підприємства у порівнянні з іншими підприємствами незалежно від їх розміру та галузевої приналежності.		

Таблиця 2.31

Модель Тафлера

Показ-ник	Порядок розрахунку		Характеристика
	алгоритм	за даними фінан-сової звітності	
T = 0,53A + 0,13B + 0,18C + 0,16D			
A	Операційний прибуток / Короткострокові зобов'язання	Ф №2 р. 2190 / Ф №1 р. 1695	Економічна рентабельність операційної діяльності підприємства
B	Оборотні активи / Загальна сума зобов'язань	Ф №1 р. 1195 / (р. 1595+р. 1695+ р. 1700))	Співвідношення оборотних активів і зобов'язань підприємства
C	Короткострокові зобов'язання/ Загальна вартість активів	Ф №1 р. 1695 / р. 1300	Частка поточних зобов'язань в активах підприємства
D	Виручка від реалізації / Загальна вартість активів	Ф №2 р. 2000 / Ф №1 р. 1300	Оборотність активів підприємства

Таблиця 2.32

Критерії визнання банкрутства за моделлю Тафлера

Значення показника	Характеристика ступеня фінансової кризи
$T > 0{,}3$	банкрутство майже неймовірно (непогані довгострокові перспективи)
$T < 0{,}2$	банкрутство більш ніж ймовірне

РОЗДІЛ 5
ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК ЗА НП(С)БО (14-16%)

5.1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ (0,8-1,2%)

5.1.1. Сутність та завдання фінансового обліку *(рівень В)*

«***Облік***» у широкому розумінні означає спостереження, вимірювання та реєстрацію певних природних і суспільних явищ і подій, результатом якого є достовірна інформація про них та закономірності їх поведінки у майбутньому. Для людства важливою є інформація про всі явища, що мають відношення до процесу господарської діяльності як джерелу створення матеріальних і нематеріальних благ, що забезпечують життєдіяльність людини. *Господарська діяльність* – це будь-яка діяльність, пов'язана з виробництвом, обміном і споживанням матеріальних та нематеріальних благ. Господарська діяльність, що здійснюється з метою отримання прибутку, є *підприємницькою діяльністю* (підприємництвом). Суб'єктами господарської діяльності є фізичні та юридичні особи.

Призначення бухгалтерського обліку полягає у впорядкуванні вхідних даних про факти господарського життя кожного суб'єкта господарювання та формуванні облікової інформації відповідно до потреб управління.

Бухгалтерський (фінансовий) облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством. Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку.

Підприємства ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у грошовій одиниці України. На вимогу користувачів фінансова звітність може бути додатково перерахована в іноземну валюту.

Основні терміни:

Бухгалтерський облік - процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень;

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку - нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності підприємствами (крім підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі), розроблений на основі міжнародних стандартів фінансової звітності і законодавства Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку та затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку;

Фінансова звітність - звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства;

Користувачі облікової інформації - фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень;

Міжнародні стандарти фінансової звітності - прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності;

Принцип бухгалтерського обліку - правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності.

Нормативне регулювання фінансового обліку:

- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text);
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text).

Мета та завдання фінансового обліку

Метою ведення бухгалтерського (фінансового) обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства.

Організація фінансового обліку повинна забезпечити: суцільне, повне і безперервне відображення усіх господарських операцій, які відбулися за звітний період; достовірне визначення податкових платежів і контроль за правильністю і своєчасністю їх сплати; складання встановленої фінансової, податкової, статистичної та іншої звітності; схоронність майна підприємства; контроль за виконанням зобов'язань, наявністю та рухом майна, використанням матеріальних і фінансових ресурсів відповідно до затверджених нормативів і кошторисів; постачання необхідною та достовірною інформацією користувачів.

Користувачі облікової інформації

Користувачами інформаційної системи фінансового обліку є фізичні і юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень. Всіх користувачів облікової інформації поділяють на внутрішніх і зовнішніх.

Внутрішні користувачі потребують особливої інформації, вимоги до якої є внутрішньою справою підприємства, а іноді і його комерційною таємницею. До внутрішніх користувачів належать: власники (акціонери) підприємств; адміністративно-управлінський персонал; працівники підприємств. Внутрішні користувачі задовольняють свої інформаційні потреби щодо ефективності роботи апарату управління, прибутковості підприємств, прийняття управлінських і планових рішень, стабільності й прибутковості підприємств, оплати праці тощо.

Зовнішні користувачі – це користувачі, які не приймають безпосередньої участі у процесі господарської діяльності господарюючого суб'єкта. Доступ до

інформації про господарську діяльність підприємства таких користувачів є обмеженим, однак, їхній вплив на господарську діяльність може бути значним, а іноді і вирішальним. До зовнішніх користувачів належать ті, які мають прямий фінансовий інтерес, не мають прямого фінансового інтересу і без фінансового інтересу.

До тих, які *мають прямий фінансовий інтерес* належать дійсні та потенційні інвестори, постачальники та інші кредитори, замовники, покупці, клієнти, банки.

До тих, які *не мають прямого фінансового інтересу* належать податкові органи, органи державної статистики, фондові біржі тощо.

До користувачів *без фінансового інтересу* належать аудиторські фірми, фінансові аналітики та радники, судові та арбітражні органи, громадські організації, профспілки.

Вимірники, що застосовуються в обліку

Для відображення господарських засобів і процесів, що здійснюються на підприємстві, їхніх кількісних і якісних характеристик, в обліку застосовують різні вимірники: натуральні; трудові; грошовий.

Натуральні вимірники використовують для одержання відомостей про господарські засоби і процеси в їх натуральному вираженні – одиницях маси, обсягу, об'єму, площі, потужності тощо. Їх можна застосовувати лише для обліку однорідних об'єктів, їх не можна узагальнювати.

Трудові вимірники використовують для визначення кількості затраченої праці в одиницях робочого часу – днях, годинах, хвилинах. За їх допомогою встановлюють норми виробітку, визначають продуктивність праці, фонд робочого часу, нараховують заробітну плату працівникам.

Грошовий вимірник застосовують для узагальненого відображення засобів господарства, джерел їх утворення, господарських процесів та їх результатів в національній валюті (грн, коп.). Його використання дозволяє одержати узагальнені показники різнорідних об'єктів обліку.

Функції бухгалтерського обліку

Бухгалтерський облік у загальному циклі управління підприємством (планування – облік – аналіз – регулювання) виконує такі *основні функції*: інформаційну; контрольну; управлінську; аналітичну.

Інформаційна функція полягає в забезпеченні відображення фактичного стану господарської діяльності підприємства.

Контрольна функція дає можливість контролювати виконання планових завдань, збереження і раціональне використання наявних матеріальних і трудових ресурсів, дотримання чинного законодавства й договірних зобов'язань.

Управлінська функція забезпечує економічною інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, активного впливу на хід господарських процесів.

Аналітична функція дає можливість аналізувати наявність, стан і рух ресурсів, оцінити досягнуті результати, підсумки діяльності підприємства.

Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Бухгалтерський (фінансовий) облік та фінансова звітність ґрунтуються на таких принципах:

повне висвітлення - фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

автономність - кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

послідовність - постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

безперервність - оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі;

нарахування - доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

превалювання сутності над формою - операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

єдиний грошовий вимірник - вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюються в єдиній грошовій одиниці;

інших принципах, визначених міжнародними стандартами або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі залежно від того, які з наведених стандартів застосовуються підприємством.

Державне регулювання бухгалтерського (фінансового) обліку та фінансової звітності в Україні

Державне регулювання бухгалтерського (фінансового) обліку та фінансової звітності в Україні здійснюється з метою:

- створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств та гарантують і захищають інтереси користувачів;
- удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється *Міністерством фінансів України*, яке затверджує національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі, інші

нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади у межах своєї компетенції відповідно до галузевих особливостей мають право розробляти на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі методичні рекомендації щодо їх застосування за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку.

Якісні характеристики фінансової інформації

Інформація, що генерується у фінансовому обліку та надається у фінансовій звітності має буде повною, правдивою та неупередженою, за умови якщо вона буде характеризуватися доречністю, достовірністю, дохідливістю та зіставністю.

Доречність – це здатність інформації впливати на рішення користувачів тому, що вона дає можливість вчасно оцінити минулі, теперішні і майбутні події, підтвердити або скоригувати минулі оцінки.

Достовірність **–** це така властивість інформації, яка визначає ступінь об'єктивного, точного відображення подій та фактів, які мали місце. Це максимальна наближеність інформації до істинної, а значить така інформація не повинна містити помилок та перекручень, бути точною і неупередженою, мати можливість бути перевіреною та доказаною.

Дохідливість **–** це така якість інформації, яка забезпечує її однозначне тлумачення користувачами за умови, що вони зацікавлені у сприйнятті цієї інформації і мають для цього достатні знання.

Зіставність **–** це можливість інформації, що надається у фінансовій звітності, бути порівняльною в розрізі різних періодів або різних підприємств.

Бухгалтерський (фінансовий) облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації. Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів.

Організація бухгалтерського (фінансового) обліку на підприємстві передбачає:

- організацію облікового процесу;
- організацію облікового апарату і праці облікових працівників;
- формування облікової політики.

Основні терміни:

Облікові регістри – це носії спеціального формату (паперові, електронні) у вигляді відомостей, ордерів, книг, журналів, машинограм і т.п., які призначені для хронологічного, систематичного або комбінованого накопичення, групування та узагальнення інформації з первинних документів, прийнятих до обліку;

Організація бухгалтерського обліку – це система дій, необхідних для отримання інформації про всі господарські операції, їх реєстрацію та узагальнення у відповідних облікових регістрах;

Форма бухгалтерського обліку – це система взаємопов'язаних облікових регістрів певної форми і змісту, що зумовлює послідовність і способи облікової реєстрації;

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку - нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності підприємствами (крім підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі), розроблений на основі міжнародних стандартів фінансової звітності і законодавства Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку та затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку;

Міжнародні стандарти фінансової звітності - прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності;

Принцип бухгалтерського обліку - правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності.

Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку

Україна у процесі *реформування бухгалтерського обліку* та звітності пішла по шляху розробки вітчизняних П(С)БО, які адаптувала до економіко-правового середовища і ринкових відносин країни, замість повного їх прийняття. НП(С)БО затверджуються Міністерством фінансів України і визначають принципи і способи ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності, які не суперечать міжнародним стандартам фінансової звітності. На сьогодні діють 30 НП(С)БО.

Стандарти обліку в Україні за змістом містять: загальні положення, що визначають мету; опис сфери застосування; роз'яснення термінів; опис суті, де розкриваються принципи вирішення поставлених завдань; дату введення в дію; доповнення.

Угода про асоціацію між Європейським Союзом і Україною (2014 р.) передбачає подальшу реформу бухгалтерського обліку та аудиту з переходом на міжнародні стандарти.

Міжнародні стандарти фінансової звітності

Міжнародні стандарти фінансової звітності включають: Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS); Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS); Тлумачення, розроблені Комітетом з тлумачень міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRIC) або колишнім Постійним комітетом з тлумачень (SIC).

Концептуальна основа фінансової звітності – це опис загальних вимог до якісних характеристик фінансової інформації, основних облікових концепцій, основних елементів фінансових звітів, видів вартостей. Концептуальна основа – це не стандарт, а лише загальна база, на якій будуються спеціалізовані МСФЗ (нова була прийнята у 2010 році, останній перегляд відбувся у 2018 році);

Для складання фінансової звітності застосовуються міжнародні стандарти, які викладені державною мовою та офіційно оприлюднені на веб-сторінці центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку.

В Україні за міжнародними стандартами складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність *підприємства, що становлять суспільний інтерес* (ПАТ, банки, страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки, великі підприємства, емітенти цінних паперів)*, публічні акціонерні товариства, суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях*, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів - понад 20 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - понад 40 мільйонів євро;
- середня кількість працівників - понад 250 осіб.

Інші підприємства, крім зазначених вище, самостійно визначають доцільність застосування міжнародних стандартів для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності.

Таксономія фінансової звітності - склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю. З 1 січня 2020 року складання і подача фінансової звітності за таксономією у форматі XBRL стали обов'язковими для всіх МСФЗ-зобов'язаних підприємств. Таксономія – це затверджена класифікація можливих рядків у фінансовій звітності, яка потім кодифікується у формат XBRL.

Нормативно-правове забезпечення бухгалтерського (фінансового) обліку в Україні

Рівні нормативно-правового забезпечення бухгалтерського (фінансового) обліку в Україні такі:

I – Кодекси, Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України;

II – нормативні документи Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, Державної фіскальної служби України, Національного банку України та інших відомств;

III – нормативні документи (положення, накази, розпорядження, інструкції) на рівні підприємства.

Форми організації бухгалтерського обліку на підприємстві

Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає *форми його організації*:

1) введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;

2) користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;

3) ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або підприємством, суб'єктом підприємницької діяльності, самозайнятою особою, що провадять діяльність у сфері бухгалтерського обліку та/або аудиторської діяльності;

4) самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства. Ця форма організації бухгалтерського обліку не може застосовуватися на підприємствах, звітність яких повинна оприлюднюватися, та в бюджетних установах.

Відповідальність за організацію бухгалтерського (фінансового) обліку на підприємстві

Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, регістрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством, або власник відповідно до законодавства та установчих документів.

Підприємство самостійно:

- визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства;

- обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему регістрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з додержанням єдиних засад, встановлених законодавством, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних;

- розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;

- затверджує правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і регістрів аналітичного обліку;

- може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до фінансової звітності підприємства;

- визначає доцільність застосування міжнародних стандартів (крім випадків, коли обов'язковість застосування міжнародних стандартів визначена законодавством).

Керівник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів.

Головний бухгалтер або особа, яка забезпечує ведення бухгалтерського обліку підприємства:

- забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання у встановлені строки фінансової звітності;
- організує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;
- бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжки і псування активів підприємства;
- забезпечує перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах підприємства;
- подає в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформацію центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Організація роботи облікового апарату

Порядок створення, права, обов'язки та організацію роботи бухгалтерської служби на підприємстві визначає *Положення про бухгалтерію*. Функції кожного облікового працівника, його обов'язки, відповідальність і права визначаються *посадовими інструкціями*.

Структура та чисельність штату бухгалтерії залежать від: виду та обсягів діяльності підприємства; виробничої структури підприємства; умов організації та технології виробництва; кількості підрозділів; загальної чисельності персоналу підприємства; системи управління; організаційно-територіальної відокремленості; обсягу та рівня автоматизації облікових і контрольних робіт тощо.

Побудова апарату бухгалтерської служби здійснюється на принципах:

- *повної централізації* – весь обліковий процес зосереджено в центральній бухгалтерії, у підрозділах здійснюється лише первинний облік;
- *децентралізації* – в кожному підрозділі ведеться повний цикл облікових робіт – від створення первинних документів до оформлення облікових регістрів, балансу та інших звітних форм;
- *часткової децентралізації* – в підрозділах ведеться документальне оформлення проведених операцій, а також групування і зведення документів.

Відображення господарських операцій в регістрах бухгалтерського обліку проводиться в центральній бухгалтерії на основі представлених зведених документів.

5.1.2. Характеристика видів обліку *(рівень В)*

Господарський облік в Україні поділяється на такі взаємопов'язані між собою види: *оперативний (оперативно-технічний) облік; бухгалтерський облік; статистичний облік*.

Провідне місце в системі господарського обліку займає бухгалтерський облік, який становить основу інформаційного забезпечення управління підприємством. Бухгалтерський облік поділяється на *фінансовий, управлінський та податковий*.

Основні терміни:

Господарський облік – це облік господарської діяльності суспільства; це кількісне відображення та якісна характеристика господарських фактів, явищ і господарських процесів з метою контролю за їх здійсненням та управління ними;

Бухгалтерський облік - процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень;

Бухгалтерський облік – це система суцільного, безперервного, документально обґрунтованого і взаємопов'язаного відображення господарських засобів, їхніх джерел, господарських процесів і результатів діяльності в узагальненому грошовому вимірнику для забезпечення інформації, необхідної для управління і контролю за господарською діяльністю підприємств;

Фінансовий облік – це регламентований процес обліку, що включає визначену сукупність правил і процедур, метою якого є формування достовірної та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства, одержані фінансові результати, рух грошових коштів та зміни у структурі власного капіталу для прийняття рішень користувачами;

Внутрішньогосподарський (управлінський) облік - система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством;

Податковий облік – це система збору, реєстрації, узагальнення, зберігання та передачі інформації, необхідної для розрахунку податків і контролю за їхньою сплатою;

Статистичний облік – облік, що використовується для спостереження і кількісного відображення масових суспільних явищ з якісною їх характеристикою з метою вивчення та виявлення закономірностей розвитку суспільства;

Оперативно-технічний облік – облік, що використовується для спостереження і контролю за окремими операціями і процесами на

найважливіших ділянках господарської діяльності з метою управління ними в міру їх здійснення.

Нормативне регулювання бухгалтерського (фінансового) обліку:

- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text);
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text);
- Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17).

Оперативно-технічний облік ведеться безпосередньо на місцях здійснення господарських операцій. Важливою рисою цього виду обліку є швидкість одержання інформації (передають усно, по телефону, рації тощо). Тому певної системи первинної документації він немає. В оперативно-технічному обліку застосовують натуральні, трудові та грошовий вимірники (частіше натуральні). Від даних оперативного обліку не вимагається абсолютної достовірності, бо вони не дають вичерпної характеристики окремих явищ господарської діяльності.

Бухгалтерський облік відображає діяльність окремих підприємств, організацій, установ. Він охоплює всі засоби господарства і джерела їх утворення, всі господарські процеси і результати діяльності. В бухгалтерському обліку використовують всі види вимірників. Але господарські явища, облічені в натуральних і трудових вимірниках, обов'язково узагальнюються у грошовому виразі. Бухгалтерський облік відображає господарські операції систематично і послідовно, в міру їх здійснення, що забезпечує суцільне і безперервне спостереження за виконанням господарських процесів. Цим він відрізняється від оперативного і статистичного обліків, які застосовують метод вибіркового спостереження. Обов'язковою умовою реєстрації господарських операцій у бухгалтерському обліку є їх документальне оформлення.

Статистичний облік спирається як на дані оперативного і бухгалтерського обліків, так і на самостійне спостереження тих процесів і сторін суспільного виробництва, які залишаються за межами їх уваги. Збирання, опрацювання, аналіз і публікацію відомостей про масові суспільні явища здійснюють статистичні та інші органи. Об'єктом статистичного обліку можуть бути окреме підприємство, галузь, національна економіка. Дані цього виду обліку застосовують для макроекономічного аналізу й управління, тому оперативний і бухгалтерський обліки підпорядковують завданням державної статистики. При дослідженні явищ і процесів статистика застосовує всі вимірники та спеціальні способи вивчення й обробки даних (групування, відносні та середні величини, індекси та ін.).

Фінансовий облік – це облік всієї діяльності підприємства, який характеризує в цілому його майновий, фінансовий стан і прибутковість.

Ведення фінансового обліку є обов'язковим для всіх підприємств і організацій. За його даними складається фінансова звітність підприємств, інформація якої не є комерційною таємницею і призначена як для внутрішніх, так і зовнішніх користувачів. Основні положення фінансового обліку регламентуються державою. Правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні визначає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Під *управлінським обліком* розуміють систему обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством. Управлінський облік ведеться виключно для внутрішніх інформаційних потреб підприємства. Його ведення не є обов'язковим. Інформація управлінського обліку використовується адміністрацією всередині підприємства для планування, контролю і прийняття рішень. Вона є комерційною таємницею. Підприємства організують управлінський облік, виходячи з особливостей своєї діяльності, структури і розмірів, потреб управління. Характерні відмінності фінансового та управлінського обліку представлені у табл. 5.1.

Таблиця 5.1.

Відмінності фінансового і управлінського обліку

Назва ознаки	Фінансовий облік	Управлінський облік
Користувачі інформації	Зовнішні і внутрішні	Внутрішні (адміністрація, засновники)
Обов'язковість ведення	Є обов'язковим згідно із законодавством	За рішенням адміністрації
Вимірники	Всі види вимірників. Грошовий вимірник частіше	Всі види вимірників. Якісні вимірники
Відкритість даних	Дані відкриті для всіх користувачів	Комерційна таємниця
Періодичність подачі інформації та складання звітності	Місячна, квартальна, річна звітність	Щоденна, щодекадна, щомісячна звітність
Об'єкти обліку	Необоротні активи, виробничі запаси, грошові кошти, витрати, власний капітал, зобов'язання, доходи, фінансові результати у цілому по підприємству	Витрати, доходи, фінансові результати у розрізі окремих видів продукції, структурних підрозділів і відповідальних осіб
Спрямованість	Фіксація подій, що мали місце в минулому	Спрямований на майбутнє
Відповідальність	Адміністративна і кримінальна	Перед адміністрацією та засновниками, дисциплінарна
Точність даних, інформації	Максимально точна інформація	Можливі приблизні розрахунки щодо майбутніх витрат, доходів і фінансових результатів

Особливості податкового законодавства України зумовили необхідність ведення *податкового обліку*, який потрібен для достовірного забезпечення податкової звітності. Податковий облік здійснюється шляхом суцільного, безперервного та документального обліку господарських операцій, пов'язаних з визначенням податкової бази з конкретного податку.

5.1.3. Предмет та об'єкти фінансового обліку *(рівень В)*

Предмет фінансового обліку спрямовано на факти господарської діяльності, які характеризують стан та використання ресурсів підприємства, процесів постачання, виробництва, збуту, розрахункові відносини з фізичними та юридичними особами, фінансові результати та їх використання, формування інформації фінансового характеру для надання зацікавленим користувачам.

Предмет бухгалтерського (фінансового) обліку складається з окремих елементів, складових, які називають об'єктами. Під *об'єктом обліку* розуміють конкретний засіб (майно), джерело його утворення та їх рух у процесі відтворення.

Основні терміни:

Активи - ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому;

Економічна вигода - потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів;

Господарська операція - дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства;

Зобов'язання - заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди;

Витрати - зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками);

Доходи - збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників);

Власний капітал - різниця між активами і зобов'язаннями підприємства;

Доходи майбутніх періодів - доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, які належать до наступних звітних періодів;

Забезпечення – зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу;

Оборотні активи - гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу;

Необоротні активи - всі активи, що не є оборотними;

Прибуток - сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати;

Ліквідні активи – засоби, які швидко можуть бути конвертовані у грошову форму з метою погашення зобов'язань;

Неліквідні активи - засоби, які можуть бути конвертовані у гроші лише по закінченні значного періоду часу;

Монетарні активи - грошові кошти, а також ті активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів;

Немонетарні активи - інші активи, ніж монетарні;

Поточні зобов'язання - зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу;

Довгострокові зобов'язання - всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями.

Нормативне регулювання фінансового обліку:

- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text);

- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text).

Предмет фінансового обліку

У вітчизняній літературі трактування предмета бухгалтерського (фінансового) обліку різне.

Предметом бухгалтерського (фінансового) обліку є фінансово-господарська діяльність організації, реалізована через господарські операції (дії).

Предметом бухгалтерського обліку є економічні процеси, які супроводжуються змінами у складі господарських засобів і джерел їх утворення на підприємствах у процесі розширеного відтворення.

Предметом бухгалтерського обліку є кругообіг капіталу та його відображення з урахуванням інституційних впливів як на таке відображення, так і на діяльність підприємства у цілому.

Предметом фінансового обліку є сукупність методичних прийомів та процедур, спрямованих на виявлення, вимірювання, реєстрацію, накопичення, узагальнення та передачу повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів суб'єкта господарювання користувачам фінансової звітності для прийняття рішень.

Об'єкти фінансового обліку

*Об'єктами фінансового обліку*є всі об'єкти обліку, інформація про які відображається в грошовому виразі у фінансовій звітності. Формування інформації про об'єкти фінансового обліку здійснюється в первинних

документах, на синтетичних та аналітичних рахунках, групується та систематизується в реєстрах, узагальнюється у звітності.

До об'єктів фінансового обліку відносяться господарські засоби (активи) підприємства, джерела утворення активів, доходи, витрати, фінансові результати (прибуток, збиток) та їх використання, а також господарські операції, пов'язані з процесами придбання ресурсів, виготовлення продукції та реалізації (рис. 5.1).

Рис. 5.1. Об'єкти фінансового обліку

Класифікація господарських засобів

Для поглибленого вивчення об'єктів бухгалтерського обліку використовують *групування (класифікацію) господарських засобів* за:

- складом і розміщенням;
- джерелами утворення (формування).

Господарські засоби за складом і розміщенням поділяють на:

1) засоби виробництва:
- засоби праці;
- предмети праці;

2) засоби у сфері обігу:
- предмети обігу;
- грошові кошти;
- кошти в розрахунках (дебіторська заборгованість);
- засоби, що обслуговують обіг;

3) засоби невиробничої сфери:
- будівлі житлові та культурно-побутового призначення;
- обладнання та інвентар;
- матеріали та медикаменти;

4) вилучені засоби (засоби, вилучені з обігу підприємства, але протягом певного часу продовжують обліковуватися у складі його майна (використання прибутку у звітному році, збитки).

Джерелами утворення господарських засобів є:

1) власний капітал;

2) позиковий капітал:
- кредити банків (короткострокові, довгострокові);
- інші позикові кошти (короткострокові, довгострокові);

3) залучений капітал:

- зобов'язання по розподілу суспільного продукту (нарахована, але не виплачена зарплата; відрахування на соціальні заходи до його сплати органам соціального страхування; нараховані, але не сплачені податки);

- зобов'язання по розрахунках з кредиторами (кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; інша кредиторська заборгованість (короткострокова, довгострокова); забезпечення);

- доходи майбутніх періодів.

Класифікація активів у бухгалтерському (фінансовому) обліку

Активи класифікуються за такими ознаками:

1) за характером участі в господарському процесі:
- оборотні;
- необоротні;

2) за формами функціонування:
- матеріальні;
- нематеріальні;
- фінансові;

3) за ступенем ліквідності:
- ліквідні;
- неліквідні;

4) за монетарною ознакою:
- монетарні;
- немонетарні.

5.1.4. Метод фінансового обліку (сутність та складові елементи: документація, інвентаризація, оцінка, калькуляція, рахунки, подвійний запис, баланс, звітність) *(рівень В)*

Фінансовий облік, як і кожна наука, має свій метод. *Метод обліку* – це сукупність спеціальних прийомів, за допомогою яких вивчають його предмет.

Для розкриття сутності фінансового обліку широко використовують *загальнонаукові методи*: діалектичний, історичний, системний підходи, метод індукції і дедукції.

Метод бухгалтерського (фінансового) обліку складається з окремих *специфічних методичних прийомів*: документація, інвентаризація, оцінка, калькуляція, рахунки, подвійний запис, баланс, звітність. Перелічені елементи методу доповнюють один одного і лише в сукупності становлять єдине ціле – метод бухгалтерського (фінансового) обліку.

Основні терміни:

Метод фінансового обліку – це сукупність способів і прийомів, які забезпечують суцільне, неперервне, взаємопов'язане та об'єктивне відображення в узагальненому грошовому вимірнику об'єктів фінансового обліку, що має на меті отримання інформації для управління ними;

Документація – спосіб первинної реєстрації господарських операцій для безперервного і суцільного відображення змін у складі об'єктів обліку;

Первинний документ - документ, який містить відомості про господарську операцію;

Первинні документи - це документи, створені у письмовій або електронній формі, які містять відомості про господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їх проведення;

Господарська операція - дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства;

Господарські операції – факти підприємницької та іншої діяльності, що впливають на стан майна, капіталу, зобов'язань і фінансових результатів підприємства;

Інвентаризація – спосіб періодичної перевірки і документального підтвердження наявності та стану активів і зобов'язань підприємства;

Оцінка – спосіб грошового вимірювання об'єктів бухгалтерського обліку;

Калькуляція – метод обчислення собівартості одиниці продукції (робіт, послуг);

Рахунки – спосіб систематизації та поточного відображення стану та руху господарських засобів, їх джерел, господарських процесів та їх результатів для оперативного контролю за ними;

Рахунки бухгалтерського обліку – спосіб економічного групування та поточного відображення господарських операцій, які викликають зміни господарських засобів та джерел їх утворення;

Подвійний запис – спосіб відображення кожної господарської операції у певному порядку на двох рахунках, що забезпечує взаємозв'язок об'єктів бухгалтерського обліку;

Баланс – спосіб економічного групування і узагальненого відображення в грошовому вимірнику стану засобів господарства за складом і розміщенням і за джерелами їх утворення на певну дату;

Звітність – це спосіб підсумкового узагальнення й одержання взаємопов'язаних показників діяльності підприємства за звітний період.

Нормативне регулювання методу фінансового обліку:

- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text);
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text);
- Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text);
- Порядок подання фінансової звітності, затверджений постановою КМУ від 28.02.2000 р. № 419 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-п#Text);

- Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text);
- Концептуальна основа фінансової звітності (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text);
- План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2009_09_25/an/15/REG4185.html).

Документація

Первинні документи є підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій. Первинні та зведені облікові документи можуть бути складені у паперовій або в електронній формі та повинні мати такі *обов'язкові реквізити*, якщо інше не передбачено окремими законодавчими актами України: назву документа (форми); дату складання; назву підприємства, від імені якого складено документ; зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції; посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення; особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Залежно від характеру операції та технології обробки даних до первинних документів можуть бути включені *додаткові реквізити*: ідентифікаційний код підприємства, установи з Державного реєстру, номер документа, підстава для здійснення операцій, дані про документ, що засвідчує особу-одержувача тощо.

Первинні документи складаються на бланках типових і спеціалізованих форм, затверджених відповідним органом державної влади. Документування господарських операцій може здійснюватися із використанням виготовлених самостійно бланків, які повинні містити обов'язкові реквізити чи реквізити типових або спеціалізованих форм.

У тексті та цифрових даних первинних документів, облікових регістрів і звітності підчистки і необумовлені *виправлення* не допускаються. Помилки в первинних документах, облікових регістрах і звітності, що створені ручним способом, виправляються способом «червоного сторно», додаткових бухгалтерських проведень або коректурним способом, відповідно до якого неправильний текст або цифри закреслюються і над закресленим надписується правильний текст або цифри. Закреслення здійснюється однією рискою так, щоб можна було прочитати виправлене.

З метою упорядкованості руху та своєчасного одержання для записів у бухгалтерському обліку первинних документів наказом керівника підприємства, установи встановлюється *графік документообороту*, в якому вказуються дата створення або одержання від інших підприємств та установ документів, прийняття їх до обліку, передача в обробку та до архіву.

Інвентаризація

Для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію активів і зобов'язань, під час якої перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан і оцінка. Проведення інвентаризації забезпечує керівник підприємства. Він створює всі потрібні умови для проведення суцільної інвентаризації, зокрема у тих випадках, коли проведення інвентаризації є обов'язковим.

Випадки, у яких *інвентаризацію активів та зобов'язань проводити обов'язково*:

- передача майна державного підприємства в оренду; приватизація майна державного підприємства; перетворення державного підприємства; передача державного підприємства до сфери управління іншого органу управління (на дату передачі), крім передачі в межах одного органу управління;
- зміна матеріально відповідальних осіб;
- установлення фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей;
- за судовим рішенням або на підставі належно оформленого документа органу, який відповідно до закону має право вимагати проведення такої інвентаризації;
- техногенна аварія, пожежа чи стихійне лихо;
- припинення підприємства;
- перехід на складання фінансової звітності за міжнародними стандартами;
- одержання відмови постачальника задовольнити претензію щодо недовантаження товарів або одержання від покупця претензії щодо недовантаження товарів.

Перед початком проведення інвентаризації керівник підприємства видає наказ. У Положенні № 879 конкретно не зазначено, станом на яку дату потрібно проводити річну інвентаризацію активів та зобов'язань. Утім установлено, що інвентаризацію проводять перед складанням річної фінансової звітності до дати балансу, та визначено *періоди її проведення* за видами активів.

Початковим етапом проведення інвентаризації є створення на підприємстві *інвентаризаційної комісії*. До складу інвентаризаційної комісії слід включити: представників апарату управління підприємства, бухгалтерської служби (представників аудиторської фірми, централізованої бухгалтерії); досвідчених працівників підприємства, які знають об'єкт інвентаризації, ціни та первинний облік (інженерів, технологів, механіків, виконавців робіт, товарознавців, економістів, бухгалтерів). Створену інвентаризаційну комісію має очолити: керівник підприємства (його заступник); або керівник структурного підрозділу підприємства, уповноважений керівником підприємства. Для безпосереднього проведення інвентаризації у місцях зберігання та виробництва - якщо через великий обсяг робіт одна комісія не може забезпечити проведення інвентаризації - створюють *робочі інвентаризаційні комісії*.

Інвентаризація проводиться шляхом описування, підрахунку, виміру, зважування й оцінки залишків засобів і коштів у натурі, виявлення фактичної наявності й стану залишків майна підприємства та зіставлення їх з даними бухгалтерського обліку.

Інвентаризаційна комісія проводить фактичну перевірку наявності об'єктів в місцях їх зберігання чи експлуатації і заносить дані до *Інвентаризаційного опису*. Якщо у випадку порівняння даних обліку та фактичних даних виявлено розбіжності, їх відображають у *Звіряльній відомості результатів інвентаризації*, на підставі письмових пояснень матеріально відповідальної особи. Регулювання інвентаризаційних різниць (недостач та надлишків) проводиться на засіданні членів інвентаризаційної комісії. Рішення комісії оформлюють протоколом, і у п'ятиденний строк його підписує керівник підприємства. Лише наявність такого рішення є підставою для того, щоб бухгалтерія відобразила результати інвентаризації на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності того звітного періоду, у якому закінчена інвентаризація.

Оцінка

За допомогою оцінювання натуральні й трудові вимірники господарських засобів перераховують у вартісні. У фінансовому обліку використовують кілька різних основ оцінки з різним ступенем та в різних комбінаціях. Вони включають:

а) *історичну собівартість*. Активи відображаються за сумою сплачених грошових коштів чи їх еквівалентів або за справедливою вартістю компенсації, виданої, щоб придбати їх, на момент їх придбання. Зобов'язання відображаються за сумою надходжень, отриманих в обмін на зобов'язання, або, за деяких інших обставин (наприклад, податків на прибуток), за сумами грошових коштів чи їх еквівалентів, що, як очікується, будуть сплачені з метою погашення зобов'язання в ході звичайної діяльності;

б) *поточну собівартість*. Активи відображаються за сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка була б сплачена в разі придбання такого самого або еквівалентного активу на поточний момент. Зобов'язання відображаються за недисконтованою сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка була б необхідна для погашення зобов'язання на поточний момент;

в) *вартість реалізації (погашення)*. Активи відображаються за сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яку можна було б отримати на поточний момент шляхом продажу активу в ході звичайної реалізації. Зобов'язання відображаються за вартістю їх погашення, тобто за недисконтованою сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язань у ході звичайної діяльності;

г) *теперішню вартість*. Активи відображаються за теперішньою дисконтованою вартістю майбутніх чистих надходжень грошових коштів, що їх, як очікується, має генерувати стаття під час звичайної діяльності суб'єкта господарювання. Зобов'язання відображаються за теперішньою дисконтованою

вартістю майбутнього чистого вибуття грошових коштів, які, як очікується, будуть необхідні для погашення зобов'язань у ході звичайної діяльності.

В бухгалтерському обліку оцінювання об’єктів обліку переважно ґрунтується на показниках фактичних витрат на їх створення чи придбання (історичної собівартості).

Калькуляція

Облік кругообігу капіталу базується на трьох калькуляціях: собівартості придбання (постачання); виробничої собівартості продукції (робіт, послуг); повної собівартості продукції (робіт, послуг).

До *виробничої собівартості продукції* (робіт, послуг) включаються: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

Собівартість усієї виготовленої продукції – це загальна сума витрат на її виробництво. Застосовують такі *методи обліку витрат*: простий (прямий); попередільний; позамовний; нормативний тощо.

Собівартість одиниці продукції – це рівень собівартості. Розрізняють такі *методи (способи) обчислення одиниці продукції* (робіт, послуг): прямого розрахунку; виключення витрат на побічну продукцію; перерахунку в основну продукцію (коефіцієнтний); пропорційний; комбінований; розподіл витрат пропорційно до вартості продажу.

Рахунки бухгалтерського обліку

Рахунки бухгалтерського обліку прийнято зображати у вигляді двосторонньої таблиці, ліву сторону якої називають *дебетом*, а праву – *кредитом*. Дебет і кредит – це умовні позначення сторін рахунка. Перш за все на рахунку фіксують початковий залишок об’єкта обліку (*початкове сальдо*). Після цього відображають *господарські операції*, тобто зміни господарських засобів та їх джерел за звітний період (місяць). Підсумок записів господарських операцій по дебету рахунка – це *оборот по дебету* (*дебетовий оборот*). Підсумок записів господарських операцій по кредиту рахунка – це *оборот по кредиту* (*кредитовий оборот*). З урахуванням початкового сальдо об’єкта обліку та зміни протягом звітного періоду визначають *сальдо кінцеве*.

Рахунки бухгалтерського обліку поділяють на рахунки:

- для обліку господарських засобів (активів) – *активні*;
- для обліку джерел утворення господарських засобів (капітал) – *пасивні*;
- для обліку розрахунків в частині дебіторської та кредиторської заборгованості – *активно-пасивні*;
- для обліку господарських процесів (постачання, виробництво, реалізація) – активні (для обліку витрат), пасивні (для обліку доходів), активно-пасивні (для обліку фінансових результатів).

Формули розрахунку сальдо кінцевого мають вигляд:

Сальдо кінцеве в активних рахунках = Сальдо початкове по дебету рахунка + оборот по дебету – оборот по кредиту рахунка;

Сальдо кінцеве в пасивних рахунках = Сальдо початкове по кредиту рахунка + оборот по кредиту – оборот по дебету рахунка;

Сальдо кінцеве в активно-пасивних рахунках, на яких обліковуються розрахунки: визначається на підставі даних аналітичних рахунків, окремо в розрізі дебіторів і кредиторів.

План рахунків бухгалтерського обліку – це систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку для здійснення господарських операцій і накопичення бухгалтерської інформації, необхідної користувачам для прийняття рішень. *Головна мета плану рахунків* – забезпечення інформацією для спостереження за діяльністю підприємства, прийняття управлінських рішень та складання фінансової звітності. У діючому плані рахунків представлено десять *класів рахунків*: з 1 по 9 класи та нульовий клас – позабалансові рахунки.

Рахунки бухгалтерського обліку класифікують за двома ознаками: за економічним змістом; за призначенням і структурою (будовою). *За економічним змістом рахунки бухгалтерського обліку* поділяють на рахунки активів, рахунки джерел утворення активів, рахунки витрат, доходів і фінансових результатів.

За призначенням і структурою (будовою) виділяють такі групи рахунків: основні; регулюючі; операційні; фінансово-результатні; транзитні; позабалансові.

Подвійний запис

Двоїстий характер господарської операції зумовлює необхідність відображення її на рахунках бухгалтерського обліку методом подвійного запису. Відображення кожної господарської операції двічі, за дебетом одного і за кредитом іншого рахунків в одній і тій же сумі називають *подвійним записом*.

Кореспонденція рахунків – взаємозв'язок рахунків бухгалтерського обліку, що виникає внаслідок відображення на них господарських операцій подвійним записом.

Кореспондуючі рахунки – рахунки, задіяні в кореспонденції рахунків.

Бухгалтерське проведення (бухгалтерська проводка) – зазначення рахунків, що дебетуються і кредитуються, та суми облічуваної господарської операції.

Просте бухгалтерське проведення (бухгалтерська проводка) – бухгалтерський запис, коли один рахунок дебетується, а інший кредитується на одну й ту саму суму (кореспондують між собою тільки два рахунки).

Складне бухгалтерське проведення (бухгалтерська проводка) – бухгалтерський запис, коли декілька рахунків дебетуються і на загальну суму записів по дебету кредитується один рахунок, або навпаки, коли декілька

рахунків кредитуються і на загальну суму записів по кредиту дебетується один рахунок (кореспондують між собою більше, ніж два рахунки).

Баланс

Бухгалтерський баланс є одночасно і елементом методу бухгалтерського обліку, і формою звітності. Баланс, як форма звітності, - це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату активи, зобов'язання та власний капітал.

За побудовою бухгалтерський баланс – це таблиця, яка складається з двох частин. Ліва сторона називається *активом*, в якій відображують склад і розміщення господарських засобів, права – *пасивом*, де показують джерела утворення господарських засобів. Загальні підсумки активу і пасиву балансу обов'язково мають бути рівними між собою.

Звітність

За видами розрізняють бухгалтерську, статистичну та оперативну звітність.

Бухгалтерська звітність – звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів. Вона включає систему показників, що характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства за певний період.

Бухгалтерська звітність поділяється на фінансову, податкову, внутрішньогосподарську (управлінську), соціальну тощо.

5.1.5. Облікова політика підприємства *(рівень В)*

З набранням чинності Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» в облікову термінологію введено новий термін – *облікова політика*, яка є складовою організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Визначає облікову політику кожне підприємство самостійно. Основна її мета – забезпечити одержання достовірної інформації про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності, необхідні для всіх користувачів фінансової звітності з метою прийняття відповідних управлінських рішень.

Основні терміни:

Облікова політика - сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності;

Принцип бухгалтерського обліку - правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності.

Нормативне регулювання облікової політики:

- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text);

- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text);

- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» від 28.05.1999 р. № 137 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text);

- Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635 (https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text).

Загальні положення

Підприємство самостійно на основі НП(С)БО та інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства, а також зміни до неї. Облікова політика може враховувати організаційно-правову форму підприємства, галузеві особливості економічної діяльності, обсяги виробництва тощо.

Наказ (розпорядження) про облікову політику

Підприємство повинно висвітлювати обрану облікову політику шляхом опису принципів оцінки статей звітності та методів обліку щодо окремих статей звітності. Облікова політика кожного підприємства встановлюється у відповідному наказі. Одноваріантні методи оцінки, обліку і процедур до такого розпорядчого документа включати недоцільно.

Структура *наказу про облікову політику* визначається самим підприємством. Вона може бути розширеною і скороченою. У першому випадку наказ може мати наступний вигляд:

Преамбула (загальні відомості про підприємство);

1. Організація роботи бухгалтерської служби;
2. Методи і способи відображення в обліку його об’єктів;
3. Організаційно-технічні аспекти обліку.

Наказ про облікову політику може бути прийнятий як базисний на час діяльності підприємства, до якого за потреби вносяться зміни з визначеного часу. У разі внесення до облікової політики змін, що за обсягом охоплюють більшу частину тексту або істотно впливають на її зміст, наказ про облікову політику доцільно повністю викласти в новій редакції. На підприємстві окремі зміни в облікову політику можуть вноситися щорічно.

Наказ про облікову політику – один з основних документів, наявність і дотримання якого перевіряється фіскальними органами, аудиторськими фірмами та іншими відповідними службами при підтвердженні реальності показників фінансової та податкової звітності.

Елементи облікової політики

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства, затверджених наказом Міністерства фінансів України від

27.06.2013 р. № 635, *розпорядчий документ про облікову політикупідприємства визначає*:

– методи оцінки вибуття запасів;

– періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;

– порядок обліку і розподілу транспортно-заготівельних витрат, ведення окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат;

– методи амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, а також довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості, у разі якщо вони обліковується за первісною вартістю;

– вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;

– підходи до переоцінки необоротних активів;

– застосування класу 8 та/або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій;

– підходи до періодичності зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку;

– метод обчислення резерву сумнівних боргів (у разі потреби – спосіб визначення коефіцієнта сумнівності);

- перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів;

- порядок виплат, які здійснюються за рахунок прибутку (для державних і комунальних підприємств);

– порядок оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг;

– сегменти діяльності, пріоритетний вид сегмента, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках;

– перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат, бази їх розподілу;

– перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);

– порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом;

– дату визначення придбаних в результаті систематичних операцій фінансових активів;

– базу розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу;

– кількісні критерії та якісні ознаки суттєвості інформації про господарські операції, події та статті фінансової звітності;

– періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань;

– критерії розмежування об'єктів операційної нерухомості та інвестиційної нерухомості;

– класифікацію пов'язаних сторін;

– дату включення простих акцій, випуск яких зареєстровано, до розрахунку середньорічної кількості простих акцій в обігу;

– дату первісного визнання необоротних активів та групи вибуття як утримуваних для продажу;

– складання окремого балансу філіями, представництвами, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами підприємства;

– періодичність та об'єкти проведення інвентаризації;

– визначення одиниці аналітичного обліку запасів;

– спосіб складання Звіту про рух грошових коштів;

– підходи до віднесення витрат, пов'язаних з поліпшенням об'єкта основних засобів, до первісної вартості або витрат звітного періоду.

Зміна облікової політики

При розробці облікової політики слід не порушувати принципу *послідовності*, що передбачає постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених НП(С)БО, МСФЗ та НП(С)БОДС, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

Облікова політика розробляється на багато років і може змінюватись лише в тому випадку, якщо:

– змінюються статутні вимоги;

– змінюються вимоги органу, який здійснює функції з державного регулювання методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

– зміни забезпечать більш достовірне відображення подій або операцій у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності підприємства.

Не вважається зміною облікової політики встановлення її для: подій або операцій, які відрізняються за змістом від попередніх подій або операцій; подій або операцій, які раніше не відбувалися. Облікова політика застосовується щодо подій та операцій з моменту їх виникнення, за винятком випадків, коли суму коригування нерозподіленого прибутку на початок звітного року неможливо визначити достовірно.

Вплив зміни облікової політики на події та операції минулих періодів відображається у звітності шляхом:

– коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року;

– повторного надання порівняльної інформації щодо попередніх звітних періодів.

Якщо суму коригування нерозподіленого прибутку на початок року неможливо визначити достовірно, то облікова політика поширюється лише на події і операції, які відбуваються після дати зміни облікової політики. У разі зміни облікової політики у Примітках до річної фінансової звітності слід розкривати причини і сутність зміни; суму коригування нерозподіленого прибутку на початок звітного року або обґрунтування неможливості її достовірного визначення, факт повторного подання порівняльної інформації у фінансових звітах або недоцільність її перерахунку.

Розкриття інформації про облікову політику та її зміни у фінансовій звітності є передумовою зіставності фінансових звітів одного підприємства за різні періоди, а також фінансових звітів різних підприємств, тобто користувачі отримують змогу оцінити, наскільки порівняльними є дані окремих статей фінансової звітності того чи іншого звітного періоду, того чи іншого підприємства.

5.2. ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ (0,8-1,2%)

5.2.1. Облік готівки в касі підприємства (*рівень С*)

Нормальну виробничу діяльність кожне підприємство може здійснювати лише при постійних зв'язках з іншими підприємствами з допомогою грошових коштів. **Грошові кошти** – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. Важливою складовою обліку грошових коштів є облік готівки в касі підприємства.

Основні терміни:

готівка - грошові знаки національної валюти України (банкноти і монети, у тому числі розмінні, обігові, пам'ятні банкноти та монети, які є платіжними засобами).

готівкові розрахунки/розрахунки готівкою - платежі готівкою суб'єктів господарювання і фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна;

Нормативне регулювання обліку готівки.

- ПОЛОЖЕННЯ про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою КМУ № 148 від 29.12.2017 р. зі змінами (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17/conv#top);

Обмеження щодо максимального розміру готівкових розрахунків

Суб'єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами:

1) між собою - у розмірі до 10000 (десяти тисяч) гривень включно;

2) з фізичними особами - у розмірі до 50000 (п'ятдесяти тисяч) гривень включно.

Платежі понад установлені граничні суми проводяться через банки або небанківські фінансові установи, шляхом переказу коштів з поточного рахунку на поточний рахунок.

Порядок оприбуткування та витрачання готівки

Готівка, що надходить до кас, оприбутковується в день одержання готівки *в повній сумі*. Суб'єкти господарювання здають готівку для переказу на банківські рахунки суб'єктів господарювання до операторів поштового зв'язку, національних операторів та небанківських установ. Суб'єкти господарювання використовують готівку для забезпечення потреб, що виникають у процесі їх

функціонування, а також для проведення розрахунків з бюджетами та державними цільовими фондами за податками і платежами.

Установи/підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів (доходу) понад установлений ліміт каси протягом *п'яти робочих днів*, уключаючи день одержання готівки в банку.

Касою називається спеціально обладнане та ізольоване приміщення, призначене для приймання, видачі та зберігання готівкових коштів, інших цінностей і касових документів. Для ведення касових операцій у штаті підприємства може бути передбачено посада одного або кількох *касирів*, які несуть повну матеріальну відповідальність за збереження всіх прийнятих цінностей.

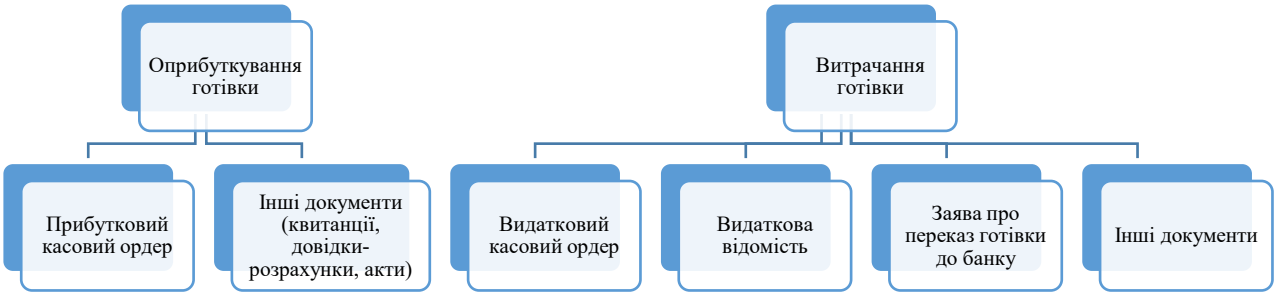

Рис. 5.2. Первинний облік касових операцій. Касова книга

Приймання готівки в касу проводиться за прибутковим касовим ордером, підписаним головним бухгалтером або уповноваженою особою. Документи на видачу готівки підписуються керівником і головним бухгалтером або особою, уповноваженою керівником. До видаткових ордерів додаються заяви на видачу готівки, розрахунки. Касові документи можуть бути паперовими або електронними. асові документи можуть бути паперовими або електронними. Прибуткові та видаткові касові ордери до передавання в касу реєструються бухгалтером у *журналі реєстрації прибуткових і видаткових касових документів*.

Кожне підприємство, що має касу, веде *одну касову книгу* для обліку операцій з готівкою в національній валюті. Аркуші касової книги нумеруються та прошнуровуються, опечатуються відбитком печатки, за наявності її в установі/на підприємстві. Касир здійснює записи в касовій книзі за операціями одержання або видачі готівки за кожним касовим ордером і видатковою відомістю в день її надходження або видачі. Касир щоденно в кінці робочого дня підсумовує операції за день, виводить залишок готівки в касі на початок наступного дня і передає до бухгалтерії як звіт касира другі примірники, що є відривною частиною аркуша касової книги, з прибутковими і видатковими касовими ордерами під підпис у касовій книзі.

Ліміт залишку готівки в касі

Установа, підприємство, небанківська установа зобов'язані розробити та затвердити внутрішнім документом порядок розрахунку ліміту каси установи. Ліміт каси установи, підприємства, небанківські установи встановлюють на підставі *розрахунку середньоденного надходження готівки до каси або її середньоденної видачі з каси за рішенням керівника*.

Форма розрахунку не регламентована, підприємства можуть розробити власну форму розрахунку ліміту. Вимогами Положення № 148 не визначено конкретного періоду для визначення середньоденної суми надходження або видачі готівки. У такому разі підприємство може на *власний розсуд* розрахувати цю суму враховуючи будь-який період.

Якщо ліміт не установлено, то такий ліміт каси вважається *нульовим* (незалежно від причин такого невстановлення). Вся готівка, що перебуває в касі підприємства на кінець робочого дня і не здана відповідно до вимог Положення № 148 вважається *понадлімітною* (детальніше: https://medoc.ua/blog/limit-kasi-vazhlivi-njuansi#).

Синтетичний і аналітичний облік готівкових операцій

Дебет **30 «ГОТІВКА»** **Кредит**

Сальдо початкове	
+ (збільшення оборотів)	- (зменшення оборотів)
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)***	

Таблиця 5.2.

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Одержано готівку в банку	301	311
Відображено внесену виручку від реалізації на рику	301	372
Надійшла виручка в касу від покупців	301	361
Повернення раніше не використаних готівкових сум підзвітними особами	301	372
Відображено виплачену суму заробітної плати	661	301
Видано готівку під звіт	372	301
Внесено готівку в банк на поточний рахунок	311	301
Відображена несатача готівки в касі	947	301

Основними регістрами синтетичного обліку готівкових операцій за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми (Оборотна відомість по 30 рахунку, Аналіз 30 рахунку, Аналіз субконто, Головна книга по рахунку і т.д.), за журнально-ордерною формою – Журнал-ордер та Головна книга. Регістром аналітичного обліку є Касова книга та Звіт касира (відривна частина).

5.2.2. Облік грошових коштів на рахунках в банках (*рівень С*)

Основні терміни:

вкладний (депозитний) рахунок – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, які передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент (дохід) і підлягають поверненню клієнту;

поточний рахунок – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до законодавства.

Банк відкриває поточний рахунок юридичній особі-резиденту, яка не має рахунку в цьому банку, на підставі *заяви про відкриття поточного рахунку*, підписаної керівником юридичної особи або іншою уповноваженою на це особою.

Нормативне регулювання обліку коштів у банку в національній валюті

ІНСТРУКЦІЯ про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів, затверджена Постановою НБУ № 492 від 12.11.2003 зі змінами (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#Text).

НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text).

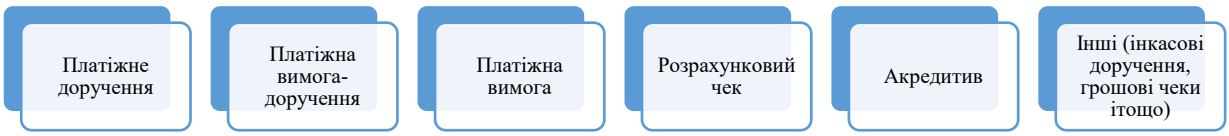

Детальніше: https://www.youtube.com/watch?v=xWeyZ7jCp_w&ab_channel

Рис.5.3.Види платіжних розрахункових документів. Виписка банку

Установи банків періодично, але не рідше одного разу на місяць надсилають підприємствам поштою або надають можливість сформувати в електронному середовищі (наприклад, в програмі «Клієнт-Банк») виписку з поточного рахунка додаючи копії документів, на підставі яких банк здійснював операції за рахунком. Після одержання з банку виписки з поточного рахунка головний бухгалтер повинен перевірити відповідність записів у ній документам та записам бухгалтерії підприємства. Виявивши помилку, бухгалтерія підприємства негайно у письмовій формі повідомляє про це відповідні установи банку. При обробці виписки слід пам’ятати, що для підприємства поточний рахунок є активним, а для установи банку – пасивним. Тому надходження коштів банк відображає у виписці за кредитом рахунка, а їх списання – за дебетом. На підприємстві ці операції проводять навпаки, тобто надходження коштів – за дебетом, а їх списання – за кредитом.

Основи розрахунків в іноземній валюті. Курсові різниці

Для здійснення банківських операцій за *валютним рахунком* використовуються загальноприйняті і вищезгадані банківські документи і такі документи, як: технічна документація; товарно-супровідні документи; транспортна, експедиторська і страхова документація; митна документація; банківська документація тощо.

Облік зовнішньоекономічної діяльності ведеться в єдиній грошовій одиниці, яка діє на території України *(гривня).*

Курсова різниця – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

Монетарні статті – статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів.

Немонетарні статті – статті інші, ніж монетарні статті балансу.

Позитивні курсові різниці підприємства відображаються на субрахунку 714 «Дохід від операційної курсової різниці». Негативні курсові різниці відображаються за дебетом субрахунку 945 «Втрати від операційної курсової різниці».

Синтетичний і аналітичний облік коштів на рахунках в банку

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) рахунок 31 «Рахунки в банках» призначено для обліку наявності та руху грошових коштів, що знаходяться на рахунках в банку, які можуть бути використані для поточних операцій. За дебетом рахунку 31 «Рахунки в банках» відображається надходження грошових коштів, за кредитом – їх використання.

Дебет	**31 «Рахунки в банках»**	**Кредит**
Сальдо початкове		
+ (збільшення оборотів)	- (зменшення оборотів)	
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)***		

Таблиця 5.3.

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
1	**2**	**3**
Операції в національній валюті		
Внесено на рахунок у банку готівку з каси підприємства	311	301
Повернено на поточний рахунок невикористані акредитив або залишок чекової книжки	311	313

Продовження таблиці 5.3

1	2	3
Надійшли на рахунок підприємства кошти, що перебували в дорозі	311	333
Надійшли на рахунок у банку кошти від покупців чи замовників	311	361
Одержано раніше нара - ховані доходи	311	373
Погашено заборгованість за внесками до статутного капіталу учасників	311	46
Надійшов на рахунок аванс від покупця чи замовника	311	681
Одержано виручку від реалізації готової продукції, товарів, робіт та послуг	311	70
Перераховано кошти на здійснення фінансових інвестицій	14, 35	311
Перераховано кошти постачальникам і підрядникам	631	311
Знято кошти з банківського рахунка в касу підприємства	301	311
Сплачено аванс іншому підприємству	371	311
Погашено позику в національній валюті	50, 60	311
Сплачено податки, збори, обов'язкові платежі	64	311
Сплачено ЄСВ	65	311
Перераховано зарплату працівників на їх рахунки в банку	661	311
Виплачено дивіденди	671	311
Виплати за розрахунками з різними кредиторами	68	311
Операції в іноземній валюті		
Операції з продажу валюти		
Списана з валютного рахунка іноземна валюта для продажу	334	312
Відображена в складі доходів сума гривень від продажу іноземної валюти	377	711
Зарахована на поточний рахунок сума гривень від реалізації валюти	311	377
Відображено в складі витрат періоду суму комісійних винагород банку	972	377
Списана собівартість реалізованої валюти	972	344
Операції з придбання валюти		
Перераховані грошові кошти на придбання іноземної валюти	333	311
Нарахована сума комісійної винагороди банку за придбання валюти	92	333
Зарахована на валютний рахунок іноземна валюта	312	333
Розрахунки з використанням валюти		
Зараховано на транзитний валютний рахунок кошти, що надійшли від експортних операцій за реалізовану продукцію	314	362
Перераховано з валютного рахунка підприємства в погашення заборгованості постачальникам і підрядникам	632	312
Видано у підзвіт на витрати на відрядження інвалюту	372	302
Облік курсових різниць		
Відображено позитивну операційну курсову різницю	312, 334, 36, 37	714
Відображено позитивну неопераційну курсову різницю		
Відображено негативну операційну курсову різницю	945	312, 334, 63, 68
Відображено негативну неопераційну курсову різницю	974	

Основними регістрами синтетичного обліку операцій на рахунках в банку за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми, за журнально-ордерною формою – Журнал-ордер та Головна книга. Регістрами аналітичного обліку є Виписка банку та допоміжні відомості.

5.3. ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА РЕЗЕРВУ СУМНІВНИХ БОРГІВ (1,3-1,7%)

5.3.1. Облік довгострокової дебіторської заборгованості (*рівень В*)

Дебіторська заборгованість - це один з видів активів підприємства. До довгострокової дебіторської заборгованості належить: заборгованість за майно, що передане у фінансову оренду; заборгованість, забезпечена довгостроковими векселями; інша довгострокова дебіторська заборгованість, зокрема поворотна фінансова допомога, розрахунки з працівниками за виданими довгостроковими позиками тощо, інші види розрахунків. Довгострокова дебіторська заборгованість відображається в бухгалтерському обліку у складі необоротних активів.

Основні терміни:

Дебітори - юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів;

Дебіторська заборгованість - сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату;

Довгострокова дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу;

Теперішня вартість - це дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Нормативне регулювання обліку довгострокової дебіторської заборгованості:

- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text);
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text);
- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text);
- лист ДФСУ від 18.06.2018 р. № 18311/7/99-99-14-03-03-17 «Про перевірки окремих питань обліку дебіторської та кредиторської заборгованості» (https://zakononline.com.ua/documents/show/408532___408597).

Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду, визначається відповідно до НП(С)БО 14 «Оренда» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00#Text).

Порядок здійснення операцій з векселями регламентується Цивільним кодексом України від 16.01.2003 р. № 435-IV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15), Законами України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2374-III (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text) та «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV (https://zakononline.com.ua/documents/show/270987___507247).

Оцінка довгострокової дебіторської заборгованості

Довгострокова дебіторська заборгованість відображається в балансі за її *теперішньою вартістю*. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

Ставка дисконту базується на ринковій ставці відсотка (до вирахування податку), що використовується в операціях з аналогічними активами та зобов'язаннями. За відсутності ринкової ставки відсотка ставка дисконту базується на ставці відсотка на можливі позики підприємства або розраховується за методом середньозваженої вартості капіталу підприємства.

Як правило, *ставка дисконтування*складається з трьох складових:

- відсоткова ставка на позикові кошти – це та винагорода, яку отримав би кредитор, якби надав у користування на певний строк певну суму коштів;
- відсоткова ставка кредитного ризику – ризик, який враховує кредитор у разі неповернення позиченої суми;
- очікувана процентна ставка інфляції.

Під час визначення ставки дисконту враховуються ризики, крім ризиків, що були враховані під час визначення майбутніх грошових потоків.

Водночас для визначення теперішньої вартості майбутніх платежів, як правило, користуються такою загальноприйнятою формулою:

$$PV= FV/(1+i)^{n},$$

де PV - теперішня (поточна) вартість;

FV - майбутня виплата (номінал боргу);

і - ефективна ставка відсотка. Якоїсь єдиної абсолютно для усіх цифри відсоткової ставки немає. Податківці орієнтуються на ставку рефінансування НБУ. Деякі платники - на середньорічну облікову ставку НБУ. Проте правильно застосовувати ставку відсотка, найбільш близьку до умов і виду зобов'язання. Тобто орієнтуватися на ринкову ставку відсотка на аналогічний інструмент (подібний за валютою, строком, типом, ставкою відсотка і іншими ознаками) з подібним показником кредитного рейтингу;

n - кількість періодів до дати погашення.

Синтетичний і аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» призначено для обліку дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу, для обліку активів, використання яких, як очікується, неможливо протягом дванадцяти місяців з дати балансу, а також для обліку інших необоротних активів, які не знайшли безпосереднього відображення на інших рахунках обліку необоротних активів. За дебетом рахунку 18 відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості та одержання інших необоротних активів, за кредитом - погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості та вибуття інших необоротних активів.

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

Дебет	**18 «ДОВГОСТРОКОВА ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ТА ІНШІ НЕОБОРОТНІ АКТИВИ»**	**Кредит**
Сальдо початкове		
+ (збільшення заборгованості)	- (зменшення заборгованості)	
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)***		

Таблиця 5.4.

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Відображено дохід від передавання об’єкта у фінансову оренду	181	712, 746
Одержано довгостроковий вексель	182	36, 377
Видано довгострокову позику	183	311
Суму заборгованості орендаря включено до складу поточної дебіторської заборгованості	377	181
Погашено довгостроковий вексель	311	182
Переведено довгострокову позику в короткострокову	377	183
Різницю за дисконтуванням відображено у складі доходу	183	733
Включено дисконт у дохід на дату балансу	183	733
Відображено витрати на суму дисконту	952	183

5.3.2. Облік поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги (рівень С)

Підприємства-продавці (виконавці), продаючи свою продукцію (роботи, послуги), вступають у взаємовідносини з покупцями і замовниками та здійснюють з ними у певному порядку розрахунки. Заборгованість покупців (замовників) за товари продані, роботи прийняті, послуги надані є основним видом поточної дебіторської заборгованості та відображається в бухгалтерському обліку у складі оборотних активів.

Датою реалізації продукції, товарів (робіт, послуг) вважається дата відвантаження (передавання) продукції, товарів (підписання документів про виконані роботи, надані послуги).

Основні терміни:

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу;

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів;

Покупці - це юридичні та фізичні особи, які придбають певні товарно-матеріальні цінності (товари, сировину, матеріали, паливо, запасні частини, основні засоби, МШП тощо);

Замовники - це юридичні та фізичні особи, які замовляють у постачальника певні товарно-матеріальні цінності, роботи або послуги.

Нормативне регулювання обліку поточної дебіторської заборгованості:

- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text);
- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text).

Документальне оформлення розрахунків з покупцями та замовниками

Основними документами, що визначають взаємовідносини підприємства-продавця і підприємства-покупця, є договори (контракти) купівлі-продажу товарно-матеріальних цінностей, договори підряду на виконання різних робіт, надання послуг тощо. Залежно від договірних умов при відвантаженні або передачі готової продукції покупцеві підприємство-продавець виписує накладні, товарно-транспортні накладні, податкові накладні, рахунок-фактури, рахунки, платіжні вимоги-доручення, акти виконаних робіт (послуг). Погашення дебіторської заборгованості оформляється платіжними дорученнями, прибутковими касовими ордерами, векселями тощо.

Синтетичний і аналітичний облік поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги

Згідно діючого Плану рахунків (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» призначений для узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також про розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи. За дебетом рахунку 36 відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги).

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Дебет	**36 «РОЗРАХУНКИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ»**	**Кредит**
Сальдо початкове		
+ (збільшення заборгованості)	- (зменшення заборгованості)	
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)***		

Таблиця 5.5.

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
1	2	3
Відображено дохід від реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг) (разом з ПДВ)	36	70, 71, 72
Отримано оплату від покупця за відвантажену готову продукцію	31, 30	36
Списано безнадійну дебіторську заборгованість за рахунок створеного резерву сумнівних боргів	38	36
Списано безнадійну дебіторську заборгованість на витрати	944	36
Отримано від покупців векселі в рахунок оплати за реалізовані товари, роботи і послуги	182, 34	36
Отримано від покупця в рахунок оплати цінні папери (облігації, казначейські зобов'язання), придбані ним на фінансовому ринку	14, 35	36

Продовження таблиці 5.5.

1	2	3
Відображено проведення взаємозаліку між покупцем і продавцем	63	36
Погашено заборгованість покупця за реалізовані йому товари, роботи і послуги за рахунок раніше одержаного від нього авансу	681	36
Відображено відновлення в обліку дебіторської заборгованості, раніше списаної за рахунок резерву сумнівних боргів, у випадку поновлення платоспроможності дебіторів	36	716
Відображено позитивну курсову різницю за залишком дебіторської заборгованості	362	714
Відображено негативну курсову різницю за залишком дебіторської заборгованості	945	362
Перераховано учасником кошти гарантійного забезпечення	364	311
Повернено Учаснику кошти гарантійного забезпечення	311	364
Утримано біржові комісії на строковому ринку	977	364
Відображено в обліку Учасника (продавця) доходу в момент укладення ф'ючерсного та опціонного контракту	364	379
Відображено в обліку Учасника (покупця) витрат в момент укладення контракту	379	364
Перераховано кошти гарантійного забезпечення клієнтів Учасником	364	311

5.3.3. Порядок визначення та облік резерву сумнівних боргів (*рівень В*)

Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

Створення резерву сумнівних боргів є обов'язковим практично для всіх підприємств, в обліку яких значиться поточна дебіторська заборгованість. Виняток становлять: бюджетні організації та підприємства, які складають фінансову звітність відповідно до МСФЗ, суб'єкти малого підприємництва (єдиноподатники 3 групи) та мікро підприємництва. Вони своє рішення щодо того, формувати чи не формувати резерв сумнівних боргів фіксують у наказі про облікову політику.

Резерв сумнівних боргів створюють тільки під поточну дебіторську заборгованість, яка одночасно відповідає таким *вимогам*:

- є фінансовим активом, тобто контрактом, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства. За виданими авансами резерв не створюють;
- не придбана підприємством і не призначена для продажу;

- не вважається безнадійною, а є сумнівною, тобто такою, щодо якої існує невпевненість в її погашенні.

Безнадійна заборгованість - це заборгованість, що відповідає одній з наступних ознак:

а) заборгованість по зобов'язанням, щодо яких збіг строк позовної давності;

б) прострочена заборгованість, не погашена внаслідок недостатності майна фізичної особи, за умови, що дії кредитора, направлені на примусове стягнення майна боржника, не призвели до повного погашення заборгованості;

в) заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами у встановленому законом порядку або призупинених як юридичні особи у зв'язку з їх ліквідацією;

г) заборгованість, що виявилася непогашеною внаслідок недостатності коштів, одержаних після звернення кредитором стягнення на закладене майно відповідно до закону і договору, за умови, що інші дії кредитора з примусового стягнення іншого майна позичальника, визначені нормативно-правовими актами, не призвели до повного покриття заборгованості;

г) заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених в порядку, передбаченому законодавством;

д) прострочена заборгованість фізичних осіб, що померли, а також осіб, які в судовому порядку визнані безвісно відсутніми, недієздатними або оголошені померлими, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі.

Основні терміни:

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності;

Сумнівний борг - поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником;

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Нормативне регулювання обліку резерву сумнівних боргів:

- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text);

- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text);

- лист Міністерства фінансів України від 15.10.2010 р. № 31-34020-20-16/28057 (https://www.profiwins.com.ua/ru/letters-and-orders/treasury/1173-28057.html).

Порядок визначення резерву сумнівних боргів

Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:

- застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- застосування коефіцієнта сумнівності.

За *методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості* величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За *методом застосування коефіцієнта сумнівності* величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

1) визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;

2) класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;

3) визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Методи розрахунку резерву сумнівних боргів, які застосовуються на підприємстві, фіксують у наказі про облікову політику. Крім того, у наказі про облікову політику потрібно встановити чіткі часові критерії визнання дебіторської заборгованості сумнівним боргом (наприклад, прострочення погашення боргу протягом 3 або 6 місяців).

Розрахунок резерву сумнівних боргів оформляють окремим первинним документом у довільній формі (як правило, бухгалтерською довідкою).

Резерв сумнівних боргів нараховується на кожну дату балансу. Якщо на дату балансу нова оцінка резерву сумнівних боргів відрізняється від попередньої, то відбувається його коригування в бік збільшення чи зменшення за рахунок інших операційних витрат (доходів) з використанням субрахунку 944 (719).

Синтетичний і аналітичний облік резерву сумнівних боргів

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» призначено для обліку резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення. За кредитом рахунку 38 відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом - списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів. Одночасно зі списанням дебіторської заборгованості її сума відображається на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість». Така заборгованість враховується на цьому субрахунку протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення при зміні майнового положення боржника. Остаточне списання дебіторської заборгованості з субрахунку 071 відбувається у випадку: надходження суми в порядку відшкодування; закінчення строку обліку такої заборгованості.

Дебет	38 «РЕЗЕРВ СУМНІВНИХ БОРГІВ»	Кредит
	Сальдо початкове	
- (зменшення резерву)	+ (збільшення резерву)	
	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт – Оборот Дт)***	

Таблиця 5.6.

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Нараховано резерв сумнівних боргів	944	38
Списано безнадійну дебіторську заборгованість за рахунок створеного резерву сумнівних боргів	38	34, 36, 37
Коригування резерву сумнівних боргів на дату балансу у бік зменшення (наприклад, дебітор погасив сумнівну заборгованість)	38	719
Коригування резерву сумнівних боргів на дату балансу у бік збільшення	944	38

5.3.4. Облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з підзвітними особами (*рівень С*)

Підприємницька діяльність тісно пов'язана з придбанням товарно-матеріальних цінностей шляхом оплати готівковими коштами через підзвітних осіб. Гроші під звіт видають із каси підприємства окремим особам для виконання різних господарських та інших доручень (на відрядження, придбання різних матеріалів, дрібні господарські, поштові та інші витрати). При цьому потрібно дотримуватися діючих норм з регулювання готівкового обігу. Особа, яка одержала ці суми, вважається *підзвітною*, якою може бути лише працівник підприємства. Список осіб, яким видають гроші під звіт, визначається керівником підприємства. До них можна віднести працівників, які витратили власні кошти на відрядження, закупівлю, а лише згодом отримали від підприємства відшкодування здійснених витрат.

Основні терміни:

Службове відрядження - це поїздка працівника підприємства (організації, установи) за розпорядженням керівника на певний строк до іншого населеного пункту для виконання службового доручення поза місцем його основної роботи;

Грошовий аванс - це грошова сума у національній або іноземній валюті, видана підзвітній особі в рахунок майбутніх платежів за виконані роботи, надані послуги, на купівлю цінностей, покриття витрат на відрядження;

«Добові витрати» - витрати на відрядження, які не підтверджені документально, на харчування та фінансування інших власних потреб відрядженого працівника.

Нормативне регулювання обліку розрахунків з підзвітними особами:

- Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою КМУ № 148 від 29.12.2017 р. зі змінами (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17/conv#top);

- Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт, та порядок його складання, затверджений наказом Мінфіну України від 28.09.2015 р. № 841 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1248-15#Text);

- Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17);

- Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 13.03.1998 р. № 59 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text);

- Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів: постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 р. № 98 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-п#Text);

- Кодекс України про адміністративні правопорушення, введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07.12.1984р. № 8074-10(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text);

- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text);

- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text).

Документальне оформлення розрахунків з підзвітними особами

Аванс підзвітній особі видається в сумі, необхідній для виконання намічених заходів, і лише в тому випадку, коли підзвітна особа не має заборгованості за раніше виданими сумами. Аванс видається на підставі видаткового касового ордера або відомості на виплату грошей, якщо видають гроші одночасно декільком особам. Підзвітна особа має право витрачати аванс лише на ті цілі, для яких він виданий.

Працівники, які отримали грошові кошти під звіт, повинні відзвітувати перед підприємством за витрачені ними підзвітні суми. Для цього використовують *Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт*. До Звіту додають оригінали документів, які підтверджують вартість понесених працівником витрат (наприклад, чеки РРО, розрахункові квитанції, квитанції до прибуткових касових ордерів, товарні чеки, видаткові накладні постачальника, чек банкомата, копію видаткового ордера, довідки за встановленими формами, сліп, квитанцію торговельного термінала тощо).

Окремим видом витрат, що не потребують спеціального документального підтвердження, є добові витрати. Неоподаткований розмір добових становить:

- для відряджень по Україні - не більш як 0,1 розміру мінімальної зарплати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, в розрахунку за кожен календарний день такого відрядження (у 2022 році – 650 грн);

- для відряджень за кордон - не вище 80 євро за кожен календарний день відрядження за офіційним обмінним курсом гривні до євро, установленим НБУ, в розрахунку за кожен такий день.

Проте, безпосередньо суму добових для відряджень ПКУ не обмежує і підприємство може її встановити самостійно у будь-якому розмірі. Сума, яка перевищує вище вказані розміри, оподатковується ПДФО за ставкою 18% і військовим збором за ставкою 1,5%.

Направлення працівника підприємства у відрядження здійснює керівник цього підприємства або його заступник і оформлює наказом (розпорядженням), у якому зазначаються мета виїзду, завдання (за потреби), пункт призначення (місто або міста призначення, інші населені пункти, найменування підприємства, установи або організації, куди відряджається працівник), строк (дата вибуття у відрядження та дата прибуття з відрядження), джерело фінансового забезпечення витрат на відрядження, а також за потреби інші ключові моменти (вид транспорту, інформація про додаткові обмеження щодо сум та цілей використання коштів, наданих на відрядження, у разі їх встановлення керівником), після затвердження кошторису витрат. У разі направлення працівника підприємства у службове відрядження за запрошенням подається його копія та за наявності програма заходів.

Строк відрядження визначається керівником або його заступником. Госпрозрахункове підприємство може обмежити строки перебування у відрядженнях по Україні – до 30 календарних днів, за кордон – до 60 днів.

Таблиця 5.7.

Строки подання Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт

<table>
<tr><td rowspan="3">Мета виданих підзвітних коштів</td><td colspan="3">Відповідна форма видачі грошових коштів під звіт</td><td rowspan="3">Нормативно-правове регулювання</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Готівкова форма</td><td colspan="2">у безготівковій формі для виконання із застосуванням корпоративних платіжних карток і платіжних документів</td></tr>
<tr><td>Розрахунок готівкою, знятою з використанням платіжних карток</td><td>Розрахунок у безготівковій формі</td></tr>
<tr><td>З виконання дій цивільно-правового характеру (вирішення господарських питань)</td><td colspan="3">До кінця 5-го банківського дня, який настає за днем придбання працівником товарів (робіт, послуг) за дорученням і за рахунок суб’єкта господарювання, який видав гроші під звіт</td><td>П.п. «б» п.п. 170.9.2 ПКУ</td></tr>
<tr><td>З покриття витрат на відрядження і вирішення виробничих питань у відрядженні</td><td>До закінчення 5-го банківського дня, що настає за днем, у якому працівник завершує відрядження</td><td>До закінчення 3-го банківського дня після завершення відрядження</td><td>Протягом 10 банківських днів після завершення (до 20 банківських днів за наявності поважних причин)</td><td>П.п. «а» п.п. 170.9.2 ПКУ. П.п. «а» п.п. 170.9.3 ПКУ. П.п. «б» п.п. 170.9.3 ПКУ</td></tr>
</table>

Синтетичний і аналітичний облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з підзвітними особами

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) субрахунок 372 «Розрахунки з підзвітними особами» призначений для узагальнення інформації про розрахунки з підзвітними особами. За дебетом субрахунку 372 відображається видача коштів під звіт, на відшкодування перевитрати, а за кредитом – внесення в касу невикористаного залишку підзвітних грошей та списання використаних сум. Субрахунок 372 є активно-пасивним, тому сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим. Такі показники відображаються в балансі розгорнуто: дебетове сальдо (дебіторську заборгованість) – у складі оборотних активів, кредитове сальдо (кредиторську заборгованість) – у складі зобов'язань балансу підприємства.

Аналітичний облік розрахунків з підзвітними особами ведеться за кожною підзвітною особою за кожним пред'явленим до оплати авансовим звітом.

Дебет 372 «РОЗРАХУНКИ З ПІДЗВІТНИМИ ОСОБАМИ» Кредит

Сальдо початкове (дебіторська заборгованість)	Сальдо початкове (кредиторська заборгованість)
+ (збільшення дебіторської заборгованості)	- (зменшення дебіторської заборгованості)
- (зменшення кредиторської заборгованості)	+ (збільшення кредиторської заборгованості)
Сальдо кінцеве (дебіторська заборгованість)	Сальдо кінцеве (кредиторська заборгованість)

Таблиця 5.8.

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
1	2	3
Видано аванс підзвітній особі готівкою на підставі наказу про відрядження	372	301, 302
Переказано безготівкові кошти на особовий рахунок підзвітної особи	372	311, 312
Видано грошові документи (чек тощо) з каси під звіт	372	331
Збільшено балансовий показник дебіторської заборгованості підзвітних осіб за рахунок виникнення операційних курсових різниць у зв'язку з переоцінкою дебіторської заборгованості внаслідок зміни курсу гривні стосовно іноземної валюти на дату подання Звіту або на дату складання балансу	372	714

Продовження таблиці 5.8

1	2	3
Придбано виробничі запаси, малоцінні та швидкозношувані предмети, товари за рахунок підзвітних сум	20, 22, 27, 28	372
Здано в касу залишок невитраченої готівки, виданої авансом	301, 302	372
Відображено податковий кредит з ПДВ, нарахований за податковою накладною, наданою підзвітною особою разом з авансовим звітом	641	372
Утримано із зарплати підзвітної особи суму не підтвердженого Звітом і не повернутого в касу залишку раніше виданих коштів	661	372
Утримано з доходів, нарахованих до виплати учаснику, у разі якщо підзвітною особою виявився учасник, суму не підтвердженого Звітом і не повернутого в касу залишку раніше виданих коштів	67	372
Відображено витрати на службові відрядження на дату затвердження Звіту про використання коштів	91, 92, 93, 94	372
Зменшено балансову вартість показника дебіторської заборгованості підзвітних осіб за рахунок виникнення операційних курсових різниць у зв'язку з переоцінкою дебіторської заборгованості внаслідок зміни курсу гривні щодо іноземної валюти на дату подання Звіту або на дату складання балансу	945	372
Відображено перевитрачання підзвітною особою сум понад встановленої норми	949	372

5.3.5. Облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з різними дебіторами (*рівень С*)

Дебіторська заборгованість утворюється з різних причин і, як правило, передбачає одержання боргів в майбутньому від юридичних або фізичних осіб. Дебіторська заборгованість може виникнути внаслідок невиконання договірних зобов’язань, надмірно сплачених податків, стягнутих зборів, пені, виданих грошових сум під звіт тощо.

До *розрахунків з різними дебіторами* в бухгалтерському обліку належить:

- заборгованість постачальників (продавців), підрядників і виконавців за виданими авансами (передплатами). Сума цієї заборгованості враховується на субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами». Така заборгованість відображається в обліку на підставі документів (виписок) банку, що свідчать про сплату таких авансів;

- заборгованість за пасивними доходами: відсотками за товарний кредит (розстрочку), дивідендами, орендною платою, роялті, відсоткам (дисконтам) за облігаціями, векселями. Ця заборгованість враховується на субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами». Така заборгованість відображається на підставі договорів, що визначають умови й суми одержання перерахованих вище доходів;

- заборгованість за претензіями, пред'явленими постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенею, неустойкою за порушення умов господарських договорів. Ця заборгованість враховується на субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями», при наявності судових рішень і визнаних винною стороною претензій;

- заборгованість юридичних і фізичних осіб з відшкодування збитків, нанесених підприємству через нестачі і втрати від псування цінностей, нестачі та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено. Ця заборгованість відображається на субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» при наявності судових рішень або згоди винних осіб;

- заборгованість за виданими позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках, яка облічується на субрахунку 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок»;

- розрахунки за операціями, пов'язаними зі здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи); усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), зокрема: з батьками за утримання їхніх дітей у дитячих дошкільних закладах; з квартиронаймачами і мешканцями гуртожитків; за товари, придбані у кредит; за виконавчими документами; за позиками працівникам підприємства та ін. Сума цієї заборгованості враховується на субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Цей вид заборгованості визначається на підставі виписок банку, що вказують на виплату таких позичок;

- розрахунки з отримання фінансування від державних цільових фондів (фонду соціального страхування), що стосується виплат застрахованим особам (лікарняні, допомога по вагітності та пологах тощо), які ведуться на субрахунку 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами»;

- розрахунки за операціями з деривативами, які відображаються на субрахунку 379 «Розрахунки за операціями з деривативами». Наприкінці місяця субрахунок закривається списанням сальдо в кореспонденції з рахунком інших операційних доходів або інших витрат операційної діяльності;

- заборгованість працівників за зайво виплаченою зарплатою, допомозі із соціального страхування тощо. Ця заборгованість ураховується за дебетом рахунків 66 і 65. Відображається на підставі розрахунково-платіжних відомостей і касових (банківських) документів, що свідчать про сплату зарплати, допомог тощо;

- заборгованість бюджетів, фондів соціального страхування за зайво сплаченими (стягненими) сумами податків, обов'язковими платежами, фінансовими санкціями. Ця заборгованість враховується за дебетом субрахунків 641 і 642, 651. Підставою для відображення цього виду заборгованості служать виписки банку, що свідчать про сплату цих сум;

- заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), інші активи, виконані роботи та надані послуги,

забезпечену векселями. Облік заборгованості ведеться на рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані».

Основні терміни:

Дивіденди - це частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до частки їх участі у власному капіталі підприємства;

Відсотки - плата за використання грошових коштів, їхніх еквівалентів або сум, заборгованих підприємству;

Роялті - платежі за використання нематеріальних активів підприємства (патентів, торговельних марок, авторського права, програмних продуктів тощо);

Претензія - це вимога кредитора до боржника про сплату боргу, відшкодування збитків, сплату штрафу, усунення нестачі при поставках продукції або товарів, виконання робіт і послуг;

Позовна давність - це термін, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу;

Обмежена матеріальна відповідальність - це відповідальність, розмір якої не перевищує середнього місячного заробітку винної особи;

Повна матеріальна відповідальність - це матеріальна відповідальність, розмір якої дорівнює шкоді, завданій підприємству;

Спільна діяльність – господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох чи більше сторін відповідно до письмової угоди між ними;

Спільний контроль – розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди про ведення спільної діяльності;

***Деривати*в** – стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати у майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах. До деривативів належать своп, опціон, форвардні, ф'ючерсні контракти.

Нормативне регулювання обліку розрахунків з різними дебіторами:

- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text);
- Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затверджений постановою КМУ від 22.01.1996 р. № 116 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-96-п#Text);
- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text).

Основні положення обліку розрахунків з різними дебіторами

Для врегулювання спору між постачальником і одержувачем, якщо порушено їхні права й інтереси, позивач звертається до відповідача з письмовою претензією. Претензії реєструються в *Журналі обліку претензій*, пред'явлених підприємством. У разі пред'явлення претензії підприємству її реєструють в Журналі обліку претензій, пред'явлених підприємству і в

подальшому стежать за терміном її розгляду. Загальний термін позовної давності встановлено тривалістю в три роки, у разі, коли дебітором підприємства за відвантажені товари виступає іноземний партнер - чотири роки.

Розмір збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей визначається шляхом проведення незалежної оцінки відповідно до національних стандартів оцінки. Незалежна оцінка здійснюється суб'єктами оціночної діяльності, фізичною особою, яка має сертифікат, чи юридичною особою, у складі якої працює хоча б один оцінювач, який отримав сертифікат суб'єкта оціночної діяльності. Для проведення оцінки збитку між підприємством та оцінювачем укладається договір про проведення оцінки майна. За наслідками оцінки складається Звіт про оцінку майна, який містить оцінену суму збитку. На підставі Звіту про оцінку майна сума збитку відображається в обліку підприємства, а також пред'являється винній особі для відшкодування.

Залишкова вартість викрадених, знищених тощо основних засобів списується за дебетом субрахунку 976 «Списання необоротних активів». Якщо викрадено, знищено тощо інші цінності, їх балансова вартість списується на субрахунок 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей». Водночас до моменту встановлення винуватців та прийняття рішення про відшкодування шкоди (у наказі керівника чи рішенням суду) ця сума обліковується на позабалансовому субрахунку 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей».

На дату прийняття рішення про відшкодування збитку така шкода в сумі, що належить до відшкодування винуватцями, відображається за дебетом субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» і кредитом субрахунку 746 «Інші доходи від звичайної діяльності» (якщо збиток стосується основних засобів) чи субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів» (збиток стосується запасів). Одночасно балансова сума збитку списується з позабалансового субрахунку 072.

Із сум, стягнутих відповідно до Порядку, здійснюється відшкодування збитків, завданих підприємству, установі, організації, залишок коштів перераховується до Державного бюджету України.

Спільна діяльність організується з метою проведення спільних операцій, спільного використання активів або об'єднання активів з метою проведення таких операцій. Спільна діяльність без створення юридичної особи здійснюється на основі договору про спільну діяльність, який передбачає об'єднання грошових коштів або майна учасників для досягнення загальної господарської мети. Для ведення спільної діяльності підприємства учасники такої діяльності роблять внески в цю діяльність у вигляді необоротних і оборотних активів, виконання робіт, надання послуг. Ведення загальних справ учасників договору за взаємною їх згодою може здійснюватися одним із учасників, на якого покладається також керівництво спільною діяльністю.

Синтетичний і аналітичний облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з різними дебіторами

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) субрахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» призначений для узагальнення інформації про розрахунки за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями. По дебету рахунку 37 відображається збільшення дебіторської заборгованості, а за кредитом – її зменшення, погашення чи списання.

Аналітичний облік ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

Дебет	**37 «РОЗРАХУНКИ З РІЗНИМИ ДЕБІТОРАМИ»**	**Кредит**
Сальдо початкове		
+ (збільшення заборгованості)	- (зменшення заборгованості)	
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)***		

Таблиця 5.9.

Основні кореспонденції рахунків

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Облік розрахунків з авансів виданих			
1	Перераховано постачальникам та підрядникам аванс за виробничі запаси, товари, роботи, послуги з каси (поточного рахунку). Відображено податковий кредит з ПДВ	371 641	311, 301 644
2	Проведено взаємозалік заборгованості з виданого раніше авансу	63, 685	371
3	Повернуто виданий раніше аванс	311, 301	371
Облік розрахунків з нарахованих доходів			
4	Нараховано доходи у вигляді дивідендів по акціях, що належать підприємству	373	731
5	Нараховано доходи у вигляді процентів на залишки грошових коштів у банку	373	719
6	Нараховано доходи у вигляді відсотків по облігаціях, депозитах; позиках, наданих іншим підприємствам; переданих у фінансову оренду необоротним активам тощо	373	732
7	Нараховано інші фінансові доходи (наприклад, роялті)	373	733
8	Отримано фінансові доходи на поточний рахунок чи в касу	311, 301	373
9	Відображено суму, яка відповідає частці інвестора в дивідендах інвестованого підприємства	373	141

Продовження таблиці 5.9.

1	2	3	4
Облік розрахунків за претензіями			
10	Пред'явлено претензію постачальникам, транспортним організаціям за порушення умов договорів тощо	374	63, 685
11	Пред'явлено претензію постачальникам, якщо матеріальні цінності оприбутковані	374	20, 22, 28
12	Пред'явлено претензію постачальникам через брак	374	24
13	Пред'явлено претензію банку по помилково списаним грошовим коштам з поточного рахунку	311	374
14	Отримано грошові кошти в рахунок погашення заборгованості за претензію	301, 311	374
15	Задоволено претензію шляхом додаткового постачання ТМЦ, що не надійшли раніше	20, 22, 28	374
16	Відображено суму претензій для погашення довгострокової дебіторської заборгованості при зверненні до суду	374	18
17	Відображено списання сум претензій, віднесених на собівартість продукції (робіт, послуг)	23	374
18	Відображено списання сум претензій, віднесених на загальновиробничі та адміністративні витрати	91, 92	374
Облік розрахунків за відшкодуванням завданих збитків			
19	Віднесено на винну особу фактичну нестачу ТМЦ, що підлягає відшкодуванню	375	716
20	Списано нестачу грошей у касі у нарахування винуватцю	375	301
21	Віднесено суму втрат по браку на винуватця	375	24
22	Проведено утримання із зарплати по заподіяним збиткам	661	375
23	Внесено готівку в касу чи на поточний рахунок в погашення заборгованості винуватця	301, 311	375
24	Списано на витрати безнадійну дебіторську заборгованість винуватця при закінчені строку позивної давнини	944	375
Облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок			
25	Видано позику члену кредитної спілки	376	301, 311
26	Нараховано відсотки за виданими кредитами	373	719
27	Отримано відсотки за виданими кредитами	301, 311	373
28	Відображено повернення позики членом кредитної спілки	376	301, 311
Облік розрахунків з іншими дебіторами			
29	Перераховано учасником внески у спільну діяльність:		
	- грошовими коштами	377	311
	- основними засобами (за залишковою вартістю)	377	10, 11
	- виробничими запасами	377	20, 22, 26, 28
	- ПДВ	377	641
30	Нараховано зарплату працівникам, зайнятим у спільній діяльності щодо виробництва продукції	377	661
31	Нараховано відрахування на соціальні заходи на зарплату працівникам, зайнятим у спільній діяльності щодо виробництва продукції	377	651

Продовження таблиці 5.9.

1	2	3	4
32	Отримано грошові кошти на виплату зарплати працівникам, зайнятим у спільній діяльності щодо виробництва продукції	311	377
33	Нараховано дохід від спільної діяльності	377	672
34	Видано під звіт розрахункові чекові книжки	372	377
35	Списано використані чеки розрахункової чекової книжки	377	372
36	Нараховано доходи від передачі активів в операційну оренду	377	713
37	Видано позику працівникам підприємства	377	301, 311
38	Переведено до складу поточної довгострокову дебіторську заборгованість, коли до строку її погашення залишилося менше 12 місяців	377	18
39	Відображено дохід від реалізації оборотних активів (виробничих запасів, МШП тощо)	377	712
40	Нараховано плату за утримання дітей у дитячих дошкільних закладах	377	719
41	Нараховано плату за проживання в гуртожитку, квартирну плату	377	719
42	Відображено зарахування заборгованостей: - при бартері - раніше отриманого авансу	 631 681	 377 377
43	Проведені утримання з зарплати працівників у погашення заборгованості з позики, за товари в кредит, за виконавчими листами	661	377
44	Внесено гроші в касу (поточний рахунок) працівниками в погашення заборгованості з позики, за товари в кредит	301, 311	377
45	Отримані грошові кошти від продажу оборотних активів	311, 301	377
46	Внесено гроші в касу (поточний рахунок) за утримання дітей у дитячих дошкільних закладах, за проживання в гуртожитку, квартирну плату	311, 301	377
47	Списано безнадійну дебіторську заборгованість інших дебіторів	944	377
48	Списано безнадійну дебіторську заборгованість інших дебіторів за рахунок створеного резерву сумнівних боргів	38	377
Облік розрахунків з державними цільовими фондами			
49	Нараховано допомогу по тимчасовій непрацездатності за рахунок Фонду соцстрахування	378	663
50	Отримано кошти з Фонду соцстрахування	311, 313	378
Облік розрахунків за операціями з деривативами			
51	Відображено в обліку Учасника (продавця) доходу в момент укладення ф'ючерсного та опціонного контракту	364	379
52	Відображено в обліку Учасника (покупця) витрат в момент укладення контракту	379	364
53	Відображено доход в обліку Учасника	379	719
54	Відображено витрати в обліку Учасника	949	379

5.4. ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ, ІНШИХ НЕОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ (1,3-1,7)

5.4.1. Облік основних засобів (*Рівень С*)

Необоротними активами є активи, період корисного використання яких перевищує один рік. Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» необоротні активи – всі активи, що не є оборотними.

До необоротних активів належать: інвестиційна нерухомість, основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, довготермінові фінансові інвестиції, капітальні інвестиції, довгострокові біологічні активи, довготермінова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, гудвіл та інші необоротні активи.

Однією з найважливіших складових необоротних активів є основні засоби.

Відповідно до П(С)БО 7 **основними засобами є** матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

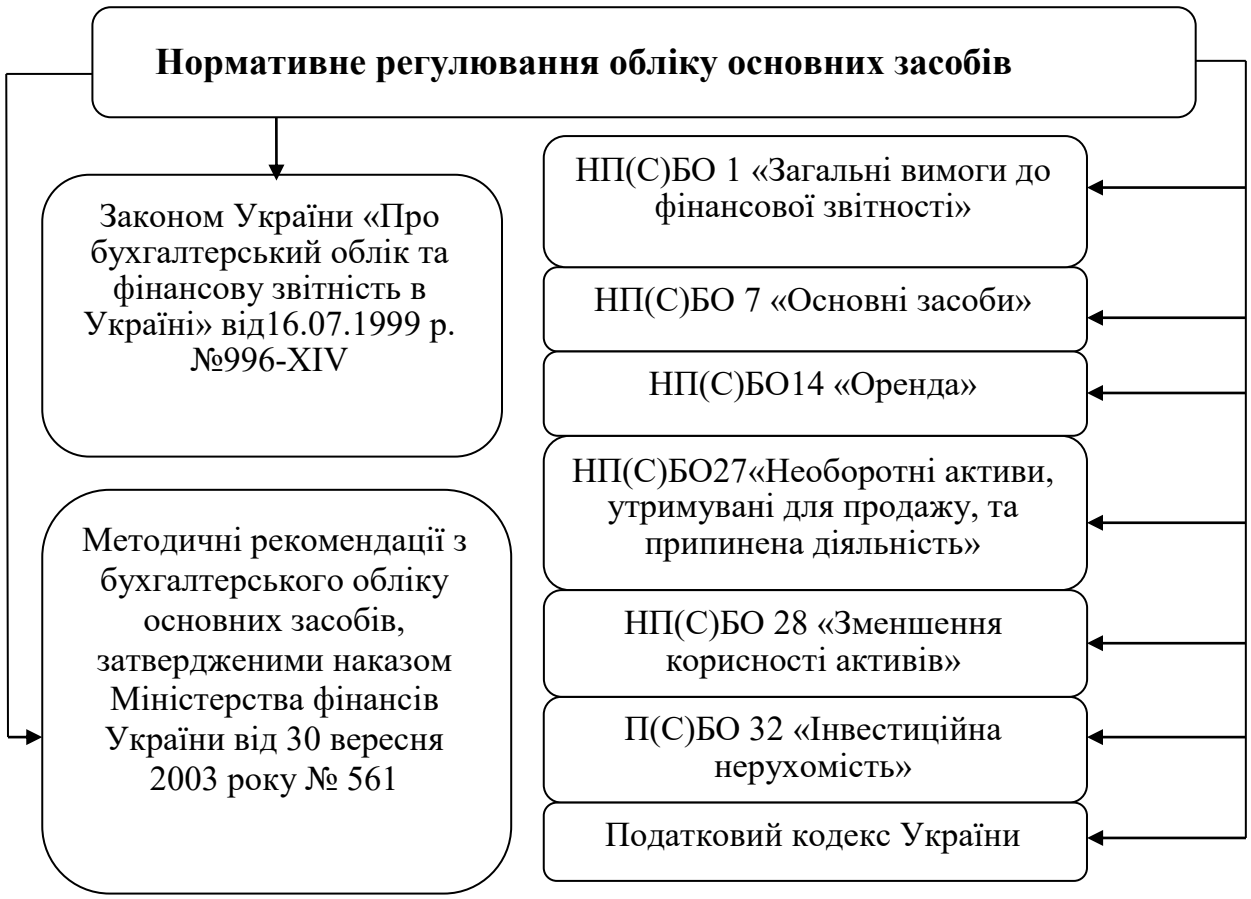

Рис. 5.4. Нормативне регулювання обліку основних засобів

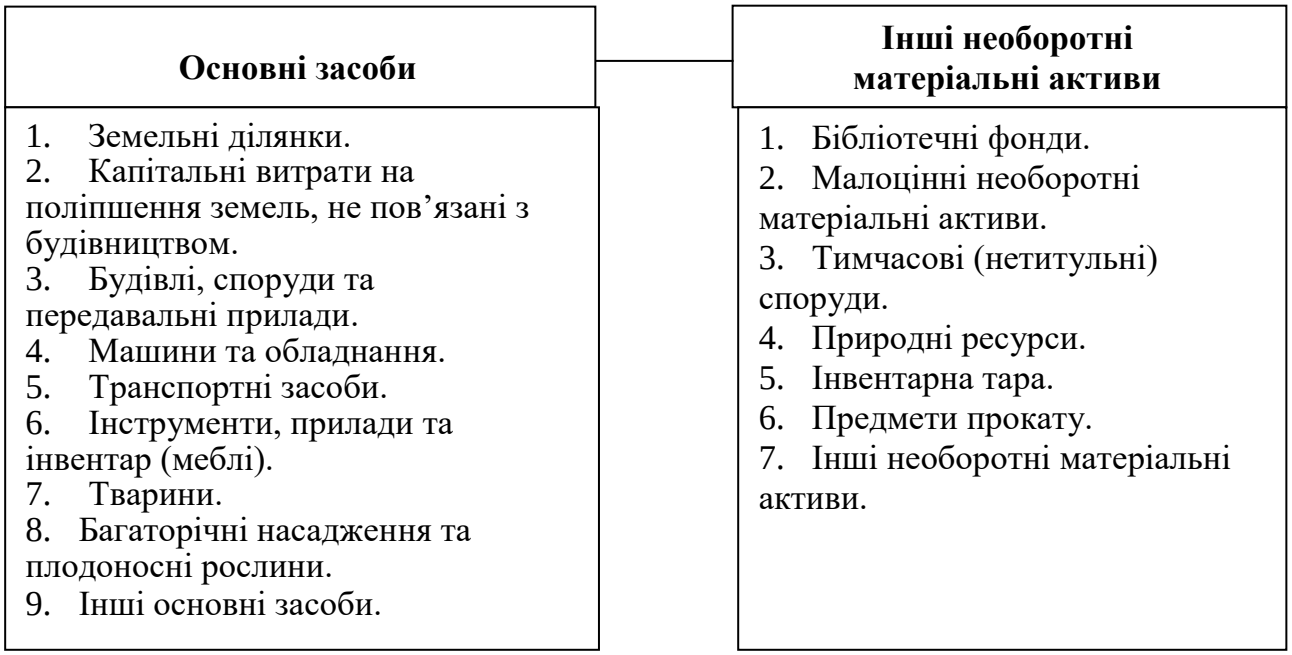

Рис. 5.5. Класифікація основних засобів для цілей бухгалтерського обліку

З метою оподатковування застосовується інше групування основних засобів. Вони підлягають розподілу згідно з Податковим кодексом України за такими групами.

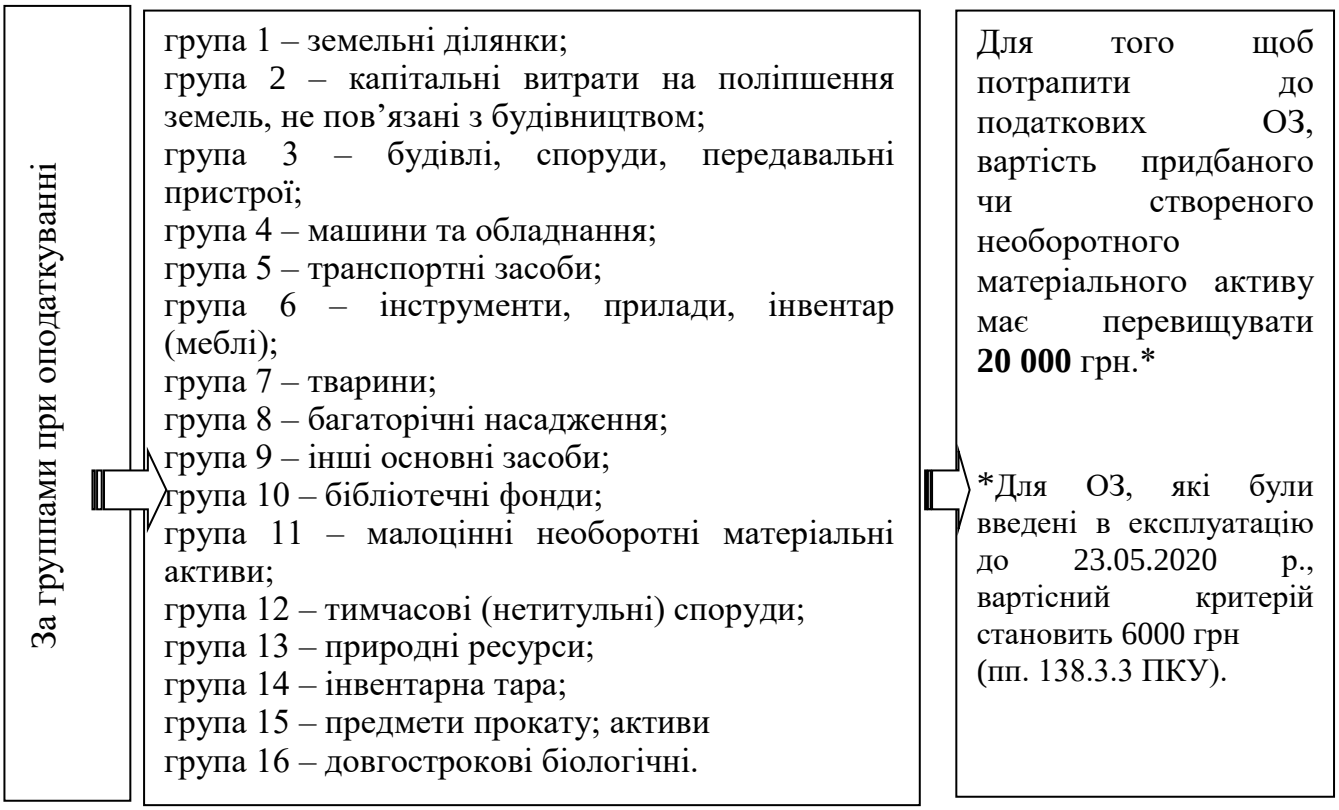

Рис. 5.6. Класифікація основних засобів для цілей оподаткування

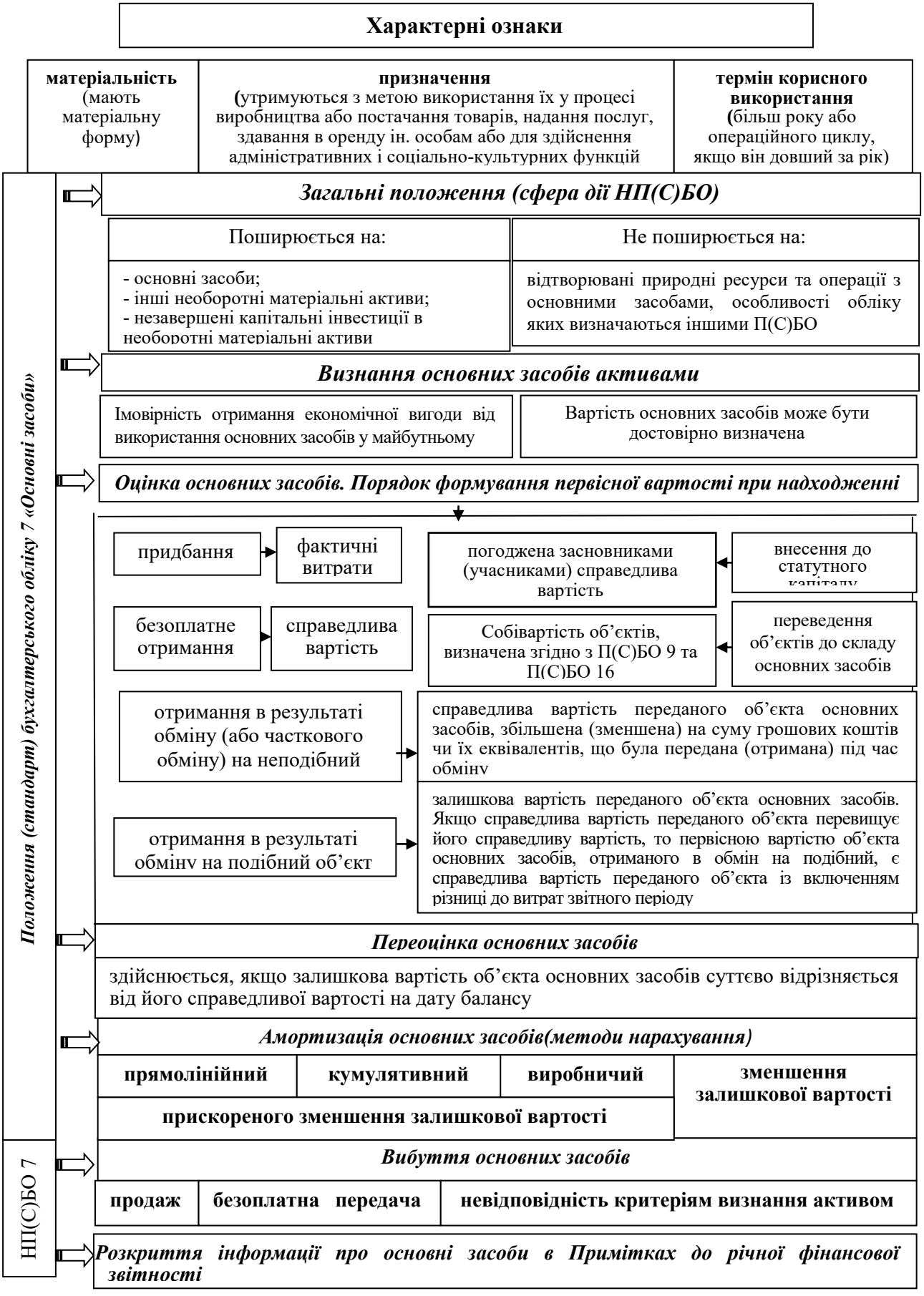

Рис. 5.7. Характерні ознаки основних засобів гідно НП(С)БО 7 «Основні засоби»

Залежно від характеру та порядку оплати основних засобів розрізняють наступні шляхи їх надходження на підприємство:

– придбання з відповідною оплатою;
– безоплатне отримання від інших організацій;
– внески засновників до статутного капіталу підприємства;
– будівництво підрядним чи господарським способами;
– отримання в обмін на подібний або неподібний об’єкт.

Таблиця 5.10

Шляхи надходження основних засобів

Шляхи надходження основних засобів	**Визначення первісної вартості основних засобів**
Придбання основних засобів	Загальна сума витрат, які включають:
	- суми, сплачені постачальникам, а також підрядникам, за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);
	- реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, що здійснюються у зв’язку з придбанням (отриманням) прав на об’єкт основних засобів;
	- суми ввізного мита;
	- суми непрямих податків, якщо вони не відшкодовуються підприємству;
	- витрати зі страхування ризиків доставки основних засобів;
	- витрати на установку, монтаж, налагодження основних засобів; - інші витрати, пов’язані з доведенням ОЗ до експлуатації
Безоплатне отримання	Справедлива вартість основних засобів на дату отримання
Внесення до статутного капіталу	Погоджена засновниками (учасниками) підприємства справедлива вартість основних засобів
Самостійне виготовлення (створення)	Собівартість виготовлення (створення) основних засобів, визначена за НП(С)БО 9 «Запаси» та НП(С)БО 16 «Витрати»
Отримання в обмін на подібний об'єкт	Залишкова вартість переданого об’єкту основних засобів. Якщо вона вища за справедливу вартість отриманого об’єкта, то первісною вартістю нового об’єкта ОЗ визнають справедливу вартість переданого об’єкта і одночасно різницю включають у витрати звітного періоду
Отримання в обмін на неподібний об'єкт	Справедлива вартість переданого об’єкта основних засобів, збільшена (зменшена) на суму доплати, що була зроблена (отримана) під час обміну

Надходження основних засобів шляхом придбання чи будівництва відображається в обліку як капітальні інвестиції.

Капітальні інвестиції **–** сукупність витратна будівництво, реконструкцію, модернізацію (інші поліпшення, що збільшують первісну (переоцінену) вартість), виготовлення, придбання об’єктів матеріальних необоротних активів (у тому числі необоротних матеріальних активів, призначених для заміни діючих і устаткування для монтажу), що здійснюються підприємством.

В обліку капітальні інвестиції класифікують за різними ознаками:

– *за напрямами відтворюваної структури* – вкладення у нове будівництво, реконструкцію, модернізацію, інші поліпшення основних засобів;

– *технологічною структурою* – проектно-вишукувальні роботи, будівельні роботи; роботи з монтажу обладнання; затрати на придбання обладнання, що вимагає і не вимагає монтажу; інші капітальні роботи і затрати;

– *призначенням* – капітальні вкладення у виробничу і невиробничу сферу;

– *галузями економіки* – капітальні інвестиції у промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівлю та ін.;

– *способами здійснення будівельно-монтажних робіт* – такі, що здійснюються підрядним або господарським способом;

– *джерелами фінансування* – за рахунок власних джерел, бюджетного фінансування, кредитів банку, цільових внесків на дольових засадах.

Усі витрати підприємства на придбання або створення об'єктів основних засобів, їхню реконструкцію, модернізацію, технічне переозброєння , що включаються до їх первісної вартості накопичуються на **рахунку 15 «Капітальні інвестиції»,** за визначеними Інструкцією № 291 субрахунками.

Документальне оформлення руху основних засобів

Для документального оформлення операцій, пов’язаних з обліком і рухом основних засобів на підприємстві, діючими нормативними актами затверджені форми первинних документів, перелік й значення яких наведено в табл. 5.11.

Таблиця 5.11

Документальне оформлення руху основних засобів

Назва первинного документа	**Номер форми**	**Призначення**
1	**2**	**3**
Первинні документи		
Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів	ОЗ-1	Використовується для зарахування до складу ОЗ окремих об’єктів, обліку введення їх в експлуатацію, внутрішнього переміщення основних засобів; передачі основних засобів зі складу в експлуатацію; виключення зі складу основних засобів при передачі іншому підприємству у разі їх реалізації
Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об’єктів	ОЗ-2	Використовується для оформлення приймання-здачі об’єктів основних засобів з капітального ремонту, реконструкції та модернізації
Акт на списання основних засобів	ОЗ-3	Використовується для оформлення вибуття окремих інвентарних об’єктів основних засобів (крім автотранспорту) при їх повній або частковій ліквідації

Продовження таблиці 5.11

1	2	3
Акт на списання автотранспортних засобів	ОЗ-4	Використовується для оформлення вибуття транспортних засобів (вантажного або легкового автомобіля, причепа або напівпричепа) в результаті їх зносу, морального старіння, аварії, стихійного лиха
Акт про установку, пуск та демонтаж будівельної машини	ОЗ-5	Використовується для оформлення прийому, установки, пуску та демонтажу будівельних машин і механізмів будівельно-монтажними організаціями
Регістри аналітичного обліку		
Інвентарна картка обліку основних засобів	ОЗ-6	Використовується для індивідуального (аналітичного) обліку об'єктів основних засобів, а також групового обліку однотипних об'єктів основних засобів, які надійшли на підприємство в одному звітному періоді та мають однакове виробниче призначення, технічну характеристику й однакову вартість
Опис інвентарних карток з обліку основних засобів	ОЗ-7	Використовується для реєстрації всіх інвентарних карток в бухгалтерії, що були відкриті для ведення аналітичного обліку основних засобів
Картка обліку руху основних засобів	ОЗ-8	Використовується для обліку руху основних засобів по кваліфікаційних групах у разі ручної обробки інформації
Інвентарний список основних засобів	ОЗ-9	Використовується для обліку об'єктів основних засобів за місцем знаходження (експлуатації) по матеріально відповідальним особам
Розрахунок амортизації ОЗ (для промислових підприємств) (для будівельних організацій)	ОЗ-14 ОЗ-15	Розрахунок здійснюється за кожним структурним підрозділом (цехом, відділом) окремо з метою віднесення суми нарахованої амортизації на відповідний рахунок витрат
Розрахунок амортизації по автотранспорту	ОЗ-16	Розрахунок здійснюється за всіма автотранспортними засобами підприємства
Відомість аналітичного обліку капітальних інвестицій	№ 4.1	Призначена для аналітичного обліку капітальних інвестицій (рахунок 15) у розрізі витрат капітального характеру (монтажні, проектні роботи; витрати на проведені модернізації, реконструкції)

Для відображення в бухгалтерському обліку основних засобів Планом рахунків передбачено рахунок 10 «Основні засоби». Це активний рахунок, за дебетом якого відображається надходження основних засобів, їх дооцінка, за кредитом – вибуття та уцінка. Для синтетичного обліку використовується Журнал-ордер № 13 при журнально-ордерній формі обліку, Журнал № 4 – при журнальній формі, або відповідні електронні регістри – при автоматизованій.

Типові кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку для відображення в обліку надходження основних засобів показані у табл. 5.12.

Таблиця 5.12

Типова кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку операцій з основними засобами залежно від шляхів надходження

№ з/п	Зміст господарської операції	Підстава (документ)	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	2	3	4	5
1	Відображення суми за договором постачання без ПДВ (у разі придбання об'єктів виробничого призначення)	Акт, накладна	15«Капітальні інвестиції»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
2	Відображення податкового кредиту з ПДВ	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
3	Відображення суми за договором постачання разом з ПДВ у разі придбання об'єктів невиробничого призначення	Акт, накладна	15«Капітальні інвестиції»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
4	Відображення сум за консультаційні, інформаційні, посередницькі, реєстраційні, транспортні послуги та ін. витрати, пов'язані з придбанням ОЗ	Акт про виконані роботи	15 «Капітальні інвестиції»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
5	Відображення сум ПДВ з наданих послуг	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
6	Зарахування об'єктів до складу основних засобів	Акт ОЗ-1	10 «Основні засоби»	15 «Капітальні інвестиції»
Надходження основних засобів, внесених засновниками до статутного капіталу				
1	Формування зареєстрованого статутного капіталу відповідно до засновницьких документів	Статут, бухгалтерська довідка	46 «Неоплачений капітал»	401 «Статутний капітал»
2	Одержання від учасника об'єкта основних засобів	Акт	15 «Капітальні інвестиції»	46 «Неоплачений капітал»
3	Витрати на транспортування, монтаж вказаного об'єкта основних засобів	Акт про виконані роботи та інші	15 «Капітальні інвестиції»	685,66,65, 23,91 та ін.

Продовження таблиці 5.12

1	2	3	4	5
4	Відображення суми ПДВ з транспортних та монтажних витрат	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
5	Відображення суми ПДВ з транспортних та монтажних витрат	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
6	Зарахування об'єкту до складу основних засобів	Акт ОЗ-1	10 «Основні засоби»	15 «Капітальні інвестиції»
Надходження безоплатно отриманих об'єктів основних засобів				
1	Відображення вартості безоплатно одержаних основних засобів (строк експлуатації 5 років)	Акт ОЗ-1	10 «Основні засоби»	424 «Безоплатно одержані необоротні активи»
2	Витрати на транспортування і монтаж безоплатно одержаних основних засобів без ПДВ	Акт про виконані роботи	15 «Капітальні інвестиції»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
3	Сума ПДВ у рахунках на транспортні та монтажні послуги	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
4	Зарахування витрат на транспортування і монтаж безоплатно одержаних основних засобів до їх первісної вартості	Акт ОЗ-1	10 «Основні засоби»	15 «Капітальні інвестиції»
5	Визнання доходу одночасно з нарахуванням амортизації за перший рік експлуатації (1/5 вартості безкоштовно одержаного активу)	Розрахунок амортизації	424 «Безоплатно одержані необоротні активи»	745 «Дохід від безоплатно одержаних активів»
Будівництво об'єктів основних засобів підрядним способом				
1	Відображення витрат на проектні, будівельно-монтажні роботи за рахунками підрядників, проектних організацій без ПДВ (у випадку будівництва об'єкта виробничого призначення)	Акт приймання виконаних будівельних робіт ф. КБ-2в, довідка про вартість виконаних будівельних робіт та витрати ф. КБ-3	15 «Капітальні інвестиції»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
2	Відображення суми ПДВ у рахунках підрядників і проектних організацій	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками

Продовження таблиці 5.12

1	2	3	4	5
3	Відображення витрат на проектні, будівельно-монтажні роботи за рахунками підрядників разом ПДВ у випадку будівництва об'єкта невиробничого призначення	Рахунок підрядник, проектанта документація	15 "Капітальні інвестиції"	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
4	Одержання цільового фінансування на будівництво з зовнішніх джерел (бюджет, позабюджетні фонди, внески дольовиків)	Виписка банку, бух. довідка	31 «Рахунки в банках»	48 «Цільове фінансування і цільові надходження»
5	Використання коштів цільового фінансування для розрахунків з підрядниками	Виписка банку	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» 48 «Цільове фінансування і цільові надходження»	31»Рахунки в банках» 69 «Доходи майбутніх періодів»
6	Зарахування збудованого об'єкта до складу основних засобів	Акт ОЗ-1	10 «Основні засоби»	15 «Капітальні інвестиції»
7	Якщо будівництво здійснюється допоміжним підрозділом підприємства	Розрахунок витрат	15 «Капітальні інвестиції»	23«Виробництво»
8	Зарахування збудованого (виготовленого) об'єкта до складу основних засобів	Акт ОЗ-1	10 «Основні засоби»	15 «Капітальні інвестиції»
9	Віднесення доходів майбутніх періодів до інших доходів звичайної діяльності в частині нарахованої амортизації уведених об'єктів	Бух. довідка	69 «Доходи майбутніх періодів»	745 «Дохід від безоплатно одержаних активів»
Надходження ОЗ у результаті проведеного обміну (бартеру) неподібними активами				
1	Отримано об'єкт основних засобів за бартером	Акт, накладна	15 «Капітальні інвестиції»	63»Розрахунки з постач.»
2	Відображення суми податкового кредиту з ПДВ	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	63 «Розрахунки з постач. та підрядниками»
3	Зарахування до складу основних засобів	Акт ОЗ-1	10 «Основні засоби»	15»Капітальні інвестиції»

Продовження таблиці 5.12

1	2	3	4	5
4	Відпуск продукції, виконання робіт	Накладна	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками	703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» 71 «Інший операційний дохід»
5	Відображення зобов'язань з ПДВ	Податкова накладна	703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» 71»Інший операційний дохід»	641 «Розрахунки за податками»
6	Собівартість відпущеної готової продукції, виконаних робіт	Розрахунок	90 «Собівартість реалізації»	23 «Виробництво» 26 «Готова продукція»
7	Зарахування взаємних розрахунків за здійсненими операціями	Бухгалтерська довідка	63 Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»
Відображення в обліку інших випадків зарахування об'єктів основних засобів на баланс				
1	Оприбуткування раніше не врахованих на балансі основних засобів (лишків під час інвентаризації)	Акт ОЗ-1	10 «Основні засоби"	746 «Інші доходи»
2	Переведення неправильно зарахованих малоцінних необоротних матеріальних активів до складу основних засобів	Бухгалтерська довідка	10 «Основні засоби»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»
3	Коригування зносу малоцінних необоротних матеріальних активів	Розрахунок	13.2 «Знос інших необоротних матеріальних активів»	13.1 «Знос основних засобів»

Облік вибуття основних засобів

Причинами вибуття основних засобів можуть бути :

– продаж ;

– ліквідація через невідповідність критеріям визнання активом ;

– безоплатна передача іншим підприємствам (організаціям);

– списання у випадку виявлення нестачі.

Дохід від продажу в бухгалтерському обліку визнають за правилами *п. 8 П(С)БО 15*, а саме за умови, що:

1) сума доходу може бути достовірно визначена;

2) покупцеві передані ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на актив;

3) продавець надалі не здійснює управління і контроль за реалізованим активом;

4) є впевненість у тому, що в результаті операції станеться збільшення економічних вигід, а витрати, пов'язані з операцією, можуть бути достовірно визначені.

Доходи від реалізації ОЗ, визнаних утримуваними для продажу, відображають за кредитом субрахунку 712«Дохід від реалізації інших оборотних активів».

Балансову вартість активу при його реалізації списують у дебет субрахунку 943«Собівартість реалізованих виробничих запасів».

Списання (ліквідація) основних засобів може відбутися за двох причин:

- ✓ самостійне рішення власника;
- ✓ незалежні від власника обставини (викрадення, зруйнування, пожежа, стихійне лихо, об'єкт не може використовуватися за їх первісним значенням.

При **безоплатній передачі** об'єктів ОЗ переводити до складу необоротних активів, утримуваних для продажу, такі об'єкти не потрібно. Водночас об'єкт ОЗ, що безоплатно передається, все одно необхідно виключити з активів. Роблять це такими записами:

Дт 131 – Кт 10 — списання зносу (з урахуванням амортизації в місяці передачі об'єкта);

Дт 976 – Кт 10 — списання залишкової вартості об'єкта на витрати.

На доходи така операція ніяк не вплине. Адже в результаті безоплатної передачі не відбувається ні збільшення активів, ні зменшення зобов'язань.

Внесення ОЗ до статутного капіталу іншого підприємства розцінюється як їх продаж, що передбачає їх переведення до складу необоротних активів, утримуваних для продажу. Водночас операція з внесення ОЗ до статутного капіталу юридичної особи в обмін на емітовані нею корпоративні права вважається фінансовою інвестицією. Такі інвестиції слід відображати за дебетом рахунка 14«Довгострокові фінансові інвестиції».

Таблиця 5.13.

Бухгалтерський облік вибуття основних засобів

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	4	5
Реалізація основних засобів			
1	Списано основні засоби у сумі зносу	131«Знос основних засобів»	10 «Основні засоби»
2	Відображено переведення об'єкта зі складу основних засобів до складу необоротних активів утримуваних для продажу	286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу»	10 «Основні засоби»
3	Відображено доход від реалізації ОЗ	377«Розрахунки з іншими дебіторами»	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»

Продовження таблиці 5.13

1	2	3	4
4	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ (для виробничих основних засобів)	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	641 «Розрахунки за податками»
5	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ (для виробничих основних засобів)	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	641«Розрахунки за податками»
6	Відображено витрати, пов'язані з реалізацією основних засобів	943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів»	286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу»
7	Отримано оплату від покупця	311»Поточні рахунки в національній валюті»	377«Розрахунки з іншими дебіторами»
Ліквідація основних засобів			
8	Списано знос основних засобів	131«Знос основних засобів»	10 «Основні засоби»
9	Списано залишкову вартість основних засобів	976 «Списання необоротних активів»	10 «Основні засоби»
10	Відображено витрати, пов'язані з ліквідацією	976 «Списання необоротних активів»	63 «Розрахунки з постачальникам та підрядниками» 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» 65 «Розрахунки за страхуванням» 685«Розрахунки з іншими кредиторами»
11	Оприбутковано матеріали від ліквідації основних засобів	20 «Виробничі запаси»	746 «Інші доходи від звичайної діяльності»
12	У кінці звітного періоду списано на фінансовий результат:		
	– доходи	746 «Інші доходи від звичайної діяльності»	793 «Результат іншої звичайної діяльності»
	– витрати	793«Результати іншої звичайної діяльності»	976 «Списання необоротних активів»
Безоплатна передача основних засобів			
13	Списано знос	131«Знос основних засобів»	10 «Основні засоби»
14	Списано залишкову вартість основних засобів	977 «Інші витрати звичайної діяльності»	10 «Основні засоби»
15	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	977 «Інші витрати звичайної діяльності»	641 «Розрахунки за податками»
16	У кінці звітного періоду списано на фінансовий результат витрати	793«Результати іншої звичайної діяльності»	976 «Списання необоротних активів»

Продовження таблиці 5.13

1	2	3	4
Внесок до уставного капіталу іншого підприємства			
17	Відображено переведення об’єкта до складу необоротних активів, утримуваних для продажу	286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу»	103 «Будинки та споруди»
18	Списано суму нарахованого зносу за об’єктом	131«Знос основних засобів»	103 «Будинки та споруди»
19	Передано об’єкт ОЗ за справедливою вартістю, погодженою засновниками	377«Розрахунки з іншими дебіторами»	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»
20	Відображено суму податкових зобов’язань з ПДВ виходячи з договірної (погодженої засновниками) вартості	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	641«Розрахунки за податками»
21	Нараховано податкові зобов’язання з ПДВ на різницю між балансовою (залишковою) вартістю об’єкта ОЗ на початок місяця вибуття і його договірною вартістю*	949 «Інші витрати операційної діяльності»	641«Розрахунки за податками»
22	Списано балансову вартість переданого об’єкта ОЗ	943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів»	286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу»
23	Відображено придбання фінансової інвестиції у вигляді частки в статутному капіталі	141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	685«Розрахунки з іншими кредиторами»
24	Зроблено залік заборгованостей	685«Розрахунки з іншими кредиторами»	377«Розрахунки з іншими дебіторами»
Віднесено на фінансовий результат:			
25	– суму доходу від передачі об’єкта ОЗ	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	791 "Результат операційної діяльності"
26	– балансову вартість переданого об’єкта ОЗ	791 «Результат операційної діяльності»	943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів»
27	– суму нарахованого ПДВ від суми перевищення мінімальної бази над договірною вартістю	791 «Результат операційної діяльності»	949 «Інші витрати операційної діяльності»

Облік ремонту та поліпшення основних засобів

Відповідно до НП(С)БО 7 відображення витрат, пов’язаних з експлуатацією або поліпшенням стану основних засобів, у бухгалтерському

обліку залежить від їх впливу на майбутні економічні вигоди, очікувані від використання об’єктів.

Ремонт – це комплекс робіт, спрямованих на підтримання об’єктів основних засобів у працездатному стані чи відновлення їх первісних технічних характеристик (заміна несправних деталей, агрегатів, вузлів та ін., усунення вад, налагодження тощо).

За видами ремонти поділяються: поточний; капітальний.

Модернізація – комплекс робіт з поліпшення експлуатаційних характеристик обладнання, що діє, заміною окремих складових більш вдосконаленими згідно із сучасними вимогами та нормами (Наказ № 181);

Реконструкція – це перебудова існуючих об’єктів, пов’язана з удосконаленням виробництва, підвищенням його техніко-економічного рівня та якості вироблю вальної продукції, поліпшенням умов експлуатації, зміною основних техніко-економічних показників (кількість продукції, потужність, функціональне призначення, геометричні розміри).

Таблиця 5.14.

Відображення в обліку операцій з ремонту та поліпшення об’єктів основних засобів

№ з / п	Зміст операції	Первинні документи	Бухгалтерський облік	
			Дт	Кт
1	2	3	4	5
Технічне обслуговування легкового автомобіля				
1	Перераховано передоплату за технічне обслуговування	Платіжне доручення, виписка банку	371»Розрахунки за виданими авансами»	311»Поточні рахунки в національній валюті»
2	Відображено поддат-ковий кредит із ПДВ	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	644 «Податковий кредит»
3	Відображено затрати на технічне обслуговуваня	Акт виконаних робіт	92 «Адміністративні витрати"»	631 «Розрахунки з вітчизняними Постачальниками»
4	Закрито розрахунки за податковим кредитом із ПДВ		644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
5	Здійснено зарахування заборгованостей		631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
Поточний ремонт виробничого обладнання своїми силами				
6	Отримано запчастини від постачальника	Прибутковий ордер типової форми № М-4	207 «Запасні частини»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
7	Відображено податковий кредит із ПДВ	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»

Продовження таблиці 5.14

1	2	3	4	5
8	Оплачено запчастини постачальнику	Платіжне доручення, виписка банку	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
9	Віднесено вартість запчастин на ремонт	Відомість виконаних робіт лімітно-забірні картки (М-8 або М-9), документи про оплату праці	236 «Спец. ремонт бригада»	207 «Запасні частини»
10	Віднесено на витрати цеху № 2 вартість ремонту виробничого обладнання із цього цеху		232 «Виробничий цех»	236 «Спец. ремонт бригада»
11	Віднесено на витрати цеху № 2 вартість ремонту виробничого обладнання		232 «Виробничий цех»	236 «Спец. ремонт бригада»
Поточний ремонт будівлі офісу				
12	Перераховано передоплату за поточний ремонт	Банківська виписка	371 «Розрахунки за виданими авансами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
13	Відображено податковий кредит із ПДВ	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	644 «Податковий. кредит»
14	Відображено затрати на поточний ремонт		92 «Адміністративні витрати»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
15	Закрито розрахунки за податковим кредитом із ПДВ		644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
16	Здійснено зарахування заборгованостей		631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
Капітальний ремонт будівлі складу				
17	Виведено з експлуатації систему вентиляції та кондиціювання і списано: – суму амортизації	Акт списання (типова форма № ОЗ-3**, бухгалтерська довідка	131 «Знос основних засобів»	103 «Будинки та споруди»
	– залишкову вартість		976 «Списання необоротних активів»	103 «Будинки та споруди»
18	Оприбутковано металолом, що залишився від розбирання системи	Прибутковий ордер (типова форма № М-4*)	209 «Інші матеріали"»	746 «Інші доходи»

Продовження таблиці 5.14

1	2	3	4	5
19	Капіталізовано витрати на заміну системи вентиляції	Акт виконаних робіт	151 «Капітальне будівництво»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
20	Відображено податковий кредит із ПДВ	Податкова накладна	641 «Розрахунки за податками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками"»
21	Уведено в експлуатацію нову систему кондиціювання	Акт типової форми № ОЗ-2	103 «Будинки та споруди»	151 «Капітальне будівництво»
22	Оплачено вартість обладнання та роботи підряднику	Платіжне доручення, виписка банку	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»

5.4.2. Методи нарахування та облік амортизації основних засобів *(Рівень В)*

У процесі використання об'єктів основних засобів економічні вигоди, втілені в них, споживаються підприємством, внаслідок чого зменшується залишкова вартість основних засобів, що відображається шляхом нарахування амортизації.

Відповідно до НП(С)БО 7 об'єктом амортизації є основні засоби підприємства (крім землі).

Амортизація –
систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації)

Знос основних засобів –
сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання

Строк корисного використання (експлуатації) – очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг)

Амортизація об'єкта основних засобів обирається підприємством самостійно і нараховується протягом всього строку корисного використання (експлуатації).

П(С)БО 7 передбачає 5 методів нарахування амортизації:

- прямолінійний;
- зменшення залишкової вартості;
- прискореного зменшення залишкової вартості (подвійного залишку, що зменшується);
- кумулятивний;
- виробничий (табл. 5.15).

Таблиця 5.15

Методи нарахування амортизації основних засобів та особливості їх застосування

Метод амортизації	Формула розрахунку	Характеристика методу
1	**2**	**3**
Прямолінійний метод	$Аріч = \frac{B_A}{T} = \frac{B_п - B_л}{T}$ **$A_{річ}$** – річна сума амортизаційних відрахувань; **$B_{аморт}$, $B_п$, $B_л$** - вартість об'єкту основних засобів, що амортизується, первісна та ліквідаційна відповідно; ***T***– термін корисного використання	Простота розрахунку. Можливість рівномірного розподілу амортизації в кожному звітному періоді. Доцільний для необоротних активів знос яких не залежить від обсягів виробництва (будівлі адміністративного призначення, виробничі цехи та ін.)
Наприклад, вартість придбаного ОЗ – 2000 грн., очікуваний термін використання – 5 років. Ліквідаційна вартість дорівнює нулю. Річна амортизація становитиме: 2000 : 5 = 400 грн. Місячна амортизація: 400 : 12 = 33,33 грн.		
Метод зменшення залишкової вартості	$A_{річ} = B_п \times \%Ам$ $\%Ам = 1 - \sqrt[T]{\frac{B_л}{B_п}}$ ***% Ам*** – річний відсоток амортизації	Доцільно застосовувати тільки за наявності ліквідаційної вартості об'єкту, а також у разі потреби накопичити кошти з метою заміни основних засобів у разі їх морального старіння та інфляції
Наприклад, строк корисного використання ОЗ – 2роки, первісна вартість об’єкта – 3000 грн., ліквідаційна вартість – 50 грн. (за цим методом вона не може дорівнювати нулю). Амортизацію нараховують на первісну вартість ОЗ. Річний відсоток амортизації становитиме 0,8709 (87,09%) Річна амортизація: 3000 ^{x} 0,8709 = 2612,70 грн. Місячна амортизація: 2612,70 : 12 = 217,75 грн.		
Кумулятивний метод	$A_{річ} = B_п \times K_K$ $K_K = \frac{T_{кон}}{\sum T}$ **Кк** – кумулятивний коефіцієнт; ***Ткон***– кількість років, які залишилися до кінця очікуваного терміну використання об’єкту	Доцільно використовувати, якщо продуктивність устаткування в перші роки експлуатації значно вище, ніж у подальші. Проте, сума зносу часто не узгоджується ні з фактичним використанням ОЗ, ні з обсягом виробленої продукції

Продовження таблиці 5.15

1	2	3
Наприклад, первісна вартість ОЗ – 6000 грн., строк служби об'єкта 10 років. Сума років експлуатації становитиме : 10+9+8+7+6+5+4+3+2+1 = 55 Річна амортизація : 1 рік – 10 : 55 x 6000 = 1090,91 грн. 2 рік – 9 : 55 x 6000 = 981,82 грн. і т.д.		
Метод прискореного зменшення залишкової вартості	$A_{річ} = B_n \times H_A$ $H_a = 2 \times H$ *На* – річна норма амортизації, яку розраховують виходячи з терміну корисного використання об'єкту	Доцільно використовувати, якщо продуктивність устаткування в перші роки експлуатації значно вище, ніж у подальші.
Наприклад, за умовою прикладу для прямолінійного методу подвоєна річна амортизація становитиме : 400 x 2 = 800 грн. Місячна : 800 : 12 = 66,67 грн.		
Виробничий метод	$A_{річ} = V_{вип} \times Ст_{вироб}$ $Ст_{виробв} = \frac{C_{вироб}}{V_{вип}}$ *Увип* – випуску продукції; *Ствироб* – виробнича ставка амортизації	Зручний коли інтенсивність використання об'єкту впливає на його експлуатаційні якості, за умови що може бути визначений обсяг продукції виготовленої з використанням певного об'єкту основних засобів
Наприклад, вартість об'єкта ОЗ – 2000 грн., очікується виконати 4000 од., продукції. За місяць виконано 200 одиниць. Розрахунок амортизації такий : 200x (2000 : 4000) = 100 грн.		

Підприємство може переглянути як строк корисного використання (експлуатації) об'єкта ОЗ, так і метод амортизації:

- відповідно до п. 25 НП(С)БО 7 строк корисного використання (експлуатації) об'єкта ОЗ переглядається в разі зміни очікуваних економічних вигід від його використання. При цьому амортизація об'єкта ОЗ нараховується виходячи з нового строку корисного використання починаючи з місяця, що настає за місяцем зміни строку корисного використання;
- відповідно до п. 28 НП(С)БО 7 метод амортизації об'єкта ОЗ переглядається у разі зміни очікуваного способу отримання економічних вигід від його використання. Нарахування амортизації за новим методом починається з місяця, що настає за місяцем прийняття рішення про зміну методу амортизації.

Облік нарахування (списання) зносу (амортизації) основних засобів

Для узагальнення інформації про накопичену амортизацію щодо об'єктів основних засобів, які обліковуються на рахунку 10 «Основні засоби», Планом рахунків передбачений рахунок 131 «Знос основних засобів». За кредитом цього рахунку відображається нарахування амортизації основних засобів, а за дебетом – її зменшення.

Субрахунок 131 «Знос основних засобів» – узагальнюється інформація про суму зносу тих необоротних активів, облік яких ведеться на рахунку 10 «Основні засоби»

Дебет	Кредит
зменшення суми зносу (накопиченої амортизації)	нарахування амортизації основних засобів

При нарахуванні амортизації збільшується сума витрат підприємства та сума зносу основних засобів. При нарахуванні амортизації на безоплатно одержані основні засоби підприємство одночасно визнає дохід від безоплатно одержаних активів у сумі, пропорційній сумі амортизації таких активів.

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків на позабалансовому рахунку ***09 «Амортизаційні відрахування»*** ведеться облік нарахування і використання амортизаційних відрахувань

Збільшення залишку на рахунку 09 «Амортизаційні відрахування» надходження) відбувається на суму нарахованої амортизації необоротних активів.	Зменшення залишку на рахунку 09 відображається на суму використаної амортизації на капітальні інвестиції, на погашення отриманих на капітальні інвестиції позик тощо. При визначенні суми використаних амортизаційних відрахувань не враховуються капітальні інвестиції, здійснені за рахунок бюджетних інвестиційних асигнувань, цільових коштів, внесків до статутного фонду (капіталу) підприємства тощо.

Таблиця 5.16

Відображення операцій з амортизації основних засобів в системі рахунків

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Нарахування амортизації виробничих основних засобів	23 «Виробництво»	131 «Знос основних засобів»
2	Нарахування амортизації основних засобів загальновиробничого призначення	91 «Загальновиробничі витрати»	131 «Знос основних засобів»
3	Нарахування амортизації основних засобів, що використовуються в адміністративних цілях	92 «Адміністративні витрати»	131 «Знос основних засобів»
4	Нарахування амортизації основних засобів, що використовуються в процесі збуту	93 «Витрати на збут»	131 «Знос основних засобів»

Продовження таблиці 5.16

1	2	3	4
5	Нарахування амортизації основних засобів, що використовуються в іншій діяльності	949 «Інші витрати операційної діяльності»	131 «Знос основних засобів»
6	Нарахування амортизації основних засобів, що отримані безоплатно	424 «Безоплатно одержані необоротні активи»	745 «Дохід від безоплатно одержаних активів»
7	Списання суми зносу по об'єкту основних засобів, що вибув	131 «Знос основних засобів»	10 «Основні засоби»
8	Збільшення суми зносу у зв'язку з проведенням дооцінки основних засобів	10 «Основні засоби»	131«Знос основних засобів»
9	Зменшення суми зносу у зв'язку з проведенням уцінки основних засобів	131 «Знос основних засобів»	10 «Основні засоби»

5.4.3. Облік інших необоротних матеріальних активів *(Рівень С)*

Методологічні основи формування інформації про інші необоротні матеріальні активи визначено в НП(С)БО 7 «Основні засоби». Тому більшість операцій з іншими необоротними матеріальними активами аналогічні операціям з основними засобами.

До складу ІНМА відносяться предмети, термін експлуатації яких перевищує один рік або операційний цикл (якщо він довший за рік); тимчасові нетитульні споруди; предмети прокату; інвентарна тара; бібліотечні фонди тощо.

Для цілей бухгалтерського обліку ІНМА класифікують за такими групами:

- бібліотечні фонди;
- малоцінні необоротні матеріальні активи;
- тимчасові (нетитульні) споруди;
- природні ресурси;
- інвентарна тара;
- предмет прокату;
- інші необоротні матеріальні активи.

Згідно з НП(С)БО 7 «Основні засоби», підприємства можуть використовувати два види оцінки вартості інших необоротних матеріальних активів: за первісною або за справедливою вартістю.

Формування первісної вартості інших необоротних матеріальних активів здійснюється також як вартість основних засобів.

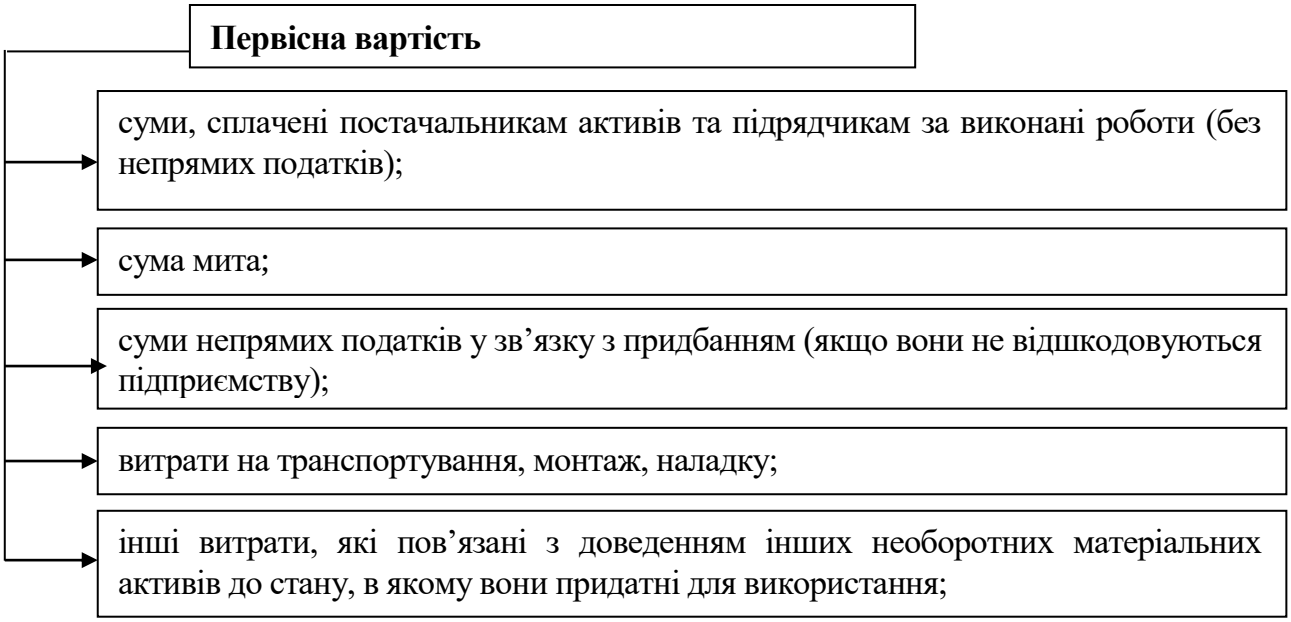

Процес документального оформлення операцій з ІНМА ідентичний до оформлення операцій з основними засобами.

Таблиця 5.17

Основні вимоги щодо організації операцій, пов'язаних з іншими необоротними матеріальними активами

- Об'єкт ІНМА визнається активом, якщо існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди від його використання та вартість його може бути достовірно визначена.
- Підприємства самостійно встановлюють вартісні ознаки, за якими необоротні активи відрізняються від малоцінних швидкозношуваних предметів.
- У дебет рахунка 11 «Інші необоротні активи» відноситься:
  - первісна вартість придбаних ІНМА;
  - собівартість виготовлення ІНМА;
  - справедлива вартість безоплатно отриманих ІНМА;
  - погоджена засновниками справедлива вартість ІНМА, внесених до статутного капіталу;
  - вартість поліпшення ІНМА (модернізація, реконструкція, добудови);
  - дооцінка ІНМА.
- За кредитом рахунка відображаються:
  - вибуття ІНМА внаслідок продажу,
  - списання вартості безоплатно переданих об'єктів,
  - списання у разі невідповідності критеріям визнання активом,
  - списання у разі часткової ліквідації об'єкта,
  - суми їх уцінки.

Для обліку необоротних матеріальних активів призначений *рахунок 11 «Інші необоротні матеріальні активи».* Даний рахунок призначено для обліку та узагальнення інформації про наявність та рух інших необоротних

матеріальних активів, які не відображені у складі об'єктів обліку на рахунку 10 «Основні засоби».

При надходженні ІНМА всі витрати, пов'язані з їх придбанням накопичуються на субрахунку 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів». У разі взяття об’єкта ІНМА на баланс субрахунок 153 закривається, а сформована первісна вартість такого об’єкта зараховується на відповідний субрахунок до рахунку 11. Тобто, в обліку буде зроблений запис:

Дт 11 «Інші необоротні матеріальні активи»

Кт 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів»

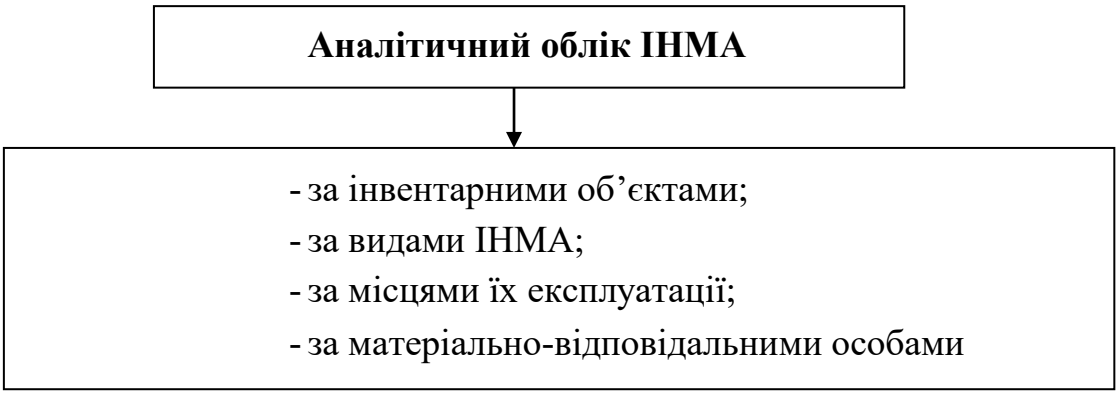

Облік малоцінних необоротних матеріальних активів

МНМА – це частина основних засобів, які входять до інших необоротних матеріальних активів та щодо яких підприємства можуть установлювати вартісні ознаки (пункт 5 НП(С)БО 7).

Строк використання МНМА більше року.

Щоб визнати МНМА об’єкт повинен відповідати таким критеріям:

- мати матеріальну форму;
- використовуватися більше 1 року (або операційного циклу);
- мати вартість не більшу 6000 грн. (ПКУ).

Якщо останній критерій не дотримується, то об’єкт слід обліковувати як основний засіб.

Рух МНМА оформлюють типовими формами первинної облікової документації, затвердженими наказом Міністерства статистики України від 29.12.95 р. № 352 .

В цілому облік МНМА схожий на облік основних засобів, але є й відмінності. Схожість полягає у наступному:

- однаковий підхід до визначення первісної вартості;
- використання однакових первинних документів;
- між датами придбання та введення в експлуатацію МНМА обліковуються як капітальні інвестиції.

Рис. 5.7. Види малоцінних необоротних активів

Відмінності між основними засобами та МНМА:

- можливість застосовувати прискорені методи амортизації «50/50» та “100%” та наслідки цього при визначенні залишкової вартості на дату вибуття;
- не можна проводити дооцінку та визначати ліквідаційну вартість, якщо амортизація нараховується методами «50/50» або «100%»;
- для податкового обліку МНМА не визнаються як основні засоби.

Облік МНМА ведеться на субрахунку 112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи», на якому відображається вартість предметів, строк корисного використання яких більше одного року, зокрема спеціальні інструменти і спеціальні пристосування, вартість яких погашається нарахуванням зносу за встановленою підприємством ставкою (нормою) з урахуванням очікуваного способу використання таких об’єктів та інші предмети, які за вартісними ознаками підприємством зараховано до складу малоцінних необоротних матеріальних активів.

Таблиця 5.18

Відображення операцій з придбання МНМА

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	**Кредит**
1	2	3	4
Придбання на умовах післяплати платником ПДВ			
1.	Оприбуткований МНМА	153 «Придбання (виготовлення) ІНМА»	631» «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
2.	Відображена сума податкового кредиту з ПДВ	641 «Розрахунки за податками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
3.	Відображена сума витрат на доставку МНМА	153 «Придбання (виготовлення) ІНМА"»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
4.	Сплачена вартість МНМА постачальнику	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками"»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
5.	Сплачена доставка постачальнику послуги	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
6.	Введено в експлуатацію МНМА за первісною вартістю	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»	153 «Придбання (виготовлення) ІНМА»

НП(С)БО 7 «Основні засоби» передбачає нарахування амортизації інших необоротних матеріальних активів. Метод амортизації обирається підприємством самостійно з урахуванням очікуваного способу одержання економічних вигід від використання активу.

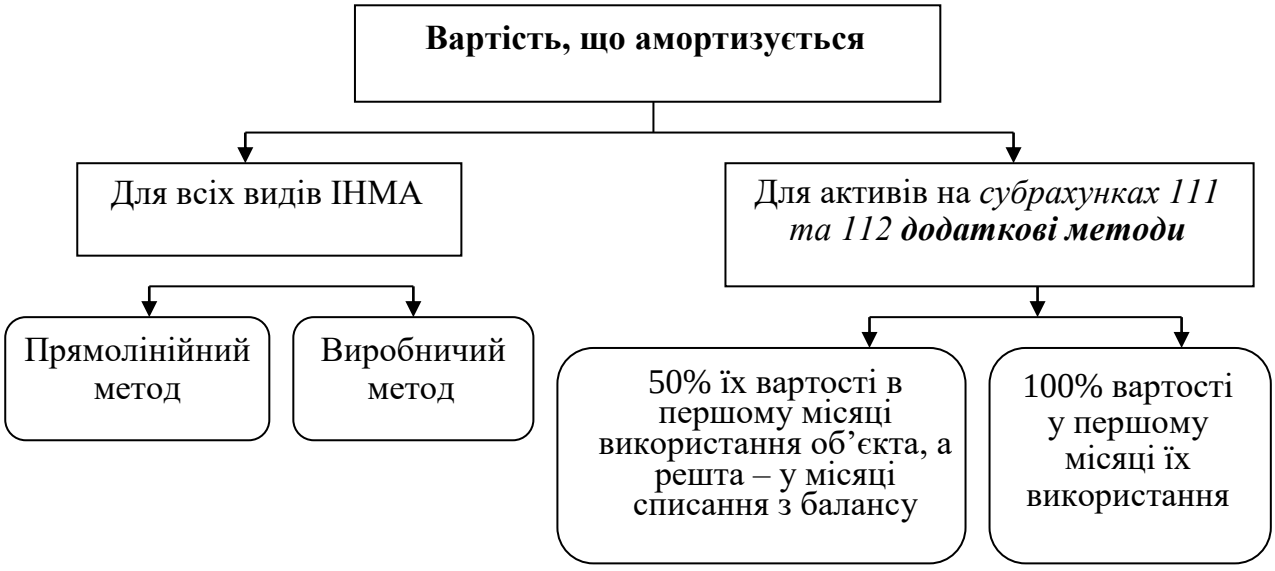

Таблиця 5.18

Відображення операцій з нарахування амортизації МНМА

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
Метод «50/50»			
1.	Нарахована амортизація МНМА	92 «Адміністративні витрати»	133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»
Метод «100%»			
3.	Нарахована амортизація МНМА у розмірі 100% первісної вартості	92 «Адміністративні витрати»	133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»
4.	Нарахована амортизація МНМА у розмірі 100% первісної вартості		

Таблиця 5.19

Відображення операцій з продажу (реалізації) МНМА

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
Якщо амортизація нараховувалася методом «50/50»			
1.	Переведення МНМА у групу вибуття	286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»
2.	Списаний нарахований знос МНМА	133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»
3.	Відображена виручка від реалізації з ПДВ	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	712 «Дохід від реалізації інших оборот. активів»
4.	Податкове зобов’язання з ПДВ	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	641 «Розрахунки за податками»
5.	Списана залишкова вартість МНМА	943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів»	286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу»
Метод «100%»			
1.	Списаний нарахований знос МНМА	133 «Накопичена амортизація НА»	112 «МНМА»
2.	Відображена виручка від реалізації з ПДВ	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»
3.	Податкове зобов’язання з ПДВ	712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	641 «Розрахунки за податками»

Продовження таблиці 5.19

1	2	3	4
Безкоштовна передача МНМА (метод «50/50»)			
1.	Списаний МНМА на витрати за залишковою вартістю при безкоштовній передачі, (Акт приймання-передачі ОЗ)	977 «Інші витрати діяльності»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»
2.	Списаний МНМА у сумі нарахованого зносу при безкоштовній передачі	133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»
3.	Нарахований ПДВ відповідно до ч.2 п 188.1 ПК	977 «Інші витрати діяльності»	641 «Розрахунки за податками»
Безкоштовна передача МНМА (метод «100%»)			
1.	Списаний принтер у сумі нарахованого зносу при безкоштовній передачі (оскільки залишкова вартість нульова - ПДВ не нараховується).	133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»

Таблиця 5.20

Відображення операцій з ліквідації МНМА

№ з/п	**Зміст операції**	**Кореспонденція рахунків**	
		Дебет	**Кредит**
1	2	3	4
Ліквідація МНМА за самостійним рішенням (метод "50/50")			
1.	Списаний МНМА на витрати за залишковою вартістю при ліквідації	977 «Інші витрати діяльності»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»
2.	Списаний МНМА у сумі нарахованого зносу при ліквідації	133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»
3.	Нарахований ПДВ	977 «Інші витрати діяльності»	641 «Розрахунки за податками»
Ліквідація МНМА за самостійним рішенням (метод "100%")			
1.	Списаний МНМА у сумі нарахованого зносу при ліквідації	133 «Накопичена амортизація НА»	112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»

5.4.4. Облік нематеріальних активів (*Рівень С*)

Класифікація нематеріальних активів за різними ознаками

Методологічні принципи формування у бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи викладені в НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи».

Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше від одного року чи операційного циклу для виробництва, торгівлі, адміністративних цілей чи надання в оренду іншим особам.

Об'єкти НМА можуть потрати на підприємство в результаті :

- ✓ придбання за грошові кошти (у національній або іноземній валюті);
- ✓ створення;
- ✓ обміну на інші немонетарні активи;
- ✓ отримання як внеску до статутного капіталу;
- ✓ безоплатного отримання.

Таблиця 5.21

Критерії визнання НМА в бухгалтерському обліку

Критерій	Пояснення
Немонетарність	Немонетарні активи – усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей (п. 4 НП(С)БО 19)
Відсутність матеріальної форми	Актив не має матеріальної форми або матеріальний актив є лише засобом втілення НМА, причому матеріальний носій має вартість у багато разів мешу, ніж вартість самого НМА
Можливість ідентифікації	Ні НП(С)БО 8, ні будь-які інші нормативні акти України не пояснюють, як актив може бути ідентифікований. Проте, міжнародні стандарти (МСБО 38) актив вважають ідентифікованим, якщо він: - може бути відокремлений, тобто його можна відокремити від суб'єкта господарювання і продати, передати, ліцензувати, здати в оренду або обміняти, незалежно від того, чи має намір суб'єкт зробити, це - виникає внаслідок договірних абоо інших юридичних прав, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від суб'єкта господарювання або ж від інших прав та зобов'язань
Ймовірність отримання вигід	Майбутні економічні вигоди від використання НМА можуть бути отримані у вигляді збільшення доходу від реалізації продукції (товарі, робіт, послуг), економії витрат або у вигляді інших вигід, які є результатом використання такого НМА
Вартість може бути достовірно визначена	Оцінку НМА проводить саме підприємство відповідно до пп. 10-18 НП(С)БО 8 або за допомогою професійного спеціаліста-оцінювача

Не визнають НМА і відображають у складі витрат звітного періоду наступні витрати:

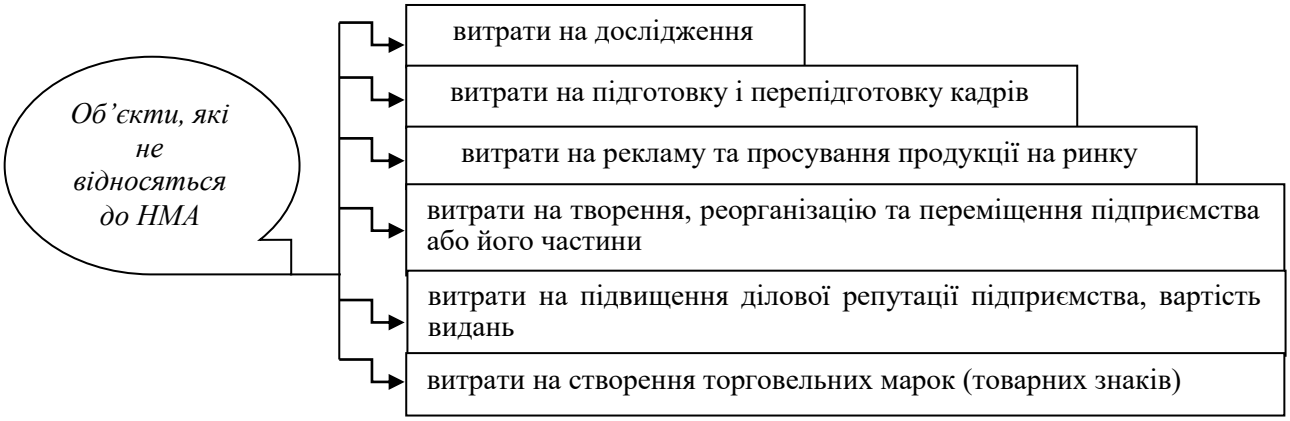

У бухгалтерському обліку НМА поділені на групи, кожна з яких є сукупністю НМА, однотипних за призначенням та умовами використання.

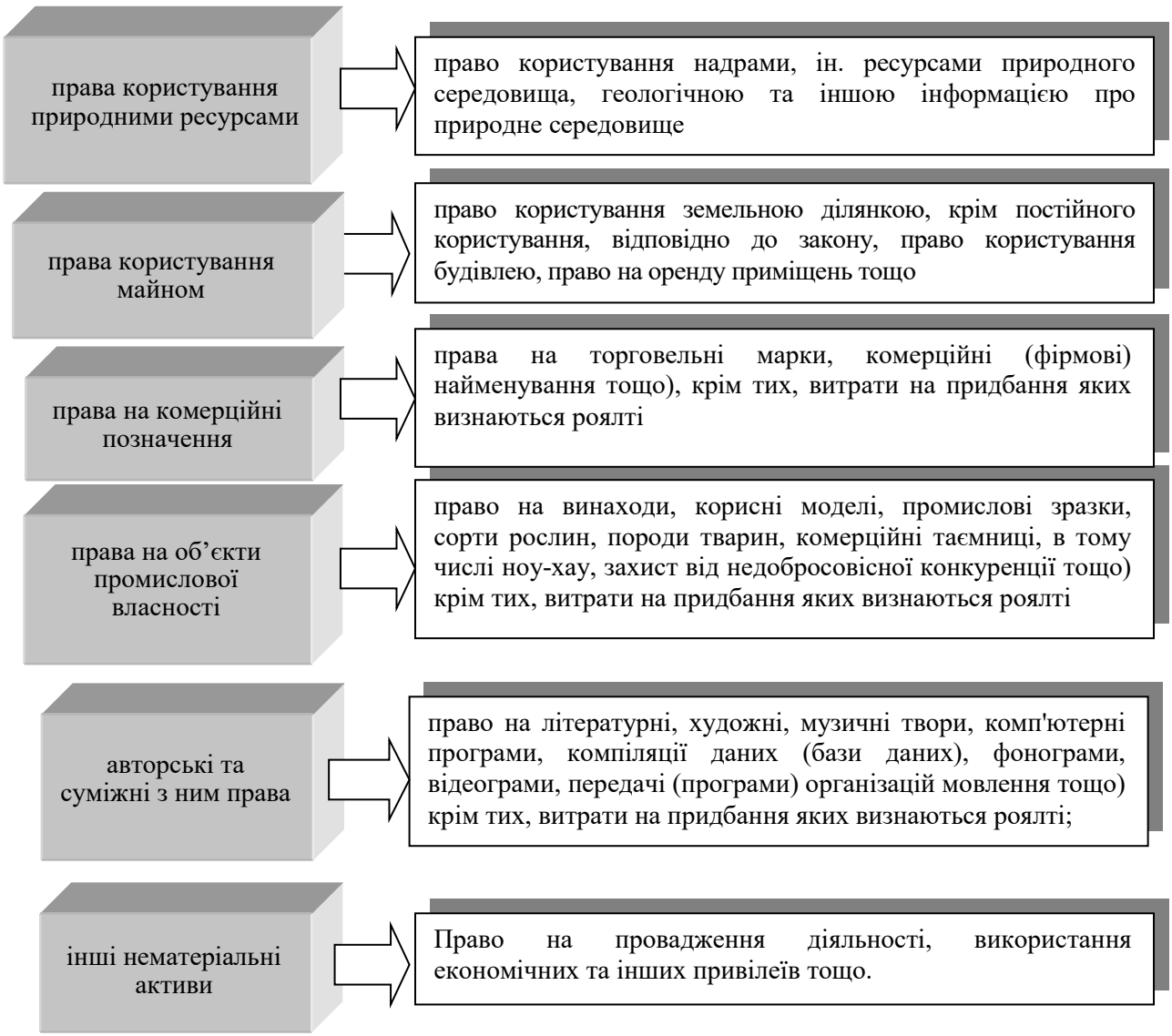

Рис. 5.8. Класифікація НМА для цілей бухгалтерського обліку

Оцінка нематеріальних активів

В обліку підприємства придбані (створені) НМА зараховують на баланс за первісною вартістю. Порядок її формування залежить від способу отримання НМА.

Таблиця 5.22

Порядок формування первісної вартості НМА

№ з/п	Спосіб надходження НМА	Первісна вартість об'єктів НМА
1	Придбання НМА за грошові кошти	Первісна вартість об'єкта НМА, що придбавається, складається із: - ціни (вартості) придбання (крім отримання торговельних знижок); - мита; - непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню; - фінансових витрат, включення яких до собівартості кваліфікаційних активів передбачено НПСБО 31; - інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням і доведенням до стану, в якому він придатний для використання за призначенням
2	Придбання НМА за грошові кошти в іноземній валюті	Первісна вартість НМА, оцінених в іноземній валюті, формується з урахуванням положень п.11П(С)БО8 і П(С)БО21. Її розмір у грошовій одиниці України, залежить від того, яка подія була першою: - якщо отримання НМА – первісну вартість визначають за курсом НБУ на дату оприбуткування НМА; - якщо оплата вартості НМА – первісну вартість визначають за курсом НБУ на дату перерахування попередньої оплати
3	Придбання декількох об'єктів НМА, зобов'язання за розрахунками за які визначені загальною сумою	Первісну вартість об'єктів НМА, зобов'язання за розрахунками за які визначені загальною сумою за декілька об'єктів, визначають шляхом розподілу цієї суми пропорційно справедливій вартості* кожного з придбаних об'єктів НМА
* справедлива вартість НМА – поточна ринкова вартість, а за відсутності такої оціночна вартість		
4	Самостійне створення НМА	Перелік витрат, що складають первісну вартість самостійно створених НМА, наведено у п. 17 П(С)БО 8. Так, до неї включають: - прямі витрати на оплату праці; - прямі матеріальні витрати; - інші витрати, безпосередньо пов'язані зі створенням цього НМА і доведенням його до стану придатності для використання за призначенням (оплата реєстації юридичного права, амортизація патентів, ліцензій тощо)
5	Отримання НМА в обмін на подібний об'єкт	Первісна вартість НМА, отриманого в обмін на подібний об'єкт, дорівнює залишковій вартості переданого НМА. якщо залишкова вартість переданого об'єкта перевищує його справедливу вартість, то первісною вартістю НМА – є справедлива вартість
6	Отримання НМА в обмін на неподібний актив	Первісна вартість об'єктів НМА, отриманого в обмін на неподібний актив, дорівнює справедливій вартості переданого немонетарного активу, збільшеній (зменшеній) на суму грошових коштів чи їх еквівалентів, яка була передана (отримана) під час обміну

Продовження таблиці 5.22

7	Внесення НМА до статутного капіталу	Первісною вартістю визнають погоджену засновниками (учасниками) підприємства справедливу вартість НМА з урахуванням витрат
8	Безоплатне отримання НМА	Первісною вартістю НМА є їх справедлива вартість на дату отримання з урахуванням витрат

Визнанням (ідентифікацією) НМА займається комісія, створена за розпорядженням (наказом) керівника або власника підприємства. До її складу повинні входити компетентні спеціалісти з питань інтелектуальної власності.

Комісія підприємства приймає рішення про відповідність або невідповідність придбаних активів критеріям законодавства (П(С)БО 8) для зарахування їх до складу НМА.

При оформленні введення в експлуатацію НМА складають «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» (типова форма № НА-1).

Для аналітичного обліку окремих об'єктів або групи однотипних за призначенням і умовам використання об'єктів, що надійшли в одному календарному місяці та одній відповідальній за їх використання особі, слугує «Інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» (типова форма № НА-2).

Синтетичний облік операцій з нематеріальними активами

Для обліку та узагальнення інформації про наявність та рух нематеріальних активів Планом рахунків призначено рахунок 12 «Нематеріальні активи».

Рахунок 12«Нематеріальні активи»

призначений для обліку та узагальнення інформації про наявність та рух нематеріальних активів. До НМА належать немонетарні активи, які не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані та утримуватися підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує 1 рік) для виробництва, торгівлі, адміністративних потреб чи надання в оренду іншим особам.

Синтетичний облік

Рахунок 12
«Нематеріальні активи» за відповідними субрахунками

Дебет

- придбання або отримання в результаті розробки (від інших фізичних або юридичних осіб) нематеріальних активів, які обліковуються за первісною вартістю, та сума дооцінки таких активів

Кредит

- вибуття внаслідок продажу, безоплатної передачі або неможливості отримання підприємством надалі економічних вигод від його використання та сума уцінки нематеріальних активів

Рахунок 12 «Нематеріальні активи має субрахунки, які відповідають кожній з груп НМА.

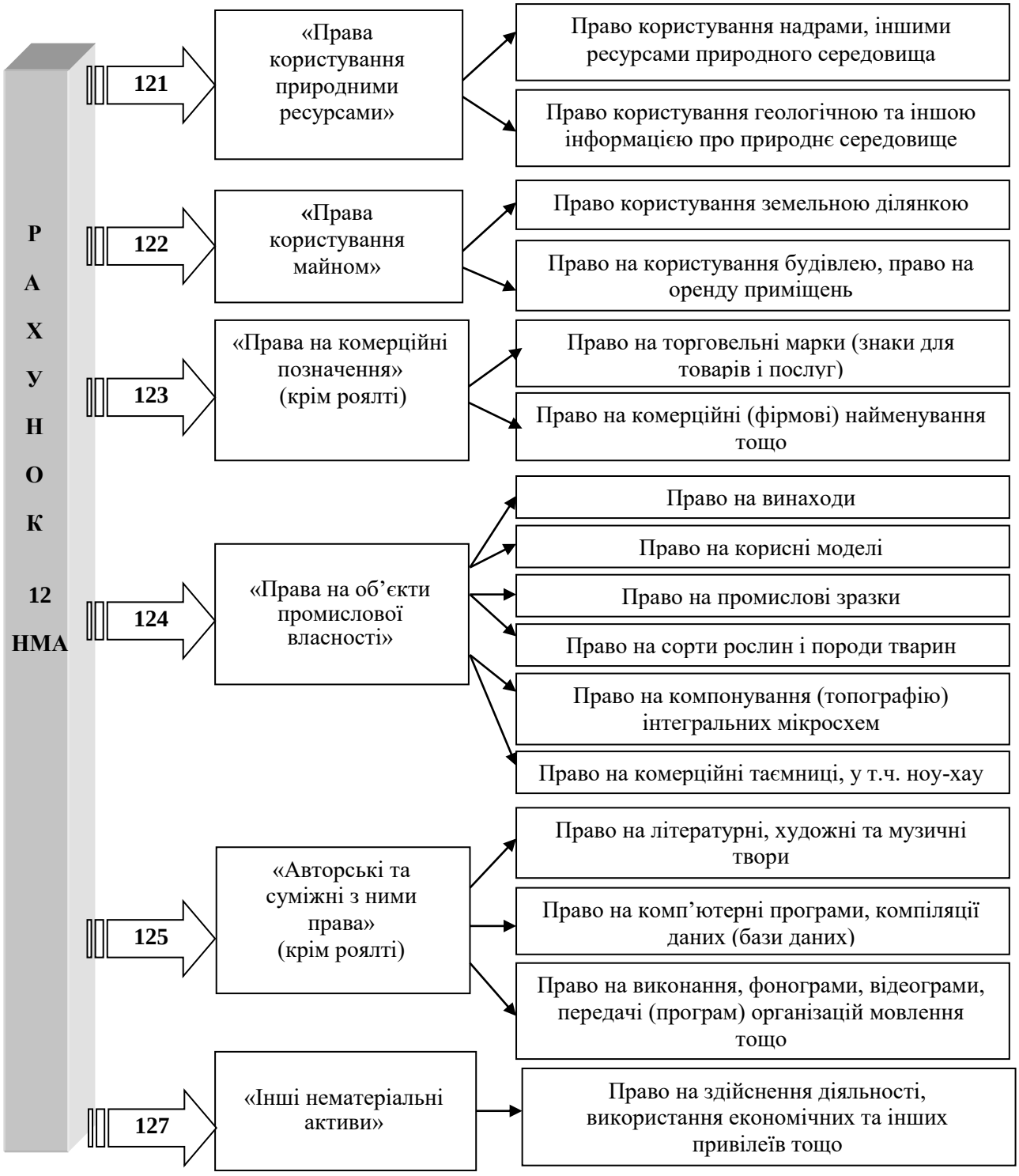

Рис. 5.9. Групи НМА в бухгалтерському обліку

Відповідно до Плану рахунків витрати на придбання або створення власними силами нематеріальних активів до їх введення в експлуатацію збираються на рахунку 15 «Капітальні інвестиції», субрахунок 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів».

Також при купівлі об’єкта НМА суму капітальних інвестицій необхідно відобразити за кредитом позабалансового рахунку 09 «Амортизаційні відрахування» (у межах дебетового залишку).

Вибуття нематеріальних активів здійснюється внаслідок продажу, обміну на подібний або неподібний об’єкт, внеску в статутний фонд інших підприємств, безоплатної передачі, вибуття внаслідок неможливості отримання підприємством майбутніх економічних вигід від їх використання.

Фінансовий результат від вибуття об’єктів нематеріальних активів визначається за формулою:

Фінансовий результат від вибуття нематеріального активу = **Дохід від вибуття** (за вирахуванням непрямих податків) − **Залишкова вартість нематеріального активу та витрати,пов’язані з вибуттям**

Аналітичний облік організовується за видами нематеріальних активів та інвентарними об’єктами.

Таблиця 5.23

Типова кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку операцій з НМА залежно від шляхів надходження

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Перераховано аванс за об’єкт НМА	371 «Розрахунки за виданими авансами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
2	Включено суму ПДВ до податкового кредиту (за наявності зареєстрованої податкової накладної)	641 «Розрахунки за податками»	644 «Податковий кредит»
3	Отримано об’єкт НМА	154 «Придбання (створення) НМА»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
4	Списано податковий кредит з ПДВ	644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними Постачальниками»
5	Відображено залік заборгованостей	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
6	Перераховано збори, пов’язані з реєстрацією права власності на знак	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
		154 «Придбання (створення) НМА»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»

7	Перераховане державне мито за видачу свідоцтва на знак	642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»	311 "Поточні рахунки в національній валюті"
		154 «Придбання (створення) НМА»	642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»
8	Зменшено залишок на позабалансовому рахунку	-	09 «Амортизаційні відрахування»
9	Об'єкт НМА введено в господарський оборот	123 «Права на комерційні позначення»	154 «Придбання (створення) НМА»

Підприємство може не вдаватися до придбання НМА на стороні, а створити його власними силами. Первісна вартість такого об'єкт, включає :

- прямі витрати на оплату праці;
- прямі матеріальні витрати;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані зі створенням цього НМА і приведенням його до стану придатності для використання за призначенням, зокрема: (оплату реєстрації юридичного права; збір за подання заявки про реєстрацію права інтелектуальної власності; збір за публікацію відомостей про видачу свідоцтва, патенту; сплату державного мита за видачу свідоцтва, патенту тощо).

Процесу створення НМА можуть передувати дослідження і розробки.

Витрати на дослідження не визнають НМА і відображають у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були понесені (субрахунок 941 «Витрати на дослідження і розробки»).

Витрати, пов'язані зі створенням НМА, капіталізують за дебетом субрахунку 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів». При веденні об'єкта списують в дебет відповідного субрахунку рахунка 12 «Нематеріальні активи».

Таблиця 5.24

Кореспонденція рахунків при створенні НМА власними силами

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Списано матеріали для розробки/створення промислового зразка	154 «"Придбання (створення) НМА»	201 «Сировина й матеріали»
2	Нараховано заробітну плату працівникові, зайнятому створенням промислового зразка	154 «Придбання (створення) НМА	661 «Розрахунки за заробітною платою»
3	Відображено нарахування на заробітну плату	154 «Придбання (створення) НМА»	651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування»

Продовження таблиці 5.24

4	Сплачено збори, пов'язані з отриманням патенту на промисловий зразок	377 «Розрахунки з іншими дебіторами» 154 «Придбання (створення) НМА»	311 "Поточні рахунки в національ. валюті" 377 "Розрахунки з іншими дебіторами"
5	Сплачено держмито за видачу патенту	642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» 154 «Придбання (створення) НМА»	311 «Поточні рахунки в національній валюті» 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»
6	Отримано послуги від патентної фірми з підготовки реєстрації патенту на промисловий зразок	154 «Придбання (створення) НМА»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
7	Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності зареєстрованої податкової накладної)	644 «Податковий кредит» 641 «ПДВ»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» 644 «Податковий кредит»
8	Перераховано плату за послуги патентній фірмі	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	311 "Поточні рахунки в національ. валюті"
9	Підписано договір з автором, об'єкт НМА введено в господарський оборот	124 «Права на об'єкти промислової власності»	154 «Придбання (створення) НМА»

Отримання НМА в якості внеску до статутного капіталу можливе у вигляді : права користування землею, водою, іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, а також іншими майновими правами (на об'єкти інтелектуальної власності).

Первісною вартістю такого об'єкта є погоджена засновниками справедлива вартість. До неї слід додати й інші витрати, пов'язані з надходженням НМА і доведенням його до стану, придатного для використання.

Таблиця 5.25

Кореспонденція рахунків при надходженні НМА до статутного капіталу

№ оп	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Сформовано статутний капітал	46 «Неоплачений капітал»	40 «Зареєстрований та пайовий капітал»
2	Отримано від засновника внесок до статутного капіталу у вигляді права власності на торговельну марку	154 «Придбання (створення) НМА»	46 «Неоплачений Капітал»
3	Відображено податковий кредит (за наявності зареєстрованої податкової накладної)	644 «Податковий кредит» 641 «ПДВ»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» 644 «Податковий кредит»

Продовження таблиці 5.25

4	Оплачено витрати, пов'язані з переоформленням прав	377 «Розрахунки з іншими дебіторами» 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
5		154 «Придбання (створення) НМА»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами» 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»
6	Введено об'єкт НМА в господарський оборот	123 «Права на комерційні позначення»	154 «Придбання (створення) НМА»

При безоплатному отриманні об'єкта НМА первісною його вартістю є його справедлива вартість (з урахуванням мита, непрямих податків) й інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його отриманням і доведенням до стану, придатного для використання за призначенням.

У бухгалтерському обліку вартість безоплатно отриманих НМА відображають збільшенням іншого додаткового капіталу (кредит субрахунку 424 «Безоплатно одержані необоротні активи).

Таблиця 5.26

Кореспонденція рахунків при надходженні НМА до статутного капіталу

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Відображено отримання виключних майнових прав на комп'ютерну програму	154 «Придбання (створення) НМА»	424 «Безоплатно одержані необоротні активи»
2	Отримано послуги з установлення і налагодження об'єкта НМА	154 «Придбання (створення) НМА»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
3	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ у складі вартості послуг з налагодження й установлення	644 "»Податковий кредит» 641 «ПДВ»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» 644 «Податковий кредит»
4	Оплачено вартість послуг з налагодження й установлення	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	311 «"Поточні рахунки в національній валюті»
5	НМА введено в господарський оборот	125 «Авторське право та суміжні з ним права»	154 «Придбання (створення) НМА»
6	Зменшено залишок на позабалансовому рахунку на вартість установлення і	-	09 «Амортизаційні відрахування»

Амортизація НА

Об'єктом амортизації у бухгалтерському обліку є первісна (переоцінена) вартість об'єкта НМА за вирахуванням його ліквідаційної вартості.

Відповідно до п. 25 НП(С)БО 8 нарахування амортизації НМА (крім права постійного користування земельною ділянкою) здійснюється протягом строку їх корисного використання, який встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс).

НМА з невизначеним строком корисного використання амортизації не підлягають. До таких НМА можна віднести :

- право постійного користування земельною ділянкою;
- права на провадження діяльності, які засвідчуються ліцензіями, виданими на необмежений строк;
- право на використання вигід від скорочення викидів парникових газів.

Згідно з п. 26 НП(С)БО 8 при визначенні строку корисного використання об'єкта НМА слід ураховувати:

- строки корисного використання подібних активів;
- моральний знос, що передбачається;
- правові або інші подібні обмеження щодо строків його використання;
- очікуваний спосіб використання НМА підприємством;
- залежність строку корисного використання НМА від строку корисного використання інших активів підприємства.

Порядок застосування методів амортизації визначається згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби». Нарахування амортизації нематеріальних активів супроводжується бухгалтерськими проводками, аналогічними для нарахування амортизації основних засобів.

Сума нарахованої амортизації відображається на субрахунку 133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів». Аналітичний облік на субрахунку ведеться за видами нематеріальних активів. Крім відображення нарахованої суми амортизації за кредитом субрахунку 133 та дебетом відповідних витрат, дана сума обов'язково повинна відображатися за дебетом позабалансового рахунку 09 «Амортизаційні відрахування».

Вибуття НА

Вибуття об'єктів НМА може відбутися з різних причин, зокрема (рис.5.9):

Оформленням вибуття об'єктів НМА з господарського обороту займається спеціальна комісія, призначена власником або керівником підприємства, яка складає акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів (НА-3). На підставі такого акта, що надійшов до бухгалтерії, відомості про вибуття об'єкта НМА заносять в інвентарну картку (№ НА-2). Про це роблять відмітку в акті.

Вибуття нематеріальних активів супроводжується бухгалтерськими проводками, аналогічними до проводок при вибутті основних засобів.

Інформація про НМА, яка наводиться в Примітках до річної фінансової звітності (рис. 5.10).

Списання нематеріального активу з балансу здійснюється внаслідок

- реалізації нематеріальних активів (з переходом права власності на нематеріальні активи)
- реалізація права на користування або розпорядження нематеріальними активами (без переходу права власності на нематеріальні активи)
- здійснення фінансових вкладень нематеріальними активами до статутного капіталу інших підприємств
- безкоштовної передачі об'єкта нематеріальних активів
- ліквідації об'єкта нематеріальних активів
- недостачі нематеріальних активів, виявленої при інвентаризації

Рис. 5.9. Вибуття об'єктів нематеріальних активів

Інформація, яка наводиться в Примітках до річної фінансової звітності

- вартість (первісна або переоцінена), за якою нематеріальні активи відображені в балансі
- методи нарахування амортизації та діапазон термінів корисного використання нематеріальних активів
- наявність та рух нематеріальних активів у звітному році:
  - первісна (переоцінена) вартість нематеріальних активів та сума зносу на початок звітного року
  - первісна вартість визнаних нематеріальних активів з окремим виділенням вартості нематеріальних активів, отриманих в результаті об'єднання підприємств
  - сума змін первісної (переоціненої) вартості та зносу нематеріальних активів. які вибули
  - сума нарахованої амортизації
  - сума втрат від зменшення корисності, відображена у Звіті про фінансові результати в звітному періоді
  - інші зміни первісної (переоціненої) вартості та сума зносу НМА
  - первісна (переоцінена) вартість та сума зносу на кінець звітного року
- вартість НМА, відносно яких існують обмеження права власності
- вартість переданих в заставу нематеріальних активів
- сума угод на придбання в майбутньому нематеріальних активів
- загальна сума витрат на дослідження та розробки, включена до складу витрат звітного періоду
- первісна вартість, залишкова вартість та метод оцінки нематеріальних активів, отриманих за рахунок цільових асигнувань

Рис. 5.10. Інформація про НМА, яка наводиться в Примітках до річної фінансової звітності

5.5. ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ (0,8-1,2)

5.5.1. Облік довгострокових фінансових інвестицій *(Рівень В)*

Нормативне регулювання обліку фінансових інвестицій.

- Господарський кодекс України, прийнятим 16.01.2003 р. №436-IV;
- НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджено наказом Мінфіну від 07.02.2013 № 73;
- НП(С)БО 12 "Фінансові інвестиції", затверджено наказом Міністерством фінансів України від 26.04.2000 р. № 91 (зі змін. і доп.);
- Закон України «Про інвестиційну діяльність»зі змінами 2023 рік №1560-XII від 18.09.1991, редакція від 10.12.2021 https://urst.com.ua/pro_investytsiinu_diialnist/st-1

Відповідно до закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект.

Відповідно до НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»

фінансові інвестиції поділяються на інвестиції, що надають право власності, та фінансові інвестиції, що не надають права власності.

Для цілей обліку, аналізу й планування фінансові інвестиції групуються за окремими ознаками (рис. 5.11). Крім того, залежно від рівня впливу інвестора на інвестоване підприємство інвестиції поділяються на: інвестиції в асоційовані підприємства, інвестиції в дочірні підприємства, інвестиції в спільну діяльність.

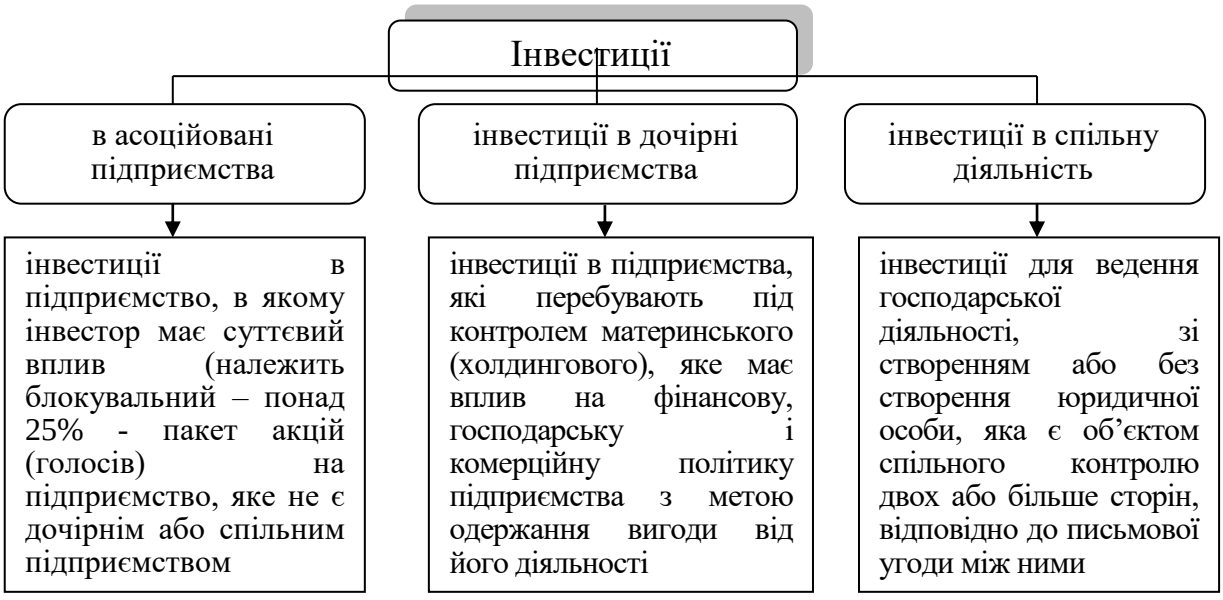

Рис. 5.11 Класифікація інвестицій залежно від рівня впливу інвестора

Придбанні фінансові інвестиції залежно від мети інвестування, терміну перебування на підприємстві та ліквідності поділяють на довгострокові й поточні фінансові інвестиції.

Довгостроковими вважають фінансові інвестиції на період понад один рік, а також всі інвестиції, що не можуть бути вільно реалізовані у будь – який момент.

Під час придбання всі інвестиції оцінюються за собівартістю, яка залежно від шляхів надходження інвестицій визначається по-різному.

Оцінка, що провадиться при безпосередньому придбанні фінансових інвестицій називається первісною оцінкою, а та, що здійснюється в разі складання фінансової звітності – оцінкою на дату балансу.

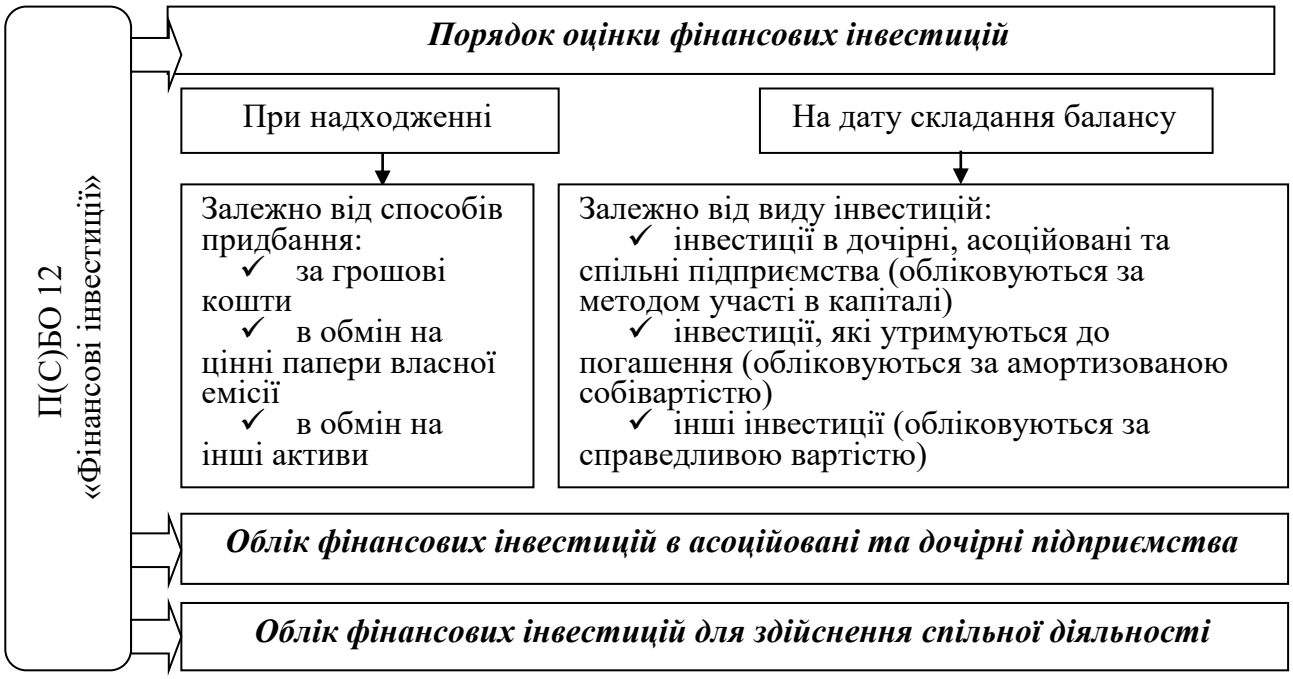

Рис. 5.12 Оцінка фінансових інвестицій

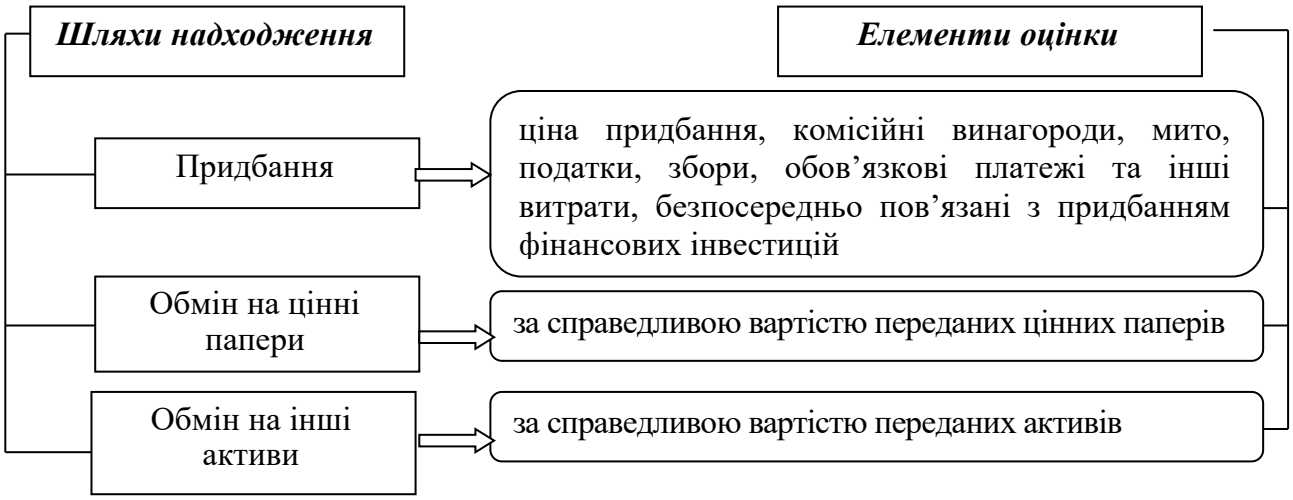

Рис. 5.13 Первісна вартість фінансових інвестицій, залежно від шляхів надходження

Оцінку фінансових інвестицій доцільно здійснювати на кожному етапі їхнього обліку у інвестора: придбання, відображення у фінансовій звітності, вибуття (продаж, обмін).

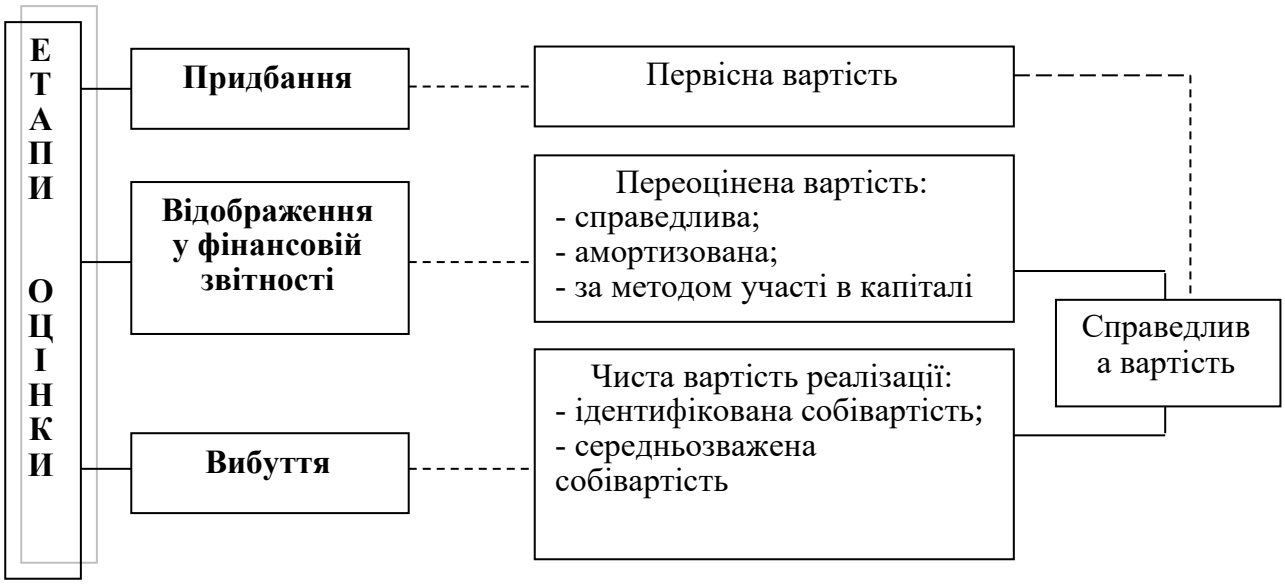

Рис. 5.14 Оцінка фінансових інвестицій на етапах придбання та вибуття

Слід зазначити, що підприємства можуть як придбавати так і продавати фінансові інвестиції виходячи з номінальної вартості, вартості нижче номінальної (з дисконтом), вище номінальної (з премією).

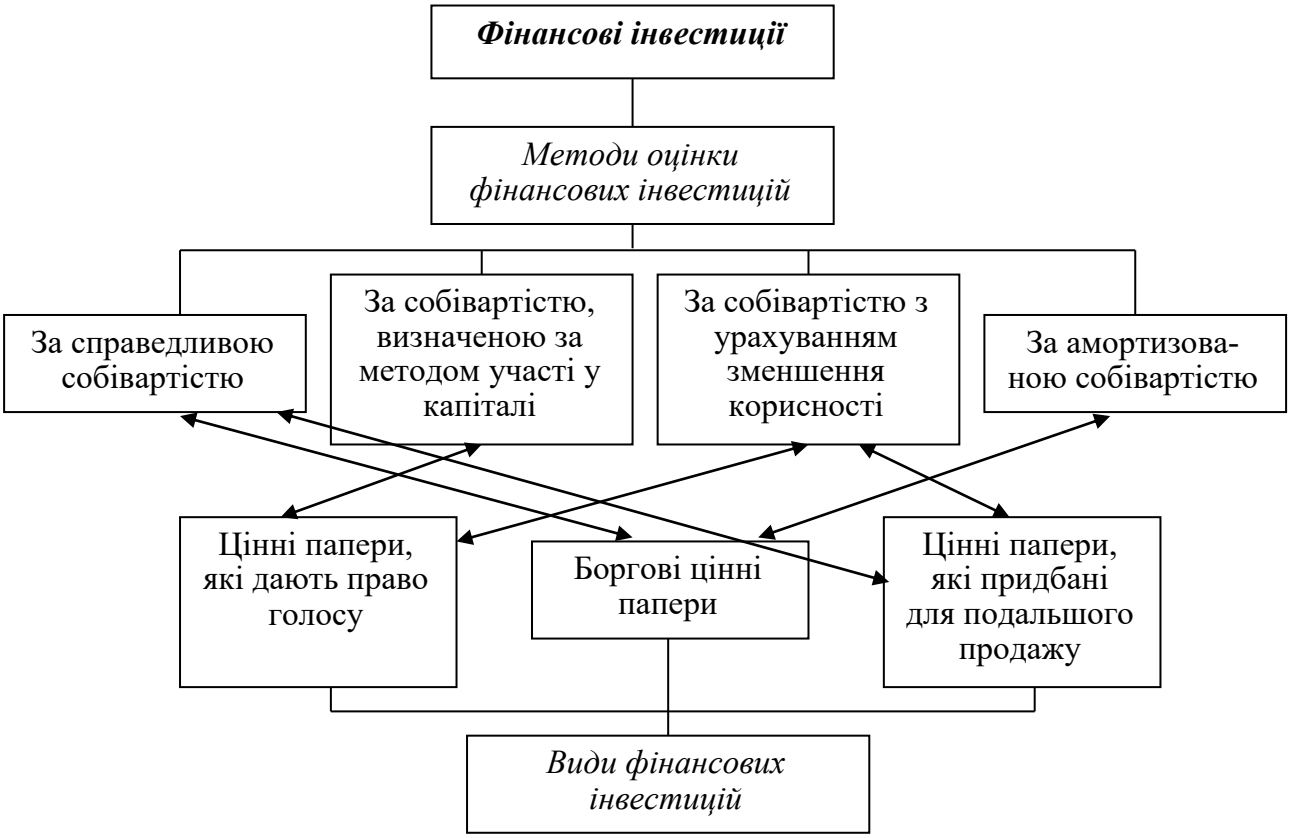

Рис. 5.15 Методи оцінки фінансових інвестицій на дату балансу

Зазначені методи застосовуються в залежності від об'єктів фінансового інвестування, за якими фінансові інвестиції можуть бути здійснені:

- винятково для продажу;
- для їхнього погашення;
- в асоційовані дочірні підприємства й у загальну діяльність зі створенням юридичної особи (спільне підприємство);
- у спільну діяльність без створення юридичної особи.

Фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій.

Різниця між собівартістю та вартістю погашення фінансових інвестицій (дисконт або премія при придбанні) амортизується інвестором протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

Ефективна ставка відсотка обчислюється за формулами:

- у випадку придбання за ціною нижче номіналу, тобто з дисконтом:

$$\frac{\textit{(Номінальна вартість* фіксована ставка \%)+(сума дисконту: термін погашення)}}{\textit{(Вартість придбання + Номінальна вартість придбання) : 2* 100}}$$

- у випадку придбання за ціною вище номіналу, тобто з премією:

$$\frac{\textit{(Номінальна вартість* фіксована ставка \%)+(сума премії: термін погашення)}}{\textit{(Вартість придбання + Номінальна вартість придбання) : 2* 100}}$$

Розрахунок премії або дисконту оформлюється розрахунком бухгалтерії.

Для обліку довгострокових фінансових інвестицій у бухгалтерському обліку передбачений рахунок 14 «Довгострокові фінансові інвестиції».

Рис. 5.17 Основні аспекти відображення в обліку операцій з довгостроковими фінансовими інвестиціями.

Таблиця 5.27

Облік придбання довгострокових фінансових інвестицій

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Отримано довгострокову фінансову інвестицію	141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
2	Перераховано комісійну винагороду	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
3	Перераховано грошові кошти	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
4	Передано акції	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій»
5	Відображено собівартість акцій	971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій»	141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

Оприбуткування фінансових інвестицій, отриманих в результаті внеску засновників (учасників) до статутного капіталу, відображається в обліку на підставі установчого договору наступним чином:

Таблиця 5.28

Облік надходження фінансових інвестицій, що отримані в результаті внесків засновників (учасників)

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	**Кредит**
1	Оголошено статутний капітал	46 «Неоплачений капітал»	40 «Зареєстрований (пайовий) капітал»
2	Одержано довгострокові фінансові інвестиції від засновника (учасника) в рахунок внеску до статутного капіталу	14 «Довгострокові фінансові інвестиції»	46 «Неоплачений капітал»

5.5.2. Облік короткострокових (поточних) фінансових інвестицій *(Рівень В)*

Під поточними фінансовими інвестиціями розуміють – інвестиції на термін, що не перевищує один рік та можуть бути вільно реалізовані у будь – який момент.

Відповідно до НП (С) БО 12 « Фінансові інвестиції» до складу поточних включаються: еквіваленти грошових коштів та інші поточні фінансові інвестиції.

Еквівалент грошових коштів – це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, що вільно конвертуються у певні суми грошових коштів, які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

Інші поточні фінансові інвестиції – це інвестиції терміном менше одного року (окрім еквівалентів грошових коштів); інвестиції в асоційовані й дочірні підприємства, або інвестиції у спільну діяльність, які придбані й утримуються для продажу протягом 12 місяців.

Облік операцій з поточними фінансовими інвестиціями відображається на рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції».

Рахунок 35 має два субрахунки:

- 351 «Еквіваленти грошових коштів» – для обліку високоліквідних фінансових інвестицій, які характеризуються незначним ризиком зміни вартості та термін погашення яких не перевищує три місяці;
- 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» – для обліку інших поточних фінансових інвестицій.

За дебетом рахунка 35 «Поточні фінансові інвестиції» відображаються вартість придбаних еквівалентів грошових коштів (субрахунок 351) та інших поточних фінансових інвестицій (субрахунок 352) за їхньою собівартістю й суми дооцінки при збільшенні справедливої (ринкової) вартості.

За кредитом рахунка 35 списуються балансова вартість реалізованих (таких, що вибули) інвестицій та суми їх переоцінки. Сальдо дебетове відображає справедливу вартість фінансових інвестицій на дату балансу.

Витрати, понесені при придбані фінансових інвестицій (сплата комісійних, податків, зборів, інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням фінансової інвестиції), які включаються до первісної вартості цих інвестицій, відображаються за дебетом рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції» та за кредитом відповідних рахунків (розрахунків з кредиторами, бюджетом тощо).

Аналітичний облік здійснюється за видами фінансових інвестицій із забезпеченням можливості одержання інформації як на території країни, так і за її межами.

Рис. 5.18 Характеристика рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції»

Таблиця 5.29

Облік придбання та реалізації поточних фінансових інвестицій

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Придбано облігації з дисконтом	35 «Поточні фінансові інвестиції»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
2	Нарахування сум амортизації дисконту щомісяця	35 «Поточні фінансові інвестиції»	733 «Інші доходи від фінансових операцій»
3	Нарахування номінальної суми процента за облігацією щомісяця	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	732 «Відсотки одержані»
4	**Погашення облігацій**		
4.1	Оплата процентів по облігаціях за рік	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»
4.2	Оплата за погашення облігацій	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	741 «Дохід від реалізації фін. інвестицій»
4.3	Списання собівартості реалізованих облігацій	971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій»	35 «Поточні фінансові інвестиції»
5	**Відображення фінансового результату**		
5.1	Списано балансову вартість реалізованих облігацій на фінансові результати	792 «Результат фінансових операцій»	971 «Собівартість реалізованих фінансових . інвестицій»
5.1	Списано балансову вартість реалізованих облігацій на фінансові результати	792 «Результат фінансових операцій»	971 «Собівартість реалізованих фінансових . інвестицій»
5.2	Списання амортизації дисконту за рік	733 «Інші доходи від фінансових операцій»	792 «Результат фінансових операцій»
5.3	Списано дохід від реалізації (погашення) облігацій	741«Дохід від реалізації фінансових інвестицій»	792 «Результат фінансових операцій»
5.4	Списано дохід від одержаних процентів по облігаціях	732 «Відсотки одержані»	792 «Результат фінансових операцій»
6	Отримано грошові кошти від реалізації акцій (500 х 20)	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій»
7	Відображено собівартість реалізованих акцій	971 «Собівартість реалізованих фінансових	35 «Поточні фінансові інвестиції»
8	Списано дохід на фінансові результати	741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій»	793 «Результат іншої звичайної діяльності»
9	Списано собівартість реалізованих фінансових інвестицій на фінансові результати	793 «Результат іншої звичайної діяльності»	971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій»

5.6. ОБЛІК ЗАПАСІВ (1,3-1,7)

5.6.1. Методи оцінки запасів у разі їх вибуття *(Рівень В)*

Нормативне регулювання обліку запасів

- Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73 / Міністерство фінансів України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : Наказ Міністерства фінансів України від 20жовтня 1999 р. № 246. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/z0751-99
- Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17
- Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73 / Міністерство фінансів України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13
- Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів: Наказ Міністерства фінансів України 10.01.2007 № 2 (зі змінами та доп. від 30.12.2013 № 1192)

Рис. 5.19 Характеристика запасів

При вибутті запасів їх оцінку здійснюють одним з методів, визначених п. 16 НП(С)БО 9 та п. 2.15 Методрекомендацій № 2. Усього існує **5 методів оцінки вибуття запасів**:

1) ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;

2) середньозваженої собівартості;

3) собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО);

4) нормативних затрат;

5) ціни продажу.

Для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовують тільки один із зазначених вище методів. *Одиницею обліку запасів згідно з* п. 7 НП(С)БО 9 є *їх найменування або однорідна група (вид).*

Рішення про застосування того чи іншого методу обліку вибуття товарів потрібно зазначити в наказі про облікову політику підприємства.

Метод середньозваженої собівартості (за звітний період)

Метод середньозваженої собівартості чудово підійде для підприємств, що мають велику кількість запасів різної номенклатури.

При цьому для розрахунку середньозваженої собівартості запасів використовують **один з таких способів**:

1) за звітний місяць (п. 18 НП(С)БО 9);

2) на дату здійснення операції (п. 19 НП(С)БО 9).

Періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів визначають у наказі про облікову політику підприємства.

Розглянемо кожен із зазначених способів. Розпочнемо з першого.

Якщо собівартість запасів, що вибули, визначається один раз – наприкінці звітного місяця, то цей розрахунок можна представити у вигляді формули:

$$С/с_{ср} = \frac{Сз_{н} + Сз_{пост}}{З_{н} + З_{пост}},$$

де **С/в$_{сер}$** – середньозважена собівартість одиниці певного виду запасів, грн.;

Вз$_{п}$ – вартість залишку запасів на початок звітного місяця, грн.;

Вз$_{над}$ – вартість запасів, що надійшли у звітному місяці, грн.;

З$_{п}$ – кількість одиниць певного виду запасів на початок місяця, од.;

З$_{над}$ – кількість одиниць запасів цього виду, що надійшли у звітному місяці, од.

Якщо **на дату операції (на певну дату)** то цей розрахунок можна представити у вигляді формули:

$$С/в_{сер} = Вз_{опер} : З_{опер},$$

де **Вз$_{опер}$** – сумарна вартість запасів на дату операції, грн.;

З$_{опер}$ – кількість запасів на дату операції, од.

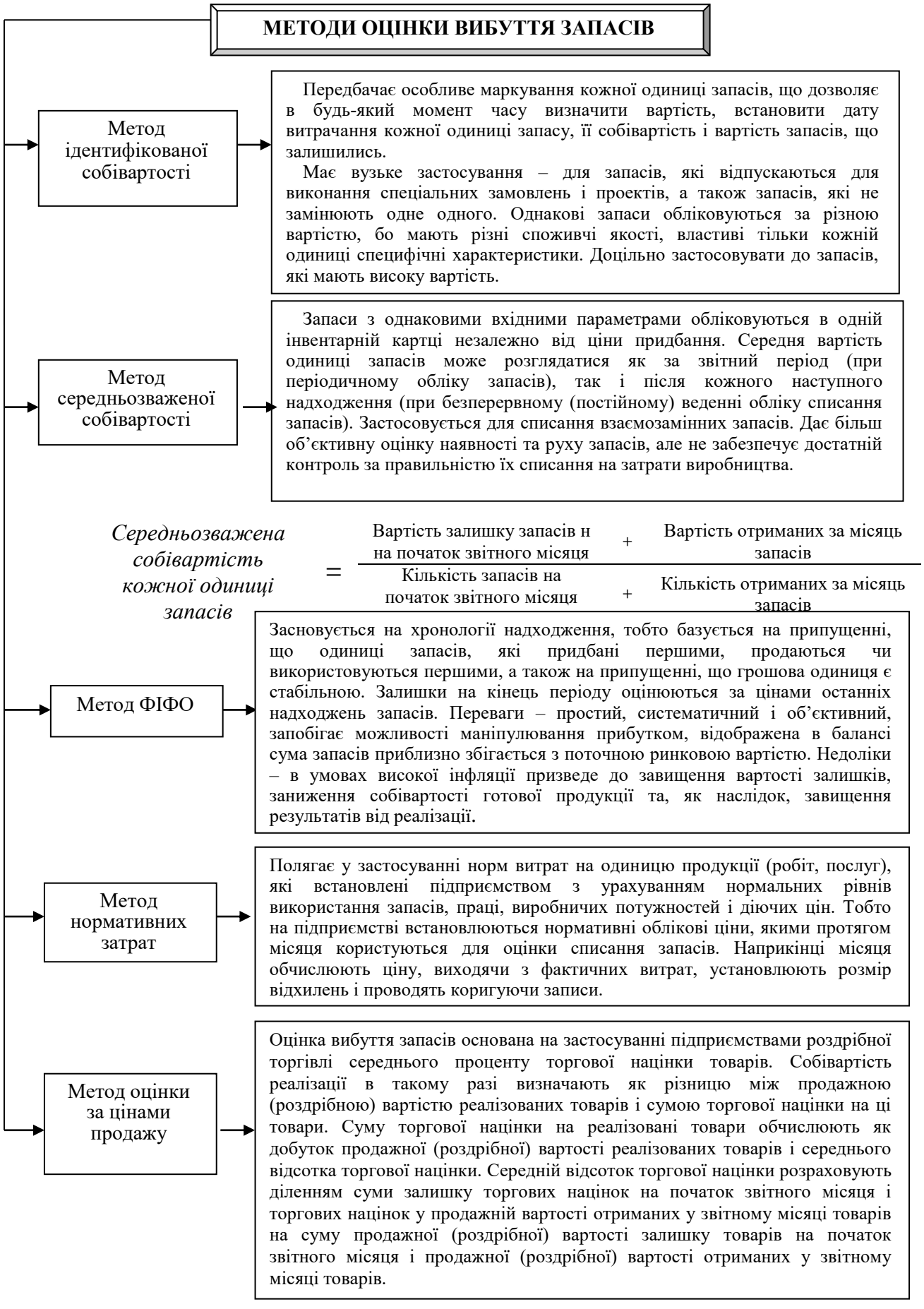

Рис. 5.20 Методи оцінки вибуття запасів

5.6.2. Облік виробничих запасів *(Рівень С)*

Виробничі запаси – придбані або самостійно виготовлені вироби, які підлягають подальшій переробці на підприємстві. На різних підприємствах виробничі запаси можуть мати різне призначення залежно від функції, яку вони виконують у процесі виробництва.

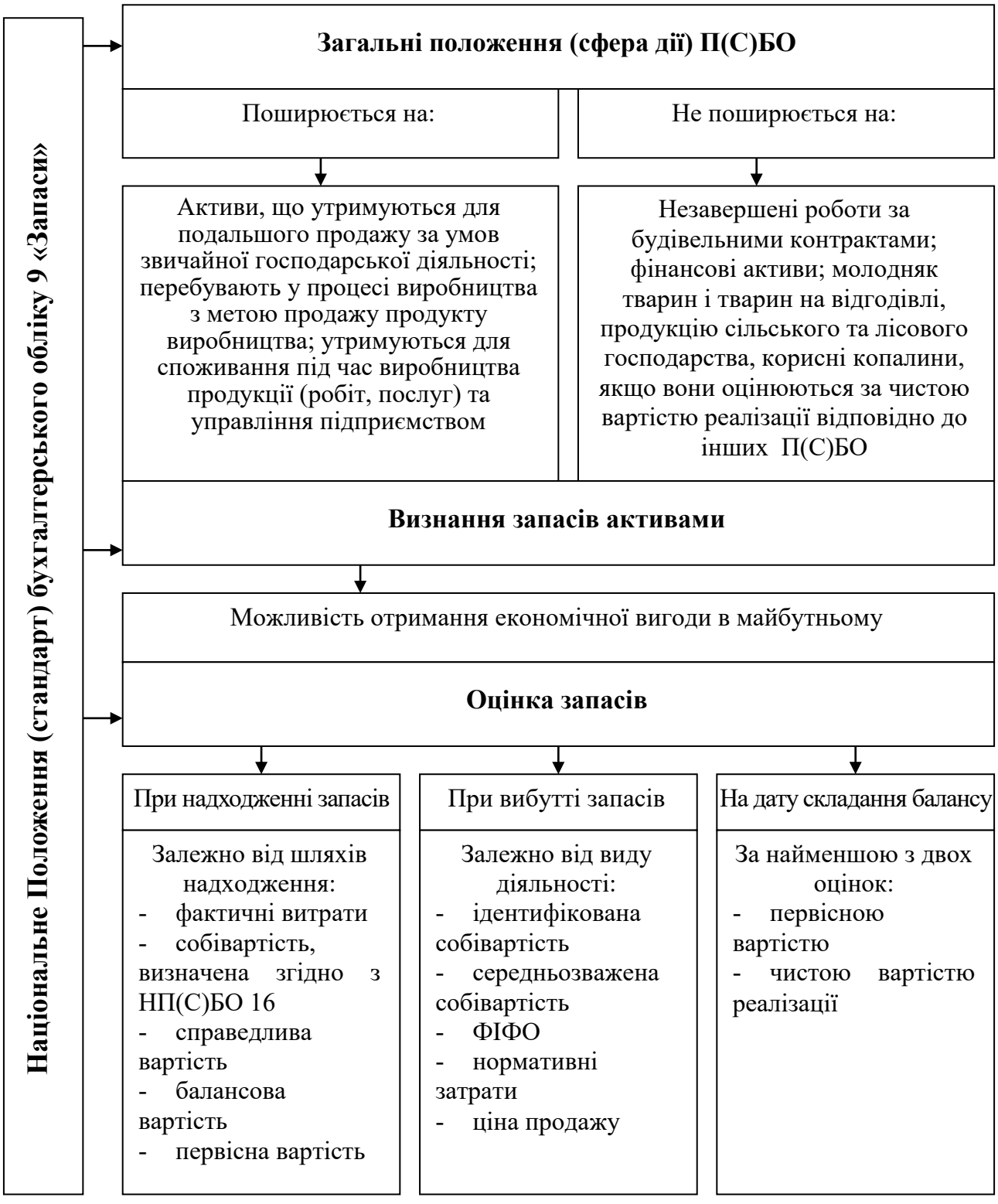

Рис. 5.21 Загальні положення НП(С) 9 «Запаси»

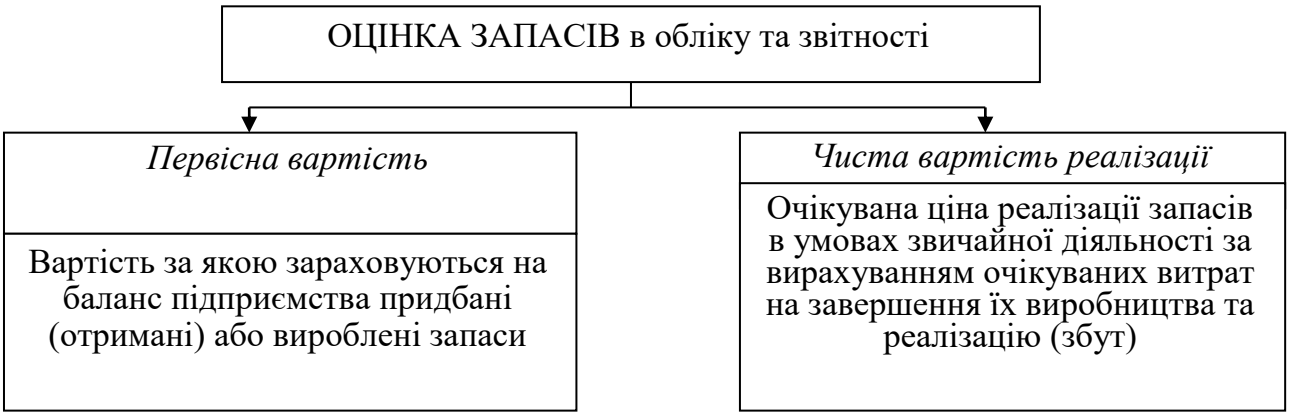

Рис. 5. 22 Оцінка запасів

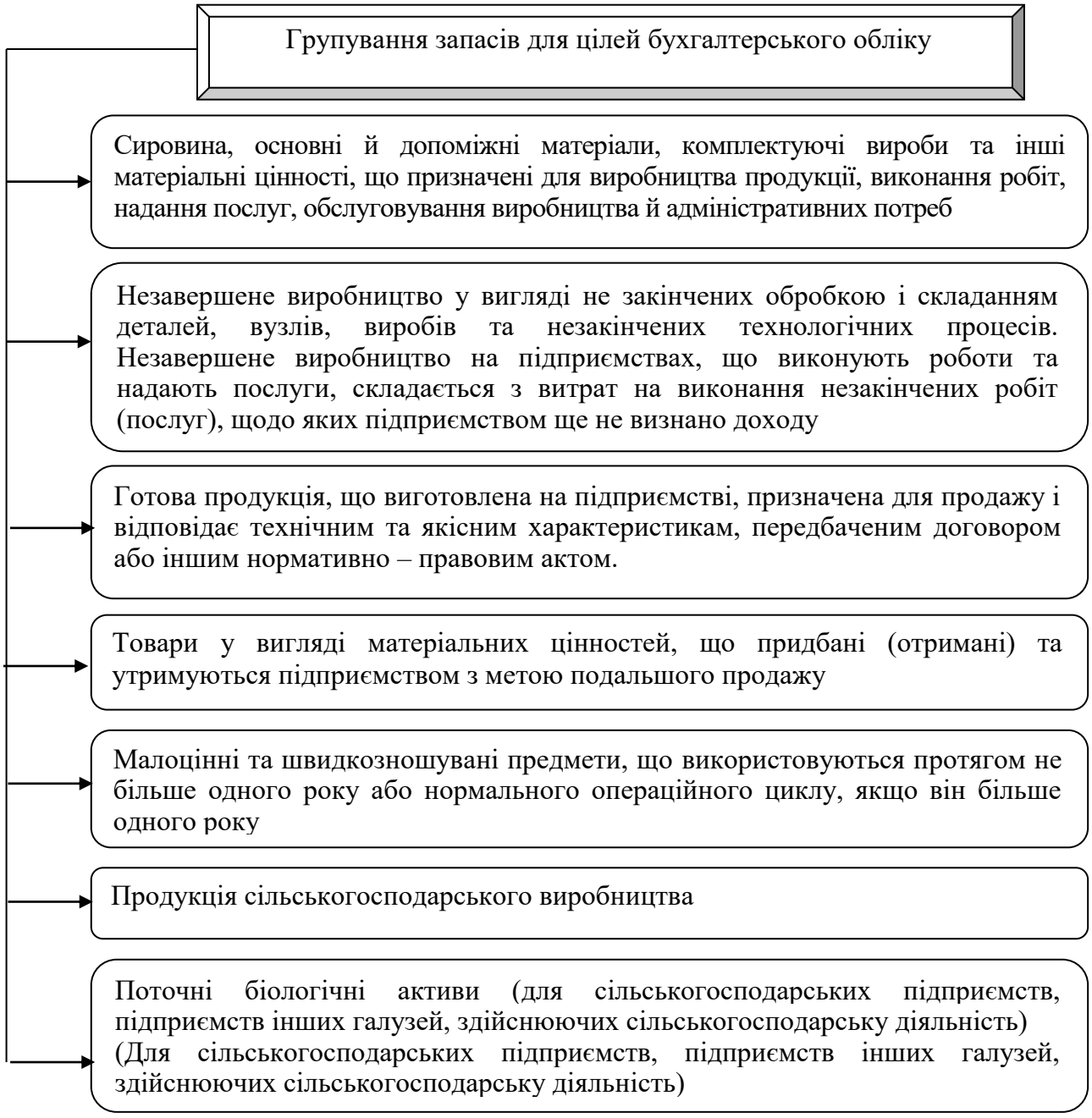

Рис. 5.23 Групування запасів для цілей бухгалтерського обліку

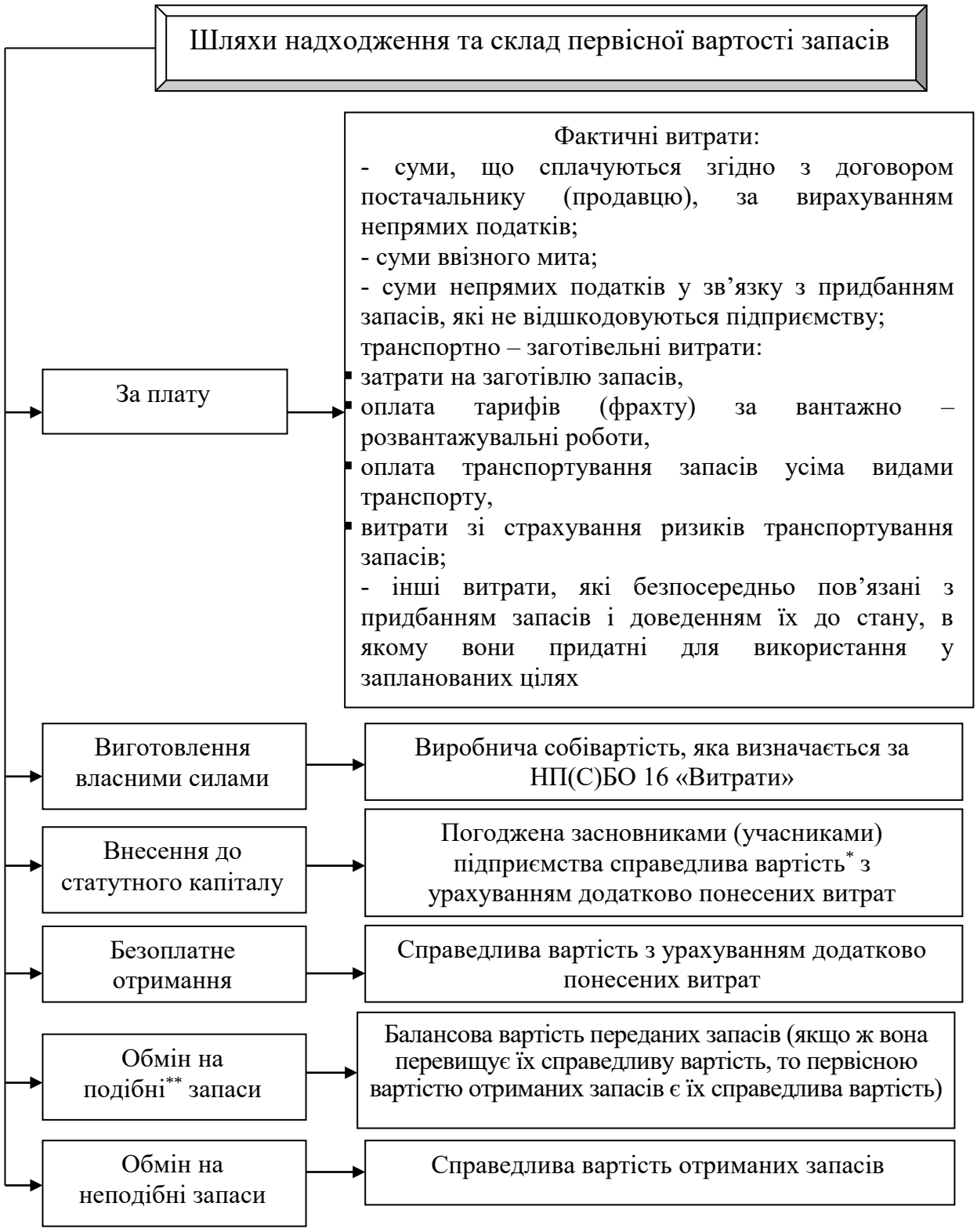

* Справедлива вартість – це сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами (НП(С)БО 19 «Об'єднання підприємств».

** Подібні об'єкти – об'єкти, які мають однакове функціональне призначення та однакову справедливу вартість (НП(С)БО 7 «Основні засоби»).

Рис. 5.24 Шляхи надходження та склад первісної вартості запасів

Якщо на дату оприбуткування запасів неможливо достовірно визначити їх первісну вартість, такі запаси можуть бути оцінені й відображені за справедливою вартістю з наступним коригуванням до первісної вартості.

Порядок формування первісної вартості запасів

придбаних	Собівартість запасів, яка складається з фактичних витрат на їх придбання (п.9 НП(С)БО 9). Формується на стадії закупівлі, транспортування і зберігання цих запасів до моменту передачі їх у виробництво
Виготовлених власними силами	Собівартість їх виробництва визначається за НП(С)БО 16 «Витрати» (п. 10 НП(С)БО 9). Формується на стадії виробництва
Внесених до статутного капіталу	Погоджена засновниками (учасниками) підприємства справедлива вартість запасів з урахуванням витрат, що включаються до первісної вартості запасів, придбаних у постачальника (п.11 НП(С)БО 9)
Одержаних безоплатно	Справедлива вартість запасів з урахуванням витрат, що включаються до первісної вартості запасів, придбаних у постачальника (п.12 НП(С)БО 9)
Придбаних в результаті обміну на подібні активи	Балансова вартість переданих запасів. Якщо балансова вартість перевищує їх справедливу вартість, то первісною вартістю отриманих запасів є їх справедлива вартість. Різниця між балансовою і справедливою вартістю переданих запасів включається до складу витрат звітного періоду (п.13 НП(С)БО 9)
Придбаних в результаті обміну на неподібні активи	Справедлива вартість отриманих запасів (п.13 НП(С)БО 9)

Витрати, які *не включаються* до первісної вартості запасів			
Понаднормові втрати і нестачі запасів	Проценти за користування позиками	Витрати на збут	Загальногосподарські та інші подібні витрати, які безпосередньо не пов'язані з придбанням і доставкою запасів та при веденням їх до стану, в якому вони придатні для використання

Рис. 5.25. Порядок формування первісної вартості запасів

Транспортно - заготівельні витрати (ТЗВ) при формуванні первісної вартості	Включаються до собівартості придбаних запасів (прямий метод)
	або
	Відображаються загальною сумою на окремому субрахунку рахунків обліку запасів

При прямому методі обліку ТЗВ – здійснюється розподіл ТЗВ між окремими одиницями придбаних запасів для формування їх первісної вартості пропорційно вартісному, кількісному або ваговому критерію.

Сума ТЗВ, що ***узагальнюється на окремому субрахунку*** рахунків обліку запасів, щомісячно розподіляється між сумою залишків запасів на кінець звітного місяця і сумою запасів, що вибули (використані, реалізовані, безоплатно передані тощо) за звітний місяць на основі розрахунку середнього відсотка ТЗВ.

$$\% \text{ ТЗВ} = \frac{\text{Залишки ТЗВ на початок звітного місяця} + \text{ТЗВ за звітний місяць}}{\text{Залишки запасів на початок звітного місяця} + \text{Сума запасів, що надійшла за звітний місяць}}$$

Сума ТЗВ, яка відноситься до запасів, що вибули, визначається як добуток середнього відсотка транспортно – заготівельних витрат і вартості запасів, що вибули, з відображенням її на тих самих рахунках обліку, у кореспонденції з якими відображено вибуття цих запасів.

Надходження запасів на підприємство може знаходити своє відображення як на балансових, так і на позабалансових рахунках одночасно.

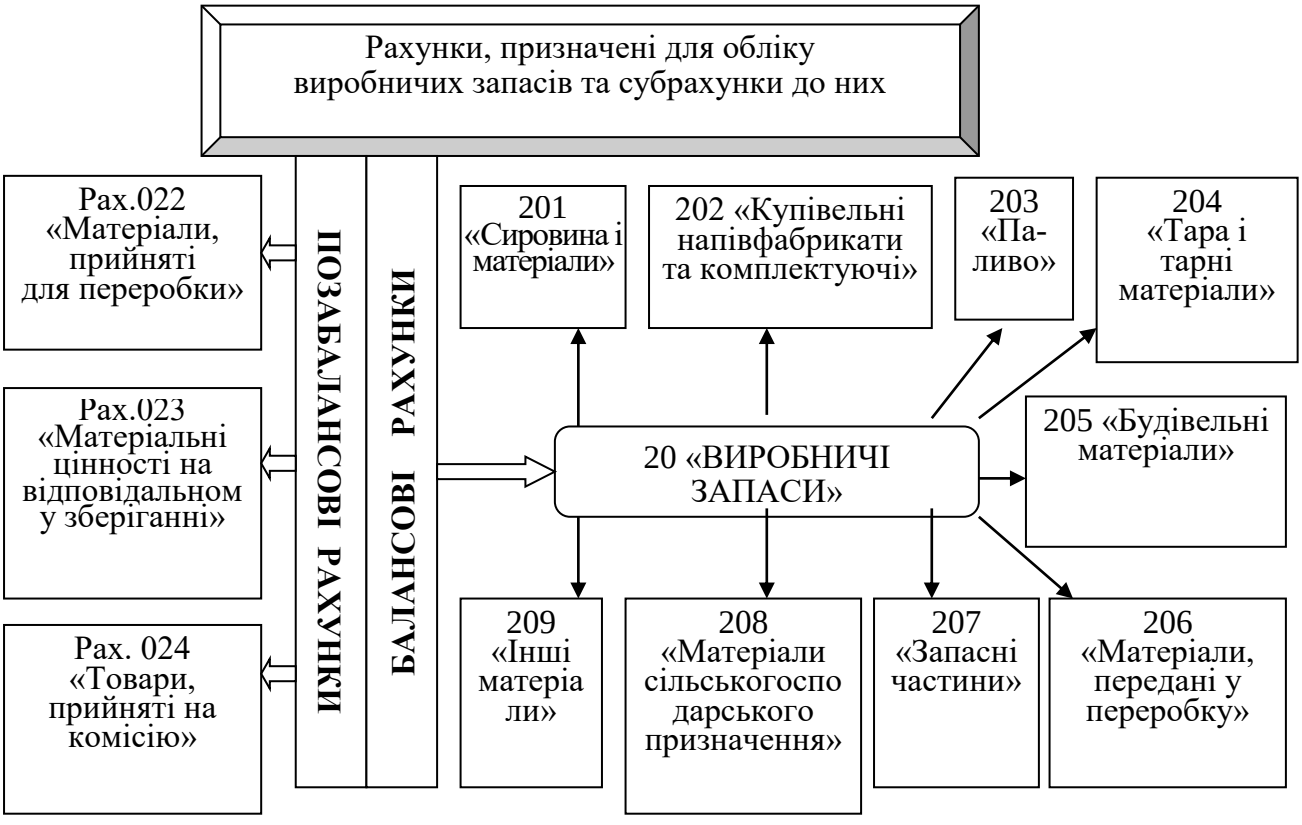

Рис. 5.26. Рахунки, призначені для обліку виробничих запасів

Таблиця 5.29

Облік надходження запасів, придбаних за грошові кошти

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
Варіант 1. Перша подія — отримання матеріалів			
1	Отримано матеріали від постачальника	201	631
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН)	644/1	631
		641/ПДВ	644/1
3	Оплачено придбані матеріали	631	311
Варіант 2. Перша подія — перерахування передоплати			
1	Перераховано постачальнику передоплату за матеріали	371	311
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН)	644/1	644
		641/ПДВ	644/1
3	Оприбутковано придбані матеріали	201	631
4	Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ	644	631
5	Здійснено залік заборгованостей	631	371

Таблиця 5.30

Облік придбання запасів підзвітною особою

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Видано з каси грошові кошти під звіт	372	301
2	Оприбутковано госпінвентар, придбаний підзвітною особою	22	372
3	Відображено податковий кредит з ПДВ на підставі чека РРО	641/ПДВ	372
4	Залишок невикористаних коштів повернено до каси підприємства	301	372

Бухгалтерський облік операцій з одержання запасів за бартером залежить від того, які запаси обмінюються – подібні чи неподібні.

Подібними для цілей бухгалтерського обліку вважають об'єкти, що мають подібне призначення й однакову справедливу вартість (п. 9 НП(С)БО 15). У свою чергу, **справедлива вартість** – це сума, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов на певну дату (п. 4 НП(С)БО 19). Якщо порушується одна з умов (подібне функціональне призначення або однакова справедлива вартість), то активи автоматично стають **неподібними.**

При обміні такими активами:

– дохід у бухгалтерському обліку не визнають (п. 9 НП(С)БО 15);

– первісна вартість запасів, одержаних в обмін на подібні запаси, дорівнює **балансовій вартості** переданих запасів.

Якщо балансова вартість переданих запасів перевищує їх справедливу вартість, то первісною вартістю одержаних запасів є їх **справедлива вартість.** Різницю між балансовою і справедливою вартістю переданих запасів включають до складу витрат звітного періоду (п. 13 НП(С)БО 9). Таку різницю відображають на **субрахунку 949** «Інші витрати операційної діяльності».

Обмін неподібними запасами. При обміні неподібними ТМЦ **визнається дохід**. Суму доходу за бартерним контрактом визначають за **справедливою вартістю** запасів, що отримані або підлягають отриманню підприємством, зменшеною на суму, яку підприємство доплачує контрагентові, або збільшеною на суму, яку підприємство отримує від контрагента (п. 23 НП(С)БО 15). Якщо ж справедливу вартість отриманих або таких, що підлягають отриманню, запасів достовірно визначити неможливо, то дохід визначають за справедливою вартістю активів, робіт, послуг (окрім грошових коштів та їх еквівалентів), переданих за цим бартерним контрактом (п. 24 НП(С)БО 15).

Первісною вартістю запасів, придбаних в обмін на неподібні активи, визнається справедлива вартість отриманих запасів (п. 13 НП(С)БО 9)

Таблиця 5.31

Облік одержання запасів в обмін на подібні активи

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Відображено передачу подібного запасу 1 за справедливою вартістю	361	205/1
2	Списано різницю між балансовою і справедливою вартістю переданого запасу	949	205/1
3	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ при постачанні запасу (виходячи з договірної вартості)	361	641/ПДВ
4	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ на різницю між первісною вартістю переданого запасу і його договірною вартістю*	949	641/ПДВ

Продовження таблиці 5.31

5	Оприбутковано одержаний за бартером подібний запас	205/2	631
6	Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН)	644/1	631
		641/ПДВ	644/1
7	Здійснено залік заборгованостей	631	361
8	**Відображено у складі фінансового результату:**		
	– різницю між справедливою вартістю запасу 1 і його балансовою вартістю	791	949
	– ПДВ, нарахований на різницю між мінбазою і договірною вартістю	791	949

** Згідно з правилом мінбази (п. 188.1 ПКУ).*
*** Балансова вартість переданого запасу перевищує його справедливу вартість, тому первісна вартість одержаного запасу дорівнює його справедливій вартості.*

Таблиця 5.32

Придбання запасів в обмін на неподібні активи

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Одержано партію запасу 1	281/!	631
2	Відображено податковий кредит виходячи з вартості отриманих запасів	644/1	631
		641/ПДВ	644/1
3	Відвантажено партію запасу 2	361	702
4	Відображено податкові зобов’язання з ПДВ	702	641/ПДВ
5	Списано балансову вартість партії запасу 2	902	281/цукор
6	Відображено залік заборгованостей	631	361
7	Перераховано доплату в розмірі різниці між вартостями запасів	631	311
8	Відображено фінансові результати	702	791
		791	902

** Первісною вартістю запасів, одержаних в обмін на неподібні активи, визнається справедлива вартість отриманих запасів.*

Облік запасів, що надійшли на склад з інших джерел (крім постачальників)

При оприбуткуванні запасів, що надійшли з інших джерел в обліку будуть застосовані наступні кореспондуючі з рахунком 20 „Виробничі запаси" рахунки:

23 „Виробництво" – у разі повернення невикористаних на виробництві запасів;

372 „Розрахунки з підзвітними особами" – у разі закупівлі запасів підзвітною особою;

46 „Неоплачений капітал" – для відображення розрахунків з акціонерами (учасниками) по погашенню їх частки в статутному капіталі);

718 „Дохід від безоплатно отриманих оборотних активів" – при надходженні запасів без вимоги компенсувати їх вартість;

719 „Інші доходи від операційної діяльності" – при оприбуткуванні лишків запасів, виявлених в ході інвентаризації;

943 „Собівартість реалізованих виробничих запасів" – при поверненні підприємству раніше реалізованих запасів покупцем.

Відповідно до п. 11 П(С)БО 9 первісною вартістю запасів, внесених до статутного капіталу підприємства, визнають **погоджену засновниками (учасниками) підприємства їх справедливу вартість** з урахуванням витрат, передбачених *п. 9* цього *стандарту* . При цьому за справедливу вартість запасів, що вносяться до статутного капіталу підприємства, може бути прийнята вартість, зафіксована в установчих документах.

Згідно з п. 12 П(С)БО 9 первісною вартістю запасів, одержаних підприємством безоплатно, є їх **справедлива вартість** з урахуванням витрат, передбачених *п. 9* цього *стандарту*.

Таблиця 5.33

Основні бухгалтерські записи з обліку надходження запасів з інших джерел

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків Сума, грн.	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Оприбутковано на склад повернуті з виробництва невикористані запаси	20 «Виробничі запаси»	23 «Виробництво»
2	Оприбутковані запаси, які придбані підзвітними особами: - вартість без ПДВ - сума ПДВ, що включена в вартість запасів	20 «Виробничі запаси» $641_{ПДВ}$ «Розрахунки за податками»	372 «Розрахунки з підзвітними особами» 372«Розрахунки з підзвітними особами»
3а	Оприбутковано запаси, виходячи зі справедливої вартості	20 «Виробничі запаси»	46 «Неоплачений капітал»
3б	Відображено суму ПДВ в вартості оприбуткованих запасів	$641_{ПДВ}$ «Розрахунки за податками»	46 «Неоплачений капітал»

Продовження таблиці 5.33

1	2	2	4
3в	Відображено суми витрат з транспортування запасів: - у разі включення ТЗВ в первісну вартість прямим методом, - у разі обліку ТЗВ на окремому субрахунку	20 «Виробничі запаси» 20/ТЗВ «Виробничі запаси»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»,685 «Розрахунки з іншими кредиторами» 631,685
4а	Оприбутковано безоплатно отримані виробничі запаси за справедливою вартістю	20 «Виробничі запаси»	718 «Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів»
4б	Відображено суми витрат з транспортування запасів (без ПДВ) у разі включення ТЗВ в первісну вартість прямим методом, - у разі обліку ТЗВ на окремому субрахунку	20 «Виробничі запаси» 20/ТЗВ «Виробничі запаси»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» 631,685
4в	Відображено суму ПДВ в вартості витрат з транспортування запасів	$641_{ПДВ}$ «Розрахунки за податками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
5	Оприбутковано лишки запасів, які виявлено при інвентаризації	20 «Виробничі запаси»	719 «Інші доходи від операційної діяльності»
6	Оприбуткування запасів повернутих покупцем	20 «Виробничі запаси»	943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів»

Облік вибуття запасів зі складу

Рис. 5.27 Напрями вибуття запасів

Таблиця 5.34

Основні бухгалтерські записи з обліку вибуття запасів

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків.	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Списано виробничі запаси, що були використані на капітальне будівництво власними силами чи капітальний ремонт, на здійснення інших капітальних інвестицій	15 «Капітальні інвестиції»	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси»
2	Списано виробничі запаси, відпущені на виробництво	23 «Виробництво»	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси»
3	Списано виробничі запаси, що відпущені для виправлення браку продукції	24«Брак у виробництві»	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси»
4	Списано виробничі запаси на витрати, - пов'язані з організацією виробництва й керування цехами; - пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства; - пов'язані зі збутом продукції, товарів, послуг	91 «Загально виробничі витрати» 92 «Адміністративні витрати» 93«Витрати на збут»	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси»
5	Списано собівартість реалізованих виробничих запасів	943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів»	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси»
6	Списано виявлену нестачу виробничих запасів	947 «Нестачі і втрати від псування цінностей»	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси»
7	Відображено на позабалансовому рахунку суму нестачі понад норм убутку	072«Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей»	
8	Списано виробничі запаси, що відпущені на утримання соціальних об'єктів, які знаходяться на балансі підприємства	949 «Інші витрати операційної діяльності»	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси»
9	Списано виробничі запаси, що безкоштовно передані іншим підприємствам	977«Інші витрати звичайної діяльності» (949«Інші витрати операційної діяльності»)	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси»
9а	Нараховане податкове зобов'язання з ПДВ, виходячи зі звичайних цін	977«Інші витрати звичайної діяльності» (949«Інші витрати операційної діяльності»)	641ПДВ
10	Списано виробничі запаси, втрачені в результаті надзвичайних подій	99 «Надзвичайні витрати»	20«Виробничі запаси», 20 ТЗВ «Виробничі запаси» 1800

Таблиця 5.35

Облік передачі запасів до статутного капіталу іншого підприємства

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Відображено заборгованість підприємства-емітента за передані запаси виходячи з погодженої справедливої вартості - Нараховані зобов'язання з ПДВ	377«Розрахунки з іншими дебіторами» 746«Інші доходи від звичайної діяльності»	746«Інші доходи від звичайної діяльності» 641«Розрахунки за податками»
2	Списана первісна вартість переданих до статутного капіталу запасів	977«Інші витрати звичайної діяльності»	20«Виробничі запаси»
3.	Передано уповноваженій особі запаси як внесок до статутного фонду	377«Розрахунки з іншими дебіторами»	20«Виробничі запаси» (281«Товари на складі»)
4	Нараховані податкові зобов'язання з ПДВ	377«Розрахунки з іншими дебіторами»	641«Розрахунки за податками»
5	Зареєстроване ТОВ	14«Довгострокові фінансові інвестиції»	377«Розрахунки з іншими дебіторами»
6	Одночасно відображено доходи від придбання фінансових інвестицій	14«Довгострокові фінансові інвестиції»	746«Інші доходи від звичайної діяльності»
7.	Відвантажені запаси емітенту	361«Розрахунки з вітчизняними покупцями»	70 «Доходи від реалізації»
8	Нараховані податкові зобов'язання з ПДВ	70 «Доходи від реалізації»	641«Розрахунки за податками»
9	Списана балансова вартість запасів	90 «Собівартість реалізації»	20«Виробничі запаси»

Облік операцій з малоцінними та швидкозношуваними предметами (МШП*)*

Згідно з п. 6 П(С)БО 9 до МШП належать предмети строком використання **не більше одного року або нормального операційного циклу**, якщо він перевищує один рік. Аналогічне визначення містять п. 1.3 Методрекомендацій № 2 та Інструкція № 291.

Вартісний критерій щодо віднесення активів до МШП ані П(С)БО 9, ані іншими нормативними актами не встановлений.

Оскільки МШП – це запаси, для них справедливі загальні правила обліку цього виду активів, установлені П(С)БО 9. Для обліку й узагальнення інформації про наявність і рух МШП, які належать підприємству, використовують **рахунок 22** «Малоцінні та швидкозношувані предмети».

Аналітичний облік – за видами предметів по однорідних групах, встановлених, виходячи з потреб підприємства, місцями зберігання, МВО.

Вартість МШП, що передані в експлуатацію, виключається зі складу активів (списується з балансу) з подальшою організацією оперативного

кількісного обліку таких предметів за місцями експлуатації та відповідальними особами протягом строку їх фактичного використання.

Таблиця 5.36

Основні господарські операції з руху МШП

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	**Кредит**
1	Одержані МШП від постачальника (сума без ПДВ)	22 «МШП»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
2	Одержані МШП як внесок до статутного капіталу (без ПДВ)	22 «МШП»	46 «Неоплачений капітал»
3	Відображено надходження МШП призначених для цільового використання	22 «МШП»	48«Цільове фінансування і цільове надходження»
4	Безоплатно отримані МШП	22 «МШП»	718«Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів»
5	Оприбутковані на склад повернуті з експлуатації МШП	22 «МШП»	719 «Інші доходи від операційної діяльності»
6	Відпущено зі складу (передані в експлуатацію) МШП для власних потреб на: - капітальне будівництво - виробництво продукції - загальновиробничі потреби - адміністративні потреби - забезпечення збуту продукції тощо	15«Капітальні інвестиції» 23«Виробництво» 91«Загально виробничі витрати» 92«Адміністративні витрати» 93«Витрати на збут»	22 «МШП» 22 «МШП» 22 «МШП» 22 «МШП» 22 «МШП»
7	Списано вартість реалізованих МШП	943 «Сумнівні та безнадійні борги»	22 «МШП»
8	Списана сума уцінки МШП до чистої вартості їх реалізації	946«Втрати від знецінення запасів»	22 «МШП»
9	Списано нестачу МШП за їх балансовою вартістю	947«Нестачі і втрати від псування цінностей»	22 «МШП»
10	Списана первісна вартість МШП, відвантажених за договором обміну на подібні МШП з одночасним відображенням дебіторської заборгованості	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	22 «МШП»
11	Списана різниця між балансовою і справедливою вартістю переданих за договором подібного обміну МШП	949 «Інші витрати операційної діяльності»	22 «МШП»

Облік тари і тарних матеріалів

Тара – специфічний вид матеріальних цінностей призначений для забезпечення зберігання та оптимальної організації транспортування товарно-матеріальних цінностей

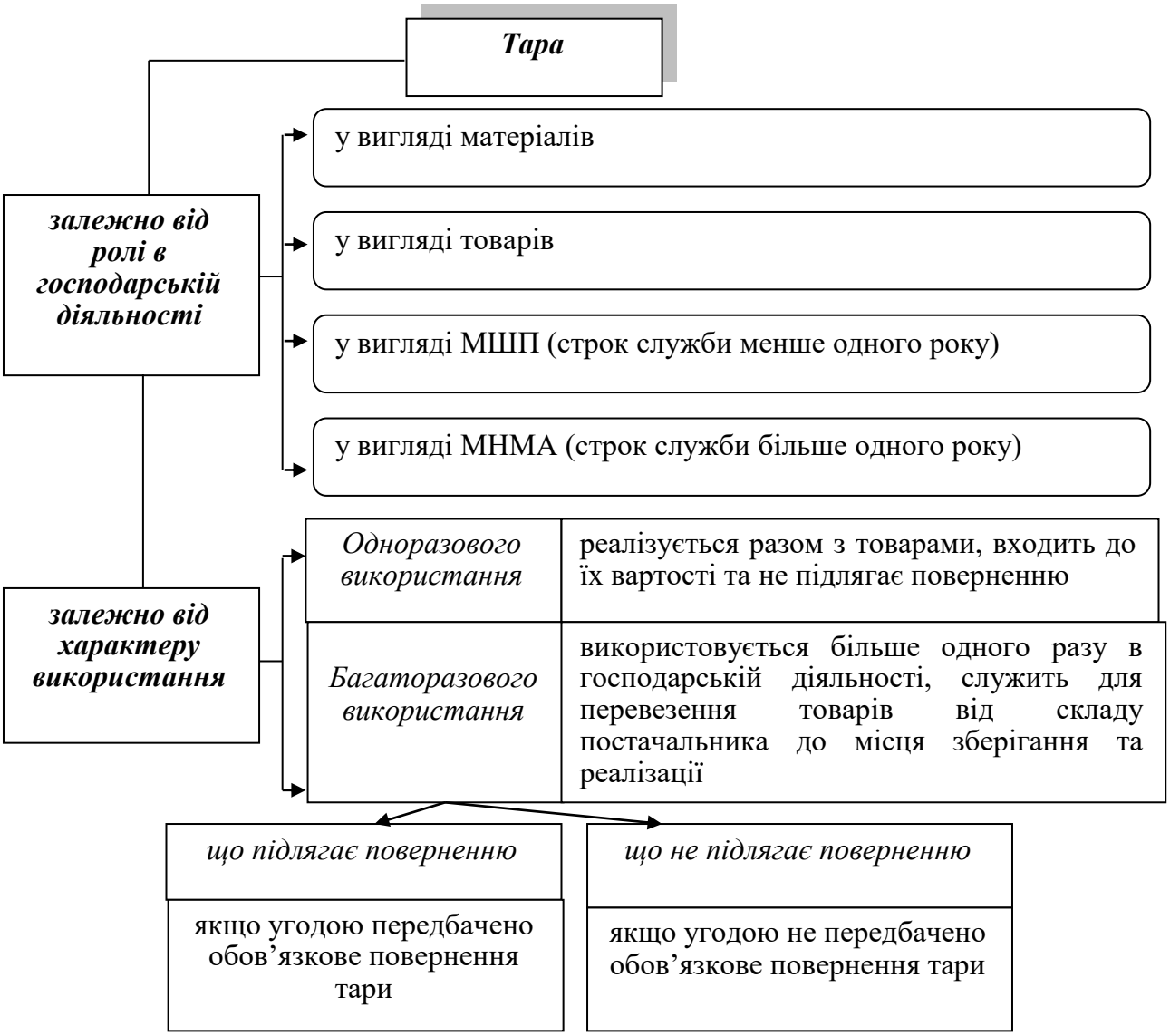

Рис. 5.28 Види тари

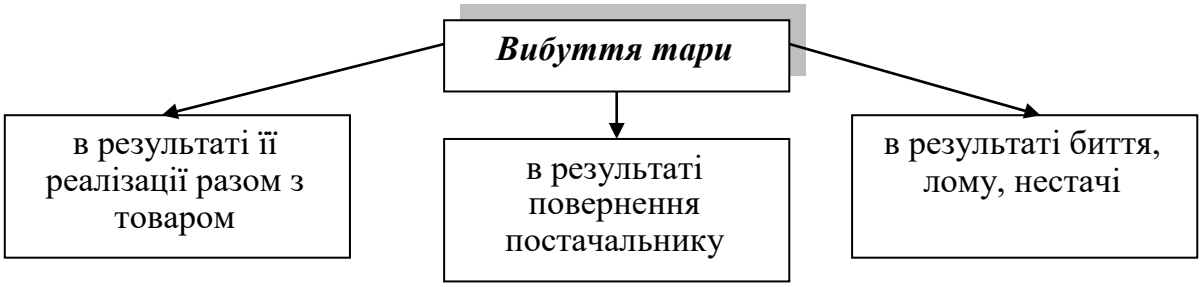

Рис. 5.29. Напрями вибуття тари

Запасами визнається тара з очікуваним строком корисного використання (експлуатації) менше одного року (п. 6.2 Методрекомендацій № 2). Придбану (отриману) тару оприбутковують за первісною вартістю в тому ж порядку, що й інші запаси.

Виняток – одноразова тара, яка отримується разом із запасами і не виділена окремо в супровідних документах. Вартість такої тари включають до первісної вартості ТМЦ та окремо на рахунках бухгалтерського обліку не відображають

Виробничі підприємства тару зі строком служби менше року (крім тари, що використовується як господарський інвентар) відображають на субрахунку 204 «Тара й тарні матеріали».

Якщо право власності на тару при її надходженні не переходить на покупця, то фактично відбувається лише зміна місця зберігання тари (з балансу власника вона не списується). У покупця така тара повинна обліковуватися на позабалансовому субрахунку 023 «Матеріальні цінності на відповідальному зберіганні» за вартістю тари і в розрізі контрагентів — власників тари. Така тара називається зворотною.

Коли зворотна тара є **заставною**, то за неї вноситься застава. Застава є сумою коштів, яку постачальник за умовами договору стягує з покупця як забезпечення за зворотну тару, яка йому передається. Після повернення тари у справному стані постачальник повертає суму застави покупцеві.

Таблиця 5.37

Облік придбання/надходження тари

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	**2**	**3**	**4**
Придбання тари			
1	Перераховано оплату постачальнику за мішки	371	311
2	Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1	644
		641/ПДВ	644/1
3	Здійснено передоплату транспортних послуг	371	311
4	Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1	644
		641/ПДВ	644/1
5	Оприбутковано мішки	284	631
6	Списано суму податкового кредиту з ПДВ	644	631

Продовження таблиці 5.37

1	2	3	4
7	Вартість доставки включено до первісної вартості тари	284	631
8	Списано суму податкового кредиту з ПДВ	644	631
9	Здійснено залік заборгованостей	631	371
Отримання зворотної тари (з переходом права власності), забезпеченої заставою			
1	Перераховано постачальнику грошові кошти в оплату вартості товару	371	311
2	Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1	644
		641/ПДВ	644/1
3	Перераховано заставну вартість тари під товаром	377	311
		05	—
4	Отримано товар від постачальника	281	631
5	Списано суму податкового кредиту з ПДВ	644	631
6	Отримано від постачальника зворотну тару з переходом права власності	284	685
7	Здійснено залік заборгованостей	631	371
8	Тару повернено постачальнику протягом 12 календарних місяців з моменту її надходження*	685	284
9	Повернено постачальником грошові кошти в розмірі заставної вартості тари	311	377

Вибуття тари

При вибутті одноразової, а також багатооборотної незворотної тари **її вартість** згідно з п. 6.4 Методрекомендацій № 2 **включають до**:

– **виробничої собівартості готової продукції**, якщо вона використовується для затарювання готової продукції безпосередньо в процесі виробництва. Цю операцію відображають записом: Дт 23 — Кт 204;

– **витрат на збут**, якщо вона використовується для затарювання товарів, готової продукції та інших запасів на складах. При цьому роблять запис: Дт 93 – Кт 204, 284;

– **собівартості реалізованих виробничих запасів**, якщо її вартість не включена до первісної вартості реалізованої готової продукції, товарів, зазначена в супровідних документах окремою позицією й оплачується покупцем окремо. Кореспонденція рахунків буде такою: Дт 943 – Кт 204, 284, 22.

При вибутті тару оцінюють за методами, переліченими в п. 16 НП(С)БО9 .

Після відвантаження покупцеві готової продукції або товару в тарі підприємство нараховує дохід. Для цього воно використовує **субрахунок 701** або **702** відповідно. Якщо ж ви продаєте тару окремо (як виробничі запаси), то дохід слід відобразити за кредитом **субрахунку 712**.

Вибуття зворотної тари. В обліку зворотної тари, що залишає підприємство під проданими товарами, важливу роль відіграють **два фактори**:

– перехід права власності;

– забезпечення заставними (гарантійними) коштами.

Так, якщо **право власності** на зворотну тару під товаром **переходить до покупця**, у бухгалтерському обліку роблять запис: Дт 377 – Кт 204, 284.

Якщо ж **право власності** на тару під проданим товаром **залишається за постачальником**, таку тару з балансу не списують. При цьому для аналітичного обліку переданої тари відкривають окремі субрахунки. Такий підхід більш характерний для інвентарної тари, яка обліковується у складі необоротних активів.

Якщо за зворотну тару отримано заставу, то суму застави відображають записом: Дт 31 – Кт 685 (п. 6.5 Методрекомендацій № 2). Крім того, така сума обліковується на **позабалансовому рахунку 06** «Гарантії та забезпечення отримані».

Таблиця 5.38

Облік вибуття тари

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
Вибуття одноразової та незворотної тари			
1	Відображено дохід від продажу покупцеві товарів у тарі	361	702
2	Нараховано податкові зобов’язання з ПДВ	702	641/ПДВ
3	Списано собівартість товару, що включає вартість одноразової тари	902	281
4	Списано до складу витрат вартість використаних для пакування товарів мішків	93	284
5	Надійшла оплата за товар від покупця	311	361
Вибуття зворотної тари, забезпеченої заставою (з переходом права власності)			
1	Отримано грошові кошти в оплату вартості товару	311	681
2	Відображено податкові зобов’язання з ПДВ	643	641/ПДВ

Продовження таблиці 5.38

1	2	3	4
3	Отримано заставну вартість зворотної тари під товаром	311	685
		06	—
4	Реалізовано товар покупцеві в заставній тарі	361	702
5	Списано суму податкових зобов’язань з ПДВ	702	643
6	Списано собівартість реалізованого товару	902	281
7	Передано покупцеві зворотну тару під товаром	377	284
8	Відображено залік заборгованостей	681	361
9	Повернено ящики покупцем	284	377
10	Повернено покупцю заставну вартість зворотної тари	685	311
		—	06
Списання тари			
1	Списано зіпсовані мішки	947	284
2	Нараховано податкові зобов’язання з ПДВ*	949 (947)	641/ПДВ
3	Оприбутковано макулатуру за ціною можливої реалізації	209	719
4	У позабалансовому обліку відображено втрати від псування тари до виявлення винної особи	072	—

Організація проведення інвентаризації виробничих запасів

Інвентаризацію активів і зобов’язань проводять, щоб забезпечити достовірність даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Цього досягають завдяки перевірці та документальному підтвердженню наявності, стану й оцінки таких об’єктів обліку (ч. 1 ст. 10 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV).

Нині процедуру інвентаризації регулює Положення про інвентаризацію активів та зобов’язань, затверджене наказом Мінфіну України від 02.09.2014 р. № 879.

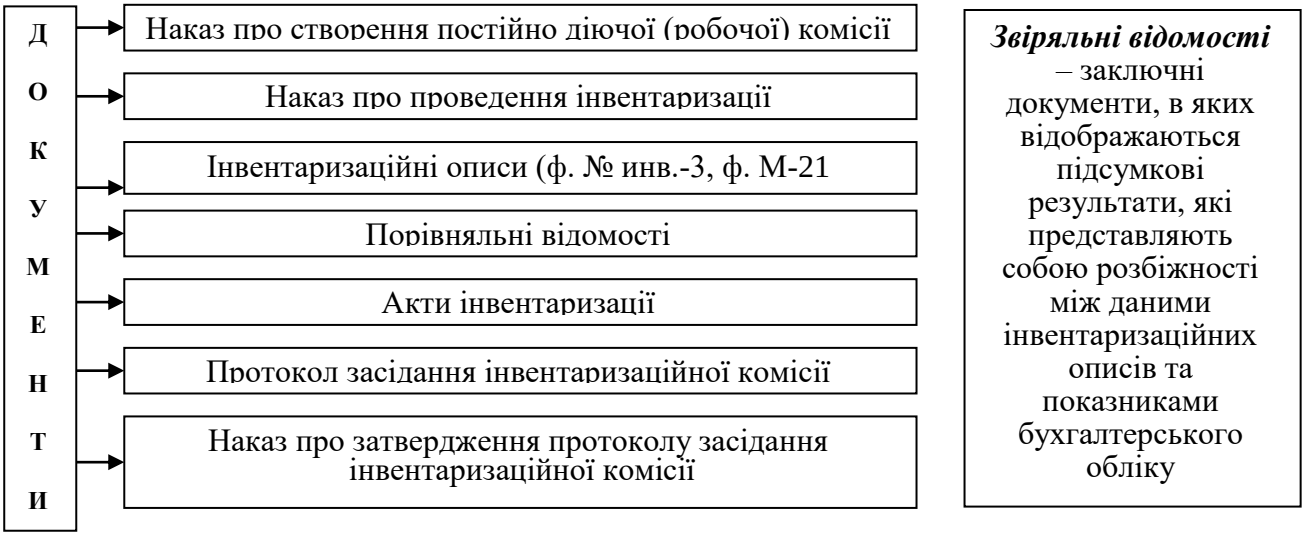

Рис. 5.29 Документальне оформлення проведення інвентаризації

Звіряльні відомості – заключні документи, в яких відображаються підсумкові результати, які представляють собою розбіжності між даними інвентаризаційних описів та показниками бухгалтерського обліку.

Таблиця 5.39

Причини виникнення інвентаризаційних різниць

Нестачі		**Лишки**
Нормовані втрати	Ненормовані втрати	
- всихання; - розпилення; - вивітрювання; - розтрушування; - витікання (танення, просочування) - розлив при перекачуванні тощо;	- втрати, що утворюються при підготовці товарів до продажу і самого продажу; - різного роду втрати, які утворюються внаслідок псування, биття, незадовільного і неправильного зберігання; - втрати, що виникли внаслідок крадіжок, техногенних аварій, завісу тари, форс-мажорних обставин	- неповне оприбуткування запасів; - не відображення запасів в бухгалтерському обліку внаслідок втрати документів при його надходженні або його невчасне оприбуткування

Якщо виявлено нестачу запасів, а винна особі встановлена, розмір заподіяної матеріальної шкоди підлягає відшкодуванню винними особами.

Згідно з Порядком визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей №116 розмір шкоди розраховується:

$$\boldsymbol{Р_з = ((Б_в – А)\ ЧІ_{інф} + ПДВ + А_{зб})\ ЧК_і}$$

де $Р_з$ – розмір збитку (у гривнях); $Б_в$ – балансова вартість на момент виявлення факту розкрадання, нестачі, знищення, грн.; $А$ – амортизаційні відрахування, грн..; $І_{інф}$ – загальний індекс інфляції; $ПДВ$ – розмір податку на додану вартість, грн..; $А_{зб}$ – розмір акцизного збору, грн..; $К_і$ – коефіцієнт кратності, який залежить від виду майна.

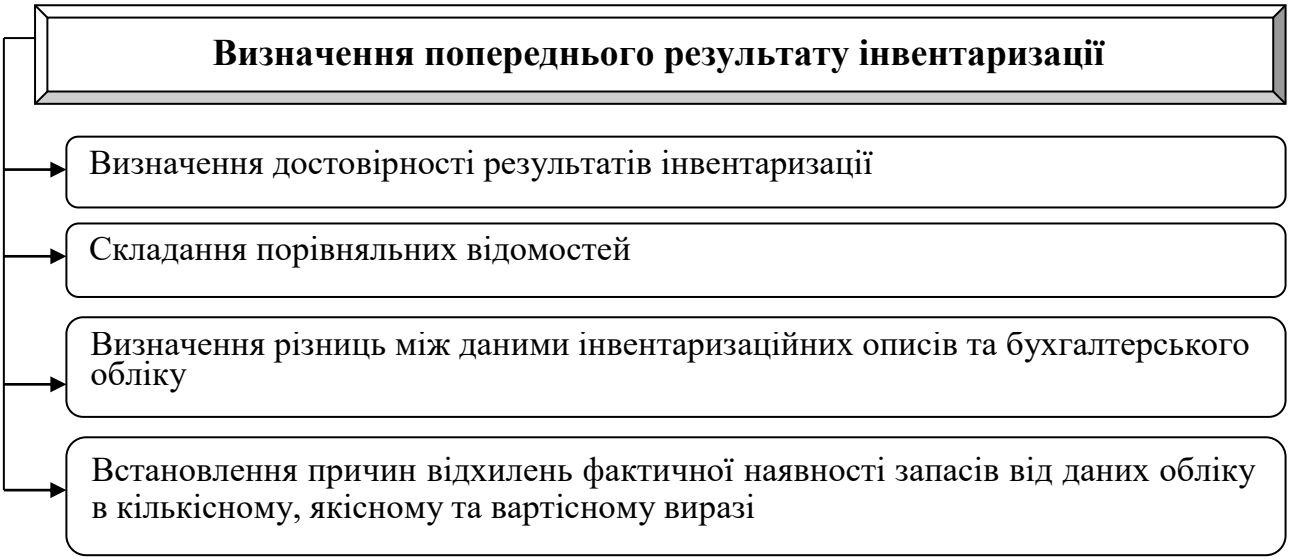

Рис. 5.30 Визначення попереднього результату інвентаризації

Таблиця 5.40

Типові проводки з обліку результатів інвентаризації

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Оприбутковано встановлені при інвентаризації лишки запасів	20«Виробничі запаси» 22«МШП»тощо	719«Інші доходи від операційної діяльності»
2	Списано нестачу запасів в межах норм природного убутку	947«Нестачі і втрати від псування цінностей»	20«Виробничі запаси» 22«МШП» $22_{ТЗВ}$ тощо
3 3.1 3.2 3.3 3.4	Списано нестачу понад норми природного убутку та сумову різницю за умови, що винна особа не встановлена: - на суму нестачі за обліковими цінами - відкориговано податковий кредит з ПДВ за нестачами і сумовою різницею методом сторно - на суму відкоригованого ПДВ Віднесено суму прямих збитків підприємства на позабалансовий рахунок	947«Нестачі і витрати від псування цінностей» 641 947«Нестачі і втрати від псування цінностей» 072«Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей»	20«Виробничі запаси» 22«МШП» $20_{ТЗВ}$ 644 644«Податковий кредит»

Продовження таблиці 5.40

1	2	3	4
4	Віднесено сумову різницю (від'ємну) за результатами заліку пересортування на винну особу: - на суму різниці (від'ємної) виходячи з облікових цін - відкориговано податковий кредит, що відноситься до сумової різниці - збільшена заборгованість винної особи на суму ПДВ	375«Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» 641 375«Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»	20«Виробничі запаси» 22«МШП»22$_{ТЗВ}$ тощо 644 644 «Податковий кредит»
5	Віднесено на доходи суму позитивної сумової різниці	20«Виробничі запаси» 22«МШП» тощо	719«Інші доходи від операційної діяльності»
6 6.1 6.2 6.3	Встановлено винну особу і відображено суму збитків, яку вона має відшкодувати: - підприємству - бюджету Списано суму нестачі з позабалансового рахунку	 375«Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» 375«Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»	 716«Відшкодування раніше списаних активів» 642«Розрахунки за обов'язковими платежами» 072«Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей»

5.6.3. Облік товарів *(Рівень С)*

Відповідно до ст. 263 Господарського кодексу України (ГКУ) господарсько-торговельною є діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг.

Податковий кодекс України «торговельну діяльність» тлумачить як роздрібну та оптову торгівлю, діяльність у торговельно-виробничій сфері за готівковий та безготівковий розрахунок.

Згідно з Національним стандартом України ДСТУ 4303:2004 «Роздрібна та оптова торгівля» торговельна діяльність – ініціативна, систематична, виконувана на власний ризик для одержання прибутку діяльність юридичних і фізичних осіб щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам, або посередницькі операції, або діяльність із надавання агентських,

представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача.

Первісна вартість товарних запасів

Пункт 8 НП(С)БО 9 зобов'язує зараховувати придбані товари на баланс за первісною вартістю. Склад первісної вартості розкриває п. 9 цього ж НП(С)БО, а також п. 2.2 Методрекомендацій № 2.

Так, до її складу включаються:

– суми, що сплачуються згідно з договором постачальнику (продавцю), за вирахуванням непрямих податків (тобто ціна придбання товарів);

– суми ввізного мита (для імпортних товарів);

– суми непрямих податків у зв'язку з придбанням товарів, що не відшкодовуються підприємству (наприклад, суми ПДВ, що сплачуються підприємством — неплатником ПДВ при придбанні товарів у підприємств, які зареєстровані як платники цього податку);

– транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ);

– інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням товарів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях. Це можуть бути: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати підприємства на доопрацювання і підвищення якісно-технічних характеристик товарів. Сюди ж відповідно до п. 2.2 Методрекомендацій № 2 слід відносити втрати і нестачі товарів у межах норм природного убутку, що сталися при транспортуванні придбаних товарів і виявлені при їх оприбуткуванні.

Потрібно також чітко розуміти, які витрати не входять до складу первісної вартості. Їх перелік наведено в п. 14 НП(С)БО 9. Так, не включають до первісної вартості товарів, а відносять до витрат того періоду, в якому вони були здійснені (встановлені):

понаднормові втрати і нестачі товарів;

– фінансові витрати (за винятком фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до НП(С)БО 31);

– загальногосподарські (адміністративні) та інші подібні витрати, які безпосередньо не пов'язані з придбанням і доставкою товарів та приведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях.

Доповнює цей перелік п. 2.3 Методрекомендацій № 2, називаючи такими, що не включаються до первісної вартості товарів, також:

– витрати на утримання відділів постачання та інших служб підприємства з аналогічними функціями;

– курсові різниці, які виникають у разі здійснення розрахунків з іноземними постачальниками за одержані товари;

– витрати, пов'язані з придбанням іноземної валюти для оплати вартості товарів;

– витрати на збут.

Транспортно-заготівельні витрати

У процесі своєї діяльності практично будь-яке торговельне підприємство несе витрати з доставки товарів до місця їх зберігання чи реалізації. Такі

витрати мають назву транспортно-заготівельних. У цьому розділі спецвипуску ми розповімо про склад таких витрат, їх розподіл і, звичайно, про відображення в обліку.

До транспортно-заготівельних витрат, понесеними торговельним підприємством у зв’язку з придбанням товарів, відносяться:

1) оплата за вантажно-розвантажувальні роботи;

2) вартість транспортних послуг за доставку товару сторонніми організаціями;

3) витрати підприємства на доставку товару власними силами (власним або орендованим транспортом).

До складу ТЗВ не включаються, а враховуються у складі інших прямих витрат, пов'язаних з доставкою товарів, суми втрат в межах встановлених норм природного убутку в дорозі, виявлені при оприбуткуванні придбаних товарів.

Транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ) включаються у вартість придбаних товарів одним з двох методів:

♦ безпосереднього (прямого) включення до складу первісної вартості одиниці (найменування, групи, виду) придбаних товарів при їх оприбуткуванні;

♦ узагальнення на окремому субрахунку обліку товарів з подальшим розподілом за середнім відсотком.

Пряме включення ТЗВ до первісної вартості товарів

Метод прямого включення до первісної вартості товарів застосовують у тих випадках, коли є можливість достовірно (точно) визначити суми ТЗВ, що можуть бути безпосередньо віднесені на вартість придбаних товарів (п. 5.5 Методрекомендацій № 2). Суть його полягає в тому, що ТЗВ розподіляють між відповідними одиницями товарів пропорційно їх вартості, кількості чи вазі

Цей метод більш поширений на підприємствах оптової торгівлі, тоді як у роздрібній торгівлі його застосовують досить рідко.

У бухгалтерському обліку суми ТЗВ, що обліковуються прямим методом, уключають до первісної вартості одиниці (найменування, групи, виду) придбаних товарів безпосередньо при їх оприбутковуванні та відображають за дебетом субрахунку 281.

Таблиця 5.41

Облік ТЗВ прямим методом

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Оприбутковано товар, отриманий від постачальника	281	631
2	Відображено податковий кредит з ПДВ, сплаченого у складі вартості товарів (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	641/ПДВ	631
3	Уключено до первісної вартості товару суму витрат на його доставку	281	631
4	Відображено податковий кредит з ПДВ, сплаченого у складі вартості послуг з транспортування товарів (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	641/ПДВ	631
5	Перераховано постачальнику оплату за товар	631	311

Облік ТЗВ на окремому субрахунку

Метод обліку ТЗВ на окремому субрахунку застосовують в основному підприємства, для яких характерна наявність великого асортименту, унаслідок чого неможливо віднести суму понесених ТЗВ безпосередньо на збільшення первісної вартості конкретної одиниці товарів.

В основу цього способу обліку ТЗВ покладено принцип усереднення. Тобто суму ТЗВ протягом місяця накопичують на субрахунку 289 «Транспортно-заготівельні витрати», а потім у кінці місяця розподіляють між товарами, що вибули (реалізовані, безоплатно передані, обміняні тощо), і залишком товарів на кінець звітного місяця за окремими однорідними групами усереднено.

Для цього потрібно розрахувати середній відсоток ТЗВ. Як це зробити? Спершу визначаємо відношення суми залишку величини ТЗВ на початок звітного місяця і суми ТЗВ, понесених за місяць, до суми вартості залишку товарів на початок місяця і товарів, що надійшли протягом місяця. Отримане в результаті значення, помножене на 100, і дає середній відсоток ТЗВ. У вигляді формули цей розрахунок можна зобразити так:

$$\text{Сер. \% ТЗВ} = \frac{\text{ТЗВ}_{\text{поч}} + \text{ТЗВ}_{\text{над}}}{\text{Т}_{\text{поч}} + \text{Т}_{\text{над}}} \text{ х 100 \%,}$$

де Сер. % ТЗВ — середній відсоток ТЗВ;

ТЗВпоч – залишок ТЗВ на початок звітного місяця;

ТЗВнад – сума ТЗВ, понесених у звітному місяці;

Тпоч – вартість залишку товарів на початок звітного місяця;

Тнад – вартість товарів, що надійшли у звітному місяці.

У свою чергу, суму ТЗВ за товарами, що вибули, визначають як добуток середнього відсотка ТЗВ і вартості товарів, що вибули:

ТЗВвиб = Твиб х Сер. % ТЗВ : 100 %,

де ТЗВвиб – сума ТЗВ, що припадає на товари, які вибули у звітному місяці;

Твиб – вартість товарів, що вибули.

У загальному випадку для розподілу ТЗВ застосовують купівельну вартість товарів. Виняток становлять підприємства роздрібної торгівлі, що ведуть облік за цінами продажу. Вони у процесі розподілу ТЗВ використовують продажну вартість товарів, тобто ту, яку обліковують на субрахунку 282.

Оцінка товарних запасів при вибутті

При вибутті запасів їх оцінку здійснюють одним з методів, визначених п. 16 П(С)БО 9 та п. 2.15 Методрекомендацій № 2. Усього існує **5 методів оцінки вибуття запасів**:

1) ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;

2) середньозваженої собівартості;

3) собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО);

4) нормативних затрат;

5) ціни продажу.

У той же час не всі з них доречно застосовувати в торгівлі. Так, для оцінки торговельним підприємством вибуття товарів зовсім не підійде метод нормативних затрат. Його застосовують переважно виробничі підприємства. У зв'язку з цим зупинятися на ньому в цьому номері ми не будемо.

А от застосування чотирьох інших методів цілком допустиме. При цьому торговельні підприємства, що ведуть облік товарів за первісною вартістю, для визначення собівартості можуть використовувати перші три методи. А ось метод ціни продажу підійде для роздрібних торговельних підприємств, які ведуть облік товарів за продажною вартістю.

Для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовують тільки один із зазначених вище методів. *Одиницею обліку запасів згідно* з п. 7 П(С)БО 9 *є їх найменування або однорідна група (вид).*

Рішення про застосування того чи іншого методу обліку вибуття товарів потрібно зазначити в наказі про облікову політику підприємства.

Метод ціни продажу

Цей метод можуть використовувати підприємства роздрібної торгівлі, що мають значну і змінну номенклатуру товарів з приблизно однаковим рівнем торгової націнки та ведуть облік товарів у продажних цінах (п. 22 П(С)БО 9). Проте не заборонено його застосовувати і тим підприємствам роздрібної торгівлі, у яких рівні торгових націнок для різних груп товарів різняться. У такій ситуації, щоб не допустити викривлення собівартості реалізованих товарів, розподіл торгової націнки доцільно робити окремо по кожній групі товарів з приблизно однаковим рівнем торгової націнки, забезпечивши при цьому накопичення відповідної інформації в розрізі таких однорідних груп (видів) товарів.

Метод ціни продажу заснований на застосуванні **середнього відсотка торгової націнки на товари**. Собівартість реалізації у такому разі визначають як різницю між продажною (роздрібною) вартістю реалізованих товарів та сумою торгової націнки на ці товари.

Суму торгової націнки на реалізовані товари визначають як добуток продажної (роздрібної) вартості реалізованих товарів та середнього відсотка торгової націнки.

У свою чергу, середній відсоток торгової націнки обчислюють діленням суми залишку торгових націнок на початок звітного місяця і торгових націнок у продажній вартості одержаних у звітному місяці товарів на суму продажної (роздрібної) вартості залишку товарів на початок звітного місяця та продажної (роздрібної) вартості одержаних у звітному місяці товарів. У вигляді формули цей розрахунок можна показати таким чином:

$$\text{Сер. \% ТН} = \frac{\text{ТН}_п + \text{ТН}_о}{\text{Т}_п + \text{Т}_о} \times 100\ \%,$$

де Сер. % ТН — середній відсоток торгової націнки, %;

ТНп – залишок торгових націнок на початок звітного місяця, грн.;

ТНо – сума торгової націнки, що припадає на одержані в звітному місяці товари, грн.;

Тп – продажна (роздрібна) вартість залишку товарів на початок звітного місяця, грн.;

То – продажна (роздрібна) вартість одержаних у звітному місяці товарів, грн.

Розрахунок собівартості товарів, що вибули (реалізовані, яких бракує, зіпсовані, безоплатно передані тощо), при застосуванні методу ціни продажу роблять **одноразово після закінчення звітного місяця**, а не за кожним фактом їх реалізації (вибуття).

Синтетичний облік надходження товарів

Для обліку руху та наявності товарів, що знаходяться на підприємствах, які здійснюють торговельну діяльність, Інструкцією № 291 передбачено рахунок 28 «Товари».

При цьому оптові торговельні підприємства облік наявності та руху товарів ведуть з використанням субрахунку 281 «Товари на складі». Роздрібні торговельні підприємства застосовують також субрахунок 282 «Товари в торгівлі». Проте при оприбуткуванні товарів, що надійшли, на склад підприємства роздрібної торгівлі, як і оптовики, використовують субрахунок 281.

На субрахунку 282 роздрібні підприємства можуть обліковувати товари в продажних цінах, що складаються з їх первісної вартості та суми торгової націнки

Торгові націнки (тобто різниця між продажною (роздрібною) та покупною вартістю товарів) відображають на субрахунку 285 «Торгова націнка». При цьому у звітність включається згорнуте сальдо за субрахунками рахунка 28.

Придбаваючи товари у платника ПДВ, підприємство-покупець згідно з п.п. «а» п. 198.1 ПКУ має право на податковий кредит з цього податку (якщо, звичайно, воно само є платником ПДВ). Визначають його виходячи з договірної (контрактної) вартості товарів (п. 198.3 ПКУ). При цьому мають виконуватися такі умови:

1) факт передоплати або оприбуткування товарів підтверджений належним чином оформленою податковою накладною (іншим документом, передбаченим п. 201.11 ПКУ);

2) така податкова накладна зареєстрована в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН).

Приклад 1. *Підприємство оптової торгівлі придбаває партію товарів загальною вартістю 24000 грн. І продавець, і покупець товарів є платниками ПДВ. Оплата здійснюється на умовах: 1**) наступної оплати;** 2) **передоплати.***

У регістрах бухгалтерського обліку такі операції потрібно відобразити таким чином (табл. 5.43).

Таблиця 5.43

Облік придбання товарів підприємствами оптової торгівлі

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дт	Кт	
Перша подія – отримання товарів				
1	Отримано товари від постачальника	281	631	20000,00
2	Відображено суму ПДВ (до отримання зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1*	631	4000,00
*Припустимо, підприємство відображає суми ПДВ, не підтверджені податковими накладними, зареєстрованими в ЄРПН, на додатково відкритому субрахунку 644/1				
3	Відображено податковий кредит з ПДВ (отримано податкову накладну, зареєстровану в ЄРПН)	641/ПДВ	644/1	4000,00
4	Оплачено придбані товари	631	311	24000,00
Перша подія – перерахування передоплати				
1	Перераховано постачальнику передоплату вартості товарів	371	311	24000,00
2	Відображено суму ПДВ (до отримання зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1	644	4000,00
3	Відображено податковий кредит з ПДВ (отримано податкову накладну, зареєстровану в ЄРПН)	641/ПДВ	644/1	4000,00
4	Оприбутковано придбані товари	281	631	20000,00
5	Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ	644	631	4000,00
6	Здійснено залік заборгованостей	631	371	24000,00

Приклад 2. *На підставі даних прикладу 1 розглянемо ситуацію, коли підприємство-покупець займається роздрібною торгівлею та веде облік товарів за продажною вартістю.*

Таблиця 5.43

Облік придбання товарів підприємством роздрібної торгівлі

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Перераховано постачальнику передоплату вартості товарів	371	631	24000,00
2	Відображено суму ПДВ (до отримання зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1*	631	4000,00
3	Відображено податковий кредит з ПДВ (отримано податкову накладну, зареєстровану в ЄРПН)	641/ПДВ	644/1	4000,00
4	Оприбутковано придбані товари	281	631	20000,00
5	Перераховано постачальнику передоплату вартості товарів	371	311	24000,00
2	Відображено суму ПДВ (до отримання зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1	644	4000,00
3	Відображено податковий кредит з ПДВ (отримано податкову накладну, зареєстровану в ЄРПН)	641/ПДВ	644/1	4000,00
4	Оприбутковано придбані товари	281	631	20000,00
5	Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ	644	631	4000,00
6	Здійснено залік заборгованостей	631	371	24000,00
7	Передано товари зі складу до торговельного залу	282	281	20000,00
8	Нараховано торгову націнку на товар (умовно – 14000,00 грн.)	282	285	4000,00

Втрати товарно-матеріальних цінностей при транспортуванні в межах норм природного убутку включаються до первісної вартості фактично отриманих товарів такого найменування, групи, виду, що в обліку відобразиться записом:

Дт 282 «Товари в торгівлі»

Кт 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками».

Якщо доставку товару було здійснено підприємством-продавцем або сторонньою організацією (автотранспортним підприємством), на суму виявленої нестачі підприємством-покупцем пред'являється претензія на адресу таких постачальників.

Претензії, що пред'являються постачальникам, відображають за дебетом субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями», а їх погашення або списання - за кредитом. В обліку на суму пред'явленої претензії буде зроблений запис:

Дт 374 «Розрахунки за претензіями»

Кт 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»

Сума претензії визначається виходячи з відпускної ціни постачальника з ПДВ.

Приклад 3. *Магазин отримав від оптового постачальника віконне скло, перевезене автотранспортом, на суму 6000 грн. (у тому числі ПДВ – 1000 грн.). При прийманні товару магазином виявлено бій на суму 240 грн. З цієї суми втрати в межах норм природного убутку склали 36 грн. Під час перевірки встановлено, що понаднормовий бій є наслідком порушення постачальником вимог до навантаження товарів.*

Варіант 1. Постачальник допоставив продукцію в сумі виявленого при її прийманні бою. Перша подія – постачання товару.

Варіант 2. Вимоги покупця не були задоволені і заборгованість постачальника в обліку підприємства визнана безнадійною. Перша подія – передоплата.

Порядок відображення таких операцій в обліку підприємства представлено в табл. 5.44.

Таблиця 5.44

Облік нестач товарів, виявлених при прийманні

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	2	3	4	5
Варіант 1				
1	Отримано від постачальника товар (вартість фактично отриманого скла та бою в межах норм природного убутку) ((6000 грн. - 240 грн. + 36 грн.) : 1,2)	281	631	4830,00
2	Відображено ПДВ, але не включено до складу податкового кредиту до виправлення податкової накладної (4830,00 грн. х 20 % : 100 %)	644	641	966,00
3	Відображено заборгованість за претензією в сумі понаднормових втрат (240,00 грн. - 36,00 грн.)	374	631	204,00
4	Отримано РК до податкової накладної та зареєстровано в ЄРПН, відображено податковий кредит з ПДВ	644	631	966,00

Продовження таблиці 5.44

1	2	**3**	4	5
5	Перераховано постачальнику оплату за фактично отриманий товар	631	311	5796,00
6	Допоставлено постачальником віконне скло (204,00 грн. : 1,2)	281	374	170,00
7	Відображено податковий кредит з ПДВ за наявності податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН (170,00 грн. х 20 % : 100 %)	641/ПДВ	374	34,00
8	Оплачено вартість допоставленого товару	631	311	204,00
Варіант 2 У періоді оплати та оприбутковування товару				
1	Перераховано постачальнику передоплату за товар	*371*	*311*	*6000,00*
2	Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	*641/ПДВ*	*644*	*1000,00*
3	Отримано від постачальника товар — вартість фактично отриманого віконного скла та бою в межах норм природного убутку ((6000 грн. - 240 грн. + 36 грн.) : 1,2)	281	631	4830,00
4	Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ (4830,00 грн. х 20 % : 100 %)	644	631	966,00
5	Відображено заборгованість за претензією (у сумі понаднормових втрат)	374	631	204,00
6	Здійснено залік заборгованостей	631	371	6000,00
У періоді визнання заборгованості за претензією безнадійною				
7	Списано на витрати суму заборгованості, визнану безнадійною	944*(38)	374	204,00
8	Витрати за безнадійною заборгованістю списано на фінансовий результат	791	944	204,00
9	Відображено суму списаної заборгованості на позабалансовому субрахунку	071		204,00
10	Відкориговано податковий кредит з ПДВ (методом «червоне сторно»)	641/ПДВ	644	34,00
11	Списано суму з позабалансового рахунка після закінчення строку позовної давності		071	204,00

Облік імпортних товарних операцій

У разі, коли купівля товарів здійснюється за кордоном, виникають відносини у сфері зовнішньоекономічної діяльності. А в ній діють свої закони та правила. Стосуються вони і обліку.

Щоб сформувати у бухгалтерському обліку первісну вартість імпортованих товарів, важливо знати, яка подія була першою: отримання товарів чи оплата їх вартості.

1. Перша подія – отримання товарів. У цьому випадку при визначенні гривневого еквіваленту вартості імпортних товарів необхідно керуватися п. 5 НП(С)БО 21. Цей пункт зобов’язує операції в інвалюті під час первісного визнання відображати у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на початок дня дати здійснення

операції (дати визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат). Нині курс НБУ протягом дня не змінюється.

Інакше кажучи, вартість імпортних товарів, придбаних на умовах наступної оплати, визначають за курсом НБУ на дату їх отримання.

Кредиторська заборгованість перед іноземним постачальником, що виникла у зв'язку з придбанням товарів, є монетарною (оскільки буде погашена грошима). Отже, за нею потрібно визначати курсові різниці на дату балансу та на дату здійснення господарської операції (тобто на дату погашення заборгованості) в межах такої операції або за всією статтею – відповідно до облікової політики (п. 8 НП(С)БО 21).

Курсові різниці залежно від того, додатні вони чи від'ємні, необхідно відображати у складі доходів або витрат підприємства.

Додатні курсові різниці виникають, якщо курс НБУ на дату балансу або дату здійснення господарської операції нижчий за курс, що діяв на дату оприбуткування товарів. Такі різниці відображають у складі іншого операційного доходу на субрахунку 714 «Дохід від операційної курсової різниці».

Від'ємні курсові різниці мають місце, якщо курс НБУ на дату балансу або дату здійснення господарської операції підвищився по відношенню до курсу, що діяв на дату оприбуткування товарів. Їх обліковують у складі інших витрат операційної діяльності на субрахунку 945 «Втрати від операційної курсової різниці».

Облік реалізації товарів в оптовій торгівлі

Облік реалізації товарів зі складів

У практиці оптових торговельних підприємств застосовують дві форми реалізації товарів - зі складів (складський оборот) і транзитом (транзитний оборот).

При транзитній реалізації товари споживачам відвантажуються безпосередньо зі складів підприємств-виробників, минаючи проміжні ланки - склади і бази оптових підприємств. Така форма реалізації забезпечує більш швидке просування товарів від виробника до споживача, зменшуються витрати обігу.

Для обліку реалізації законодавством встановлено метод нарахування, за яким датою реалізації вважається дата відвантаження (відпуску) товарів, тобто дата передачі права власності на товари покупцям відповідно до базисних умов поставки, визначених сторонами (а для робіт, послуг - дата оформлення документів, які засвідчують їх виконання), незалежно від строку здійснення платежів.

Відповідно до Плану рахунків на **відпускну вартість** відвантажених покупцям товарів у бухгалтерському обліку оптового підприємства робиться запис:

Д-т рах. 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками"

К-т рах. 702 "Доход від реалізації товарів".

Одночасно робиться запис на **списання вартості** відвантажених товарів за обліковими цінами:

Д-т рах. 902 «Собівартість реалізованих товарів"

К-т рах. 281 "Товари на складі".

На суму податкового зобов'язання по ПДВ складають бухгалтерську проводку:

Д-т рах. 702 "Доход від реалізації товарів"

К-т рах. 641 "Розрахунки за податками".

У міру надходження коштів від покупців **за реалізовані товари** роблять запис:

Д-т рах. 31 "Рахунки в банках"

К-т рах. 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками".

Облік реалізації товарів транзитом

Реалізація товарів транзитом може здійснювати двома способами:

- **з участю оптового підприємства у розрахунках;**
- **без участі у розрахунках**.

При транзитній реалізації товарів з участю в розрахунках оптове підприємство на підставі договору, заключеного з постачальником і покупцем, виписує наряд постачальнику на відвантаження покупцеві товарів, передбачених договором.

Постачальник на відвантажені за нарядом товари виписує відповідні розрахунково-платіжні документи, один комплект яких направляє покупцю, а другий - оптовому підприємству, яке повинно стягнути з покупця належну плату за реалізовані транзитом товари і перерахувати їх постачальнику. За організацію транзитного обороту і проведення розрахунків оптове підприємство нараховує оптово-збутову націнку (винагороду) в розмірі, передбаченому договором, до відпускної вартості товарів.

Операції по транзитній реалізації товарів з участю в розрахунках відображаються в системі рахунків аналогічно обліку реалізації зі складів з тією різницею, що придбання (тобто виникнення заборгованості постачальнику) і відвантаження товарів покупцеві відображаються в обліку одночасно, тобто минаючи рахунок 28 "Товари".

При одержанні розрахунково-платіжних документів постачальника на відвантажені транзитом товари покупцеві оптове підприємство робить запис:

Д-т рах. 902 "Собівартість реалізованих товарів"

К-т рах. 63 "Розрахунки з покупцями і замовниками".

Одночасно оптове підприємство виписує і пред'являє до оплати покупцеві **розрахунково-платіжні документи на продажну вартість** відвантажених транзитом товарів з включенням оптово-збутової націнки (винагороди за організацію реалізації товарів), що оформляється записом:

Д-т рах. 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками"

К-т рах, 702 "Доход від реалізації товарів".

Суму податкового зобов'язання по ПДВ, визначену за встановленою ставкою до суми винагороди, відображають записом по дебету рахунка 702 "Доход від реалізації товарів" у кореспонденції з кредитом рахунка 641 "Розрахунки за податками".

При одержанні виписки банку про зарахування коштів на рахунок оптового підприємства, які надійшли від покупця і підлягають перерахуванню постачальнику **за реалізовані транзитом товари,** оптове підприємство в бухгалтерському обліку робить запис:

Д-т рах. 31 "Рахунки в банках"

К-т рах. 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками".

Перерахування належної суми постачальнику за відпускною вартістю реалізованих товарів відображається по дебету - рахунку 63 "Розрахунки з постачальниками і підрядчиками" і кредиту рахунка 31 "Рахунки в банках".

При транзитній реалізації товарів без участі в розрахунках оптове підприємство виступає лише як посередник: воно заключає договори на поставку товарів між постачальником і покупцем, контролює їх виконання. Розрахунки з постачальником здійснює безпосередньо сам одержувач товарів. Тому такий вид реалізації одержав назву "організуючого обороту".

Для забезпечення контролю за виконанням договорів поставки постачальник надсилає оптовому підприємству копії розрахунково-платіжних документів. У бухгалтерському обліку **сума винагороди**, належна до одержання за організацію транзитного обороту, відображається по кредиту рахунка 703 "Доход від реалізації робіт і послуг" і дебету рахунків:

- 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" (на суму винагороди, що підлягає сплаті покупцем),
- 377 "Розрахунки з іншими дебіторами" (на суму винагороди, що підлягає сплаті постачальником).

При зарахуванні на рахунок оптового підприємства зазначених коштів роблять запис по дебету рахунка 31 "Рахунки в банках" І кредиту рахунків 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" (на суму винагороди, одержаної від покупця), 63 "Розрахунки з постачальниками і підрядчиками" (на суму винагороди, одержаної від постачальника).

За рахунок одержаного доходу (винагороди) оптове підприємство нараховує належну суму ПДВ (за встановленою ставкою до суми винагороди) і відображає по дебету рахунка 703 "Доход від реалізації робіт і послуг" у кореспонденції з кредитом рахунка 641 "Розрахунки за податками".

Поняття роздрібного товарообороту

Одним із основних показників розвитку торгівлі є роздрібний товарооборот. Він визначає економічні відносини, які виникають на кінцевій стадії руху товарів зі сфери обігу в особисте споживання шляхом обміну грошових доходів населення.

Роздрібний товарооборот – це реалізація товарів населенню для особистого споживання в обмін на його грошові доходи, а також продаж товарів ринкового фонду організаціям і установам для колективного споживання та задоволення їх господарських потреб. Такий продаж ще називають дрібним оптом.

Для відображення доходу від реалізації товарів Інструкцією № 291 передбачено однойменний субрахунок **702.** За кредитом цього субрахунку

відображають нарахування доходу, а за дебетом – належну суму непрямих податків (ПДВ, акцизного податку та інших непрямих податків і зборів, передбачених законодавством), а також списання суми доходу у порядку закриття на субрахунок 791.

Одночасно з визнанням доходу, отриманого від їх продажу, у бухгалтерському обліку підприємства відображають витрати у сумі, що дорівнює собівартості реалізованих товарів (п. 7 НП(С)БО 16).

Приклад 4. *Підприємство роздрібної торгівлі веде облік за цінами продажу. Протягом місяця було реалізовано товар вартістю 168000 грн. (у тому числі первісна вартість – 120000 грн., торгова націнка – 48000 грн.).*

Реалізацію товарів в обліку підприємство роздрібної торгівлі відображає таким чином:

Таблиця 5.45

Облік реалізації товарів підприємством роздрібної торгівлі

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дт	Кт	
1	Реалізовано товар, відображено дохід від реалізації	301/ «Операційна каса»	702	168000,00
2	Нараховано податкові зобов’язання з ПДВ	702	641/ПДВ	28000,00*
** Оскільки договірна вартість товарів (140000,00 грн.) перевищує їх первісну вартість (120000,00 грн.), базою обкладення ПДВ є договірна вартість.*				
3	Списано суму торгової націнки, що припадає на реалізовані товари	285	282	48000,00
4	Списано собівартість реалізованих товарів	902	282	120000,00
5	Віднесено на фінансовий результат:			
	– дохід від реалізації товарів	702	791	140000,00
	– собівартість реалізованих товарів	791	902	120000,00
6	Здано виручку в касу підприємства	301	301/ «Операційна каса»	168000,00

Приклад 4. *Підприємством оптової торгівлі реалізовано партію товару вартістю 24000 грн. (у тому числі ПДВ – 4000 грн.). Оплату за товари здійснено з використанням корпоративної БПК підприємства-покупця.*

Первісна вартість реалізованого товару – 14000 грн.

Комісійна винагорода банку-еквайра згідно з договором становить 2 % і списується з суми коштів, що зараховуються на рахунок підприємства.

Таблиця 5. 46

Облік реалізації товарів з використанням БПК

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дт	Кт	
1	Відображено реалізацію товарів з розрахунками через БПК	331*	702	24000,00
** Субрахунок 331 не застосовують, якщо передавання банку інформації про розрахунки за допомогою БПК здійснюється у момент здійснення операції (при авторизації). У такому разі реалізацію відображають проводкою: Дт 333 – Кт 702.*				
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641/ПДВ	4000,00*
** Оскільки договірна вартість товарів (20000,00 грн.) перевищує ціну їх придбання (14000,00 грн.), базою обкладення ПДВ є договірна вартість.*				
3	Передано банку-еквайру реєстр платіжних квитанцій, що підтверджують оплату через БПК	333	331	24000,00
4	Зараховано грошові кошти на поточний рахунок за мінусом комісії банку	311	333	23520,00
5	Відображено комісію банку (24000,00 грн. х 2 % : 100 %)	92	333	480,00
6	Списано собівартість реалізованих товарів	902	282	14000,00
7	Віднесено на фінансовий результат:			
	– дохід від реалізації товарів	702	791	20000,00
	– собівартість реалізованих товарів	791	902	14000,00
	– суму комісії банку	791	92	480,00

Експорт товарів

Так само, як і у разі реалізації на території України, дохід від реалізації товару на експорт визнається при виконанні умов, передбачених у **п. 8 П(С)БО 15** , тобто у загальному випадку – **на дату відвантаження**. У той же час дохід від реалізації товарів за грошові кошти в іноземній валюті відображають у валюті звітності (гривні) з урахуванням вимог Н**П(С)БО 21**. Причому у разі експорту товарів (так само як і у разі імпорту) облікові особливості залежатимуть від того, яка подія сталася першою – відвантаження товарів або ж оплата їх вартості.

1. Перша подія – відвантаження товару. У цьому випадку операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображають у валюті звітності шляхом перерахунку за курсом НБУ на початок дня дати здійснення операції (дати визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів та витрат) (п. 5 П(С)БО 21). Нині курс НБУ протягом дня не змінюється (п. 9 Положення № 496). Тобто в загальному випадку дохід від реалізації товарів на експорт визначається за курсом НБУ на дату відвантаження товарів

Дебіторська заборгованість, яка виникне в результаті такої операції, вважається монетарною (оскільки буде погашена грошима). Тому за

нею потрібно визначати курсові різниці на дату балансу і на дату здійснення господарської операції (тобто на дату погашення заборгованості) у межах такої операції або за всією статтею відповідно до облікової політики підприємства. (п. 8 П(С)БО 21).

Додатні курсові різниці виникають, якщо курс НБУ на дату балансу або дату здійснення госпоперації вищий за курс, що діяв на дату відвантаження товарів. Такі різниці відображають за кредитом субрахунку 714 «Дохід від операційної курсової різниці».

Від'ємні курсові різниці з'являться у разі, якщо курс НБУ на дату балансу або дату здійснення госпоперації знизився по відношенню до курсу, що діяв на дату відвантаження товарів. Такі різниці враховують за дебетом субрахунку 945 «Втрати від операційної курсової різниці».

2. Перша подія – оплата товарів. У цьому випадку суму доходу від реалізації товарів на експорт відображають із застосуванням валютного курсу на початок дня дати одержання авансу (абзац другий п. 6 П(С)БО 21). Оскільки доходи ми відображаємо в обліку на дату переходу ризиків та вигод, пов'язаних з правом власності на товар, валютний курс, що діяв на дату одержання авансу, необхідно запам'ятати і врахувати при визначенні доходу у момент відвантаження товару.

Кредиторська заборгованість перед покупцем, що виникла після надходження передоплати, буде погашена не грошима, а товаром, а значить, вона є немонетарною. Через це курсові різниці за такою заборгованістю ні на дату балансу, ні на дату погашення визначати не потрібно.

5.7. ОБЛІК ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ ПРОДУКЦІЇ (1,3-1,7%)

5.7.1. Облік витрат основного виробництва та собівартості випуску готової продукції (робіт, послуг) (*рівень С*)

Основні терміни:

витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками);

об'єкт витрат – продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат.

Нормативне регулювання обліку витрат.

Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text).

Класифікація витрат

Витрати класифікують у залежності від сфери діяльності (витрати операційної, фінансової та інвестиційної діяльності); за роллю у процесі

виробництва (основні, накладні); за зв`язком із об`єктом обліку витрат (прямі і непрямі); за зв`язком із величиною виробництва (постійні та змінні) тощо.

Класифікація та аналіз поведінки витрат є одним із найвагоміших завдань управлінського обліку.

Склад витрат виробництва

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) *включаються*: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

До складу *прямих матеріальних витрат* включається вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу вироблюваної продукції, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу *прямих витрат на оплату праці* включаються заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу *інших прямих витрат* включаються всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, амортизація, втрати від браку, які складаються з вартості остаточно забракованої з технологічних причин продукції (виробів, вузлів, напівфабрикатів), зменшеної на її справедливу вартість, та витрат на виправлення такого технічно неминучого браку.

Загальновиробничі витрати поділяються на постійні і змінні. До *змінних* загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування і управління виробництвом (цехів, дільниць), що змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно до зміни обсягу діяльності. Змінні загальновиробничі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо), виходячи з фактичної потужності звітного періоду. До *постійних* загальновиробничих витрат відносяться витрати на обслуговування і управління виробництвом, що залишаються незмінними (або майже незмінними) при зміні обсягу діяльності. Постійні загальновиробничі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо) при нормальній потужності. Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати включаються до складу собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) у періоді їх виникнення.

Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) установлюються *підприємством*.

Витрати, пов'язані з операційною діяльністю, які не включаються до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), поділяються на адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати.

Синтетичний і аналітичний облік витрат виробництва

Дебет	**23 «ВИРОБНИЦТВО»**	**Кредит**
Сальдо початкове		
+ (збільшення оборотів) *витрати виробництва у розрізі статей*	- (зменшення оборотів) *вихід готової продукції*	
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)*** *незавершене виробництво*		

Таблиця 5.47

Основні кореспонденції рахунків з обліку витрат на виробництво

Зміст операції	**Дебет**	**Кредит**
На витрати основного виробництва віднесена вартість матеріальних витрат	23	20, 22
На витрати основного виробництва віднесена вартість прямих витрат на оплату праці	23	66
На витрати основного виробництва віднесена вартість відрахувань на соціальні заходи	23	65
На витрати основного виробництва віднесена вартість амортизації необоротних активів	23	13
На витрати основного виробництва віднесена вартість робіт і послуг допоміжних виробництв	23	23
На витрати основного виробництва віднесена вартість загальновиробничих витрат	23	91
На витрати основного виробництва віднесена вартість інших витрат	23	21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 37, 39, 47, 63, 64, 68
Відображено вихід готової продукції	26, 27	23
Виявлено брак у виробництві	24	23
Списано на витрати виробництва витрати з виправлення браку	23	24

Калькулювання собівартості готової продукції

Калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) – сукупність прийомів і способів, що забезпечують обчислення в грошовому вираженні собівартості одиниці окремих видів виробленої підприємством продукції (робіт, послуг) у розрізі статей витрат.

Обов'язковими для виробничих підприємств є складання фактичної (звітної) калькуляції та розрахунок фактичної (звітної) собівартості. Планова й нормативна калькуляція складаються на розсуд підприємства та використовуються в основному для цілей управлінського обліку.

Калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) відбувається за трьома *етапами*:

1) розраховується собівартість випущеної продукції в цілому,

2) визначається фактична собівартість кожного виду продукції,

3) розраховується собівартість одиниці продукції.

5.7.2. Облік готової продукції (*рівень С*)

Основні терміни та класифікація готової продукції:

Готовою продукцією називають створений на підприємстві актив, який пройшов всі стадії технологічної обробки, відповідає технічним і якісним характеристикам і призначений для подальшої реалізації або внутрішнього споживання.

Побічна продукція – це продукція, що утворюється в комплексних виробництвах паралельно з основною і не потребує додаткових витрат. Наприклад, макуха, жом, меляса в харчовій промисловості, шлак у доменному виробництві.

Супутня продукція – це продукція, отримана в одному технологічному процесі одночасно з основною. На відміну від побічної продукції вона вимагає додаткової обробки для перетворення в закінчений продукт, проте і в початковому вигляді може бути реалізована споживачам.

За *ступенем готовності* продукція поділяється на *готову продукцію, напівфабрикати, незавершене виробництво.*

До *незавершеного виробництва* відноситься продукція, яка не пройшла всіх стадій обробки і залишається у виробництві на кінець останнього дня звітного періоду.

До *напівфабрикатів* належить продукція, що не пройшла всіх установлених технологічним процесом стадій виробництва й потребує доопрацювання або доукомплектування

Нормативне регулювання обліку готової продукції

Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text).

Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів(https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text).

Склад та оцінка готової продукції

НП(С)БО визначено, що запаси включають готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом.

Оцінка готової продукції може відбуватися:

- за *фактичною собівартістю* (фактична виробнича собівартість складається з витрат (прямих статей витрат), пов'язаних з виготовленням готової продукції у звітному періоді.);
- за *плановою (нормативною) собівартістю* (являє собою розрахунок собівартості одиниці продукції, який складається за відповідними статтями витрат. Витрати на виробництво визначаються згідно з технічно обґрунтованими нормами витрати відповідних ресурсів і їх цін. При цьому варіанті визначаються і враховуються окремо відхилення фактичної собівартості від нормативної за кожний звітний місяць, що забезпечує єдність оцінки готової продукції в поточному обліку і звітності);
- за *справедливою (ринковою) вартістю* (оцінка відбувається за цінами активного ринку, зменшеними на суму витрат на місці продажу).

Первинний та складський облік готової продукції

Надходження продукції	Приймально-здавальна накладна
	Прибуткова накладна
	Реєстр приймання зерна вагарем
	Щоденник надходження с.-г. продукції
	Журнал обліку надою молока
	Акт на оприбуткування продукції
	Інші документи
Витрачання продукції	Видаткова накладна
	Рахунок-фактура
	Товарно-транспортна накладна
	Бухгалтерська довідка
	Накладна внутрішногосподарського призначення
	Інші документи

На складі готова продукція обліковується в кількісному виразі за її видами на *Картках або в Книгах складського обліку*. В Картці або Книзі визначаються назва продукції, її номенклатурний номер, одиниця виміру, розмір, марка, ціна за одиницю. Облік готової продукції на складі ведеться в міру її надходження на склад або відпуску зі складу. В Картках або Книгах складського обліку робляться записи про надходження та відпуск готової продукції і щоденно виводяться її залишки.

Синтетичний і аналітичний облік готової продукції

Дебет **26 «ГОТОВА ПРОДУКЦІЯ», 27 «ПРОДУКЦІЯ С.-Г. ВИРОБНИЦТВА»** **Кредит**

Сальдо початкове	
+ (збільшення оборотів) *Надходження продукції на склад*	- (зменшення оборотів) *Відпуск продукції зі складу*
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)***	

Таблиця 5.48

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Оприбутковано продукцію від основного виробництва	26, 27	23
Списана реалізована продукція	90	26, 27
Видача готової продукції в рахунок оплати праці	90	26, 27
Виявлена нестача готової продукції	947	26, 27
Внутрішній рух готової продукції між матеріально-відповідальними особами	27	27

Основними регістрами синтетичного обліку готової продукції за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми (Оборотна відомість по 26/27 рахунку, Аналіз 26/27 рахунку, Аналіз субконто, Головна книга по рахунку і т.п.), за журнально-ордерною формою – Журнал-ордер та Головна книга. Регістром аналітичного обліку є Сальдова відомість / Звіт про рух ТМЦ.

5.8. ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ ЗОБОВ`ЯЗАНЬ (1,3-1,7%)

5.8.1. Облік довгострокових кредитів банків (*рівень В*)

Основні терміни:

Кредитний договір - це цивільно-правовий документ, який визначає взаємні юридичні права і обов'язки та економічну відповідальність банку і клієнта (позичальника) з приводу проведення кредитної операції. За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ст.1054 Цивільного Кодексу України).

Овердрафт – це форма короткострокового кредиту, який надають для тимчасового покриття недостатності оборотних коштів на термін до 1 року. Овердрафт надають в межах визначеного ліміту коштів.

Нормативне регулювання обліку зобов`язань за кредитами

Цивільний кодекс (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4932).

НП(С)БО 11 «Зобов`язання» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text)

Форми кредитних угод

Кредитні взаємовідносини підприємств з установами банку ґрунтуються на кредитних договорах між банком і підприємством. Останніми визначаються взаємні обов'язки і відповідальність банку та підприємства. У кредитних *договорах* передбачається розмір кредиту і зобов'язання банку про його своєчасну видачу; терміни і порядок погашення кредиту і відсоткові ставки за нього; обсяг та терміни надання підприємствами звітності, а також довідок, необхідних для визначення і видачі кредитів; форми перевірки забезпеченості цільового використання кредитів та інші умови. При цьому можуть бути використані договори, розроблені як банком, так і клієнтом (підприємством).

Погашення кредиту та відсотків можливе:

- позичальником з його поточного рахунку на підставі платіжного доручення;
- у разі визнання позичальником пред'явленої банком претензії – з поточного рахунку позичальника на підставі платіжної вимоги, виставленої від імені банку;
- за рахунок реалізації заставленого майна – відповідно до чинного законодавства України.

Класифікація банківських кредитів.

Підприємства можуть одержувати коротко- і довгострокові кредити.

Основою поділу кредитів на коротко- і довгострокові є *термін*, протягом якого підприємство повинне повністю повернути в банк одержаний кредит. *Короткострокові* кредити обмежені одним роком, *середньострокові* – від одного року до трьох, *довгострокові* – понад три роки..

Синтетичний і аналітичний облік довгострокових кредитів банків

На рахунку *50 «Довгострокові позики»* ведеться облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиковими коштами у інших осіб, які не є поточним зобов'язанням.

За кредитом рахунку 50 «Довгострокові позики» відображаються суми одержаних довгострокових позик а також переведення короткострокових (відстрочених), за дебетом - погашення заборгованості за ними та переведення до поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями.

Дебет **50 «ДОВГОСТРОКОВІ ПОЗИКИ»** **Кредит**

	Сальдо початкове
- (зменшення оборотів) *погашення одержаних кредитів*	+ (збільшення оборотів) *зобов`язання за одержаними кредитами*
	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт – Оборот Дт)***

Таблиця 5.49

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Зараховано довгостроковий кредит банку	31	50
За рахунок довгострокової позики погашено:		
- заборгованість перед постачальниками і підрядниками	63	50
- витрати на капітальні інвестиції	15	50
Відображення довгострокового зобов'язання (частини) як поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями	50	61
Нараховані відсотки за позиками банку	951	684
Погашення поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями	61	311
Погашення довгострокової позики	50	31

Основними регістрами синтетичного обліку витрат за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми (Оборотна відомість по 50, 31 рахункам, Головна книга по рахунку і т.д.), за журнально-ордерною формою – Журнал-ордер та Головна книга. Аналітичний облік ведеться у розрізі джерел отриманих позик та термінів погашення у відповідних Реєстрах чи Відомостях.

5.8.2. Облік цільового фінансування (*рівень В*)

Основні терміни

Цільове фінансування – це кошти на придбання, виготовлення, будівництво та реконструкцію необоротних активів, а також на інші цілі в рамках діючих програм державної підтримки. суб'єктами державного сектору.

Нормативне регулювання обліку цільового фінансування

Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text).

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text).

Визнання цільового фінансування доходом

Згідно норм *НП(С)БО 15 «Дохід»*, цільове фінансування не визнається доходом доти, поки не існує підтвердження того, що воно буде отримане та підприємство виконає умови щодо такого фінансування.

Отримане цільове фінансування (у тому числі кошти, вивільнені від оподаткування у зв'язку з наданням пільг з податку на прибуток підприємств) *визнається доходом* протягом тих періодів, в яких були зазнані витрати, пов'язані з виконанням умов цільового фінансування.

Цільове фінансування капітальних інвестицій визнається доходом протягом періоду корисного використання відповідних об'єктів інвестування (основних засобів, нематеріальних активів тощо) пропорційно сумі нарахованої амортизації цих об'єктів.

Цільове фінансування для компенсації витрат (збитків), яких зазнало підприємство, та фінансування для надання підтримки підприємству без установлення умов його витрачання на виконання у майбутньому певних заходів визнаються дебіторською заборгованістю з одночасним визнанням доходу.

Синтетичний і аналітичний облік цільового фінансування

На рахунку *48 «Цільове фінансування і цільові надходження»* ведеться облік та узагальнення інформації про наявність та рух коштів фінансування заходів цільового призначення (в тому числі отримана гуманітарна допомога).

Кошти цільового фінансування і цільових надходжень можуть надходити як субсидії, асигнування з бюджету та позабюджетних фондів, цільові внески фізичних та юридичних осіб тощо.

За кредитом рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» відображаються кошти цільового призначення, для фінансування певних заходів, за дебетом - використані суми за певними напрямками, визнання їх доходом, а також повернення невикористаних сум.

На субрахунку 481 «Кошти, вивільнені від оподаткування» ведеться облік вивільнених від оподаткування коштів у зв'язку з наданням пільг з податку на

прибуток та їх використання на реалізацію заходів цільового призначення відповідно до законодавства.

На субрахунку 482 «Кошти з бюджету та державних цільових фондів» ведеться облік коштів, отриманих з бюджету та державних цільових фондів, та їх використання.

На субрахунку 483 «Благодійна допомога» ведеться облік надходження та використання платниками податку на додану вартість коштів (товарів, робіт, послуг) благодійної допомоги, яка відповідно до законодавства звільняється від оподаткування податком на додану вартість.

На субрахунку 484 «Інші кошти цільового фінансування і цільових надходжень» ведеться облік надходження та використання коштів, які не відображаються на інших субрахунках рахунку 48 "Цільове фінансування і цільові надходження".

Дебет **48 «Цільове фінансування і цільові надходженні»** **Кредит**

	Сальдо початкове
- (зменшення оборотів) *використання сум цільового фінансування*	+ (збільшення оборотів) *одержані суми цільового фінансування*
	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт – Оборот Дт)***
Сальдо початкове	

Таблиця 5.50

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Надійшли кошти цільового фінансування	31	48
За рахунок сум цільового фінансування погашена частина зобов`язань	48	63,68
Зменшено цільове фінансування і віднесено на доходи майбутніх періодів	48	69
Відображено використання сум цільового фінансування на суму визнаного доходу	48	719

Основними регістрами синтетичного обліку витрат за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми (Оборотна відомість по 48 рахунку, Головна книга по рахунку і т.д.), за журнально-ордерною формою – Журнал-ордер та Головна книга. Аналітичний облік коштів цільового фінансування і цільових надходжень та їх витрачання провадиться за їх призначенням та джерелами надходжень.

5.9. ОБЛІК ПОТОЧНИХ ЗОБОВ`ЯЗАНЬ (1,3-1,7%)

5.9.1. Облік короткострокових кредитів банків (*рівень С*)

Основні терміни:

Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату відсотків та інших зборів з такої суми (ст. 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність»).

Короткострокові кредити обмежені одним роком

Нормативне регулювання обліку зобов`язань за кредитами

НП(С)БО 11 «Зобов`язання» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text

Синтетичний і аналітичний облік короткострокових кредитів

На рахунку 60 «Короткострокові позики» ведеться облік розрахунків у національній і іноземній валютах за кредитами банків, строк повернення яких не перевищує дванадцяти місяців з дати балансу, та за позиками, термін погашення яких минув.

За кредитом рахунку відображаються суми одержаних кредитів (позик), за дебетом - сума їх погашення та переведення до довгострокових зобов'язань у разі відстрочення кредитів (позик).

Рахунок 60 «Короткострокові позики» має такі субрахунки:

601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»

602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті»

603 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті»

604 «Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті»

605 «Прострочені позики в національній валюті»

606 «Прострочені позики в іноземній валюті»

Дебет **60 «КОРОТКОСТРОКОВІ ПОЗИКИ»** **Кредит**

	Сальдо початкове
- (зменшення оборотів) *погашення одержаних кредитів*	+ (збільшення оборотів) *зобов`язання за одержаними кредитами*
	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт – Оборот Дт)***

Таблиця 5.51

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Зарахований на поточний рахунок короткостроковий кредит банку	31	60
За рахунок кредиту сплачені рахунки постачальника	63	60
За рахунок кредиту виставлений акредитив	313	60
За рахунок короткострокового кредиту погашений довгостроковий кредит	50	60
Проведена оплата авансу	371	60
Нараховані відсотки за кредитом	951	684
Відображено погашення короткострокової позики:		
- на суму тіла кредиту	60	31
- на суму нарахованих відсотків	684	31

Основними регістрами синтетичного обліку витрат за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми (Оборотна відомість по 60, 31, 95 рахункам, Головна книга по рахунку і т.д.), за журнально-ордерною формою – Журнал-ордер та Головна книга. Аналітичний облік ведеться за позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та строками їх погашення у відповідних Реєстрах чи Відомостях.

5.9.2. Облік поточних зобов'язань за товари, роботи, послуги (*рівень С*)

Основні терміни

Поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Постачальники (підрядники) – це підприємства, що відвантажують продукцію (виконують роботи, надають послуги) покупцям.

Нормативне регулювання обліку поточних зобов`язань

Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов`язання» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text).

Господарський кодекс України (Глава 30, § 1 «Поставка»(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#n1735).

Порядок та документальне оформлення надходження товарів, виконання робіт чи надання послуг постачальниками (підрядниками)

За *договором поставки* одна сторона – постачальник зобов'язується передати (поставити) у зумовлені строки (строк) другій стороні - покупцеві товар (товари), а покупець зобов'язується прийняти вказаний товар (товари) і сплатити за нього певну грошову суму.

Зобов'язання з постачання товарів вважається виконаним у момент фактичної передачі товарів покупцеві та переходу права власності на товари покупцеві. Приймання товарів супроводжується перевіркою відповідності якості, кількості та комплектності товарів їх характеристиці та технічним умовам, зазначеним у договорі.

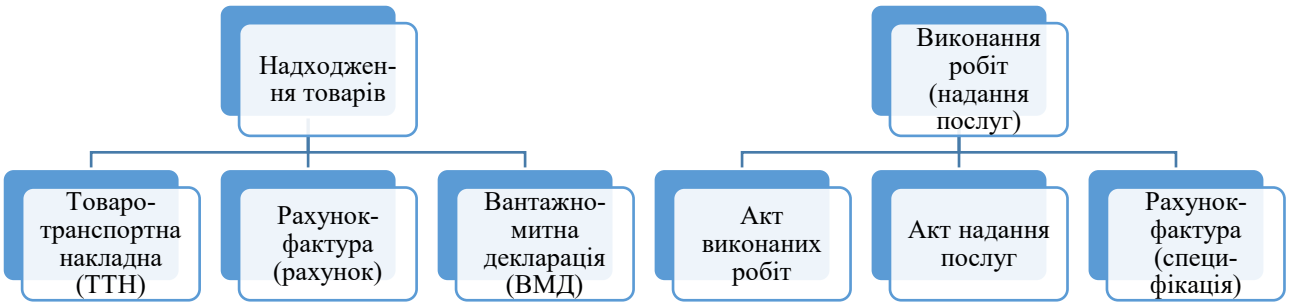

Синтетичний і аналітичний облік розрахунків з постачальниками та підрядниками

На рахунку 63 *«Розрахунки з постачальниками та підрядниками»* ведеться облік розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконанні роботи і надані послуги. Зауважимо, що рахунок 63 має ознаки *активно-пасивного рахунку*.

Рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» має такі субрахунки:

631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»

632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»

633 «Розрахунки з учасниками ПФГ»

Дебет **63 «РОЗРАХУНКИ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ ТА ПІДРЯДНИКАМИ»** **Кредит**

Сальдо початкове (*дебіторська заборгованість – надміру сплачені суми постачальникам, недопоставки товарів тощо*)	Сальдо початкове (*кредиторська заборгованість*)
- (зменшення оборотів) *погашення заборгованості чи її списання*	+ (збільшення оборотів) *збільшення заборгованості за одержані від постачальників та підрядників ТМЦ, прийняті роботи, послуги*
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт + С.к. Кт - Оборот Кт – С.п. Кт)***	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт + С.к. Дт - Оборот Дт – С.п. Дт)***

Таблиця 5.52

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
1	2	3
Оприбутковано товарно-матеріальні цінності, які надійшли від постачальників: матеріали, паливо, будівельні матеріали, запасні частини, молодняк тварин, МШП:		
- на суму продажної вартості	20, 21, 22	631
- на суму ПДВ	641	631

Продовження таблиці 5.52

1	2	3
Акцептовано рахунки підрядників за виконані роботи (надані послуги):		
- у капітальному будівництві	151	63
- в основному виробництві	23	63
- в адміністративній сфері	92	63
- на суму ПДВ	641	63
Пред'явлена претензія постачальникам з відшкодування збитків	374	631
Повернення сум постачальниками і підрядниками	311	631
Погашено поточні зобов`язання перед постачальниками та підрядникам за отримані товари (виконані роботи, надані послуги)	631	311

Основними регістрами синтетичного і аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми (Оборотна відомість по 63 рахунку, Аналіз 63 рахунку, Аналіз субконто, Головна книга, Шахова відомість, Звіт по проводкам, Оборотно-сальдова відомість і т.д.).

Облік розрахунків з постачальниками та підрядниками ведеться за журнально-ордерною формою обліку ведеться в Журналі-ордері та відомості аналітичного обліку, Реєстрі операцій за розрахунками із постачальниками та підрядниками.

5.9.3. Облік поточних зобов'язань за розрахунками з оплати праці (*рівень С*)

Основні терміни

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Мінімальна заробітна плата – це встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці. Станом на 01.01.2024 р. розмір мінімальної заробітної плати становить 7100 грн.

Поточні виплати працівникам включають: заробітну плату за окладами та тарифами, інші нарахування з оплати праці; виплати за невідпрацьований час (щорічні відпустки та інший оплачуваний невідпрацьований час); премії та інші заохочувальні виплати, що підлягають сплаті протягом дванадцяти місяців по закінченні періоду, у якому працівники виконують відповідну роботу, тощо.

Нормативне регулювання обліку праці та її оплати

Кодекс Законів про працю України (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text)

Закон України «Про оплату праці» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text)

НП(С)БО 26 «Виплати працівникам» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03#Text)

НП(С)БО 11 «Зобов`язання» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text)

Форми, види та системи оплати праці

Основна заробітна плата. Це - винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

Додаткова заробітна плата. Це - винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці.

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати. До них належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, виплати в рамках грантів, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми.

Системами оплати праці є тарифна та інші системи, що формуються на оцінках складності виконуваних робіт і кваліфікації працівників.

Тарифна система оплати праці включає: тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і професійні стандарти (кваліфікаційні характеристики).

Залежно від способу виміру оплати праці (кількості праці або часу) розрізняють дві **форми оплати праці**: відрядну і погодинну. Розмір погодинної оплати праці залежить від кількості відпрацьованого часу, а відрядної – від кількості і якості виробленої працівниками продукції.

Відрядна форма оплати має такі *системи*: пряма відрядна, відрядно-преміальна і акордно-преміальна. При прямій відрядній оплаті праці розцінки за одиницю продукції (роботи) є незмінними, а розмір заробітної плати залежить від виробітку (чим вище виробіток, тим вища й оплата). При відрядно-преміальній оплаті праці, поряд з оплатою за відрядними розцінками за обсяг виконаних робіт, працівникам нараховують премії за перевиконання норм виробітку, за перевиконання місячних, квартальних, річних виробничих завдань. Найбільш прогресивною системою оплати праці є акордно-преміальна. Суть акордно-преміальної оплати праці полягає в тому, що оплата нараховується за одержання кінцевого виду продукції з урахуванням її кількості і якості.

Розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати. У разі укладення трудового договору про роботу на умовах неповного робочого часу, а також при невиконанні працівником у повному обсязі місячної (годинної) норми праці мінімальна заробітна плата виплачується пропорційно до виконаної норми праці.

Заробітна плата повинна виплачуватися:

- у робочі дні;
- двічі на місяць;
- з проміжком часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів;
- не пізніше семи днів після закінчення місяця, за який здійснюється виплата.

Інакше кажучи, закон зобов'язує роботодавців здійснювати оплату праці не одним платежем по закінченню відпрацьованого місяця, а гарантує отримання авансу перед виплатою всієї суми (ст. 115 КЗпПУ та ст. 24 ЗУ «Про оплату праці»).

Наприклад, якщо за липень 2023 року працівнику нараховано до сплати 25 000,00 грн., то порядок розрахунку може бути таким:

22 липня – аванс у сумі 10 000,00 грн.

07 серпня – заробітна плата у сумі 15 000,00 грн..

Якщо дата виплати збігається з вихідним днем, то відповідно до ст. 24 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата виплачується напередодні вихідного дня.

При цьому, розмір заробітної плати за першу половину місяця має бути не меншим оплати за фактично відпрацьований час з розрахунку тарифної ставки (посадового окладу) працівника.

Первинний та зведений облік праці та її оплати

Первинні документи з обліку праці містять поруч із традиційними реквізитами показники обсягу виконання робіт та дані про працівників, яку його виконали.

Погодинна форма

- Табель обліку робочого часу

Відрядна форма

- Обліковий лист праці та виконаних робіт
- Наряд на відрядну роботу
- Подорожній лист вантажного автомобіля
- Дорожній лист легкового автомобіля
- Маршрутний лист
- Рапорт про виробіток
- Дорожній лист трактора
- Обліковий лист тракториста-машиніста
- Розрахунок нарахування оплати праці працівникам тваринництва

Узагальнюючим реєстром, в якому відображаються розрахунки за заробітною платою (оплатою праці) з кожним працівником, *є Розрахунково-платіжна відомість* або *Книга обліку розрахунків з оплати праці*.

Розрахунково-платіжні відомості складаються за окремими структурними підрозділами. У них записують усіх працівників підрозділу за категоріями із зазначенням прізвища, табельного номера, професії, посади, відпрацьованих днів (годин). В окремі графи розділу «Нараховано» записують суми нарахованої основної і додаткової заробітної плати за її видами.

У розділі «Утримано і виплачено» спочатку в окремих графах записують видану із каси заробітну плату за другу половину минулого місяця і аванс у рахунок заробітку за першу половину минулого місяця. Підставою для цих записів є звіти касира і платіжні відомості. Також наводяться суми утримань згідно чинного законодавства (див. нижче).

При веденні Розрахунково-платіжних відомостей не включаються виплати, які не входять у фонд заробітної плати і в заробітну плату працівників при підрахунку її середніх розмірів, а також суми, які не оподатковуються податком з доходів фізичних осіб (добові при службових відрядженнях, допомога при народженні дитини, допомога малозабезпеченим сім'ям на дітей, допомога на поховання тощо). Ці суми виплачуються окремо за Відомостями на виплату грошей або видатковими касовими ордерами.

Утримання із заробітної плати

При кожній виплаті заробітної плати роботодавець повинен утримувати (відраховувати) по кожному працівнику податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) **18 %** та військовий збір (ВЗ) **1,5 %.**

Тобто, «чиста» заробітна плата видається за мінусом цих податків.

Наприклад, працівнику нараховано за повний відпрацьований місяць заробітну плату у сумі 25 000,00 грн. У цьому випадку:

ПДФО: 25 000,00 × 18 % = 4 500,00 грн.

ВЗ: 25 000,00 × 1,5 % = 375,00 грн.

Утримання з заробітної плати = 4 875,00 грн (4 500,00 грн + 375,00 грн.).

До виплати працівнику = 20 125,00 грн (25 000,00 грн. – 4 500,00 грн – 375,00 грн).

Також, кожний роботодавець зобов'язаний нараховувати і сплачувати до бюджету єдиний соціальний внесок (ЄСВ) у розмірі 22 % від нарахованої заробітної плати (ст. ст. 7-8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

ЄСВ: 25 000,00 × 22 % = 5 500,00 грн.

ЄСВ не входить до системи оподаткування та сплачується з метою забезпечення захисту прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (лікарняний, нещасний випадок на виробництві, пенсійне страхування тощо).

Нарахування та облік допомоги з тимчасової втрати працездатності (лікарняних)

З 1 вересня 2021 року усі медичні установи України повністю перейшли на *електронні лікарняні*. Це документ в електронній формі, який приходить на заміну паперовому. Перший крок у формуванні лікарняного залишається незмінним: працівник звертається до лікаря (Закладу охорони здоров'я). А далі розпочинається робота лікаря: він відкриває лікарняний лист в електронній системі і підписує його своїм електронним підписом. Лікар обов'язково вносить до системи найменування роботодавця, у якого працює пацієнт, та його податковий номер в Єдиному державному реєстрі, а тому працівник повинен знати податковий номер підприємства, на якому працює.

Далі, на підставі лікарського висновку в Реєстрі (який веде Пенсійний фонд України) формується запис з унікальним номером – *єдиний реєстраційний номер листка непрацездатності*. І саме тепер можна вважати, що електронний листок непрацездатності створено – лікарняний вже є підставою для нарахування виплат. Працівник повинен повідомити свого роботодавця про те, що захворів і звернувся до лікарні за оформленням е-лікарняного.

Після отримання інформації роботодавець одразу може сформувати *заяву-розрахунок* для фінансування коштів від Фонду соціального страхування. Інформація одразу стає доступна Фонду соціального страхування.

Відповідно до закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 р. № 1105-XIV лікарняні виплачують *у разі наступних страхових випадків*: хвороби та травми не пов'язані з нещасним випадком на виробництві; необхідність догляду за хворою дитиною чи членом сім'ї; необхідність догляду за дитиною віком до 3 років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років у разі хвороби матері чи іншої особи, яка доглядає за цією дитиною; карантин; тимчасове переведення застрахованої особи на легшу, нижчеоплачувану роботу; протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства; перебування на реабілітації після перенесених хвороб та травм.

Перші п'ять днів лікарняного оплачуються за рахунок роботодавця, а наступні – за рахунок Фонду соціального страхування.

Сума залежить від *страхового стажу працівника, відпрацьованих ним днів на підприємстві і розміру його зарплатні*.

Відповідно до страхового стажу працівника, визначається відсоток страхової компенсації зарплати. Якщо страховий стаж робітника не перевищує 3 років, береться 50% від його середньої зарплати. Від 3 до 5 років стажу — 60%, для робітників зі стажем 5-8 років — 70% середньої зарплати, а для робітників зі стажем більше 8 років — 100%.

Згідно з кількістю відпрацьованих на підприємстві днів та розміру зарплатні, визначається ***середня зарплата працівника на день***. Після цього за формулою нараховуються лікарняні:

Лікарняні = Середня зарплата на день х Кількість робочих днів непрацездатності робітника х Відсоток оплати лікарняного

Приклад розрахунку лікарняного

Умовний робітник Петренко І.О. був на лікарняному з 05.02.2023 до 15.02.2023. За розрахунковий період (лютий 2022 року – січень 2023 року) йому нараховано 109950 грн зарплати згідно з окладом. Страховий стаж працівника становить 6 років 7 місяців (відсоток оплати лікарняного – 70%).

Визначаємо середньоденну зарплату:

109950 грн : 365 к.дн. = 301,23 грн

Визначаємо суму лікарняних, що платить роботодавець:

301,23 грн × 5 к.дн × 70%. = 1054,31 грн

Лікарняні за рахунок коштів Фонду соціального страхування України обчислюються за тією ж формулою:

301,23 грн × 6 к.дн. × 70% = 1265,16 грн

Отже, загальна сума виплати становитиме:

1054,31 грн + 1265,16 грн = 2319,47 грн

Облік розрахунків за щорічними та додатковими відпустками

Конституцією України (ст. 45) передбачено право кожного працюючого на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки. Надання відпусток регулюється Законом України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР "Про відпустки".

Надання відпустки оформляється наказом (розпорядженням) про надання відпустки. Законом встановлено, що за бажанням працівника у разі його звільнення (крім звільнення за порушення трудової дисципліни) йому має бути надано невикористану відпустку з наступним звільненням. Датою звільнення в цьому разі є останній день відпустки.

Заробітна плата працівникам на час відпустки виплачується не пізніше ніж *за три дні до її початку*. У разі звільнення працівника йому виплачується грошова компенсація за всі не використані ним дні щорічної відпустки.

Тривалість відпустки визначається Кодексом законів про працю України, Законом України "Про відпустки", іншими законами та нормативно-правовими актами України і незалежно від режимів та графіків роботи розраховується в календарних днях. Святкові та неробочі дні при визначенні тривалості щорічних відпусток та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей, не враховуються і окремо *не оплачуються*.

Право на щорічну відпустку повної тривалості (яка має бути не менше ніж 24 календарних дні) у працівника виникає по закінченні шести місяців безперервної роботи на цьому підприємстві. Якщо працівник іде у щорічну відпустку до закінчення шестимісячного строку безперервної роботи, її тривалість визначають пропорційно до відпрацьованого часу.

Розрахунок відпускних здійснюється наступним чином:

Середньоденна заробітна плата - Заробітна плата за попередні 12 місяців, поділена на кількість календарних днів за мінусом святкових днів (365 днів - 11 свят, днів);

Сума відпускних - Середньоденна заробітна плата, помножена на кількість днів відпустки.

Приклад. Працівникові з 21 липня надається щорічна відпустка тривалістю 24 календарних дня. Зарплата працівника за розрахунковий період з липня минулого року по червень поточного року складає 106200 грн.

Визначаємо кількість календарних днів у розрахунковому періоді:

365 днів - 11 (святкових і нерабочих днів) = 354 календарних дні.

Визначаємо середньоденну заробітну плату:

106200 грн. / 354 календарних днів = 300,00грн.

Сума відпускних складе:

300,00грн. х 24 календарних днів = 7200,00 грн.

Більше прикладів за посиланням https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/otpuska/1873-priklad-rozrakhunku-vidpusknikh.html.

Синтетичний і аналітичний облік розрахунків за виплатами працівникам

На рахунку 66 "Розрахунки за виплатами працівникам" ведеться узагальнення інформації про розрахунки за виплатами працівникам, які належать як до облікового, так і до необлікового складу підприємства, - з оплати праці (за всіма видами заробітної плати, премій, допомог тощо), за не одержані в установлений строк з каси підприємства суми з виплат працівникам, за іншими поточними виплатами.

Дебет **66 «РОЗРАХУНКИ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ»** **Кредит**

Сальдо початкове *(дебіторська заборгованість – надміру сплачені суми виплат працівникам тощо)*	Сальдо початкове *(кредиторська заборгованість)*
- (зменшення оборотів) *виплата основної та додаткової заробітної плати, премій, допомоги по тимчасовій непрацездатності тощо; вартість одержаних матеріалів, продукції та товарів у рахунок заробітної плати*	+ (збільшення оборотів) *нарахована працівникам підприємства основна та додаткова заробітна плата, премії, допомога по тимчасовій непрацездатності, інші належні до нарахування працівникам виплати*
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт + С.к. Кт - Оборот Кт – С.п. Кт)***	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт + С.к. Дт - Оборот Дт – С.п. Дт)***

Таблиця 5.53

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
1	2	3
Нарахована заробітна плата чи інші виплати:		
- працівникам, зайнятим на капітальному будівництві	151	661
- працівникам основного виробництва	23	661
- загальновиробничому персоналу	91	661
- адміністративному персоналу	92	661
- персоналу зі збуту	93	661
- працівникам житлово-комунальних, обслуговуючих та інших господарств і підрозділів	949	661
Нарахування сум щорічних відпусток за рахунок забезпечення виплат відпусток	471	661
Нарахована сума допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (перші 5 днів за рахунок підприємства)	949	661
Нарахована сума допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (після 5 днів хвороби), вагітністю та пологами та інші виплати за рахунок Фонду соцстраху	652	661
Виплачена заробітна плата та інші виплати працівникам:		
- з каси підприємства готівкою	661	301
- на карткові рахунки працівників в банку	661	311
Утримано із заробітної плати:		
- суми ПДФО	661	641
- суми військового збору	661	642
- неповернені підзвітні суми	661	372
- відшкодування завданих збитків	661	375
- за виконавчими листами та інші утримання за згодою працівників	661	685
Утримано із заробітної плати вартість виданих у рахунок оплати праці продуктів і наданих послуг	661	70
Депоновані суми невиданої заробітної плати	661	662
Виплачена депонована заробітна плата	662	30, 31

Основними регістрами синтетичного і аналітичного обліку розрахунків за виплатами працівникам за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми (Оборотна відомість по 66 рахунку, Аналіз 66 рахунку, Головна книга, Шахова відомість, Звіт по проводкам, Оборотно-сальдова відомість і т.д.).

Облік розрахунків за виплатами працівникам за журнально-ордерною формою обліку ведеться в Журналі-ордері. Підставою для відображення дебетових оборотів є Розрахунково-платіжні відомості або Книга обліку розрахунків з оплати праці. Розподіл оплати праці та відрахувань на соціальні заходи за об'єктами обліку відображається у «Зведеній відомості нарахування та розподілу оплати праці та відрахувань від неї за об'єктами обліку». Підсумки Журналу-ордера переносять до Головної книги та Оборотно-сальдової відомості.

5.9.4. Облік поточних зобов'язань за розрахунками з бюджетом (ПДВ, податок на прибуток, ПДФО, військовий збір) (*рівень В*)

Облік податку на додану вартість

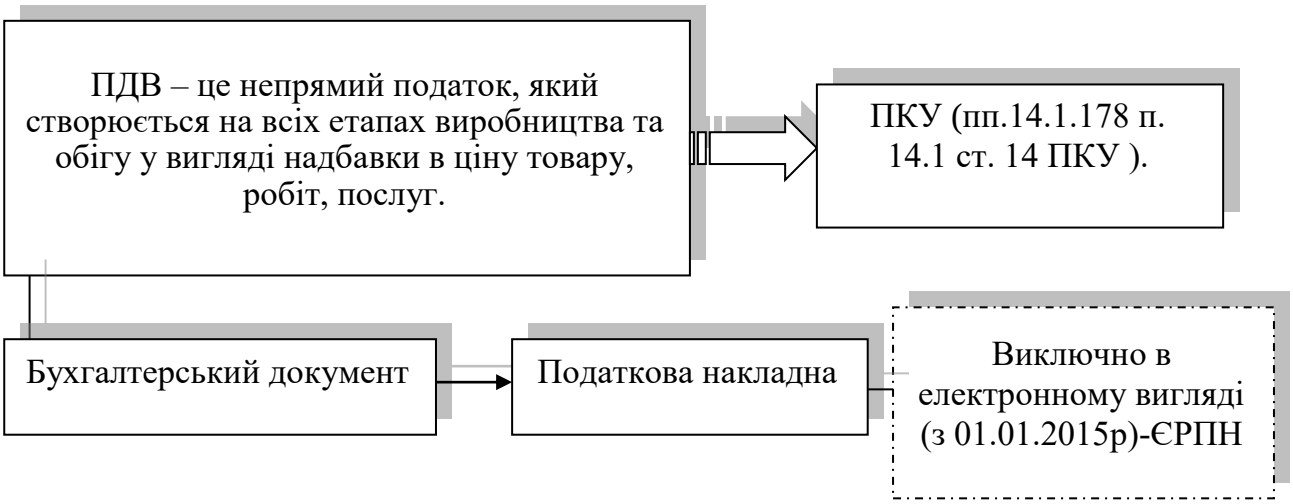

Платники ПДВ – це фізичні та юридичні особи, у яких загальна сума від здійснення операцій із постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню, нарахована (сплачена) такій особі протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно *перевищуватиме 1 млн. грн*. без врахування ПДВ

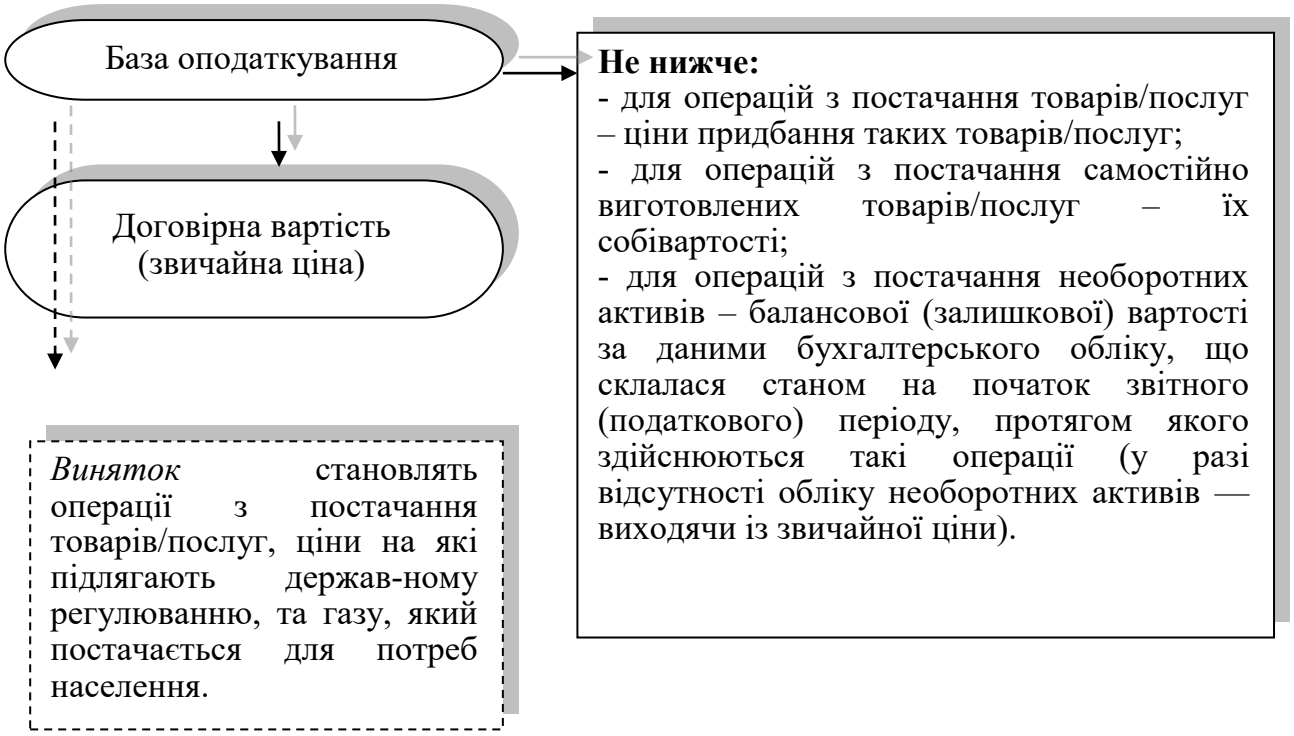

ЄРПН - реєстр відомостей щодо податкових накладних та розрахунків коригування, який ведеться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує, податкову і митну політику, в електрон-ному вигляді згідно з наданими платниками ПДВ електронними документами

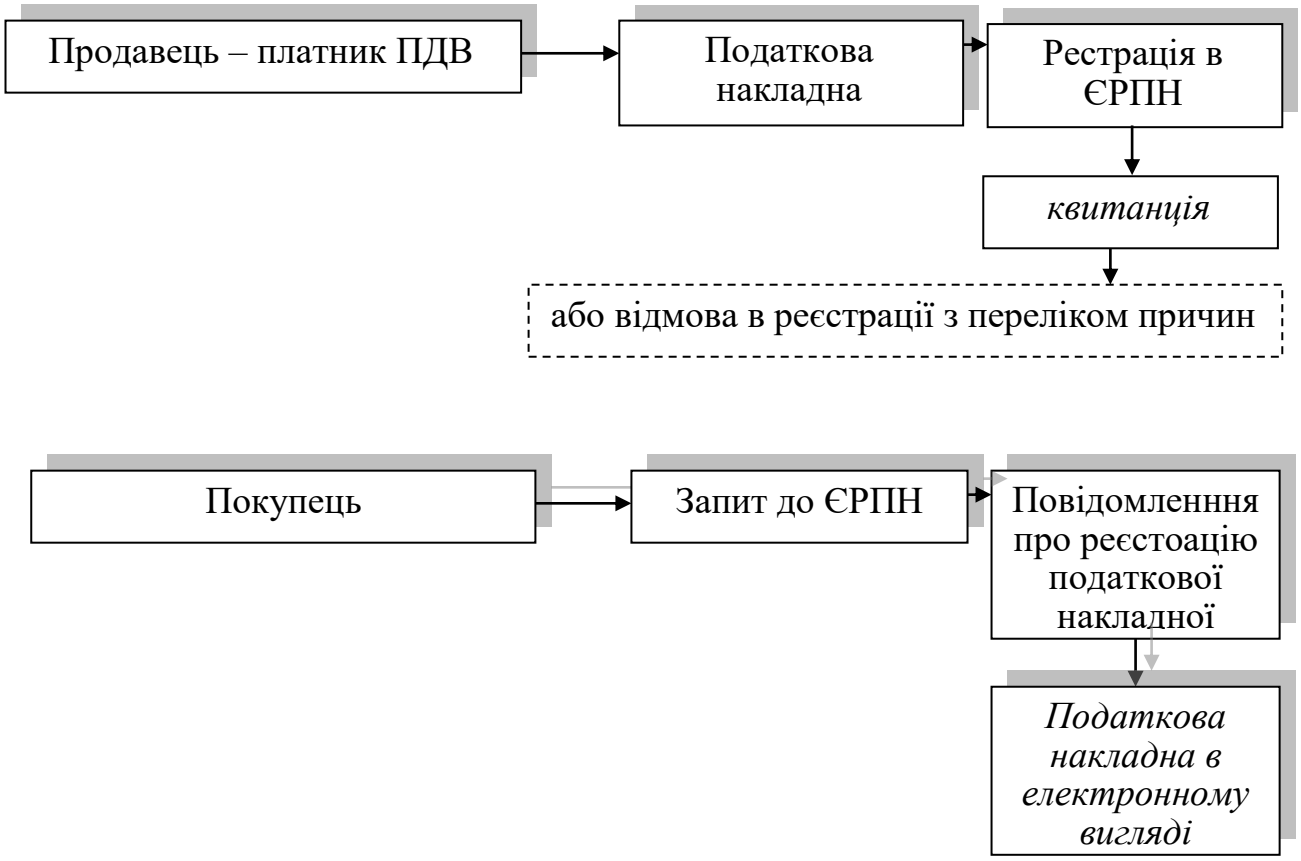

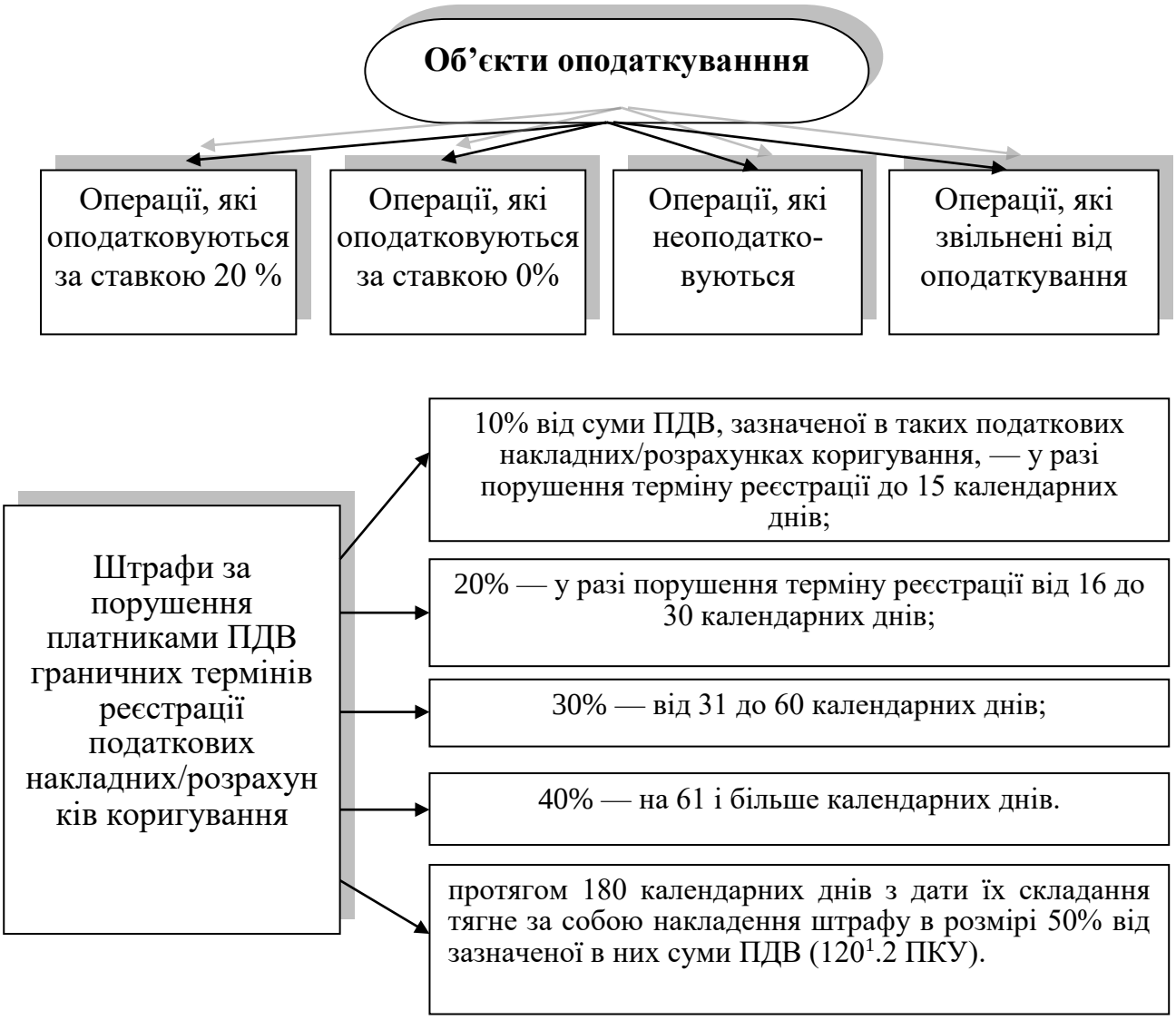

Для узагальнення інформації про розрахунки за всіма видами платежів до бюджету з юридичних та фізичних осіб, а також із фінансових санкцій, які вносяться у бюджет, використовується рахунок **64 «Розрахунки за податками й платежами»**.

По **кредиту** рахунка 64 «Розрахунки за податками й платежами» відображається нараховані платежі до бюджету, по **дебету** – належні до відшкодування з бюджету податки, їх сплата, списання тощо. До цього рахунку відкривається чотири **субрахунки**:

641 «Розрахунки за податками»;

642 «Розрахунки за обов’язковими платежами»;

643 «Податкові зобов’язання»;

644 «Податковий кредит».

На субрахунку 641 ведеться облік податків, які нараховуються відповідно до чинного законодавства (податок на прибуток, податок на додану вартість, акцизний збір та ін.).

На субрахунку 642 ведеться облік рахунків за зборами (обов'язковими платежами), які утримуються відповідно до чинного законодавства.

На субрахунку 643 ведеться облік суми податку на додану вартість, на яку збільшується податковий кредит. Сума кредиту визначається з отриманих авансових платежів у порядку попередньої оплати (за готову продукцію, товари, різні матеріальні цінності та нематеріальні активи, роботи і послуги, що підлягають відвантаженню чи виконанню).

На субрахунку 644 ведеться облік податку на додану вартість, на яку підприємство має право зменшити податкове зобов'язання.

643 «Податкові зобов`язання»		**644 «Податковий кредит»**	
Дт рах. 643	**Кт рах. 644**	**Дт рах. 644**	**Кт рах. 643**
Оплата за товари (роботи, послуги) надійшла раніше (передоплата), ніж відвантаження (виконання, надання)	Перерахована передоплата постачальнику за товари (роботи, послуги)	Отриманні раніш оплачені товари, роботи, послуги	Відвантажені товарно-матеріальні цінності, раніше оплачені покупцем
Якщо с початку має місце відвантаження або придбання ТМЦ (при наявності податкової накладної), тоді сума ПДВ обліковується на субрахунку **641 «Розрахунки по податкам».**			

Таблиця 5.54

Типові операції з обліку ПДВ

№ з/п	**Зміст господарської операції**	**Кореспонденція рахунків**	
		Дебет	**Кредит**
1	2	3	4
Облік ПДВ у постачальника			
У разі наступної оплати			
1	Відвантажено ТМЦ (необоротні активи), виконано роботи, надано послуги	36, 377	701, 702, 703, 712
2	Відображено суму податкових зобов'язань з ПДВ	701, 702, 703, 712	641/ПДВ
3	Отримано грошові кошти за реалізовані ТМЦ (необоротні активи), виконані роботи, надані послуги	31	36, 377
У разі передоплати			
1	Отримано передоплату	31	681
2	Відображено суму податкових зобов'язань з ПДВ у складі отриманої передоплати	643	641/ПДВ
3	Відвантажено ТМЦ (необоротні активи), виконано роботи, надано послуги	36, 377	701, 702, 703, 712

Продовження таблиці 5.54

1	2	3	4
4	Списано суму раніше відображених податкових зобов'язань з ПДВ	701, 702, 703, 712	643
5	Здійснено залік заборгованостей	681	36, 377
Перевищення мінімальної бази обкладення ПДВ над договірною вартістю			
1	Донараховано податкові зобов'язання до мінімальної бази обкладення ПДВ згідно з**а бзацом другим п. 188.1 ПКУ** (складено податкову накладну з типом причини «15», «16» або «17»)	949	641/ПДВ
Облік ПДВ у покупця			
У разі наступної оплати			
1	Отримано активи, підписано акти виконаних робіт, наданих послуг	15, 20, 22, 23, 28, 91, 92, 93, 94	631, 685
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	641/ПДВ	631, 685
3	Відображено суму ПДВ, не підтверджену податковою накладною	644/1*	631, 685
4	Отримано зареєстровану в ЄРПН податкову накладну, суму ПДВ:		
	— включено до податкового кредиту поточного періоду	641/ПДВ	644/1
	— відкладено на наступний період (до 365 днів)	644/2**	644/1
	— включено до податкового кредиту наступного періоду (до 365 днів)	641/ПДВ	644/2
5	Списано на витрати суму ПДВ після закінчення граничного строку для реєстрації податкової накладної в ЄРПН	949	644/1
** Мінфін у **п. 8 Інструкції № 141** радить виділяти суми ПДВ, не підтверджені податковими накладними, зареєстрованими в ЄРПН, на додатково відкритому субрахунку «Податковий кредит непідтверджений» (далі його зазначатимемо як субрахунок 644/1).* *** Суми ПДВ за зареєстрованими податковими накладними, але «відкладеними» на наступні періоди (до 365 календарних днів), є сенс також виділити на додатковий субрахунок (припустимо, на субрахунок 644/2) до періоду їх уключення до звітності.*			
У разі передоплати			
1	Перераховано постачальнику передоплату	371	31
2	Відображено податковий кредит з ПДВ у складі передоплати (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	641/ПДВ	644
3	Відображено суму ПДВ, якщо податкову накладну не отримано	644/1	644
4	Отримано зареєстровану в ЄРПН податкову накладну, суму ПДВ відображено у складі податкового кредиту	641/ПДВ	644/1

Продовження таблиці 5.54

1	2	3	4
5	Отримано від постачальника ТМЦ (необоротні активи), виконано роботи, надано послуги, за якими здійснено передоплату	15, 20, 22, 23, 28, 91, 92, 93, 94	631, 685
6	Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ	644	631, 685
7	Здійснено залік заборгованостей	631, 685	371
Покупки для необ'єктної, неоподатковуваної, пільгової або негоспдіяльності			
1	Оприбутковано ТМЦ (необоротні активи), підписано акти виконаних робіт (наданих послуг)	15, 20, 22, 23, 28, 91, 92, 93, 94	631, 685
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	641/ПДВ	631, 685
3	Відображено «компенсаційні» податкові зобов'язання, що будуть нараховані наприкінці місяця на підставі зведеної податкової накладної, у складі:		
	— первісної вартості ТМЦ	20, 22, 28	643/1*
	— первісної вартості необоротних активів	15	643/1
	— вартості робіт/послуг	23, 91, 92, 93, 94	643/1
4	Нараховано «компенсаційні» податкові зобов'язання за зведеною податковою накладною	643/1	641/ПДВ
** Суми податкових зобов'язань, що будуть нараховані згідно з **п. 198.5 ПКУ** наприкінці місяця за зведеною податковою накладною, повинні заздалегідь узяти участь у формуванні первісної вартості активів, які початково отримуються для необ'єктної, неоподатковуваної, пільгової або негоспдіяльності. Схоже, реалізувати цю облікову премудрість слід з використанням субрахунку «Податкові зобов'язання, що підлягають коригуванню» (далі його зазначатимемо як субрахунок 643/1).*			
Придбали для оподатковуваних операцій, а використовували в необ'єктних, пільгових і негосподарських операціях			
1	Оприбутковано ТМЦ (необоротні активи), підписано акти виконаних робіт (наданих послуг)	15, 20, 22, 23, 28, 91, 92, 93	631, 685
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	641/ПДВ	631, 685
3	Нараховано «компенсаційні» податкові зобов'язання при використанні в необ'єктних, пільгових і негосподарських операціях (складено зведену податкову накладну та зареєстровано в ЄРПН)	643/1*	641/ПДВ
4	Відображено нараховані «компенсаційні» податкові зобов'язання у складі витрат	949	643/1
** Такий порядок відображення податкових зобов'язань передбачено **п. 11 Інструкції № 141**. Але, у цьому випадку можна було б обійтися і без субрахунку 643/1, відобразивши нарахування зобов'язань проводкою Дт 949 — Кт 641/ПДВ.*			

Продовження таблиці 5.54

1	2	3	4
Придбали для неоподатковуваної діяльності, використовуємо в оподатковуваній			
1	Оприбутковано ТМЦ (необоротні активи), підписано акти виконаних робіт (наданих послуг)	15, 20, 22, 23, 28, 91, 92, 93, 94	631, 685
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	641/ПДВ	631, 685
3	Відображено нараховані «компенсаційні» податкові зобов'язання	20, 22, 23, 28, 15, 91, 92, 93, 94	643/1
4	Нараховано «компенсаційні» податкові зобов'язання (складено зведену податкову накладну та зареєстровано в ЄРПН)	643/1	641/ПДВ
5	Зменшено податкові зобов'язання з ПДВ при використанні ТМЦ (робіт, послуг) в оподатковуваній діяльності (на підставі розрахунку коригування до зведеної податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН)	641/ПДВ	719
Послуги від нерезидента			
1	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ з послуг нерезидента (за першою подією)	644*	641/ПДВ
2	Відображено податковий кредит з ПДВ з послуг нерезидента (на дату складання податкової накладної за такими операціями за умови її реєстрації в ЄРПН)	641/ПДВ	644
** Застосування цього субрахунку передбачено **п. 4.1 Інструкції № 141**. Але, тут доречніше використовувати субрахунок 643 з подальшим закриттям розрахунків за фактом формування податкового кредиту. Тобто послідовність записів буде такою: Дт 643 — Кт 641/ПДВ, Дт 641/ПДВ — Кт 644, Дт 644 — Кт 643.*			
ПДВ при ввезенні товарів			
1	Сплачено суму ПДВ на митниці	377	311
2	Відображено податковий кредит на підставі митної декларації	641/ПДВ	377
ПДВ при псуванні, ліквідації основних засобів і безоплатних передачах			
1	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	949, 976	641/ПДВ
Облік руху коштів на ПДВ-рахунку			
1	Поповнено ПДВ-рахунок грошовими коштами (для сплати за звітний період ПДВ або реєстрації податкових накладних в ЄРПН)	315	311
2	Списано з електронного ПДВ-рахунка грошові кошти в рахунок погашення зобов'язань з ПДВ за звітний період	641/ПДВ	315
3	Повернено надмірно перераховані грошові кошти на поточний рахунок за заявою	311	315
Надходження сум бюджетного відшкодування			
1	Надходження платнику сум бюджетного відшкодування	311	641/ПДВ

Облік податку на прибуток

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати, доходи, активи і зобов'язання з податку на прибуток та її розкриття у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток»

Податок на прибуток підприємств – прямий податок, що стягується з прибутку організації (підприємства, банку, страхової компанії).

Платниками податку – *(резиденти)* є суб'єкти господарювання – юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами

Платниками податку – *(нерезиденти)* є юридичні особи, які утворені в будь-якій організаційно-правовій формі та отримують доходи з джерелом походження з України, за винятком установ та організацій, що мають дипломатичні привілеї або імунітет згідно з міжнародними договорами України; 133.2.2. постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України або виконують агентські (представницькі) та інші функції стосовно таких нерезидентів чи їх засновників.

Не є платниками податку неприбуткові підприємства, установи та організації

Не є платниками податку суб'єкти господарювання, що застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, визначені ПКУ.

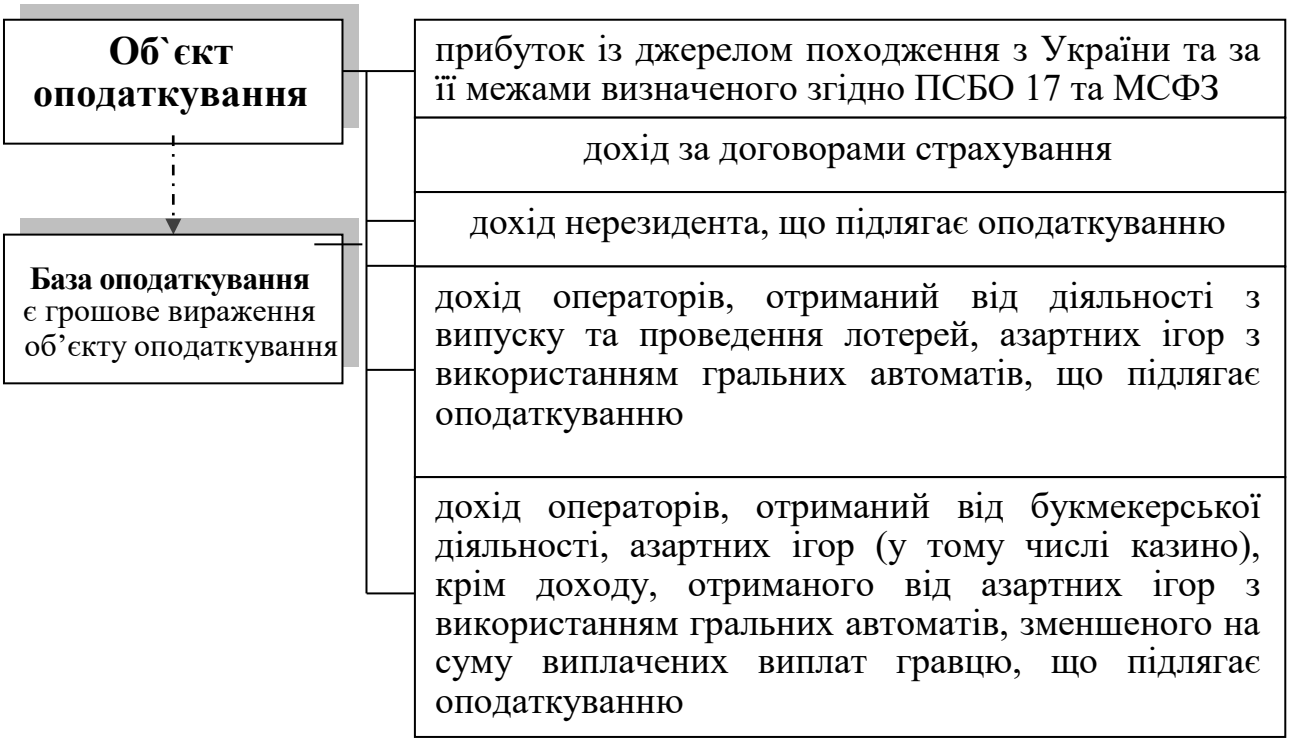

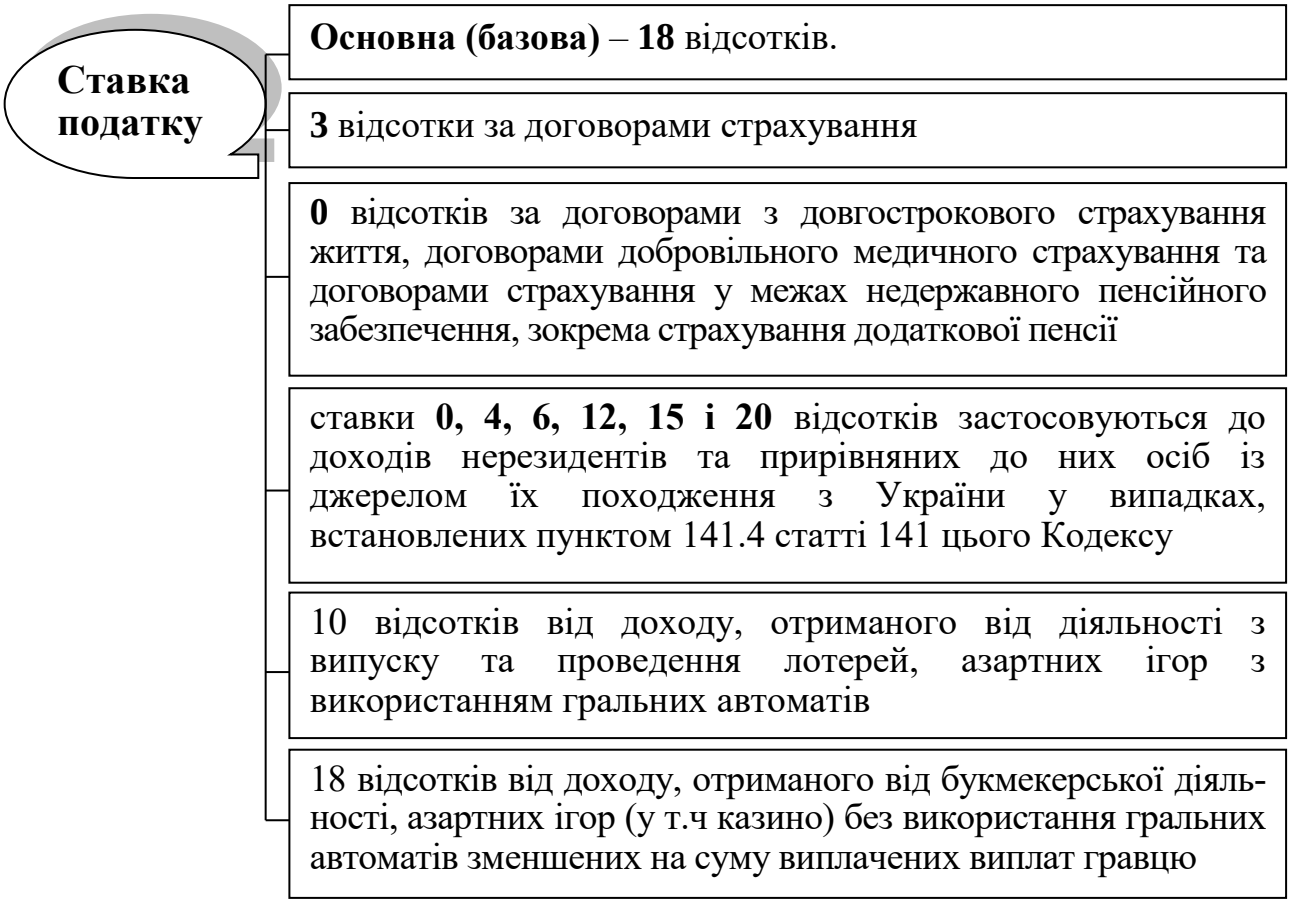

Рахунок 98 «Податок на прибуток»

За дебетом рахунка відображається нарахована сума податку на прибуток	за кредитом - включення до фінансових результатів на рахунок 79 "Фінансові результати".

Рахунок 98 «Податок на прибуток»	
субрахунок 981 «Податок на прибуток від звичайної діяльності»	ведеться облік нарахованої суми податку на прибуток від звичайної діяльності, що визначається від прибутку, відображеного в бухгалтерському обліку (незалежно від суми прибутку для цілей оподаткування) і у Звіті про фінансовий результат за звітний період.
субрахунок 982 «Податок на прибуток від надзвичайної діяльності»	ведеться облік нарахованої суми податку на прибуток від надзвичайних подій.

Таблиця 5.55

Облік податку на прибуток

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Відображено нарахування поточного податку на прибуток за рахунок збільшення ВПА	17	641/ПНП
2	Відображено нарахування поточного податку на прибуток за рахунок зменшення ВПЗ	54	641/ПНП
3	Відображено витрати з податку на прибуток	98	641/ПНП
4	Перераховано авансовий внесок при виплаті дивідендів	641/Авансовий внесок з дивідендів	311
5	Здійснено зменшення зобов'язань з податку на прибуток на суму авансового внеску при виплаті дивідендів	641/ПНП	641/Авансовий внесок з дивідендів
6	Перераховано податок на прибуток	641/ПНП	311

Методологічні основи формування у бухгалтерському обліку інформації про відстрочені податкові активи та зобов'язання і розкриття інформації про них у фінансовій звітності визначені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток».

Для того, щоб правильно нарахувати податок на прибуток у бухобліку, підприємству необхідно заздалегідь розрахувати суму податкового зобов'язання з цього податку за правилами *ПКУ*, а також визначити величину відстрочених податків: відстроченого податкового активу (ВПА) або/та відстроченого податкового зобовязання (ВПЗ) на кінець року.

В деяких випадках різні правила відображення тієї чи іншої операції для бухгалтерського і податкового обліку ведуть до того, що виникають різниці між бухгалтерським і податковим прибутком. Необхідно зробити розрахунок так званих **відстрочених податків на прибуток**: відстрочених податкових зобов'язань і відстрочених податкових активів, використовуючи **тимчасові податкові різниці — ТР**.

ТР бувають двох видів:

— ТР, **що підлягають вирахуванню** (призводять до зменшення податкового прибутку (збільшення податкового збитку) у майбутніх періодах і є базою для розрахунку **ВПА**);

— ТР, **що підлягають оподаткуванню** (підлягають уключенню до податкового прибутку (зменшують збиток) у майбутніх періодах і є базою для розрахунку **ВПЗ**).

Таблиця 5.56

Основні причини виникнення відстрочених податків

Найменування ТР	Облікова (бухгалтерська) база (ОБ)	Податкова база (ПБ)	Вид відстро-ченого податку
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
ТР = ПБ - ОБ. ***Якщо ТР > 0, показник визнається ТР, що підлягає оподаткуванню, і веде до появи ВПЗ.*** ***Якщо ТР < 0, отримане значення визнається ТР, що підлягає вирахуванню, і веде до появи ВПА***			
За нарахованими забезпеченнями майбутніх витрат і платежів (крім забезпечень на оплату відпусток працівникам та інші виплати, пов'язані з оплатою праці)	Балансова величина забезпечень майбутніх витрат і платежів (крім забезпечень на оплату відпусток працівникам та інші виплати, пов'язані з оплатою праці) (сальдо за Кт рах. 47, крім субрахунків 471 і 477)	0	ВПА
АКТИВИ			
ТР = ОБ - ПБ. ***Якщо ТР > 0, показник визнається ТР, що підлягає оподаткуванню, і веде до появи ВПЗ.*** ***Якщо ТР < 0, отримане значення визнається ТР, що підлягає вирахуванню, і веде до появи ВПА***			
За нематеріальними активами (НМА)	Залишкова вартість нематеріальних активів на кінець звітного періоду (сальдо за Дт рах. 12 мінус сальдо за Кт субрах. 133; сальдо за Дт субрах. 286 у частині НМА, що визнані утримуваними для продажу)	Залишкова вартість НМА в податковому обліку на кінець звітного періоду	ВПА (якщо ОБ < ПБ) або ВПЗ (якщо ОБ >

На рахунку **54 «Відстрочені податкові зобов'язання»** ведеться облік сум податку на прибуток, які сплачуватимуться у наступних періодах внаслідок виникнення тимчасової різниці між балансовою вартістю активів або зобов'язань та оцінкою цих активів або зобов'язань,яка використовується з метою оподаткування.

За **кредитом** рахунку 54 «Відстрочені податкові зобов'язання » відображається сума податку на прибуток, що підлягає сплаті в майбутніх періодах до оподаткованих тимчасових різниць, за **дебетом** – зменшення відстрочених податкових зобов'язань за рахунок нарахування поточних податкових зобов'язань.

Таблиця 5.57

Облік податку на прибуток і відстрочених зобов'язань

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
Зменшення ВПЗ протягом року			
1	Зменшено сальдо ВПЗ (600 грн. - 1200 грн.) у межах поточного податку на прибуток	54	641/приб
	Донараховано податок на прибуток, відображений у декларації за 2015 рік (1000 грн. - 600 грн.)	98	641/приб
2	Списано на фінансовий результат суму витрат з податку на прибуток	791	98
Збільшення ВПЗ протягом року			
3	Донараховано ВПЗ (1200 грн. - 600 грн.)	98	54
	Нараховано податок на прибуток, відображений у декларації за рік	98	641/приб
	Списано на фінансовий результат суму витрат з податку на прибуток (1000 грн. + 600 грн.)	791	98
Дохід з податку на прибуток			
4	Нараховано податок на прибуток, відображений у декларації за рік, за рахунок зменшення ВПЗ	54	641/приб
	Списано залишок ВПЗ (1500 грн. - 1000 грн.)	54	98
	Нараховано ВПА	17	98
	Списано на фінансовий результат суму доходу з податку на прибуток (500 грн. + 400 грн.)	98	791

Податок з доходу фізичних осіб. Податкова соціальна пільга.

ПДФО відноситься до загальнодержавних податків (п.п. 9.1.2 ПКУ). Сплата таких податків є обов'язковою на всій території України.

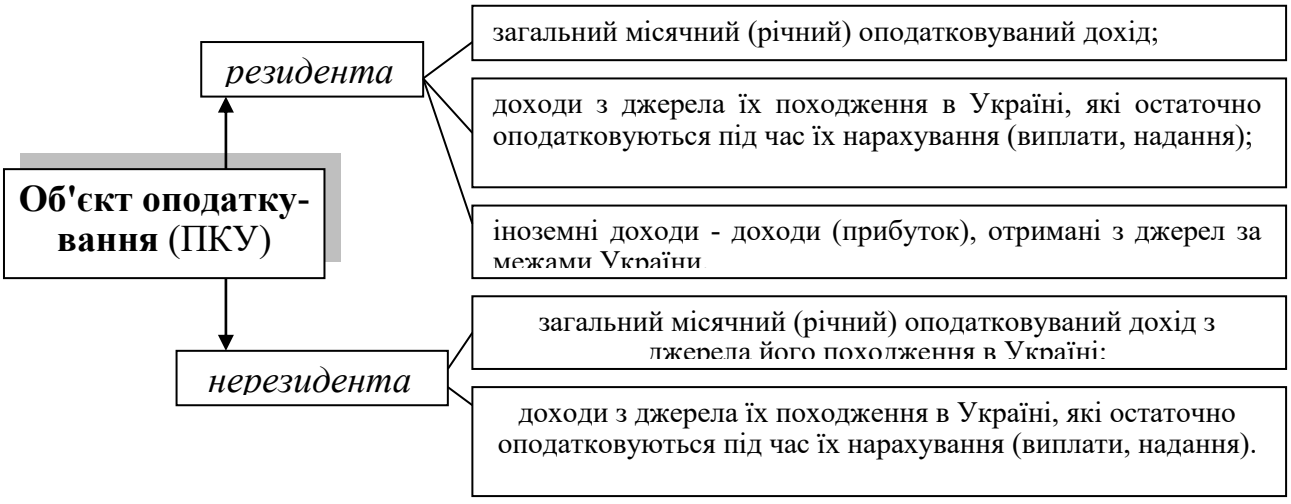

Основна ставка ПДФО становить 18 % (п. 167.1 ПКУ). Саме її слід застосовувати до заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат, а також до інших виплат і винагород, які нараховуються (виплачуються, надаються) фізособам у зв'язку з трудовими відносинами.

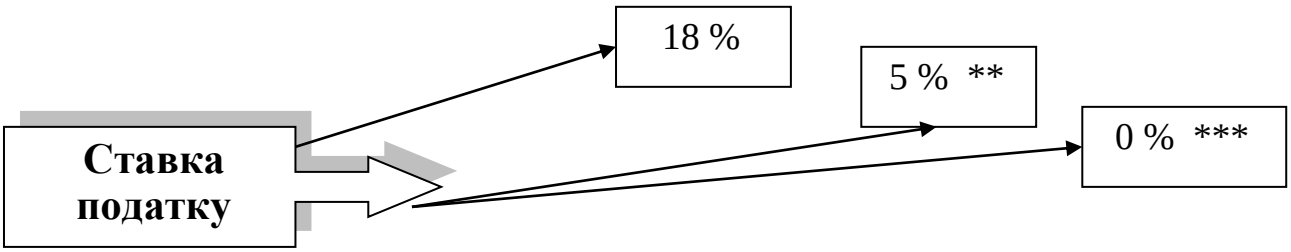

* – дивіденди за акціями або інвестиційними сертифікатами, роялті, інвестприбуток від операцій із цінними паперами, деривативами та корпправами, проценти, виграші, призи, подарунки тощо ставка 18%.

** – стосується доходу від продажу (обміну) об`єктів рухомого та нерухомого майна. Виключення дохід від продажу (обміну) рухомого майна фізособами-резидентами (ставка 18%).

*** – йдеться про об`єкти спадщини .

Податок сплачується (перераховується) до бюджету під час виплати оподатковуваного доходу єдиним платіжним документом. Банки приймають платіжні документи на виплату доходу лише за умови одночасного подання розрахункового документа на перерахування цього податку до бюджету.

Якщо оподатковуваний *дохід надається у негрошовій формі* чи виплачується готівкою з каси податкового агента, *податок сплачується* (перераховується) до бюджету протягом банківського дня, що настає за днем такого нарахування (виплати, надання).

Щоб обчислити базу обкладення ПДФО при нарахуванні доходів у вигляді заробітної плати, нараховану заробітну плату слід зменшити на суму (*п. 164.6 ПКУ*):

– страхових внесків до Накопичувального фонду (з моменту впровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування);

– ПСП за наявності права на неї.

Таким чином, у загальному випадку при нарахуванні доходу у вигляді заробітної плати базу обкладення ПДФО визначаємо за такою формулою:

$$БО = ЗП - ПСП \text{ (за наявності)},$$

де БО — база обкладення ПДФО;

ЗП — заробітна плата, що нараховується платнику податку.

Податкова соціальна пільга (ПСП) – право платника на зменшення суми загального місячного оподатковуваного доходу, отримуваного від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги

ПСП застосовується виключно до доходу у вигляді заробітної плати, нарахованого за звітний місяць (п. 169.1 ПКУ). ПСП застосовують до всієї заробітної плати за місяць, а не до її частини. У зв'язку із цим застосування ПСП до зарплати за першу половину місяця (авансу) неправомірне.

Право скористатися ПСП виникає в працівника, якщо його зарплата, нарахована за місяць, не перевищує граничного розміру доходу, який дає право на ПСП. Таку «граничну» величину знаходять розрахунково в порядку, встановленому п.п. 169.4.1 ПКУ, а саме: множать місячний прожитковий мінімум для працездатної особи (далі – ПМПО), встановлений на 1 січня звітного податкового року, на 1,4, а потім округлюють отримане число до найближчих 10 грн.

Розмір ПМПО на 01.01.2024 р. становить 3028 грн. Отже, за загальним правилом у 2024 році претендувати на ПСП можуть платники податків, заробітна плата яких не перевищує 4240 грн.

Із цього правила є винятки. Вони передбачені абзацом другим п.п. 169.4.1 ПКУ для:

1) одного з батьків, які утримують двох або більше дітей віком до 18 років;

2) платника податків, який є одинокою матір'ю (батьком), вдовою (вдівцем) чи опікуном, піклувальником і має дитину (дітей) віком до 18 років;

3) одного з батьків, які утримують дитину (дітей) з інвалідністю віком до 18 років.

Для одного з таких батьків граничний розмір доходу визначається кратно кількості дітей, а для другого – у загальному порядку.

Згідно з пп. 169.1.1 ПКУ податкова соціальна пільга надається для будь-якого платника податку в розмірі, що дорівнює 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (з розрахунку на місяць), установленого законом на 1 січня звітного податкового року.

Отже, у 2024 році її базовий розмір (100%) становитиме: 3028 грн х 50% = 1514 грн.

Розміри ПСП визначено п. 169.1 ПКУ. Вони залежать від розміру ПМПО, встановленого законом на 1 січня звітного податкового року.

Можна виокремити 3 види ПСП:

– звичайна – становить 100 % розміру ПМПО (з розрахунку на місяць), установленого законом на 1 січня звітного податкового року;

– підвищена – 150 % звичайної ПСП;

– максимальна – 200 % звичайної ПСП.

Податкова соціальна пільга 100%:

У 2024 році становить 1 514 грн та надається платнику податків, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, у розрахунку на кожну дитину (пп.169.1.2 ПКУ):

1 514 х 2 дітей = 3 028 грн. 1 514 х 4 дітей = 6 056 грн.

1 514 х 3 дітей = 4 542 грн. 1 514 х 5 дітей = 7 570 грн.

Податкова соціальна пільга 150%:

У 2024 році ПСП 150% обчислюється наступним чином:

базова ПСП 1 514 грн х 1,5 = 2 271 грн

Така підвищена ПСП надається наступним категоріям працівників:

– одинокій матері (батьку), вдові (вдівцю) або опікуну чи піклувальнику в розрахунку на кожну дитину віком до 18 років;

– особі, яка утримує дитину з інвалідністю в розрахунку на кожну дитину віком до 18 років;

– особі, яка постраждала внаслідок аварії на ЧАЕС (1 та 2 категорії);

– особі, яка є учнем, студентом, аспірантом, ординатором, ад'юнктом;

– особі з інвалідністю I або II групи, у тому числі з дитинства;

– особі, якій призначена довічна стипендія у зв'язку з переслідуваннями за правозахисну діяльність, включаючи журналістів;

– учаснику бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни.

Військовий збір (ВЗ)

Платниками ВЗ є платники ПДФО, а саме:

– фізичні особи — резиденти;

– фізичні особи — нерезиденти, які одержують доходи з джерел їх походження в Україні;

– податкові агенти.

Об'єктом обкладення ВЗ для фізособи-резидента є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід, визначений п. 164.2 ПКУ.

ВЗ утримуємо **з усієї суми доходу**, що є об'єктом оподатковування, нарахованого (виплаченого, наданого) на користь платника податків протягом звітного податкового періоду, **без жодних відрахувань.** Тобто базу обкладення ВЗ визначаємо без вирахування ПДФО, ПСП

Ставку ВЗ установлено на рівні **1,5 % бази обкладення ВЗ**

Роботодавець при **кожній виплаті зарплати** (авансу та зарплати за другу половину місяця) **зобов'язаний утримувати** з суми такого доходу **ВЗ** і перераховувати його до бюджету.

Для відображення в бухгалтерському обліку сум нарахувань та обов'язкових утримань, пов'язаних з виплатою зарплати, використовують:

♦ Субрахунок **641 «Розрахунки за податками»**. Цей субрахунок застосовують для узагальнення інформації про розрахунки підприємства з бюджетом за **ПДФО**. За кредитом цього субрахунку відображайте утримання ПДФО з суми нарахованого оподатковуваного доходу (Дт 661 — Кт 641), за дебетом – його сплату (перерахування) до бюджету (Дт 641 — Кт 311).

♦ Субрахунок **642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»**. Цей субрахунок слугує для відображення суми утриманого із заробітної плати **ВЗ**. За кредитом цього субрахунку відображайте утримання ВЗ з суми нарахованого оподатковуваного доходу (Дт 661 — Кт 642), за дебетом — його сплату (перерахування) до бюджету (Дт 642 — Кт 311)

Таблиця 5.58

Кореспонденція рахунків з утримання ПДФО та ВЗ

1	Утримано із заробітної плати		
	– ПДФО	661	641/ПДФО
	– ВЗ	661	642/ВЗ

5.9.5. Облік поточних зобов'язань за розрахунками зі страхування (ЄСВ) (*рівень В*)

База для нарахування ЄСВ: заробітна плата найманих працівників, у тому числі в натуральній формі, лікарняні, допомога по вагітності та пологах і виплати за цивільно-правовими договорами

Визначаючи базу справляння ЄСВ, потрібно враховувати два показники:

1) максимальну величину бази нарахування ЄСВ;

2) мінімальну межу бази нарахування ЄСВ.

Максимальна величина бази нарахування ЄСВ становить **25 розмірів ПМПО, установленого законом на відповідний місяць**. Розміри ПМПО, визначені *Законом про держбюджет* на поточний рік, дорівнюють розмірам місячної МЗП.

Платники ЄСВ

1) підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, створені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту);

2) філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених у п. 1 підприємств, установ, організацій, інших юридичних осіб, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами;

3) фізичні особи — підприємці, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту);

4) фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, і фізособи, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту);

5) інвестори (оператори) за угодою про розподіл продукції (у тому числі постійне представництво інвестора-нерезидента), які використовують працю фізичних осіб, найнятих на роботу в Україні на умовах трудового договору (контракту);

6) дипломатичні представництва і консульські установи України, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), створені відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами;

7) дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав, філії, представництва та інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), розташовані на території України.

Ставки ЄСВ

№ з/п	Категорія платників	Ставка ЄСВ	Норма Закону № 2464
1	Підприємства, установи, організації (крім зазначених у пп. 3 і 4 цієї таблиці)	22 % — на доходи звичайних працівників	*Ч. 5 ст. 8*
		8,41 % — на доходи працівників-інвалідів*	*Ч. 13 ст. 8*
2	Самозайняті особи	22 % — на доходи всіх працівників	*Ч. 5 ст. 8*
3	Підприємства всеукраїнських громадських організацій інвалідів, зокрема товариств УТОГ і УТОС**	5,3 % — на доходи всіх працівників	*Абзац перший ч. 14 ст. 8*
4	Підприємства та організації громадських організацій інвалідів**	5,5 % — на доходи працівників-інвалідів	*Абзац перший ч. 14 ст. 8*
		22 % — на доходи інших працівників	

** Роботодавці-підприємці ЄСВ на зарплату працівників-інвалідів нараховують по загальній ставці 22 %.*
*** Якщо в них кількість працівників-інвалідів становить не менше 50 % загальної чисельності працюючих осіб, за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів не менше 25 % суми витрат на оплату праці.*

Субрахунок **651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування»**. Цей субрахунок використовують для обліку розрахунків за **ЄСВ**. За кредитом субрахунку 651 відображайте нарахування ЄСВ, а за дебетом — його сплату (перерахування). Аналітичний облік на цьому субрахунку слід вести за кожною ставкою ЄСВ (у загальному випадку — 22 %, а, наприклад, для працівників-інвалідів — 8,41 %).

Таблиця 5.60

Кореспонденція рахунків з нарахування ЄСВ

Нараховано ЄСВ на заробітну плату:		
— працівників, зайнятих будівництвом, виготовленням, установкою, монтажем, наладкою та поліпшенням необоротних матеріальних активів	151, 152, 153	651
— працівників, зайнятих створенням нематеріальних активів, доведенням їх до стану, придатного для використання із запланованою метою, а також поліпшенням нематеріальних активів	154	
— працівників, які виконують вантажно-розвантажувальні роботи і транспортування запасів, а також зайнятих їх доведенням до стану, придатного для використання із запланованою метою	20, 22, 28	
— виробничого, загальновиробничого, адміністративно-управлінського персоналу, працівників відділу збуту тощо	821	

5.10. ОБЛІК ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ (1,3-1,7%)

5.10.1. Визнання та класифікація доходів і витрат (*рівень В*)

Основні терміни:

Витрати - зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

Доходи - збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Збиток - перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Звичайна діяльність - будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення.

Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) - звіт про доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід.

Інший сукупний дохід - доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства.

Операційна діяльність - основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основна діяльність - операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Прибуток - сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Сукупний дохід - зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками).

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.

Елемент витрат – сукупність економічно однорідних витрат.

Прямі витрати – витрати, що можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат економічно доцільним шляхом.

Нормативне регулювання обліку доходів та витрат

НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text)

НП(С)БО 15 «Дохід» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text)

НП(С)БО 16 «Витрати» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text)

Класифікація доходів

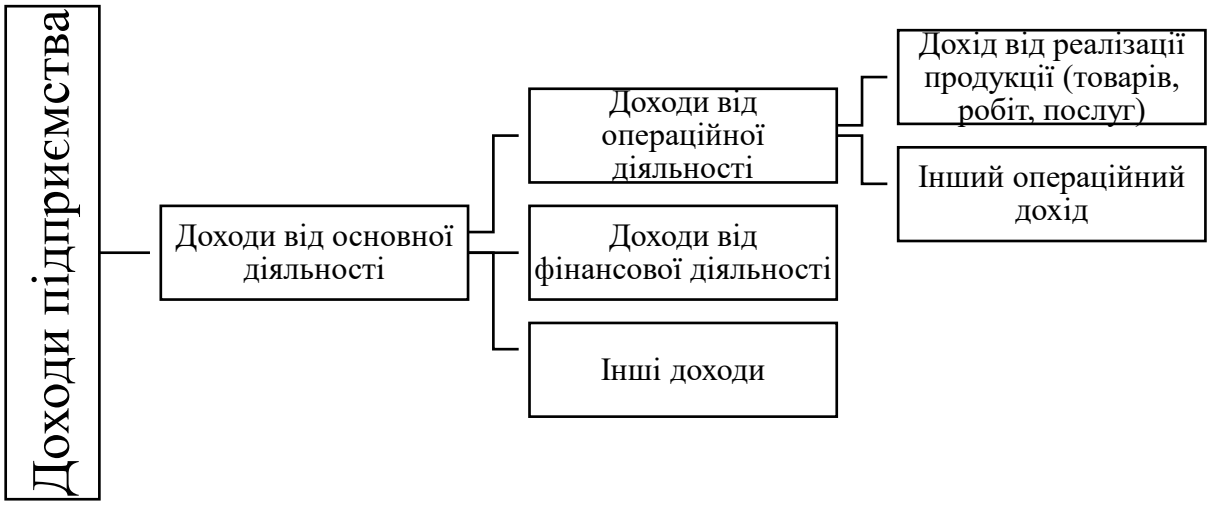

Класифікація витрат

Складання фінансової звітності	Витрати на продукцію	Витрати періоду
Калькулювання виробничої собівартості	Основні витрати	Накладні витрати
Планування діяльності	Змінні витрати	Постійні витрати
Прийняття управлінських рішень	Релевантні витрати	Нерелевантні витрати
Контроль і оцінка діяльності	Контрольовані витрати	Неконтрольовані витрати

Склад основних витрат виробництва

Прямі матеріальні витрати	•вартість витрачених матеріалів, які стають частиною готової продукції (наприклад, насіння у с/г, борошно у харчовій промисловості, метал у промисловості і т.д.)
Прямі витрати на оплату праці	•заробітна плата окремих працівників яка може бути включена до складу собівартості продукції.
Інші прямі витрати	•Решта прямих витрат(амортизація чи оренда окремих активів, витрати на придбання спеціальних активів тощо)

Визнання доходів

Дохід *визнається* під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.

Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:

1. Сума податку на додану вартість, акцизів, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів.

2. Сума надходжень за договором комісії, агентським та іншим аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо.

3. Сума попередньої оплати продукції (товарів, робіт, послуг).

4. Сума авансу в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг).

5. Сума завдатку під заставу або в погашення позики, якщо це передбачено відповідним договором.

6. Надходження, що належать іншим особам.

7. Надходження від первинного розміщення цінних паперів.

8. Сума балансової вартості валюти.

Оцінка доходу. Дохід відображається в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, що отримані або підлягають отриманню.

Визнання витрат

Витрати відображаються в бухгалтерському обліку одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов’язань.

Витратами звітного періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов’язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

Витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені.

Витрати, які неможливо прямо пов’язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені.

Якщо актив забезпечує одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, у вигляді амортизації) між відповідними звітними періодами.

Не визнаються витратами й не включаються до звіту про фінансові результати:

1. Платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала тощо.

2. Попередня (авансова) оплата запасів, робіт, послуг.

3. Погашення одержаних позик.

4. Інші зменшення активів або збільшення зобов'язань, що не відповідають ознакам, наведеним у пункті 6 цього Національного положення (стандарту).

5. Витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

6. Балансова вартість валюти.

5.10.2. Облік доходів за видами діяльності (*рівень С*)

Для обліку доходів використовується група пасивних транзитних рахунків 7 класу Плану рахунків.

Дебет **Рахунки 7 класу «Доходи і результати діяльності»** **Кредит**

	Сальдо початкове
- (зменшення оборотів) *Зменшення доходів або їх списання у порядку віднесення на рахунок 79 «Фінансові результати»*	+ (збільшення оборотів) *збільшення доходів*
	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт – Оборот Дт)***

<u>Облік доходів від реалізації</u>

Бухгалтерський Рахунок 70 «Доходи від реалізації» призначено для узагальнення інформації про доходи від реалізації готової продукції, товарів, робіт та послуг, доходів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості, доходів від страхової діяльності, про доходи від грального бізнесу, від проведення лотерей, а також про суму знижок, наданих покупцям, та про інші вирахування з доходу.

Підприємства, які здійснюють виробництво, транспортування, постачання теплової енергії та надають послуги з централізованого водопостачання та водовідведення, ведуть окремий облік доходів на окремих субрахунках за кожним видом діяльності, що підлягає ліцензуванню.

Рахунок 70 »Доходи від реалізації» має такі субрахунки:

701 «Дохід від реалізації готової продукції»

702 «Дохід від реалізації товарів»

703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»

704 «Вирахування з доходу»

705 «Перестрахування».

За кредитом субрахунків 701-703 відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом - належна сума непрямих податків (акцизного податку, податку на додану вартість та інших, передбачених законодавством); результат операцій перестрахування (у кореспонденції з субрахунком 705 «Перестрахування»); результат зміни резервів незароблених премій (у

страхових організаціях); та списання у порядку закриття на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 701 «Дохід від реалізації готової продукції» узагальнюється інформація про доходи від реалізації готової продукції.

На субрахунку 702 «Дохід від реалізації товарів» підприємства торгівлі та інші організації узагальнюють інформацію про доходи від реалізації товарів.

На субрахунку 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» підприємства і організації, що виконують роботи і надають послуги, узагальнюють інформацію про доходи від реалізації робіт і послуг, зокрема, дохід від орендних платежів за оренду об'єктів інвестиційної нерухомості, про результати зміни резервів незароблених премій.

На субрахунку 704 «Вирахування з доходу» за дебетом відображаються суми надходжень за договорами комісії, агентськими та іншими аналогічними договорами на користь комітентів, принципалів; сума наданих після дати реалізації знижок покупцям, вартість повернених покупцем продукції та товарів та інші суми, що підлягають вирахуванню з доходу. За кредитом субрахунку 704 відображається списання дебетових оборотів на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 705 «Перестрахування» підприємства, які є страховиками відповідно до Закону України «Про страхування», узагальнюють інформацію про частки страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) за договорами перестрахування. За дебетом субрахунку 705 відображаються суми часток страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), що належать перестраховикам за договорами перестрахування, за кредитом – частки страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), що повертаються перестраховиками у разі дострокового припинення договору перестрахування. Щомісяця сальдо субрахунку 705 списується (закривається) у кореспонденції із субрахунком 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг».

Таблиця 5.54

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Відображено дохід від реалізації	361	701
Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	701	641
Повернуто некондиційну продукцію чи неякісний товар	704	361
Скориговано суму податкових зобов`язань	704	641
Списано дохід від реалізації на фінансовий результат	701	791
Списано вирахування з доходу на фінансовий результат	791	704

Основними регістрами синтетичного обліку витрат за автоматизованою формою обліку є вихідні машинограми (Оборотна відомість по 70 рахунку, Головна книга по рахунку і т.д.), за журнально-ордерною формою – Журнал-ордер та Головна книга. Аналітичний облік доходів від реалізації ведеться за видами (групами) продукції, товарів, робіт, послуг, регіонами збуту та/або іншими напрямками, визначеними підприємством.

Облік інших операційних доходів

На рахунку *71 «Інший операційний дохід»* ведеться узагальнення інформації про інші доходи від операційної діяльності підприємства у звітному періоді, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

За кредитом рахунку 71 «Інший операційний дохід» відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом - суми непрямих податків (податку на додану вартість [дивіться добірку ПДВ - Україні], акцизного податку та інших зборів (обов'язкових платежів)) та списання в порядку закриття на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 710 «Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю» узагальнюється інформація про доходи від первісного визнання та зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю, зокрема дохід від первісного визнання сільськогосподарської продукції і біологічних активів, та від зміни справедливої вартості біологічних активів, який визначено відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи». Підприємства, основною діяльністю яких є торгівля цінними паперами, у цій статті відображають дохід від зміни вартості фінансових інструментів, які оцінюються за справедливою вартістю.

На субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» узагальнюється інформація про доходи від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема додатна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю.

На субрахунку 712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів» узагальнюється інформація про доходи від реалізації оборотних активів (виробничих запасів, малоцінних та швидкозношуваних предметів тащо), а також необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу.

На субрахунку 713 «Дохід від операційної оренди активів» узагальнюється інформація про доходи від оренди (крім фінансової) майна, якщо ця діяльність не є предметом (метою) створення підприємства.

На субрахунку 714 «Дохід від операційної курсової різниці» узагальнюється інформація про доходи від курсових різниць за активами й зобов'язаннями підприємства - пов'язаними з операційною діяльністю підприємства.

На субрахунку 715 «Одержані штрафи, пені, неустойки» узагальнюється інформація про штрафи, пені, неустойки та інші санкції за порушення господарських договорів, які визнані боржником або щодо яких одержані рішення суду, арбітражного суду про їх стягнення, а також про суми з відшкодування зазнаних збитків.

На субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів» узагальнюється інформація про суми відшкодування підприємству вартості раніше списаних оборотних активів.

На субрахунку 717 «Дохід від списання кредиторської заборгованості» узагальнюється інформація про доходи від списання кредиторської

заборгованості, що виникла в ході операційного циклу, по закінченні строку позовної давності.

На субрахунку 718 «Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів» узагальнюється інформація про доходи від безоплатно одержаних оборотних активів (окрім фінансових інвестицій) і доходи від цільового фінансування, пов'язаного з операційною діяльністю.

На субрахунку 719 «Інші доходи від операційної діяльності» узагальнюється інформація про інші доходи від операційної діяльності, які не знайшли свого відображення на інших субрахунках рахунку 71 «Інший операційний дохід», зокрема про доходи від операцій з тарою, від інвентаризації, від діяльності житлово-комунальних і обслуговуючих господарств, дитячих дошкільних закладів, будинків відпочинку, санаторіїв та інших закладів оздоровчого та культурного призначення підприємства, від роялті, відсотки, отримані на залишки коштів на поточних рахунках в банках або депозитних рахунках до запитання тощо. Підприємства, які є страховиками відповідно до Закону України «Про страхування», на цьому субрахунку узагальнюють інформацію про інші доходи від страхової діяльності, зокрема комісійні винагороди за перестрахування, частки від страхових сум та страхових відшкодувань, належні до сплати перестраховиками, повернуті суми із централізованих страхових резервних фондів, повернуті суми страхових резервів, інших, ніж резерв незароблених премій.

Таблиця 5.55

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Визначено дохід від первісного визнання сільськогосподарської продукції	23	710
Відображено виручку від реалізації іноземної валюти	311	711
Відображено дохід від реалізації оборотних активів	36, 377	712
Відображено дохід від операційної оренди активів	36, 377	713
Відображено дохід від позитивної операційної курсової різниці	362, 334	714
Відображено дохід від визнаних боржником штрафів, пеней та неустойок	377	715
Відображено відшкодування збитку, завданого матеріально-відповідальною особою	377	716
Відображено податкове зобов`язання з ПДВ	716	641
Списано кредиторську заборгованість, за якою минув термін позовної давності	63, 685	717
Відображено дохід від безоплатно одержаних оборотних активів	20, 21, 22, 26, 27	718
Виявлені лишки ТМЦ в результаті інвентаризації	20, 21, 22, 26, 27, 30, 31	719
Списано інші операційні доходи на фінансовий результат	71	791

Облік доходів фінансової діяльності

Під фінансовою діяльністю розуміють діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства. Для обліку доходів від участі в капіталі призначено пасивний рахунок 72 «*Дохід від участі в капіталі*», який має такі субрахунки:

- 721 «Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства»
- 722 «Дохід від спільної діяльності»
- 723 «Дохід від інвестицій в дочірні підприємства».

За кредитом рахунка відображується збільшення (одержання) доходу, за дебетом - списання в порядку закриття на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 721 «Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства» узагальнюється інформація про доходи, пов'язані зі збільшенням частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування, зокрема, одержання асоційованими підприємствами прибутків або зростання власного капіталу асоційованих підприємств внаслідок інших подій (переоцінка необоротних активів та інвестицій тощо).

Нагадаємо, що асоційованим підприємством називається підприємство, на яке інвестор може чинити значний вплив. На наявність або існування значного впливу вказують:

- володіння не менше як 20% акцій;
- присутність інвестора в раді директорів;
- матеріальні відносини між партнерами.

Нагадаємо також, що згідно з методом участі в капіталі балансову вартість інвестицій інвестора, який має суттєвий вплив на асоційоване підприємство, спочатку оцінюють за первісною собівартістю, а потім збільшують (зменшують) відповідно до частки інвестора в прибутках (збитках) асоційованої компанії. Тому у випадку, коли асоційована компанія має за звітний період прибуток і частка певної суми прибутку направляється на збільшення власного капіталу, то на цю частку повинні збільшуватися інвестиції кожного конкретного інвестора і відповідно дохід від участі в капіталі. На бухгалтерських рахунках ця операція відображується за дебетом субрахунку 141 «Інвестиції пов’язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі» і кредитом рахунка 721 «Дохід від участі в капіталі». Якщо асоціація отримала збиток, то відповідна частка збитку вплине на зменшення первісної вартості інвестицій конкретного інвестора. Ця операція буде відображена за дебетом субрахунку 961 «Втрати від інвестицій в асоційовані підприємства» і кредитом субрахунку 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі».

На субрахунку 722 «Дохід від спільної діяльності» узагальнюється інформація про доходи, пов'язані зі збільшенням частки інвестора в чистих активах об’єкта інвестування, зокрема, внаслідок одержання спільними підприємствами прибутків або зростання їх власного капіталу внаслідок інших подій (переоцінка необоротних активів та інвестицій тощо).

На субрахунку 723 «Дохід від інвестицій у дочірні підприємства» узагальнюється інформація про доходи, пов'язані зі збільшенням частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування, зокрема, внаслідок одержання дочірніми підприємствами прибутків або зростання їх власного капіталу внаслідок інших подій (переоцінка необоротних активів та інвестицій тощо).

Бухгалтерський рахунок *73 «Інші фінансові доходи»* призначено для обліку доходів, які виникають у ході фінансової діяльності підприємства, зокрема дивідендів, відсотків та інших доходів від фінансової діяльності, які не обліковуються на рахунку 72 «Дохід від участі в капіталі».

За кредитом рахунку відображається визнана сума доходу, за дебетом - списання кредитового обороту на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 731 «Дивіденди одержані» узагальнюється інформація про належні дивіденди від інших підприємств, що не є асоційованими, дочірніми та спільними.

На субрахунку 732 «Відсотки одержані» узагальнюється інформація про відсотки за облігаціями чи іншими цінними паперами, за якими не ведеться облік на субрахунку 731 «Дивіденди одержані», зокрема винагороди за здані в фінансову оренду необоротні активи тощо.

На субрахунку 733 «Інші доходи від фінансових операцій» узагальнюється інформація про інші доходи від фінансової діяльності, що не знайшли відображення на інших субрахунках рахунку 73 «Інші фінансові доходи», зокрема про доходи від амортизації премії за випущеними облігаціями, а також відсотки, отримані за строковими депозитними вкладами.

Таблиця 5.56

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Відображено дохід від інвестицій в асоційовані підприємства на суму зростання балансової вартості довгострокових фінансових інвестицій за методом участі в капіталі	141	721
Відображено дохід від спільної діяльності	141	722
Відображено дохід від інвестицій в дочірні підприємства	141	723
Відображено дохід від нарахованих дивідендів, відсотків, роялті	373	73
Списано фінансові доходи на фінансовий результат	72, 73	792

Аналітичний облік фінансових доходів ведеться за об’єктами інвестування.

Облік інших доходів

Бухгалтерський рахунок *74 «Інші доходи»* призначено для обліку доходів, які виникають в процесі діяльності, але не пов'язані з операційною та фінансовою діяльністю підприємства.

За кредитом рахунку 74 «Інші доходи» відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом - належна сума непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного податку та інших зборів (обов'язкових платежів)) та списання в порядку закриття на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 740 «Дохід від зміни вартості фінансових інструментів» підприємства, крім тих, основною діяльністю яких є торгівля цінними паперами, узагальнюють інформацію про доходи від зміни балансової вартості фінансових інструментів, які оцінюються за справедливою вартістю.

На субрахунку 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій» узагальнюється інформація про доходи від реалізації фінансових інвестицій.

На субрахунку 742 «Дохід від відновлення корисності активів» узагальнюється інформація про визнані відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів» доходи від відновлення корисності активів».

На субрахунку 744 «Дохід від неопераційної курсової різниці» узагальнюється інформація про курсові різниці за активами та зобов’язаннями в іноземній валюті, які пов'язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства.

На субрахунку 745 «Дохід від безоплатно одержаних активів» узагальнюється інформація про доходи від безоплатно одержаних необоротних активів, фінансових інвестицій та цільового фінансування капітальних інвестицій. Дохід від цільового фінансування капітальних інвестицій та безоплатно одержаних необоротних активів, що підлягають амортизації, визначається у сумі, пропорційній сумі амортизації відповідних активів одночасно з її нарахуванням. Дохід від безоплатно одержаних земельних ділянок і фінансових інвестицій визнається при їх вибутті.

На субрахунку 746 «Інші доходи» узагальнюється інформація про інші доходи, які не відображені на інших субрахунках рахунку 74 «Інші доходи», зокрема від списання кредиторської заборгованості, що не виникла в ході операційного циклу, по закінченні строку позовної давності, від перевищення вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов’язань об’єкта придбання над сукупністю витрат на об’єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності сума дооцінки об’єктів необоротних активів у випадках, передбачених положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Таблиця 5.57

Основні кореспонденції рахунків

Зміст господарських операцій	Дебет	Кредит
Нараховано ПДВ при реалізації необоротних активів	74	64
Зараховано до фінансових результатів інші доходи	74	79
Безоплатне надходження основних засобів	10	746
Безоплатне надходження інших необоротних матеріальних активів	11	745
Безоплатне надходження нематеріальних активів	12	74
Курсова різниця за фінансовими інвестиціями в іноземній валюті	14	746
Безплатне надходження незавершеного будівництва	15	74
Відображення доходів від реалізації майнових комплексів	16	74
Відображення частини негативного гудволу, визнаної доходом	19	74
Отримано виробничі запаси в обмін на неподібні активи або безоплатно отримані	20	74
Отримано виробничі запаси від ліквідації основних засобів	20	74
Отримано молодняк тварин в обмін на неподібні активи або безоплатно отримані	21	74
Отримано МШП в обмін на неподібні активи або безоплатно отримані	22	74
Одержано безоплатно товари або їх обмін на інші	28	74
Отримано готівкою дохід від реалізації необоротних активів, фінансові інвестиції або безплатно отримана готівка	30	74
Отримано дохід від реалізації необоротних активів, фінансові інвестиції на рахунок у банку або безоплатно отримані кошти чи курсова різниця за валютним рахунком	31	74
Курсова різниця за короткотерміновим векселем в іноземній валюті	34	74
Курсова різниця за поточними фінансовими інвестиціями в іноземній валюті	35	74
Одержано дохід від реалізації основних засобів	37	74
Визначення доходу одночасно з нарахуванням амортизації за безплатно отриманими основними засобами	42	74
Зараховано цільові внески до інших доходів	48	74
Списано довготермінову позику	50	74
Списано заборгованість, забезпечену виданим векселем	51	74
Списано довготермінові зобов'язання за облігаціями	52	74
Одержано дохід від оренди	53	74
Списано інші довготермінові зобов'язання	55	74
Списано заборгованість постачальникам	63	74
Списано заборгованість за податками і платежами	64	74
Те саме за страхуванням	65	74
Те саме перед учасниками	67	74
Те саме іншу кредиторську заборгованість	68	74
Зараховано доходи майбутніх періодів до доходів звітного періоду	69	74

5.10.3. Облік витрат діяльності підприємства (*рівень С*)

Облік собівартості реалізації

Собівартість продукції – це сума витрат, пов'язаних з виробництвом певного виду продукту. Підрахунок таких витрат називають калькулюванням собівартості, а бухгалтерський документ, у якому зафіксований такий розрахунок, – калькуляцією.

Бухгалтерська собівартість продукції потрапляє до показників фінансової звітності підприємства: Звіту про фінансовий стан (балансу) – у вартість

запасів, у т.ч. незавершеного виробництва та готової продукції; Звіту про фінансові результати – до складу собівартості реалізованої продукції.

Собівартість реалізованої продукції за місяць/квартал складається з таких складових: виробничої собівартості готової продукції, яка була продана; нерозподілених постійних загальновиробничих витрат, які були понесені протягом місяця/кварталу; наднормативних виробничих витрат, якщо такі були протягом місяця/кварталу. Даний показник можливий лише, коли підприємство веде обліку вибуття готової продукції на основі нормативних затрат. Така собівартість відображається на субрахунку 901 «Собівартість реалізованої готової продукції».

За дебетом рахунку 90 «Собівартість реалізації» відображається виробнича собівартість реалізованої готової продукції, робіт, послуг; фактична собівартість реалізованих товарів (без торгових націнок), страхові виплати відповідно до договорів страхування, за кредитом - списання в порядку закриття дебетових оборотів на рахунок 79 «Фінансові результати». За дебетом цього рахунку підприємства, які здійснюють діяльність з випуску та проведення лотерей на території України, відображають створення (формування) забезпечення призового фонду (резерву виплат) і резерву, що покриває суму джек-поту, не забезпечену сплатою участі у лотереї.

На субрахунку 901 «Собівартість реалізованої готової продукції» ведеться облік виробничої собівартості реалізованої готової продукції.

На субрахунку 902 «Собівартість реалізованих товарів» відображається собівартість реалізованих товарів.

На субрахунку 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг» ведеться облік собівартості реалізованих за звітний період робіт і послуг.

На субрахунку 904 «Страхові виплати» підприємства, які є страховиками відповідно до Закону України «Про страхування», узагальнюють інформацію про страхові суми і страхові відшкодування за умовами договору страхування (перестрахування) при настанні страхового випадку.

Таблиця 5.58

Основні кореспонденції рахунків

Зміст операції	Дебет	Кредит
Відображена собівартість реалізації	90	26, 27
Списана собівартість реалізації на фінансовий результат	791	90

Облік загальновиробничих витрат

До виробничої собівартості можна включити напряму далеко не всі витрати, пов’язані з виробництвом. Через це розрізняють прямі й непрямі виробничі витрати.

Непрямі витрати можуть бути пов’язані з виробництвом – *загальновиробничі* (ЗВВ), а можуть бути пов’язані й у з цілим господарством, підприємством – загальногосподарські витрати. Останні у бухгалтерському обліку частіше називають адміністративними витратами.

Загальновиробничі витрати поділяються на:

- змінні – залежать від обсягів виробництва;
- постійні – не залежать від обсягів виробництва.

Разом із тим розподіл ЗВВ на змінні й постійні теж доволі умовний. Наприклад, витрати на оплату праці загальновиробничого персоналу можна вважати постійними ЗВВ, адже при коливанні обсягів виробництва вони не змінюються. Проте в разі скорочення обсягів діяльності підприємство може зменшити (змінити) й такі витрати. Тобто підприємство на власний розсуд (з огляду на економічну доцільність) визначає, які саме витрати належать до змінних чи постійних ЗВВ. Перелік таких витрат також закріплюють в обліковій політиці підприємства. Такий поділ потрібен для:

- планування виробництва;
- прогнозування діяльності підприємства;
- розподілу ЗВВ.

Розподіл ЗВВ здійснюється з використанням бази розподілу на об'єкти витрат. Такими базами можуть бути, наприклад, бути:

- універсальні: години праці, прямі витрати на заробітну плату виробничого персоналу, обсяг діяльності, прямі матеріальні витрати, загальні прямі витрати тощо;
- специфічні для галузі (виду діяльності): кількість ліжко-днів, лабораторних досліджень, використовуваних квадратних метрів площі приміщень або загальна кількість медперсоналу, пробіг у кілометрах, площі сільськогосподарських угідь, вартість основного пального, площа для виробництва окремих продуктів, поливні площі, маса згодованих кормів тощо.

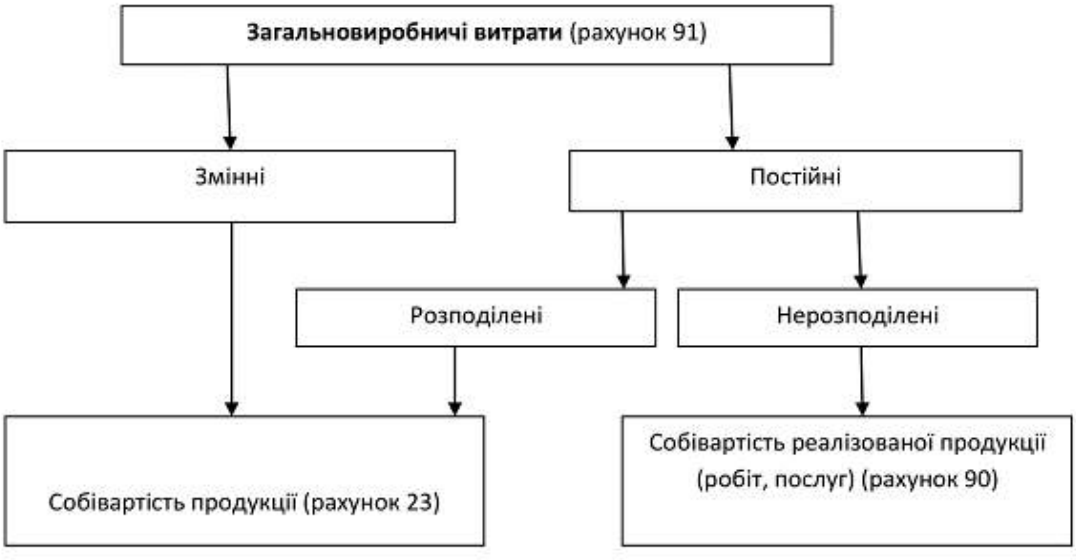

Рис. 5.31 Класифікація загальновиробничих витпт

Відмінність у розподілі змінних і постійних ЗВВ для облікових цілей полягає у тому, що:

- змінні ЗВВ завжди відносяться й розподіляються на виробничу собівартість (у Дт рахунку 23). Незалежно від поточних обсягів діяльності;

- постійні ЗВВ – розподіляються на кожен об’єкт з використанням бази розподілу при нормальній потужності (абз. 2 п. 16 НП(С)БО 16). У результаті вони можуть розподілятися або всі, або частково. В останньому разі виникають розподілені постійні ЗВВ (відносяться на виробничу собівартість, тобто рахунок 23 «Виробництво») і нерозподілені постійні ЗВВ (відносяться до собівартості реалізації, тобто субрахунок 901 «Собівартість реалізованої готової продукції» чи субрахунок 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг» рахунку 90 «Собівартість реалізації», в залежності від того собівартість чого калькулюється).

Рахунок 91 «Загальновиробничі витрати» призначений для обліку виробничих накладних витрат на організацію виробництва та управління цехами, дільницями, відділеннями, бригадами та іншими підрозділами основного й допоміжного виробництва, а також витрати на утримання та експлуатацію машин і устаткування. Цей рахунок не застосовується підприємствами торгівлі.

За дебетом рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» відображається сума визнаних витрат, за кредитом - щомісячне, за відповідним розподілом, списання на рахунки 23 «Виробництво» та 90 «Собівартість реалізації».

Таблиця 5.59

Бухгалтерські проведення з обліку загальновиробничих витрат

БУХГАЛТЕРСЬКІ ПРОВЕДЕННЯ З ОБЛІКУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ				
№ з/п	Зміст господарської операції	Дт	Кт	Сума, грн
1	Відображено **постійні ЗВВ**: на оплату праці загальновиробничого персоналу та нарахування ЄСВ, оренду приміщень та ін.	91.1	661, 651, 685	74378,97
2	Відображено **змінні ЗВВ**: поточний ремонт, оплата вартості електроенергії тощо	91.2	631, 685	19168,00
3	Віднесено змінні ЗВВ на виробничу собівартість	23*	91.2	19168,00
4	Віднесено розподілені постійні ЗВВ на виробничу собівартість	23*	91.1	63700,00
5	Віднесено нерозподілені постійні ЗВВ на собівартість реалізованої продукції	901	91.1	10678,97
* ці витрати ще можуть бути розподілені додатково й між продуктами, цехами тощо – об’єктами аналітичного обліку по рахунку 23 “Виробництво”, якщо такі є (рахунки 23.1, 23.2 і т.д.). Для цього може бути додаткова база розподілу (та ж сама – людино-години або інша). Розподіл здійснюється пропорційно				

Детальніше: https://buhplatforma.com.ua/article/6703-zagalnovirobnich-vitrati-h-oblk-ta-rozpodl

Облік адміністративних витрат

До адміністративних витрат, зокрема, належать витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу, на їх службові відрядження, на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського призначення (оренда, амортизація, ремонт,комунальні послуги), охорону, юридичні, аудиторські, транспортні послуги,поштово-телеграфні, канцелярські витрати, сума податків, зборів (обов'язкових платежів) тощо.

У фінансовому обліку загальногосподарські витрати не розподіляють, а списують загальною сумою на рахунок 79 «Фінансові результати».

Рахунок 92 «Адміністративні витрати» призначений для відображення загальногосподарських витрат, пов'язаних з управлінням та обслуговуванням підприємства.

За дебетом рахунку 92 «Адміністративні витрати» відображається сума визнаних адміністративних витрат, за кредитом - списання на рахунок 79 «Фінансові результати».

Таблиця 5.60

Основні кореспонденції рахунків

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Нараховано амортизацію (знос)	92	13
Списано на адміністративні витрати:		
– виробничі запаси	92	20
– МШП	92	22
– готову продукцію	92	26
– продукцію сільськогосподарського виробництва	92	27
– товари	92	28
– готівку в оплату дрібних витрат	92	30
– гроші на оплату витрат через банк	92	31
– витрати за авансовими звітами	92	37
– витрати майбутніх періодів	92	39
Проведено відрахування у резерв відпусток адміністративному персоналу	92	47
Оплачено витрати за рахунок:		
– довготермінових позик	92	50
– короткотермінових позик	92	60
Відображено роботи і послуги інших підприємств	92	63
Нараховано податки і платежі, що включаються у витрати виробництва	92	64
Проведено відрахування на соціальні заходи	92	65
Нараховано оплату праці	92	66
Послуги дочірніх підприємств	92	68
Списано витрачені ТМЦ на адміністративні потреби	92	80
Списано нараховану оплату праці	92	81
Списано відрахування на соціальні заходи	92	82
Списано амортизацію (знос) необоротних активів	92	83
Списано інші операційні витрати	92	84
Списано адміністративні витрати за рахунок фінансових результатів	79	92

Облік витрат на збут

Трудові й матеріальні затрати підприємств торгівлі та постачання на організацію переміщення товарів від виробника до споживача відображають як

витрати обігу. Їх обліковують на рахунку 93 «Витрати на збут». Поряд із витратами обігу на цих підприємствах можуть бути наявними витрати виробництва (в підсобному господарстві, у громадському харчуванні тощо),облік яких здійснюють на рахунку 23 «Виробництво».

До витрат на збут, зокрема, належать витрати на пакувальні матеріали,транспортування продукції, товарів за умовами договору, витрати на маркетинг та рекламу, включаючи відрядження працівників збуту, витрати на оплату праці й комісійні продавцям, торговим агентам, працівникам відділу збуту,амортизацію, ремонт та утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів, що використовуються для забезпечення збуту продукції,товарів, робіт і послуг, витрати на гарантійний ремонт, страхування товарів при доставці тощо.

За дебетом рахунка відображають суму визнаних витрат на збут, за кредитом – списання на рахунок 79 «Фінансові результати».

Таблиця 5.61

Основні кореспонденції рахунків

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Нараховано амортизацію (знос)	93	13
Списано на витрати на збут:		
– виробничі запаси	93	20
– МШП	93	22
– готову продукцію	93	26
– продукцію сільськогосподарського виробництва	93	27
– товари	93	28
– готівку в оплату дрібних витрат	93	30
– гроші на оплату витрат через банк	93	31
– витрати за авансовими звітами	93	37
– витрати майбутніх періодів	93	39
Проведено відрахування у резерв відпусток адміністративному персоналу	93	47
Оплачено витрати за рахунок:		
– довготермінових позик	93	50
– короткотермінових позик	93	60
Відображено роботи і послуги інших підприємств	93	63
Нараховано податки і платежі, що включаються у витрати збуту	93	64
Проведено відрахування на соціальні заходи	93	65
Нараховано оплату праці	93	66
Послуги дочірніх підприємств	93	68
Списано витрачені ТМЦ	93	80
Списано нараховану оплату праці	93	81
Списано відрахування на соціальні заходи	93	82
Списано амортизацію (знос) необоротних активів на підприємствах, що застосовують рахунки 8 класу	93	83
Списано інші операційні витрати	93	84
Списано витрати на збут за рахунок фінансових результатів	79	93

Облік інших витрат операційної діяльності

Бухгалтерський рахунок 94 «Інші витрати операційної діяльності» ведеться облік витрат операційної діяльності підприємства, крім витрат, які відображаються на рахунках 90 «Собівартість реалізації», 91

«Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут».

За дебетом рахунку відображається сума визнаних витрат, за кредитом - списання на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 940 «Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю» узагальнюється інформація про витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю, зокрема витрати від первісного визнання сільськогосподарської продукції і біологічних активів та від зміни справедливої вартості біологічних активів, які визначені відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи». Підприємства, основною діяльністю яких є торгівля цінними паперами, у цій статті відображають витрати від зміни вартості фінансових інструментів, які оцінюються за справедливою вартістю.

На субрахунку 941 «Витрати на дослідження і розробки» ведеться облік витрат, пов’язаних з дослідженнями та розробками, що здійснює підприємство, якщо такі дослідження та розробки відповідають Положенню (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи».

На субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» узагальнюється інформація про витрати на купівлю-продаж іноземної валюти, зокрема від'ємна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю.

На субрахунку 943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів» ведеться облік собівартості реалізованих виробничих запасів (сировини, матеріалів, відходів тощо) і необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу.

На субрахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» узагальнюється інформація про нарахування резерву сумнівних боргів на заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), про суму списаної безнадійної заборгованості в разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів та про суму списаної безнадійної заборгованості, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено.

На субрахунку 945 «Витрати від операційної курсової різниці» ведеться облік втрат за активами й зобов’язаннями операційної діяльності підприємства від зміни курсу гривні до іноземної валюти.

На субрахунку 946 «Втрати від знецінення запасів» ведеться облік втрат, пов'язаних із знеціненням (уцінкою) запасів, відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» та 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність«.

На субрахунку 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей» ведеться облік нестач грошових коштів та інших цінностей і втрат від псування цінностей, що виявлені в процесі заготовлення, переробки, збереження, та реалізації. Одночасно із списанням цінностей, винних у нестачі яких не

встановлено, на витрати, балансова вартість списаного активу зараховується на позабалансовий рахунок 07 «Списані активи».

На субрахунку 948 «Визнані штрафи, пені, неустойки» ведеться облік визнаних економічних санкцій за невиконання підприємством законодавства та умов договорів.

На субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності» узагальнюється інформація про такі витрати операційної діяльності, які не знайшли відображення на інших субрахунках рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності», зокрема витрати житлово-комунальних і обслуговуючих господарств, дитячих дошкільних закладів, будинків відпочинку, санаторіїв та інших закладів оздоровчого та культурного призначення, виплати за невідпрацьований час, що не підлягають накопиченню тощо. Підприємства, які є страховиками відповідно до Закону України «Про страхування», на цьому субрахунку узагальнюють інформацію про витрати страховика, зокрема відрахування у централізовані страхові резервні фонди, які утворюються для забезпечення виконання зобов'язань щодо окремих видів обов'язкового страхування, відрахування в страхові резерви, інші, ніж резерв незароблених премій, які формуються у випадках, передбачених чинним законодавством.

Таблиця 5.62

Основні кореспонденції рахунків

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Відображено нестачу:		
– основних засобів	94	10
– інших необоротних матеріальних активів	94	11
– нематеріальних активів	94	12
Знос основних засобів об'єктів невиробничої сфери	94	13
Знецінення або нестача:		
– виробничих запасів	94	20
– тварин на вирощуванні та відгодівлі	94	21
– МШП	94	22
– забракованих виробів	94	24
– напівфабрикатів	94	25
– готової продукції	94	26
– продукції сільськогосподарського виробництва	94	27
– товарів	94	28
Нестача готівки	94	30
Списання собівартості реалізованої іноземної валюти або сплата пені, штрафів	94	31
Нестача марок, проїзних талонів, путівок тощо	94	33
Списання короткотермінових векселів одержаних	94	34
Визнано пеню, штрафи, неустойки покупців чи замовників	94	36
Те саме щодо інших розрахунків	94	37
Створено резерв сумнівних боргів	94	38
Списано на поточні витрати частину витрат майбутніх періодів	94	39
Створення резерву на відпустки працівникам, які виконують дослідження та розробки	94	47
Курсова різниця за довготерміновою позикою в іноземній валюті	94	50

Продовження таблиці 5.62

Те саме за довготерміновим векселем виданим	94	51
Те саме за короткотерміновою позикою	94	60
Те саме за короткотерміновим векселем виданим	94	62
Те саме за заборгованістю перед постачальниками чи підрядниками	94	63
Визнані пені, штрафи за розрахунками з бюджетом	94	64
Проведено відрахування на соціальні заходи з оплати праці на виконання досліджень і розробок	94	65
Нараховано оплату праці при виконанні досліджень і розробок	94	66
Послуги для житлово-комунальних і обслуговуючих господарств	94	68
Списано на житлово-комунальні та обслуговуючі господарства (на підприємствах, що використовують рахунки 8 класу):		
– матеріальні витрати	94	80
– витрати на оплату праці	94	81
– відрахування на соціальні заходи	94	82
– амортизацію	94	83
– інші операційні витрати	94	84
Списано інші витрати операційної діяльності за рахунок фінансових результатів	79	94

Облік витрат фінансової діяльності

На рахунку 95 «Фінансові витрати» ведуть облік витрат фінансової діяльності підприємства.

За дебетом рахунка відображають суму визнаних витрат, за кредитом – списання на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 951 «Відсотки за кредит» ведеться облік витрат, пов'язаних з нарахуванням та сплатою відсотків, процентів тощо за користування кредитами банків.

На субрахунку 952 «Інші фінансові витрати» ведеться облік витрат, пов'язаних із залученням позикового капіталу, зокрема витрат, пов'язаних з випуском, утриманням та обігом власних цінних паперів; нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансової оренди тощо.

Таблиця 5.63

Основні кореспонденції рахунків

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Оплачено витрати, пов'язані з випуском цінних паперів:		
– готівкою	95	30
– з рахунка в банку	95	31
– довготерміновими позиками	95	50
Відображено витрати, пов'язані з випуском облігацій	95	52
Відображення орендної плати у витратах	95	53
Оплачено витрати, пов'язані з випуском цінних паперів, за рахунок	95	60
короткотермінової позики		
Нараховано відсотки за користування кредитами банків	95	68
Списано витрати за рахунок фінансових результатів	79	95

На рахунку 96 «Втрати від участі в капіталі» обліковують втрати від зменшення вартості інвестицій, облік яких здійснюють шляхом участі в капіталі, котрі виникають у процесі інвестиційної діяльності підприємства.

Основні вимоги до обліку інвестицій подані в Положенні (стандарті)бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції».

За дебетом рахунка відображають суму визнаних втрат, за кредитом списання на рахунок 79 «Фінансові результати».

Таблиця 5.64

Основні кореспонденції рахунків

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Відображення втрат від участі в капіталі	96	14
Списання втрат за рахунок фінансових результатів	79	96

Облік інших витрат

Рахунок *97 «Інші витрати»* призначається для обліку витрат, що виникають в процесі діяльності (крім фінансових витрат), але не пов’язані з виробництвом або реалізацією основної продукції (товарів) та послуг.

За дебетом субрахунків 971-977 відображається сума визнаних витрат, за кредитом - списання на рахунок 79 «Фінансові результати».

На субрахунку 970 «Витрати від зміни вартості фінансових інструментів» підприємства, крім тих, основною діяльністю яких є торгівля цінними паперами, узагальнюють інформацію про витрати від зміни вартості фінансових інструментів, які оцінюються за справедливою вартістю.

На субрахунку 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій» відображається балансова вартість реалізованих фінансових інвестицій (на дату їх реалізації) та інші витрати, пов'язані з їх реалізацією.

На субрахунку 972 «Втрати від зменшення корисності активів» відображаються втрати від зменшення корисності активів.

Втрати від зменшення корисності активів визнаються відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів».

На субрахунку 974 «Втрати від неопераційних курсових різниць» відображаються втрати за активами й зобов’язаннями неопераційної діяльності підприємства від зміни курсу гривні до іноземної валюти.

На субрахунку 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій» відображається сума знецінення (уцінки) необоротних активів і фінансових інвестицій.

На субрахунку 976 «Списання необоротних активів» відображається залишкова вартість списаних необоротних активів та витрати, пов’язані з їх ліквідацією (розбирання, демонтаж).

На субрахунку 977 «Інші витрати діяльності» відображаються інші витрати діяльності, які не знайшли відображення на інших субрахунках рахунку 97 «Інші витрати».

Таблиця 5.65

Основні кореспонденції рахунків

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Відображення собівартості реалізованих:		
– основних засобів	97	10
– інших необоротних матеріальних активів	97	11
– нематеріальних активів	97	12
– довготермінових фінансових інвестицій	97	14
Списання капітальних інвестицій (незавершеного будівництва)	97	15
Списання довготермінової дебіторської заборгованості	97	16
Списання інших необоротних активів	97	18
Списання гудволу	97	19
Списання витрат виробництва	97	23
Втрати від курсових різниць за готівкою	97	30
Втрата від курсових різниць за валютним рахунком	97	31
Відображення дисконту за переказним векселем	97	34
Відображення собівартості реалізованих поточних фінансових інвестицій	97	35
Списання заборгованості дочірнього підприємства	97	68
Списання в кінці місяця дебетового сальдо за рахунок фінансових результатів	79	97

Облік податку на прибуток

На рахунку 98 «Податок на прибуток» обліковують належну за даними бухгалтерського обліку суму податку на прибуток від звичайної діяльності танадзвичайних подій.

За дебетом рахунка відображають нараховану суму податку на прибуток, за кредитом – списання на фінансові результати на рахунку 79.

Таблиця 5.66

Основні кореспонденції рахунків

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Списання відтермінованих податкових активів	98	17
Відображення відтермінованих податкових зобов'язань у випадку перевищення прибутку за рахунком 79 над оподатковуваним прибутком	98	54
Нарахування податку на прибуток	98	64
Відображення виправлення помилки при завищенні податку на прибуток або при списанні заборгованості за ним, коли одночасно списують відтерміновані податкові активи	64	98
Відображення відтермінованих податкових активів при перевищенні оподатковуваного прибутку над визначеним у фінансовому обліку за рахунком 79	17	98
Відиесення податку на прибуток за рахунок відтермінованих податкових зобов'язань	54	98
Списання податку на прибуток за рахунок заборгованості перед бюджетом	64	98
Списання нарахованого податку на прибуток за рахунок фінансових результатів	79	98

5.10.4. Облік фінансових результатів діяльності (*рівень С*)

Фінансовий результат — це різниця між доходами та витратами підприємства. Простіше, кажучи, – прибуток або збиток.

Фінансовий результат — це суто бухгалтерський термін і показує результат арифметичної дії. Фінансовий результат у підприємства є завжди: позитивний (прибуток) або негативний (збиток). Нульовий результат теж можливий, але рідко зустрічається, хіба що підприємство взагалі не проводило будь-якої діяльності протягом періоду (етап створення або ліквідації).

Фінансовий результат = доходи – витрати = прибуток/збиток.

Правила бухгалтерського обліку фінансового результату визначаються окремими стандартами: НП(С)БО 15 «Дохід», НП(С)БО 16 «Витрати», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Окремого стандарту щодо обліку фінансового результату не існує.

Фінансовий результат не дорівнює залишку грошей підприємства! Цей бухгалтерський парадокс пов'язаний з тим, що визнання доходів і витрат у сучасному бухгалтерському обліку підприємств ніяк не пов'язано з надходженням та витрачанням грошових коштів. Як наслідок, фінансовий результат може бути позитивним – прибуток, але підприємство зовсім може не мати грошей на рахунку, і навпаки.

Окремих правил для обліку фінансового результату немає, так як вони є похідними від правил (принципів) обліку доходів і витрат. Їх можна виділити всього два:

- доходи й витрати визнаються в момент коли вони фактично понесені незалежно від отримання/витрачання грошей;
- при розрахунку фінансового результату доходи співставляють саме з тими витратами, які були понесені заради їхнього отримання.

Для обліку формування фінансового результату підприємств задіяна ціла система бухгалтерських рахунків:

- рахунки обліку доходів (7 клас);
- рахунки обліку витрат (9 клас);
- рахунок обліку витрат на виробництво (23) та загальновиробничих витрат (91). Їх слід виділити окремо.
- рахунки обліку фінансового результату (рахунок 79 та його субрахунки).

Також підприємства можуть у цій системі використовувати ще й рахунки класу 8 для обліку витрат за елементами. Однак переважна більшість підприємств цього не робить, так як цей клас рахунків, по-перше, не обов'язковий, по-друге, без нього цілком можна обійтися.

Бухгалтерський рахунок 79 «Фінансові результати» призначено для обліку й узагальнення інформації про фінансові результати діяльності підприємства.

За кредитом рахунку 79 «Фінансові результати» відображаються суми в порядку закриття рахунків обліку доходів, за дебетом - суми в порядку закриття рахунків обліку витрат, також належна сума нарахованого податку на прибуток.

На субрахунку 791 «Результат операційної діяльності» визначається прибуток (збиток) від операційної діяльності підприємства. За кредитом субрахунку відображається в порядку закриття рахунків сума доходів від реалізації готової продукції, товарів, робіт, послуг та від іншої операційної діяльності (рахунки 70 «Доходи від реалізації», 71 «Інший операційний дохід»), за дебетом - сума в порядку закриття рахунків обліку собівартості реалізованої готової продукції, товарів, робіт і послуг, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат (90 «Собівартість реалізації», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності»).

На субрахунку 792 «Результат фінансових операцій» визначається прибуток (збиток) від фінансових операцій підприємства. За кредитом субрахунку відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від участі в капіталі та інших фінансових доходів, за дебетом - списання фінансових витрат з рахунків 95 «Фінансові витрати» та 96 «Втрати від участі в капіталі».

На субрахунку 793 «Результат від іншої діяльності» визначається прибуток (збиток) від іншої діяльності підприємства. За кредитом рахунку відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від інвестиційної та іншої діяльності підприємства, за дебетом - списання витрат з рахунку 97 «Інші витрати».

Дебет **79 «Фінансові результати»** **Кредит**

	Сальдо початкове
- (збиток)	+ (прибуток)
	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт – Оборот Дт)***

Приклад обліку фінансового результату підприємства (https://buhplatforma.com.ua/article/7834-oblk-fnansovih-rezultati-pdprimstva).

Таблиця 5.66

Бухгалтерські проведення з обліку фінансового результату
(за основними виробничими процесами)

№	Господарські операції	Дт	Кт	Сума
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Формування доходів і витрат підприємства				
Процес придбання				
1	Придбана сировина (витрат немає)	201	631	40000
2	Відображено розрахунки з ПДВ – до реєстрації постачальником податкової накладної (сума ПДВ узагалі не впливає на витрати)	644.2	631	8000
3	Відображений податковий кредит з ПДВ – після того, як постачальник зареєстрував податкову накладну	641.1	644.2	8000
4	Оплата вартості сировини постачальнику (витрат також немає, так як підприємство один актив (гроші) замінює на інший – сировину)	631	311	48000
Процес виробництва				
5	Вартість сировини списана на собівартість виробництва (відбувається формування виробничої собівартості)	23	201	40000
6	Нарахована зарплата робітникам, які виробляють продукт	23	661	50000
7	Нарахований ЄСВ на зарплату робітників, які виробляють продукт (*=50000×0,22*)	23	651	11000
8	Нарахований знос обладнання та знос виробничої будівлі	91	131	1000
9	Загальновиробничі витрати віднесені на собівартість виробництва	23	91	1000
10	Отриманий продукт з виробництва за виробничою собівартістю (*=40000+50000+11000+1000*) (всі ці затрати на виробництво, що увійшли до собівартості, поки що не є витратами з точки зору бухгалтерського обліку, так як актив (продукт) ще не списаний з балансу)	26	23	102000
Процес реалізації				
11	Відвантажено продукт і визнаний дохід (виручка) від його реалізації	361	701	192000
12	Визнано податкове зобов’язання – до реєстрації податкової накладної	643.2	641.1	32000
13	Відображено розрахунки з ПДВ – після реєстрації податкової накладної	701	643.2	32000
14	Списаний продукт з балансу в момент реалізації (за виробничою собівартістю)	901	26	102000
15	Надійшла оплата від постачальника (50%)	311	361	9600
16	Нарахована зарплата директору підприємства	92	661	20000
17	Нарахований ЄСВ на зарплату директора підприємства (*=20000×0,22*)	92	651	4400
18	Нарахована амортизація автомобіля директора	92	131	600

Продовження таблиці 5.66

1	2	3	4	5
Облік фінансового результату в кінці місяця				
19	Дохід від реалізації (без ПДВ) віднесений на фінансовий результат (= *192000 – 32000*)	701	791	160000
20	Собівартість реалізованого продукту віднесена на фінансовий результат	791	901	102000
21	Адміністративні витрати (зарплата директора, ЄСВ на неї, амортизація автомобіля) віднесені на фінансовий результат (*=20000 + 4400+600*)	791	92	25000
22	Нарахований податок на прибуток. Фінансовий результат до оподаткування = 160000 – 102000 – 25000 = 33000. Податок на прибуток = 33000×0,18 = 5940	981	641	5940
23	Витрати з податку на прибуток списані на фінансовий результат	791	981	5940
24	Визначений фінансовий результат періоду: 160000 – 102000 – 25000 – 5940 = 27060 (прибуток). Його віднесено на збільшення нерозподіленого прибутку у балансі підприємства	791	441	27060

5.11. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ (1,3-1,7%)

5.11.1. Облік зареєстрованого та неоплаченого капіталу (*рівень С*)

Власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства. Він є одним із найвагоміших показників, котрі використовуються при оцінці фінансового стану та фінансової стійкості підприємства. Власний капітал виконує *функції* довгострокового фінансування, відповідальності та захисту прав кредиторів, фінансування ризику, розподілу доходів і активів, самостійності та влади організаторів бізнесу.

До власного капіталу належать: *статутний капітал, пайовий капітал, капітал в дооцінках, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал*. Для реальної оцінки показника власного капіталу сума неоплаченого капіталу, вилученого капіталу та непокритого збитку підприємства віднімається під час визначення підсумку власного капіталу в балансі підприємства.

У момент створення підприємства його стартовий капітал втілюється в активах, інвестованих засновниками (учасниками) і являє собою вартість майна підприємства. На цьому етапі, коли підприємство ще не має зовнішньої заборгованості, основна облікова формула А = З + К набуває вигляду: А = К,

IV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text); оскільки З = 0. Здійснюючи підприємницьку діяльність, підприємство використовує залучені кошти, тобто утворює боргові зобов’язання, які підтверджують права і вимоги кредиторів щодо активів підприємства (А = З + К) і мають вищий пріоритет

порівняно з вимогами власників. У цьому випадку власний капітал підприємства визначається як різниця між вартістю його майна і борговими зобов'язаннями: К = А – З.

Основні терміни:

Власний капітал - різниця між активами і зобов'язаннями підприємства;

Чисті активи – це активи підприємства за вирахуванням його зобов'язань;

Статутний капітал – це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства;

Інвестований капітал – це сума простих і привілейованих акцій за їх номінальною вартістю, а також додатково вкладений капітал;

Акція – це іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на одержання частини прибутку АТ у вигляді дивідендів і право на одержання частини майна АТ при його ліквідації, право на управління АТ, а також немайнові права, передбачені законодавством;

Пайовий капітал – це сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для здійснення його господарсько-фінансової діяльності;

Пай – це майновий поворотний внесок члена кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в т.ч. грошей, майнових прав, а також земельної ділянки;

Дарчий капітал – це додатковий капітал, отриманий підприємством від інших осіб у вигляді безоплатно одержаних активів;

Додатковий капітал – це нереєстрований, додатково вкладений капітал, дарчий капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток;

Прибуток - сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати;

Збиток - перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати;

Нерозподілений прибуток – це прибуток, що залишається у підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу;

Неоплачений капітал – це сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу підприємства;

Вилучений капітал – це фактична собівартість викуплених акцій власної емісії або часток товариством у його учасників з метою їх перепродажу, анулювання (зменшення статутного капіталу).

Нормативне регулювання обліку власного капіталу:

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436

Цивільний кодекс України від 19.06.2003 р. № 980-IV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text);

Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text);

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, зі змінами і доповненнями (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text);

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text);

Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text);

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text);

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text).

Основні положення обліку зареєстрованого та неоплаченого капіталу

Зареєстрований капітал – юридично оформлена, офіційно оголошена і належним чином зареєстрована частина внесків власників до капіталу підприємства. У складі зареєстрованого капіталу виділяють статутний капітал і пайовий капітал.

Статутний капітал – це основний елемент власного капіталу, джерело, за рахунок якого функціонує і здійснює діяльність підприємство. Його сума, як правило, визначається в установчих документах (у статуті чи в установчому договорі). Статутний капітал мають усі ТОВ, АТ, інші господарські товариства, ПП, державні та комунальні підприємства, а також бюджетні установи. Статутний капітал товариства з обмеженою відповідальністю, командитного, повного товариства, товариства з додатковою відповідальністю формується за рахунок *внесків* його учасників та засновників, якими можуть бути: будинки, споруди, обладнання, техніка, земельні ділянки та інші матеріальні цінності; цінні папери; права користування землею, водою, природними ресурсами, будівлями, спорудами; грошові кошти, в тому числі в іноземній валюті. Забороняється використовувати для формування статутного капіталу товариства бюджетні кошти, грошові кошти, одержані в кредит і під заставу, векселів.

Статутний капіталв акціонерних товариствах – це капітал, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариств. Усі акціонерні товариства можуть розміщувати прості та привілейовані акції. Частка привілейованих акцій у розмірі статутного капіталу АТ не може перевищувати 25%. Прості акції дають їх власникам право одержувати дивіденди, на участь в управлінні АТ, на одержання частки майна АТ у випадку його ліквідації. Власники привілейованих акцій не мають права брати участь в управлінні АТ, якщо інше не передбачено його статутом, але їм

надається першочергове право під час сплати дивідендів і розподілу активів у разі ліквідації товариства.

Статутний капітал у ТОВ поділено на частки, розмір яких визначається установчими документами.

Статутний капітал ТОВ підлягає формуванню та сплаті протягом 6 місяців з дня його держреєстрації. Якщо даний строк вийшов, то виконавчий орган ТОВ має надіслати такому учаснику письмове попередження з установленим додатковим строком – він має не перевищувати 30 днів.

Якщо вартість чистих активів стає меншою від визначеного законом мінімального розміру статутного капіталу, то підприємство підлягає ліквідації. Якщо після закінчення другого або кожного наступного фінансового року вартість чистих активів господарського товариства виявиться менше статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про його зменшення і зареєструвати відповідні зміни у статут, або збільшити додатковий капітал шляхом внесення учасниками додаткових внесків.

Чинним законодавством *мінімальний розмір статутного капіталу* встановлено лише для акціонерного товариства – 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи зі ставки МЗП, що діє на момент створення АТ.

Пайовий капітал формується за рахунок пайових внесків членів споживчого товариства, колективного сільськогосподарського підприємства, житлово-будівельного кооперативу, кредитної спілки та інших підприємств, що передбачені установчими документами.

Синтетичний і аналітичний облік зареєстрованого, неоплаченого та вилученого капіталу

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» призначено для обліку та узагальнення інформації про стан і рух статутного й іншого зареєстрованого капіталу, пайового капіталу підприємства відповідно до законодавства і установчих документів, а також внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу. За кредитом рахунку 40 відображається збільшення зареєстрованого і пайового капіталу, а також надходження внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу, за дебетом - його зменшення (вилучення).

Аналітичний облік статутного капіталу ведеться за видами капіталу за кожним засновником, учасником, акціонером тощо залежно від особливостей формування та розміру капіталу кожного конкретного підприємства. Аналітичний облік за субрахунком 402 ведеться за видами капіталу.

Дебет	40 «ЗАРЕЄСТРОВАНИЙ (ПАЙОВИЙ) КАПІТАЛ»	Кредит
	Сальдо початкове	
- (зменшення капіталу)	+ (збільшення капіталу)	
	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт – Оборот Дт)***	

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) рахунок 46 «Неоплачений капітал» призначено для узагальнення інформації про зміни у складі неоплаченого капіталу підприємства. За дебетом рахунку 46 відображається заборгованість засновників (учасників) господарського товариства за внесками до статутного капіталу підприємства, за кредитом - погашення заборгованості за внесками до статутного капіталу. Аналітичний облік неоплаченого капіталу ведеться за видами розміщених неоплачених акцій (для акціонерних товариств) та за кожним засновником (учасником) підприємства.

Дебет	46 «НЕОПЛАЧЕНИЙ КАПІТАЛ»	Кредит
Сальдо початкове		
+ (збільшення капіталу)	- (зменшення капіталу)	
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)***		

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) на рахунку 45 «Вилучений капітал» ведеться облік вилученого капіталу, у разі викупу власних акцій (часток) у акціонерів з метою їх перепродажу, анулювання (зменшення статутного капіталу) тощо. За дебетом рахунку 45 відображається фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених господарським товариством у його учасників, за кредитом - вартість анульованих або перепроданих акцій (часток). Аналітичний облік вилученого капіталу ведеться за видами акцій (вкладів, паїв).

Дебет	45 «ВИЛУЧЕНИЙ КАПІТАЛ»	Кредит
Сальдо початкове		
+ (збільшення капіталу)	- (зменшення капіталу)	
Сальдо кінцеве ***(С.п. Дт + Оборот Дт – Оборот Кт)***		

Таблиця 5.67

Основні кореспонденції рахунків

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	Зареєстровано статутний капітал товариства	46	401
2	Зараховано внески учасників основними засобами, нематеріальними активами, ТМЦ, грошовими коштами, цінними паперами	10, 11,12, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 28, 30, 31, 35	46
3	Відображено розрахунок податкового кредиту з ПДВ по отриманих матеріальних цінностях	641	46
4	Відображено суму збільшення зареєстрованого статутного капіталу	46	401
5	Відображено емісійний доход	46	421
6	Відображено вкладений засновниками підприємства (крім АТ) капітал, що перевищує статутний капітал	10, 11,12, 15, 16, 20, 21, 22, 28, 30, 31	422
7	Відображено внески засновників до статутного капіталу без рішень про зміни розміру статутного капіталу	10, 11,12, 15, 16, 20, 21, 22, 28, 30, 31	422
8	Відображено збільшення розміру статутного капіталу шляхом додаткового випуску акцій за рахунок нарахованих дивідендів	46 671	401 46
9	Відображено збільшення розміру статутного капіталу шляхом обміну облігацій АТ на його ж акції	46 521	401 46
10	Зараховано обов'язкові внески до пайового капіталу основними засобами, нематеріальними активами, ТМЦ, грошовими коштами	10, 11,12, 15, 16, 20, 21, 22, 28, 30, 31	402
11	Надійшли внески учасників непідприємницьких товариств	311	403
12	Відображено внески, які надходять для формування статутного капіталу, зокрема акціонерного товариства, після його оголошення і до реєстрації відповідних змін до установчих документів	10, 11,12, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 28, 30, 31, 35	404
13	Списано внески до незареєстрованого статутного капіталу після його реєстрації	404	401
14	Нараховано учаснику виплата йому частини чистих активів за рахунок статутного капіталу	452	672
15	Продаж частки у статутному капіталі колишнього учасника іншому учаснику	311	452
16	Відображено зменшення статутного капіталу після виходу учасника (анулювання статутного капіталу)	401	452
17	Зменшено статутний капітал АТ шляхом зменшення номінальної вартості акцій	401	672
18	Зменшено розмір статутного капіталу на покриття нерозподілених збитків	401, 403	442
19	Відображено викуп акцій (часток) грошовими коштами	451, 452	30, 31
21	Зменшено розмір статутного капіталу внаслідок аналювання викуплених акцій (часток)	401, 403	451, 452
21	Відображено зменшення емісійного доходу	421	451
22	Списано непокриті збитки за рахунок пайового капіталу	402	442
23	Використано прибуток на поповнення пайового капіталу	441	402

5.11.2. Облік резервного капіталу (*рівень С*)

Резервний капітал створюється підприємствами з метою усунення можливих у майбутньому тимчасових фінансових складнощів і забезпечення нормальної діяльності. *Резервний капітал* призначено на: покриття непередбачених витрат, балансових збитків; сплату боргів підприємства у разі його ліквідації; виплату дивідендів за привілейованими акціями в акціонерних товариствах за відсутності чи недостатності чистого та/або нерозподіленого прибутку; інші цілі. У ТОВ та ТДВ резервний капітал не може використовуватися для здійснення виплат на користь учасників такого товариства.

Основні терміни:

Резервний капітал – це сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства;

Нерозподілений прибуток – це прибуток, що залишається у підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу.

Нормативне регулювання обліку резервного капіталу:

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text);

Цивільний кодекс України від 19.06.2003 р. № 980-IV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text);

Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text);

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, зі змінами і доповненнями (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text);

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text);

Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text);

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text);

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text).

Основні положення створення резервного капіталу

Резервний капітал – це сума резервів підприємства, яка призначена для відшкодування збитків від господарської діяльності, а також для виплати

доходів інвесторам і кредиторам у випадку, якщо на ці цілі не вистачає прибутку. Резервний капітал може створюватися за рахунок чистого прибутку і за рахунок додаткового капіталу.

Створення резервного капіталу може носити обов'язковий і добровільний характер. На сьогодні згідно законодавства України, що визначає порядок діяльності акціонерних товариств та підприємств з іноземними інвестиціями, а також за податковим законодавством вказані підприємства повинні формувати резервний капітал в обов'язковому порядку. За своїм рішенням його можуть створювати підприємства інших форм власності, якщо це передбачено їх установчими документами або обліковою політикою.

Господарські товариства повинні створювати резервний (страховий) фонд в розмірі, встановленому засновницькими документами, але не менше 15 % статутного капіталу, і щорічно відраховувати до нього хоча б 5 % від прибутку.

Конкретні вимоги щодо резервного капіталу за видами господарських товариств встановлені для:

- товариства з обмеженою відповідальністю. Резервний (страховий) фонд створюють в розмірі, встановленому засновницькими документами, але **не менше 25 %** статутного капіталу. При цьому розмір щорічних відрахувань не має бути менше **5 % суми чистого прибутку**;

- акціонерного товариства, яке розміщує **прості і привілейовані акції**. Розмір резервного капіталу має бути **не менше 15 %** статутного капіталу товариства. При цьому до досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути менше **5 % суми чистого прибутку товариства за рік**.

Порядок формування і розмір резервного капіталу, а також розмір щорічних відрахувань до нього треба зафіксувати у статуті підприємства.

Синтетичний і аналітичний облік резервного капіталу

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) рахунок 43 «Резервний капітал» призначено для узагальнення інформації про стан та рух резервного капіталу підприємства, створеного відповідно до чинного законодавства та установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку. За кредитом рахунку 43 відображається створення резервів, за дебетом - їх використання. Сальдо цього рахунку відображає залишок резервного капіталу на кінець звітного періоду. Аналітичний облік резервного капіталу ведеться за його видами та напрямками використання.

Дебет	**43 «РЕЗЕРВНИЙ КАПІТАЛ»**	**Кредит**
	Сальдо початкове	
- (зменшення капіталу)	+ (збільшення капіталу)	
	Сальдо кінцеве ***(С.п. Кт + Оборот Кт – Оборот Дт)***	

Таблиця 5.68

Основні кореспонденції рахунків

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	Направлено нерозподілений прибуток до резервного капіталу	441	43
2	Відображено формування резервного капіталу за рахунок чистого прибутку	443	43
3	Створено резервний капітал за рахунок додаткового капіталу	42	43
4	Використано резервний капітал на поповнення статутного капіталу	43	401, 403
5	Погашено непокриті збитки за рахунок резервного капіталу	43	442
6	Нараховано дивіденди за привілейованими акціями	43	671

5.11.3. Облік нерозподілених прибутків (непокритих збитків) (*рівень С*)

Одержання прибутку – основна мета підприємницької діяльності. *Прибуток* є одним з найважливіших критеріїв оцінки ефективності того чи іншого виду діяльності, основне джерело виплати винагороди засновникам, учасникам, інвесторам за вкладений капітал.

Прибуток – основне внутрішнє джерело формування капіталу підприємства. Підвищення рівня капіталізації прибутку, його реінвестування призводить до зростання чистих активів, зменшення потреби у залученні зовнішніх джерел, що покращує фінансовий стан підприємства.

Сума нерозподіленого прибутку включається до власного капіталу підприємства, тим самим збільшуючи його, а сума непокритих збитків зменшує розмір власного капіталу підприємства.

Основні терміни:

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов’язані з ними витрати;

Збиток – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати;

Нерозподілений прибуток – це прибуток, що залишається у підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу;

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – сума прибутку, яка реінвестована у підприємство, або сума непокритого збитку.

Нормативне регулювання обліку резервного капіталу:

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text);

Цивільний кодекс України від 19.06.2003 р. № 980-IV (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text);

Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text);

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, зі змінами і доповненнями (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text);

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text);

Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text);

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text);

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 р. № 137 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text);

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text).

Основні положення обліку нерозподілених прибутків (непокритих збитків)

Використання прибутку підприємств можливе за такими напрямами: поповнення статутного капіталу; відрахування до резервного капіталу підприємства; виплата дивідендів учасникам; покриття збитків минулих періодів.

Сума нерозподіленого прибутку на кінець звітного року розраховується так: до суми нерозподіленого прибутку за попередній рік додають чистий прибуток за звітний рік, вираховують суму дивідендів за поточний рік та відрахувань на поповнення резервного капіталу (якщо такі здійснюються).

Сума непокритого збитку зменшує розмір власного капіталу підприємства.

На нерозподілений прибуток/непокритий збиток списують також суми дооцінки і суми перевищення попередніх дооцінок основних засобів і нематеріальних активів над сумою попередніх уцінок записами: Дт 411 (412), Кт 441 (442).

На нерозподілений прибуток/непокритий збиток також відносять: виправлення помилок минулих років, які вплинули на фінансовий результат; відображення впливу зміни облікової політики на події та операції минулих періодів. Виправлення помилок за минулий рік, що виявлені в поточному році, відображається кореспонденцією рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» з рахунками бухгалтерського обліку відповідних об'єктів класів 1-6.

Синтетичний і аналітичний облік резервного капіталу

Згідно діючого Плану рахунків(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» призначено для обліку нерозподілених прибутків чи непокритих збитків поточного та минулих років, а також використаного в поточному році

прибутку. За кредитом рахунку відображається збільшення прибутку від усіх видів діяльності, за дебетом - збитки та використання прибутку.

Наприкінці року на одному із субрахунків 441 або 442 виводять сальдо. В результаті цих дій отримують остаточну суму нерозподіленого прибутку/непокритого збитку поточного і минулих років (кредитове сальдо за субрахунком 441 або дебетове сальдо за субрахунком 442). Саме її показують у балансі.

Дебет **44 «НЕРОЗПОДІЛЕНІ ПРИБУТКИ (НЕПОКРИТІ ЗБИТКИ)»** **Кредит**

Сальдо початкове (збиток)	Сальдо початкове (прибуток)
- (зменшення прибутку)	+ (збільшення прибутку)
+ (збільшення збитку)	- (зменшення збитку)
Сальдо кінцеве (збиток)	Сальдо кінцеве (прибуток)

Таблиця 5.69

Основні кореспонденції рахунків

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	Відображено фінансовий результат - прибуток	79	441
2	Відображено фінансовий результат - збиток	442	79
3	Направлено нерозподілений прибуток до резервного капіталу	441	43
4	Відображено формування резервного капіталу за рахунок чистого прибутку	443	43
5	Збільшено статутний капітал за рахунок чистого прибутку	443	401, 403
6	Використано прибуток на поповнення пайового капіталу	441	402
7	Списано непокриті збитки за рахунок статутного, пайового, додаткового капіталу	401, 402, 42	442
8	Погашено непокриті збитки за рахунок резервного капіталу	43	442
9	Нараховано дивіденди власникам (учасникам, засновникам)	443	671
10	Нараховано учаснику, що вибуває, його частка майна	443	672
11	Відображено закриття залишку по субрахунку 443 на кінець звітного періоду на нерозподілені прибутки (непокриті збитки):		
	- на суму залишку, яка не перевищує суму залишку за кредитом субрахунку 441	441	443
	- на суму залишку, яка перевищує суму залишку за кредитом субрахунку 441	442	443
12	Відображено списання нерозподілених збитків на нерозподілені прибутки	441	442
13	За підсумками звітного періоду зменшено суму нерозподіленого прибутку на суму прибутку, використаного у звітному періоді	441	443
14	За підсумками звітного періоду збільшено непокриті збитки на суму прибутку, використаного у звітному періоді	442	443

РОЗДІЛ 6
УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК (14-16%)

6.1 СУТНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

6.1.1. Завдання управлінського обліку в системі менеджменту (*Рівень В*)

Згадайте!

Управлінський облік — це система виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу інформації та її передачі керівникам управлінської ланки для оцінки ефективності діяльності підприємства, планування, контролю та прийняття рішень.

Управлінський облік є складовою частиною процесу управління, що надає важливу інформацію для прийняття оптимальних управлінських рішень, визначення стратегії та формування планів майбутньої діяльності підприємства, контролю поточної діяльності структурних підрозділів і підприємства загалом, та менеджерів, оптимізації використання ресурсів.

Управлінський облік розширює та поглиблює фінансовий і є основною системою комунікації всередині підприємства. Інформація управлінського обліку є внутрішньою та не розголошується за межами суб'єкту господарювання.

Мета управлінського обліку – забезпечення відповідальних осіб за досягнення конкретних цілей необхідною інформацією (фактичною, прогнозною) про діяльність підприємства для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Сутність, мета та основні завдання управлінського обліку виявляються в його функціях (рис.1.1):

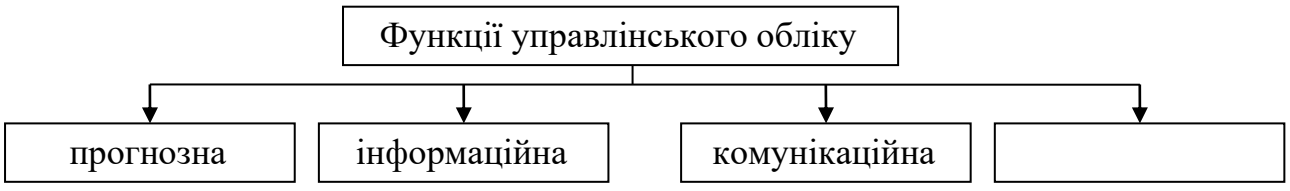

Рис.6.1. Функції управлінського обліку

- прогнозна - забезпечення перспективного планування та спрямування розвитку підприємства на досягнення його стратегічних цілей;
- інформаційна - забезпечення менеджерів всіх рівнів інформацією, необхідною для ефективного планування, організації та контролю;
- комунікаційна - формування інформації, яка є засобом внутрішнього комунікаційного зв'язку між рівнями управління і структурними підрозділами;

- контрольно-аналітична - здійснення контролю за виконанням планових показників та бюджетів, досягнення тактичних та стратегічних цілей підприємства, результатів діяльності структурних підрозділів та окремих виконавців, ефективності прийнятих рішень та їх впливу на результати діяльності підприємства.

Зверніть увагу!

Завдання управлінського обліку:

− облік витрат, доходів та фінансових результатів за структурними підрозділами(центрами відповідальності), в цілому по підприємству, партіями продукції (робіт, послуг), бізнес-процесами;

− розрахунок собівартості виробленої продукції, собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг);

− контроль і аналіз діяльності підприємства, його структурних підрозділів та інших центрів відповідальності;

− планування діяльності підприємства в цілому, його структурних підрозділів та інших центрів відповідальності;

− прогнозування на основі аналізу минулих подій, оцінка прогнозу;

− формування управлінської (внутрішньої) звітності і надання її керівництву відповідно інформаційним запитам;

− прийняття управлінських рішень.

6.1.2. Види інформації для цілей прийняття рішень користувачами (історична та прогнозна, фінансова та управлінська інформація) *(рівень В)*

Для обґрунтування управлінських рішень використовується багато різновидів інформації, володіння якою забезпечує ефективну та результативну діяльність підприємства.

Історична інформація це вид інформації про господарські операції, які вже відбулись в процесі господарської діяльності підприємства

Прогнозна інформація відображає можливий стан об'єктів обліку (наприклад, доходів, витрат, прибутку) в майбутньому, а також альтернативні шляхи досягнення цього стану, засноване на допущеннях, пов'язаних з майбутніми подіями.

Фінансова інформація відображає фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані підприємства

Управлінська інформація це відомості, що відображають процеси, пов’язані розподілом, обміном та споживанням ресурсів, забезпечуючи виконання завдань системи управління на конкретному рівні господарювання. Управлінська інформація розподіляється на: *стратегічну інформацію*; *тактичну інформацію*; *операційну інформацію*. Класифікація інформації наведена на рис. 6.2:

Рис. 6.2. Класифікація інформації внутрішнього користування

6.2. КЛАСИФІКАЦІЯ І АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ ВИТРАТ

6.2.1. Класифікація витрат для цілей управлінського обліку: оцінки запасів і визначення фінансового результату, прийняття управлінських рішень та контролю *(Рівень С)*

Згадайте!

Витрати — зменшення економічних вигод у вигляді вибуття (використання) активів або збільшення зобов'язань, що веде до зменшення капіталу (за винятком розподілу між власниками).

Об'єкт витрат — продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат.

Класифікація витрат, здійснюють в межах таких трьох напрямів, які залежать від цілей використання облікової інформації (таблиця 6.1).

Таблиця 6.1

Класифікація витрат в управлінському обліку

Напрями класифікації витрат		
1.Визначення собівартості, фінансових результатів та оцінка запасів	2. Прийняття управлінських рішень	3. Планування й контроль виконання
1.1.Вичерпані та невичерпані 1.2.Витрати на продукцію та витрати періоду 1.3.Прямі та непрямі 1.4.Основні та накладні 1.5.Елементи й статті витрат	2.1. Постійні та змінні 2.2.Релевантні та не релевантні 2.3.Маржинальні й середні 2.4.Загальні та диференційні 2.5.Дійсні й можливі	3.1.Контрольовані та неконтрольовані 3.2.Нормативні (стандартні) та фактичні

Вичерпані витрати – це зменшення активів або збільшення зобов'язань поточної діяльності з метою отримання доходу звітного періоду, їх можна назвати ще завершеними витратами.

Невичерпані (незавершені) витрати – це зменшення активів або збільшення зобов'язань у процесі поточної діяльності з метою одержання доходу в майбутньому.

Витрати на продукцію – витрати, що пов'язані з виробництвом продукції або придбанням товарів для реалізації, їх включають до виробничої собівартості продукції (прямі матеріали, пряма заробітна плата, загальновиробничі накладні витрати, купівельна собівартість товарів для реалізації).

Витрати періоду – це витрати, які не включають у собівартість реалізованої продукції та її запасів на складі й розглядають як витрати того періоду, в якому вони були здійснені.

Прямі – це витрати, які пов’язані з виробництвом окремих видів продукції й можуть бути безпосередньо віднесені на їх собівартість. (сировина та матеріали, основна заробітна плата робітників та ін.).

Непрямі – це витрати, які пов’язані з виробництвом одночасно кількох видів продукції або з організацією виробництва загалом і не можуть бути віднесені безпосередньо на собівартість певного виду продукції.

Основні – це витрати, що безпосередньо пов'язані з виробничим процесом виготовлення продукції (матеріали, заробітна плата робітників, витрати на утримання та експлуатацію устаткування).

Накладні – витрати, що безпосередньо не пов’язані з процесом виготовлення продукції, а належать до сфери організації та управління виробництвом чи підприємством загалом (загальновиробничі, адміністративні).

Елемент витрат – це економічно однорідний вид витрат, який не може поділятися на конкретному підприємстві на складові частини і показує, що витрачено й яка кількість, не вказую чи, з якою метою.

Постійні – це витрати, загальна сума яких не змінюється, залишається постійною в разі зміни обсягу діяльності в межах діючої структури підприємства та потужності виробництва (амортизація, зарплата адміністративно-управлінського персоналу, витрати на опалення, освітлення, інші управлінські витрати).

Змінні – витрати, загальна сума яких змінюється пропорційно зміні обсягу діяльності (виробництва, реалізації). До них належать сировина та матеріали, заробітна плата робітників тощо.

Загальну суму витрат на обсяг діяльності визначають формулою, що відображає поведінку та функцію витрат (6.2.1; 6.2.2):

$$Y_{вип} = ax + b, \tag{6.2.1}$$

де $Y_{вип}$ – собівартість випущеної продукції;
а – змінні витрати на одиницю продукції;
х — обсяг виробництва;
b – загальна сума постійних витрат.

Собівартість одиниці продукції:

$$Y_{од} = \frac{ax}{x} + \frac{b}{x} \text{ або } Y_{од} = a + \frac{b}{x}. \tag{6.2.2}$$

Релевантні витрати – це витрати, що залежать, спонукаються або зумовлюються прийнятим управлінським рішенням.

Нерелевантні витрати – це витрати, що не залежать від прийняття нового рішення.

Маржинальні витрати – це витрати на виробництво додаткової одиниці продукції або додаткової її партії.

Середні витрати – це частка від ділення всієї суми витрат на кількість продукції, випущеної за період.

Загальні витрати – це сукупність витрат підприємства на виробництво продукції і за основними, і за додатковими замовленнями, що надійшли від клієнтів.

Диференційні витрати – витрати, що становлять різницю між альтернативними рішеннями.

Дійсні витрати – це витрати, що потребують реальної сплати грошей або витрачання інших активів (витрати матеріалів на виготовлення продукції, нарахована оплата праці тощо).

Можливі витрати – це втрачена вигода, коли вибір і прийняття одного рішення вимагає відмовитися від іншого (альтернативного) рішення.

Контрольовані – це витрати, які менеджер може контролювати або здійснювати на них значний вплив.

Неконтрольовані – це витрати, які менеджер не може контролювати та впливати на них. Вони не залежать від його діяльності.

6.2.2. Аналіз поведінки витрат (*Рівень С*)

Поведінка витрат – це характер їх реагування на зміни в діяльності підприємства. Знання залежності рівня витрат від зміни окремих факторів виробництва дозволяє впливати на їх рівень. Поведінка витрат визначається їх видом: змінні, постійні, умовно-змінні і умовно-постійні витрати

Змінні витрати – це такі, що змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу діяльності. Тобто при зростанні обсягу виробництва на 10 % загальна сума таких витрат також зростає на 10%. Графічно ця залежність виражається прямою лінією (рис. 6.2.1), а теоретично – рівнянням прямої (6.3):

$$Y = bx, \tag{6.2.3}$$

де у – загальна сума змінних витрат; х – обсяг діяльності (кількість одиниць виготовленої продукції); b – витрати на одиницю діяльності.

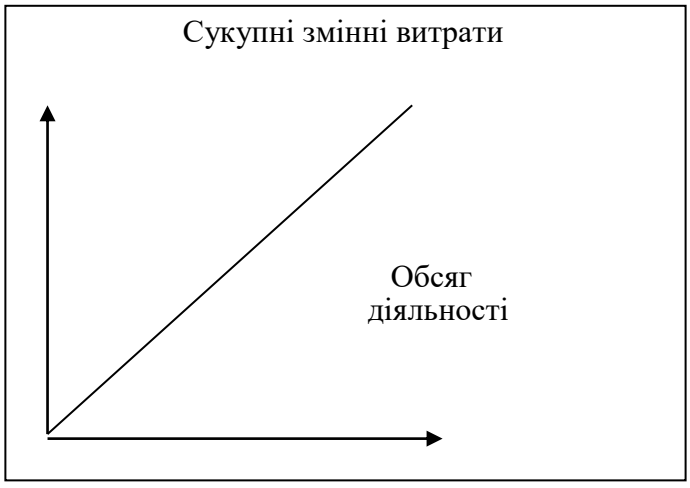

Рис. 6.3. Поведінка сукупних змінних витрат щодо коливань обсягу діяльності

Змінні витрати на одиницю продукції (робіт, послуг) залишаються незмінними для різних масштабів діяльності (рис. 6.4).

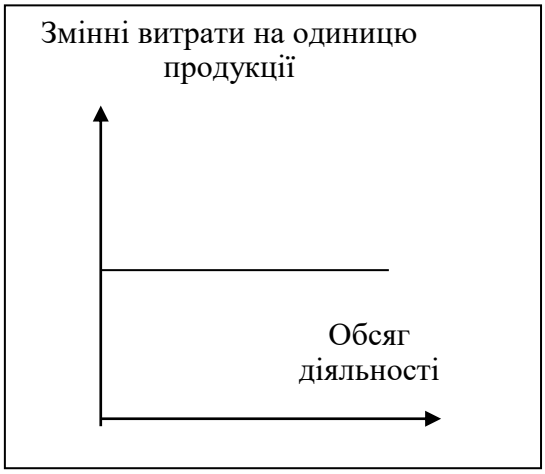

Рис. 6.4. Поведінка змінних витрат на одиницю продукції (робіт, послуг) щодо коливань обсягу діяльності

До змінних витрат відносяться всі прямі витрати, як матеріальні, так і трудові, а також змінна частина непрямих загально-виробничих витрат.

Сукупні постійні витрати не залежать від коливань обсягів діяльності (рис. 6.5).

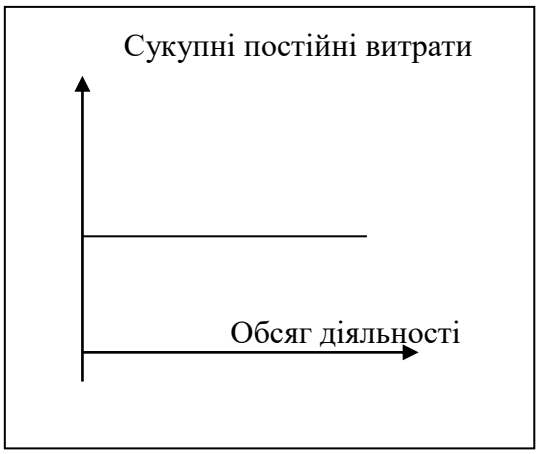

Рис. 6.5. Поведінка сукупних постійних витрат щодо коливань обсягу діяльності

До постійних витрат відносять постійну частину непрямих загально-виробничих витрат та всі невиробничі витрати. Прикладом постійних витрат є прямолінійна амортизація, орендна плата, витрати на забезпечення господарських потреб підприємства, заробітна плата адміністративного персоналу, відсотки по кредиту тощо.

При аналізі поведінки витрат треба мати на увазі, що постійні витрати ніколи не бувають абсолютно постійними. Вони відносно постійні лише в межах

релевантного діапазону, тобто обсягу діяльності, в межах якого сума постійних витрат не змінюється.

Графічне зображення ступінчатої зміни постійних витрат відображено на рисунку 6.6.

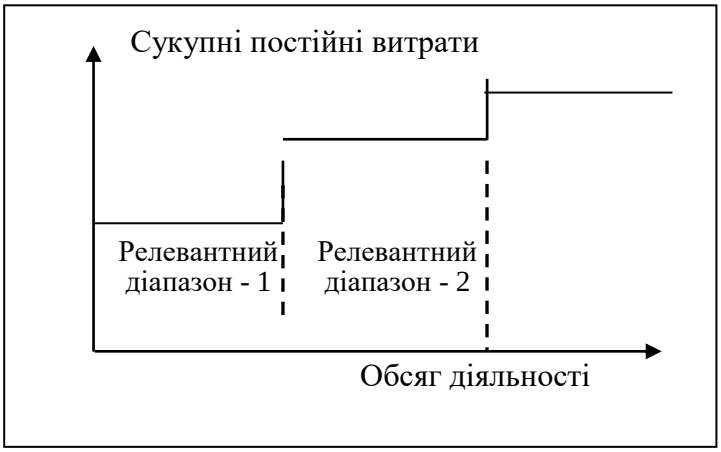

Рис. 6.6. Ступінчата зміна сукупних постійних витрат

Постійні витрати на одиницю продукції знаходяться у обернено-пропорційній залежності від обсягу діяльності (рис. 6.7).

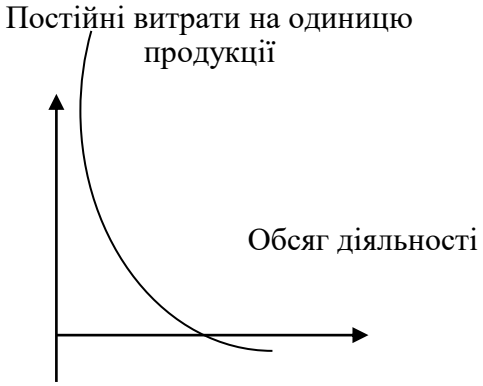

Рис. 6.7. Поведінка постійних витрат на одиницю продукції(робіт, послуг) щодо коливань обсягу діяльності

Вивчення поведінки витрат дає змогу зробити оцінку витрат і побудувати їх функцію.

Оцінка витрат — це процес обчислення поведінки витрат, тобто встановлення кількісного взаємозв’язку між витратами та різними чинниками на підставі досліджень минулої діяльності.

Функц іявитрат — це математичний опис взаємозв’язку витрат та їх чинника. Вона може бути описана наступним рівнянням (6.2.4):

$$Y = a + bx, \tag{6.2.4}$$

у — загальні витрати; а — постійні витрати; b — змінні витрати на одиницю продукції; х — значення чинника витрат.

Визначення функції витрат здійснюється різними методами, зокрема:

1.Технологічний аналіз - такий аналіз потребує детального вивчення всіх операцій, їх доцільності, визначення найнеобхідніших операцій, потреби ресурсів та оцінки адекватності їх використання. Зорієнтований на майбутні операції, а не на вивчення минулої діяльності, та потребує значних витрат часу і коштів.

2.Метод аналізу рахунків – метод визначення функції витрат шляхом розподілу їх на змінні й постійні щодо відповідного чинника, на підставі вивчення даних рахунків бухгалтерського обліку.

3. Метод аналізу діапазону обсягів діяльності – передбачає визначення функції витрат на основі припущення, що змінні витрати – це різниця між загальними витратами при найвищому та найнижчому рівнях діяльності.

4. Метод візуального аналізу – це графічний підхід до визначення функції витрат, коли аналітик візуально проводить пряму лінію, беручи до уваги всі точки витрат.

5. Метод найменших квадратів – це статистичний метод, який дає змогу розрахувати елементи функції витрат a і b так, що сума квадратів відстані від усіх точок сукупності, що вивчається, до лінії регресії є найменшою.

6.3. СИСТЕМА КАЛЬКУЛЮВАННЯ ЗА МЕТОДАМИ ПОВНИХ ТА ЗМІННИХ ВИТРАТ (2,5-3,5)

6.3.1. Цілі і сутність калькулювання (*Рівень В*)

Калькуляція – спосіб вимірювання собівартості, її розрахунок, визначення величини витрат на виготовлену продукцію, виконані роботи чи надані послуги

Цілі калькулювання:

1. Своєчасне визначенні собівартості продукції.
2. Забезпечення достовірної калькуляції.
3. Контроль рентабельності окремих видів виробів.
4. Виявлення ефективності організації виробництва продукції.

Рис. 6.8. Процес формування калькуляційних розрахунків

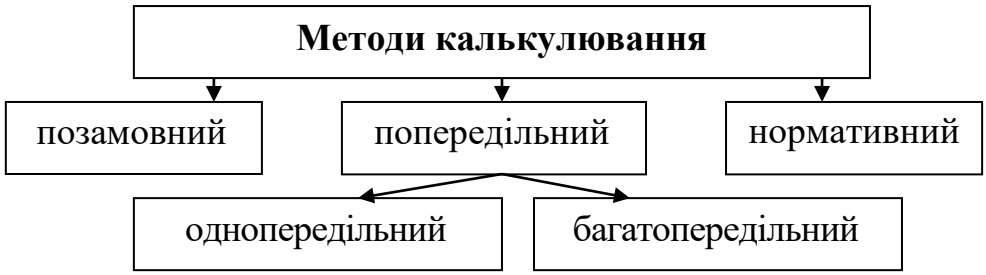

Рис. 6.9. Основні методи калькулювання собівартості

6.3.2. Калькулювання за методом повних та методом змінних витрат (*Рівень С*)

Рис. 6.10. Класифікація методів витрат залежно від повноти охоплення

Калькулювання витрат з повним їх включенням у виробничу собівартість передбачає розподіл всіх витрат підприємства на прямі й непрямі та розрахунок повної виробничої собівартості, до складу якої входять: прямі витрати (матеріальні, трудові, інші прямі витрати); непрямі загальновиробничі накладні витрати (ЗНВ), в частині *змінних* і розподілених *постійних* витрат.

Калькулювання витрат з неповним їх розподілом та включенням у виробничу собівартість отримало назву Директ-костинг або калькулювання за методом.

Калькулювання за методом змінних витрат (директ-костинг) базується на принципах:

- розподілу витрат на постійні та змінні; розрахунок собівартості продукції лише за змінними витратами;
- визначення маржі (маржинального доходу) як різниці ціни реалізації та змінної собівартості, що покриває загальні постійні витрати і відображає внесок сегмента (продукту, підрозділу) у покриття постійних витрат і формування прибутку підприємства.

Звіт про прибутки та збитки при застосуванні

1.	Дохід від реалізації	I етап
2.	(-) Змінна собівартість продукції	
3.	(=) Маржинальний дохід	II етап
4.	(-) Постійні витрати періоду	
5.	(=) Результат (прибуток / збиток)	

Маржинальний дохід = Дохід від реалізації - змінні витрати

Чистий дохід = Маржинальний дохід-постійні витрати.

6.4. АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВИТРАТ, ОБСЯГУ ДІЯЛЬНОСТІ І ПРИБУТКУ (CVP-АНАЛІЗ) (2,5-3,5)

6.4.1. Мета і методи CVP-аналізу (*Рівень В*)

Згадайте!

Аналіз «витрати - обсяг діяльності-прибуток» (CVP – аналіз, відангл. «Cost-Volume-Profit») - метод системного дослідження взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку підприємства з метою визначення: обсягу продаж, який забезпечує покриття всіх витрат та одержання очікуваного прибутку; величини прибутку за умови визначеного обсягу продаж; впливу зміни величини витрат, обсягу та ціни реалізації на прибуток підприємства; оптимальної структури витрат.

Основна мета CVP-аналіз полягає в:

а) досягненні цільових показників діяльності підприємства;

б) зниженні собівартості продукції;

в) оптимізації структури поточних витрат підприємства;

г) скороченні непродуктивних витрат підприємства.

Аналіз взаємозв'язку "витрати-обсяг-прибуток" здійснюють за допомогою різних методів (рис. 6.4.110).

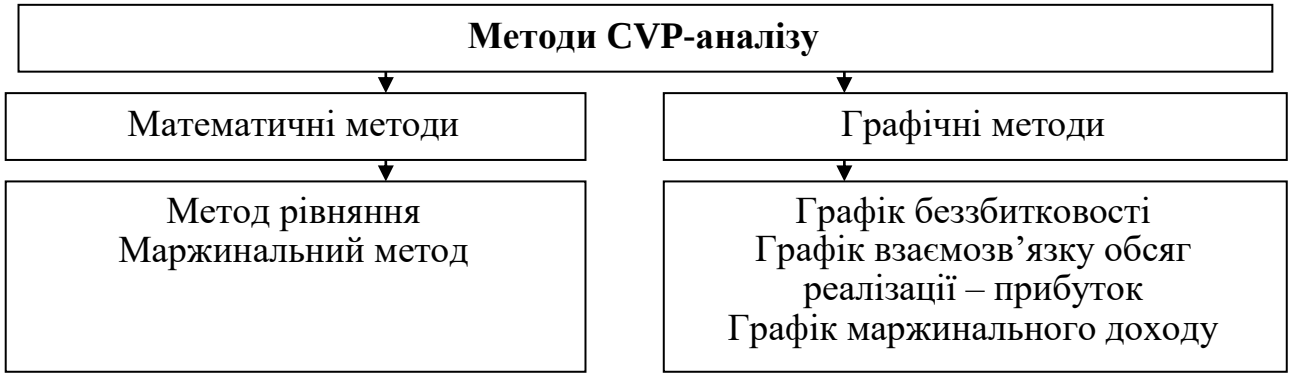

Рис. 6.11. Функції управлінського обліку

Згідно з **методом рівняння** для визначення точки беззбитковості використовують загальну формулу розрахунку доходу від реалізації (6.4.1):

$$Д = ЗВ + ПВ + П, \quad (6.4.1)$$

де Д – дохід, ЗВ – змінні витрати, ПВ – постійні витрати, П – прибуток.

або

$$Цв = ЗВод. + ПВод. + Под., \quad (6.4.2)$$

де *Цв* – ціна виробу, *ЗВод.* – змінні витрати на одиницю виробу, *ПВод.* – постійні витрати на одиницю виробу, *Под.* – прибуток на одиницю виробу.

Метод визначенн як ритичної точки побудований на концепції **маржинального доходу**. Маржинальний дохід показує перевищення виручки від реалізації над усіма змінними витратами, пов'язаними із даним об'єктом продажу (6.4.3):

$$МД = ВР - ЗВ, \quad (6.4.3)$$

де Мд - маржинальний дохід, Вр – виручка від реалізації, Зв - зміні витрати.

Графік беззбитковості показує взаємозв'язок виручки від реалізації (доходів), обсягу виробництва та прибутку (рис. 6.12).

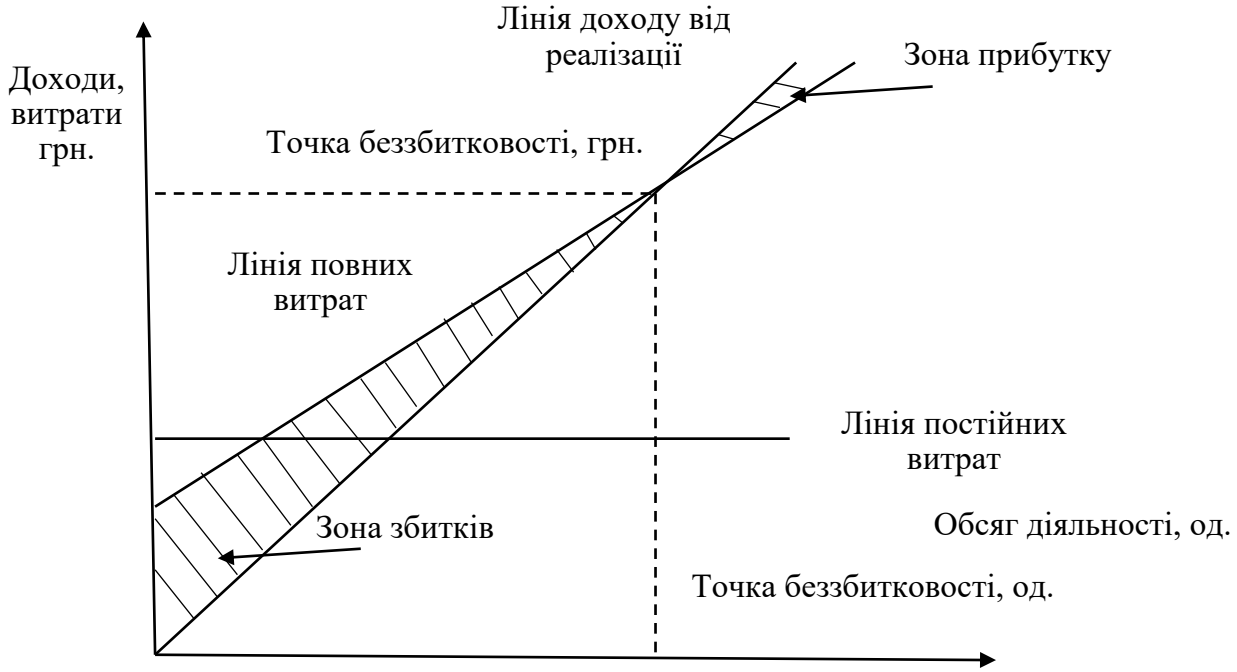

Рис. 6.12. Графік беззбитковості

Графік взаємозв'язку «обсяг реалізації – прибуток» описує залежність прибутку від зростання обсягу діяльності. Як видно з рисунку 6.13, різниця між обсягом продажу і змінними витратами (тобто маржинальний дохід) зрівнюється з постійними витратами в точці беззбитковості.

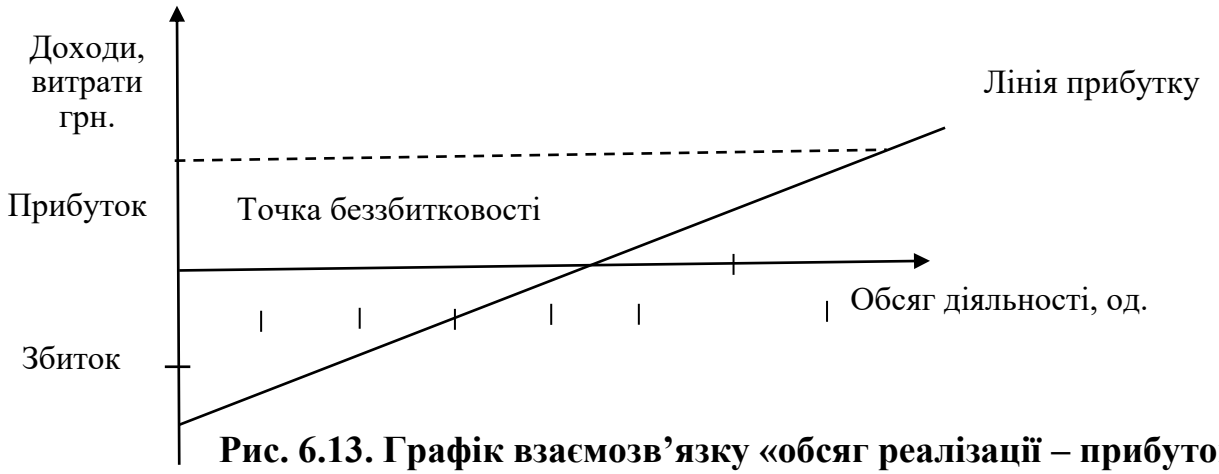

Рис. 6.13. Графік взаємозв'язку «обсяг реалізації – прибуток»

Графік маржинального доходу (рис.6.14) дає можливість виявити динаміку приросту прибутку підприємства, який тотожний приросту маржинального доходу.

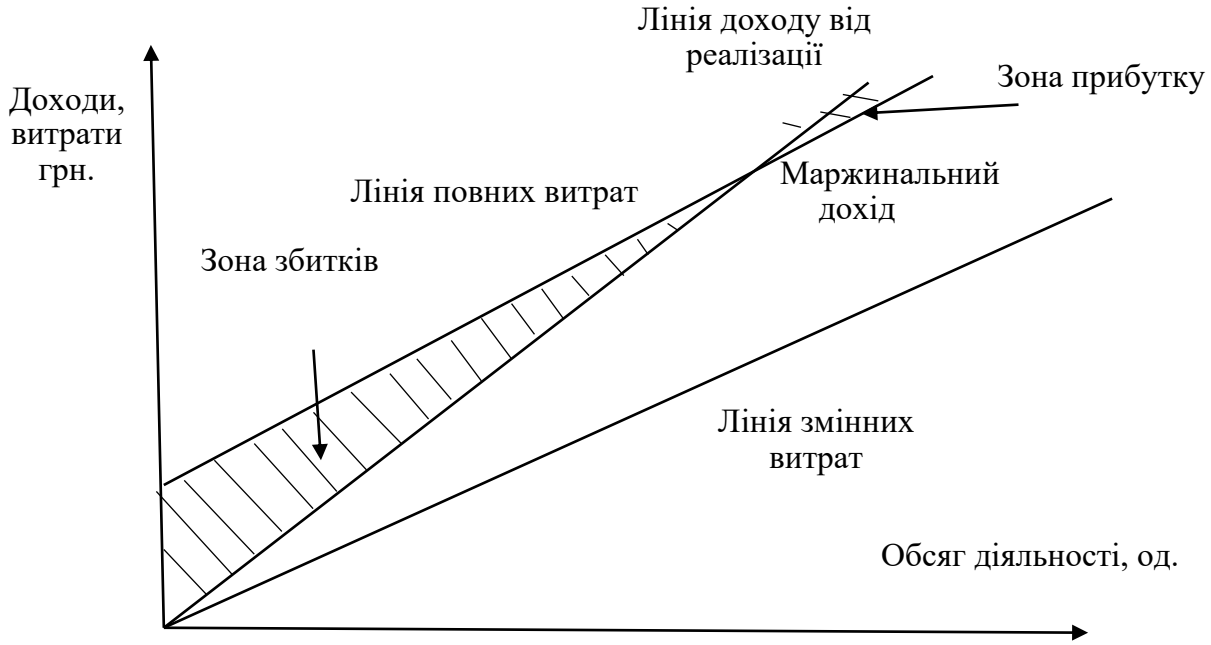

Рис. 6.14. Графік маржинального доходу

6.4.2 Розрахунок і інтерпретація точки беззбитковості в натуральних одиницях і вартісному вимірі для одного виду продукту (товару, роботи, послуги) (*Рівень С*)

Аналіз беззбитковості – полягає у розділенні витрат на змінні та постійні, а також розрахунку точки беззбитковості, яка визначає критичний обсяг діяльності.

Точка беззбитковості – це обсяг діяльності при якому доходи підприємства дорівнюють його витратам або маржинальних дохід (виручка від реалізації за виключенням ПДВ мінус змінні витрати) дорівнює постійним витратам. Досягнення точки беззбитковості залежить:

- від обсягу постійних витрат, тобто величини витрат, які не залежать від обсягів діяльності, але мають бути покриті результатами діяльності структурних підрозділів

- коефіцієнту маржинального доходу, тобто відносної ефективності поточної діяльності, що виявляється у швидкості зростання маржинального доходу і відповідно прибутку підприємства.

Точку беззбитковості можна розраховувати у натуральних одиницях або у грошовому вимірі, а також як беззбиткову виробничу потужність (6.4.4).

$$\text{Точка беззбитковості} = \text{Змінні витрати на одиницю} \times \text{Кількість продажу} + \text{Постійні витрати}. \quad (6.4.4)$$

Виробнича потужність – це обсяг виробництва продукції, якого підприємство може досягти в даний період часу, маючи реальну кількість виробничих ресурсів. Визначити критичний обсяг діяльності можна за допомогою формул (6.4.5 - 6.4.9):

$$\text{Точка беззбитковості у натуральному вимірі} = \frac{\text{Постійні витрати}}{\text{Ціна реалізації} - \text{Змінні витрати на одиницю}} = \frac{\text{Постійні витрати}}{\text{Маржинальний дохід на одиницю}}; \quad (6.4.5)$$

$$\text{Точка беззбитковості у грошовому вимірі} = \frac{\text{Постійні витрати}}{\left(\text{Ціна продажу} - \text{Змінні витрати на одиницю}\right) / \text{Ціна продажу}} \quad (6.4.6)$$

або

$$\text{Точка беззбитковості у грошовому вимірі} = \frac{\text{Постійні витрати}}{\text{Коефіцієнт маржинального доходу}}; \quad (6.4.7)$$

$$\text{Точка беззбитковості у відсотках (беззбиткова виробнича потужність)} = \frac{\text{Постійні витрати}}{\left(\text{Дохід від реалізації} - \text{Загальні змінні витрати}\right) \times \text{Відсоток поточного завантаження виробничих потужностей}} \quad (6.4.8)$$

або

$$\text{Точка беззбитковості у відсотках} = \frac{\text{Постійні витрати}}{\left(\text{Коефіцієнт маржинального доходу} \times 100\right) / \text{Дохід від реалізації}}. \quad (6.4.9)$$

Якщо величина сумарного маржинального доходу перевущує постійні затрати – підприємство стає прибутковим; дорівнює постійним затратам – не одержує ні прибутку, ні збитку, тобто ним досягається точка беззбитковості; менше постійних затрат – підприємство стає збитковим.

Визначення **зони безпеки підприємства** пов'язано з розрахунком запасу міцності.

Запас міцності – це рівень поточної діяльності суб'єкта господарювання, що перевищує точку беззбитковості. Цей показник являє собою максимально припустиме зменшення обсягу діяльності підприємства без ризику отримати збиток. Як і точку беззбитковості, запас міцності можна розраховувати як в грошовому, так і в натуральному вимірі, а також порівнюючи фактичне та беззбиткове завантаження виробничих потужностей (6.4.10).

Запас міцності = Фактичний обсяг продажу − Точка беззбитковості. **(**6.4.10)

В управлінському обліку мірою ризику нерентабельної роботи підприємства є коефіцієнт запасу міцності. Чим більше його значення, тим менша вірогідність того, що підприємство матиме збитки у разі зниження обсягів продажу.

Коефіцієнт запасу міцності — це відносне падіння обсягів реалізації, яке може дозволити собі підприємство до досягнення точки беззбитковості (6.4.11).

$$\text{Коефіцієнт запасу міцності} = \frac{\text{Запас міцності}}{\text{Фактичний обсяг продажу}}. \quad (6.4.11)$$

Запас міцності буде змінюватися відповідно: до коливань обсягу продажу; величини постійних витрат; значення коефіцієнта маржинального доходу. Досягти збільшення запасу міцності за незмінних обсягів діяльності та коефіцієнта маржинального доходу можна лише шляхом зменшення рівня постійних витрат.

6.4.3 Розрахунок і інтерпретація обсягу діяльності в натуральних одиницях і вартісному вимірі для отримання цільового прибутку для одного виду продукту (товару, роботи, послуги) (*Рівень D*)

Аналіз беззбитковості дає відповідь на запитання: скільки одиниць товарів і послуг має продати підприємство, щоб покрити свої постійні витрати. Ціна при тому має компенсувати всі змінні витрати і враховувати маржинальний дохід для покриття постійних витрат і прибутку. Після продажу кількості товару, необхідної для покриття постійних витрат, маржинальний дохід від кожної додатково проданої одиниці товару піде на формування прибутку (за умови, що не буде стрибкоподібного зростання обсягів, яке може призвести до значного зростання постійних витрат).

Дія операційного (виробничого, господарського) важеля проявляється у тому, що будь-яка зміна виторгу від реалізації завжди приводить до більшої зміни величини прибутку (рис. 6.15).

Рис. 6.15. Схема грошового обігу підприємства за участю операційного важеля

Операційний важіль показує, у скільки разів може змінитися значення прибутку при збільшенні (зменшенні) обсягу продажів. Цей ефект зумовлений різним ступенем впливу динаміки постійних та змінних витрат на формування фінансових результатів діяльності підприємства при зміні обсягу виробництва (6.4.12; 6.4.13).

$$Операційний\ важель = \frac{Маржинальний\ дохід}{Прибуток}, \qquad (6.4.12)$$

$$\%\ Зміни\ прибутку = \%\ зміни\ виторгу\ x\ операційний\ важіль. \qquad (6.4.13)$$

Операційний важіль залежить від співвідношення постійних і змінних витрат. Чим більший рівень постійних затрат, тим більша сила впливу операційного важеля Вказуючи на темпи падіння прибутку з кожним процентом зниження виторгу, сила операційного важеля свідчить про рівень підприємницького ризику даного підприємства.

Рівень операційного важеля використовують для управління структурою витрат підприємства, для вибору оптимальних співвідношень витрат:

- з перевагою змінних витрат (малий операційний важіль);
- з перевагою постійних витрат (великий операційний важіль).

Валова маржа - результат реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) після відшкодування змінних витрат, сумою покриття або внеском. Головною метою підприємства є максимізація валової маржі, оскільки саме вона є межею покриття постійних витрат і формування прибутку.

Сила впливу операційного важеля розраховується відношенням валової маржі до прибутку і показує, скільки відсотків зміни прибутку приносить кожний відсоток зміни виручки.

Зниження *межі рентабельності* можна досягти за рахунок збільшення валової маржі або скорочення постійних витрат.

Запас фінансової міцності показує, як виручка від реалізації віддаляється від межі рентабельності. Для цього користуються алгоритмом, представленим в табл. 6.2.

Таблиця 6.2

Розрахунок межі рентабельності, запасу фінансової міцності і впливу операційного важеля

1. Валова маржа: *Виручка від реалізації* мінус *Змінні витрати:* - матеріали - змінна заробітна плати - інші змінні витрати	
Разом змінних витрат	(А)
Валова маржа	(В)
2. Коефіцієнт валової маржі (КоефВМ)(6.4.14): $КоефВМ = \frac{Валова\ маржа}{Виручка\ від\ реалізації}$, (6.4.14)	

Продовження таблиці 6.2

те ж, у% валової маржі (6.4.15): $КоефВМ\% = \frac{Валова\ маржа}{Виручка\ від\ реалізації} * 100\%,$ (6.4.15)	(С)
3. Постійні витрати: - постійна оплата праці (оклади); - оренда; - податки; - паливо; - вода; - телефон; - поштові послуги; - страхування; - ремонт; - реклама; - % за кредит; - амортизаційні відрахування; - інші постійні витрати	
Разом постійних витрат	(Д)
4. Межа рентабельності (МР)(6.4.16): $МР = \frac{Сума\ постійних\ витрат}{Коефіцієнт\ валової\ маржі}$, (6.4.16)	(Е)
5. Запас фінансової міцності (ЗФМ) 5.1. В грн. (6.4.17): $ЗФМ = Виручка\ від\ реалізації - Межа\ рентабельності$, (6.4.17) 5.2. У % до виручки (6.4.18): $ЗМФ\% = \frac{Межа\ рентабельності}{Виручка\ від\ реалізації}$, (6.4.18)	(Н)
6. Прибуток (П) (6.4.19): $П = Запас\ фінансової\ міцності * Коефіцієнт\ валової\ маржі$, (6.4.19)	(М)

Коли рівень операційного важеля високий, підприємство швидше може перейти межу рентабельності і увійти в зону прибутків. На рисунках 6.16 і 6.17 показано високий і низький рівні операційного важелю.

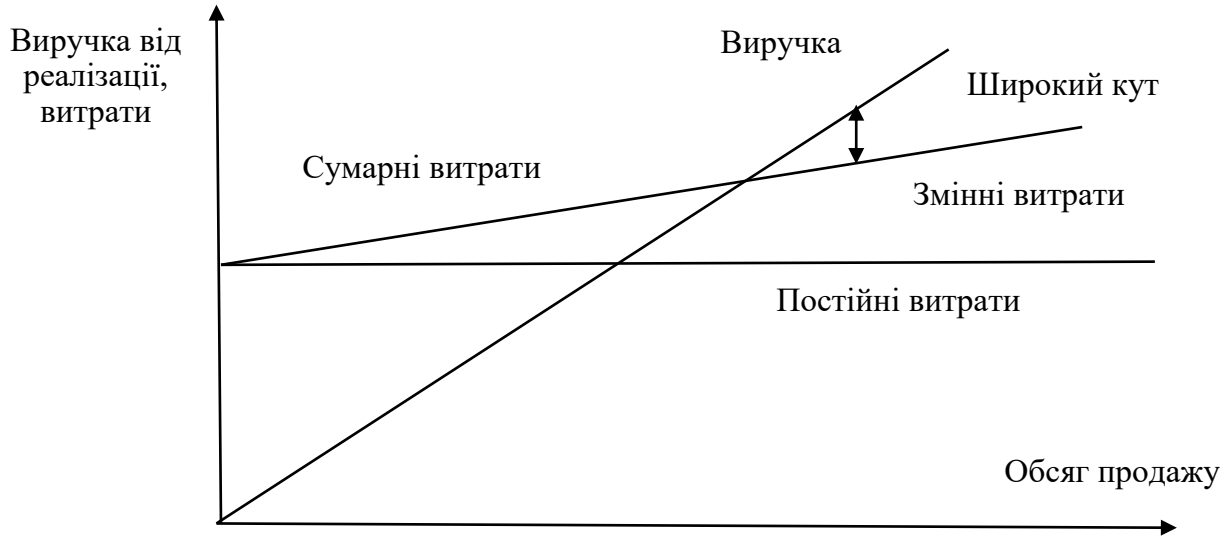

Рис. 6.16. Високий рівень операційного важеля

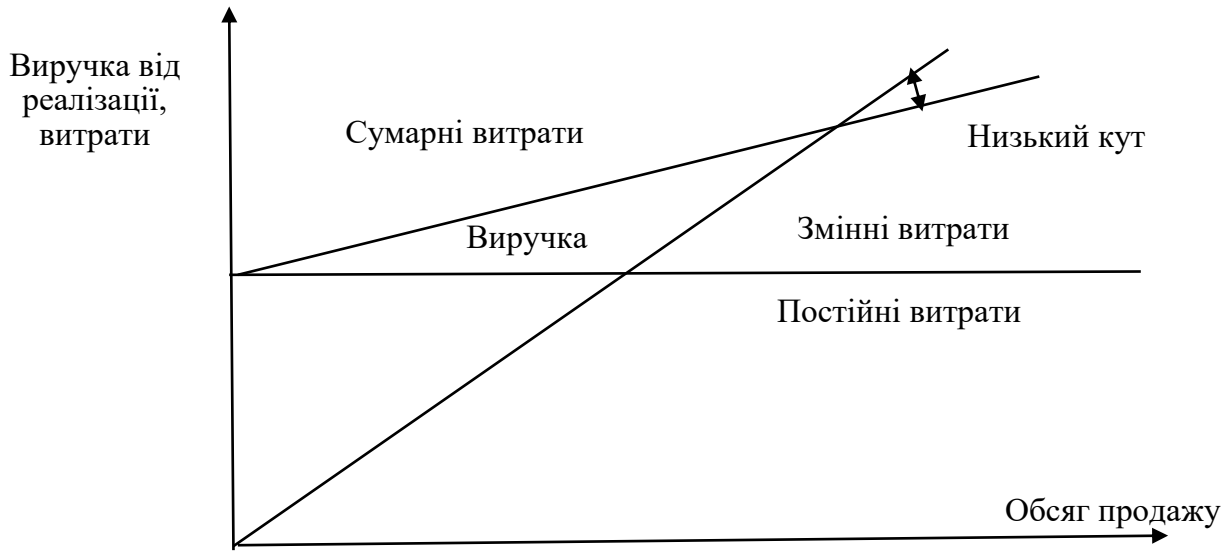

Рис. 6.17. Низький рівень операційного важеля

Максимізація прибутку шляхом зміни частки змінних і постійних витрат, визначення точки беззбитковості і запасу фінансової міцності відкриває можливості підприємствам планувати на перспективу розміри зростання прибутку і заздалегідь приймати відповідні заходи щодо зміни в той чи інший бік величини змінних і постійних витрат.

6.5. БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ (2,5-3,5)

6.5.1. Сутність бюджетування, його організація на підприємстві (*Рівень В*)

Мета бюджетування полягає у підвищенні ефективного функціонування підприємства за допомогою посилення функцій планування і контролю.

Бюджетування — це процес, що передбачає розробку, виконання, контроль та аналіз фінансового плану (бюджету),який охоплює всі сторони діяльності підприємства та дозволяє підвищити ефективність управлінських рішень.

Бюджет являє собою кількісний план у грошовому вимірі, заздалегідь підготовлений і прийнятий до певного періоду часу.

Організація процесу бюджетування:
– формування цілей складання бюджетів;
– створення робочої групи та повідомлення кожного про поставлені цілі;
– складання бюджетів підприємств та їх затвердження;
– виконання затверджених керівництвом бюджетів;
– збір, обробка й аналіз фактичних даних по виконанню бюджетів;
– корегування бюджетів підприємства.

6.5.2. Види і послідовність складання бюджетів (*Рівень В*)

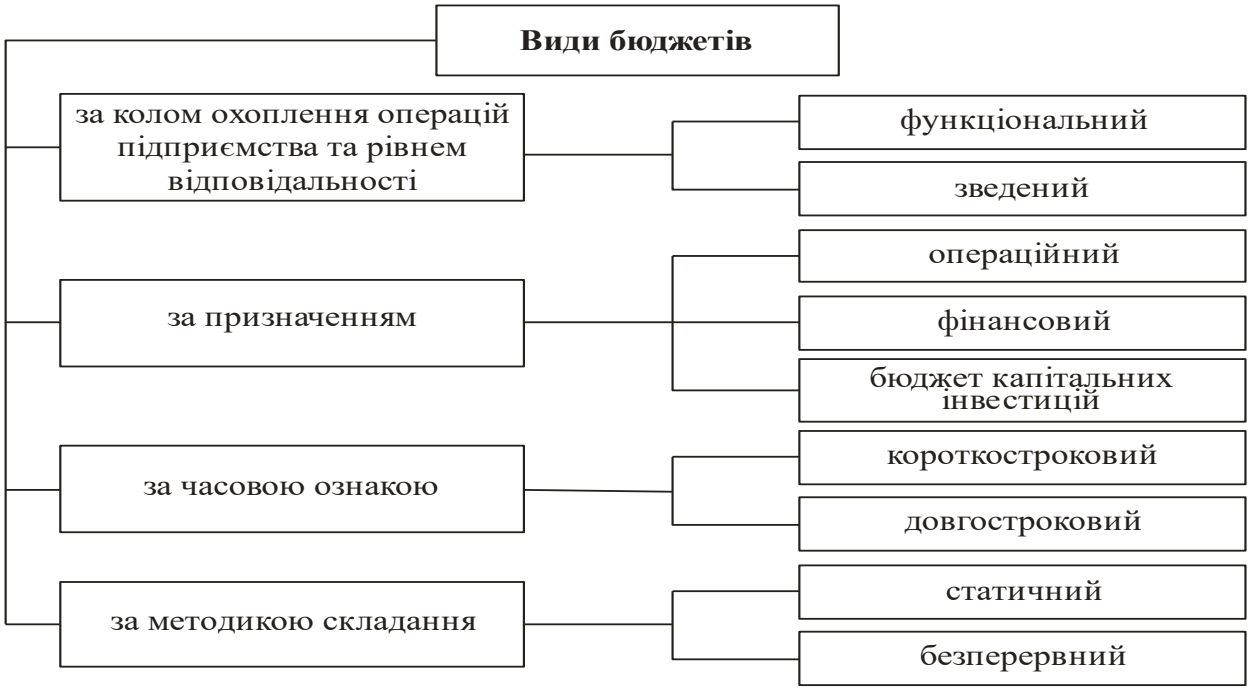

Рис. 6. 18. Класифікація бюджетів в інформаційній системі підприємства

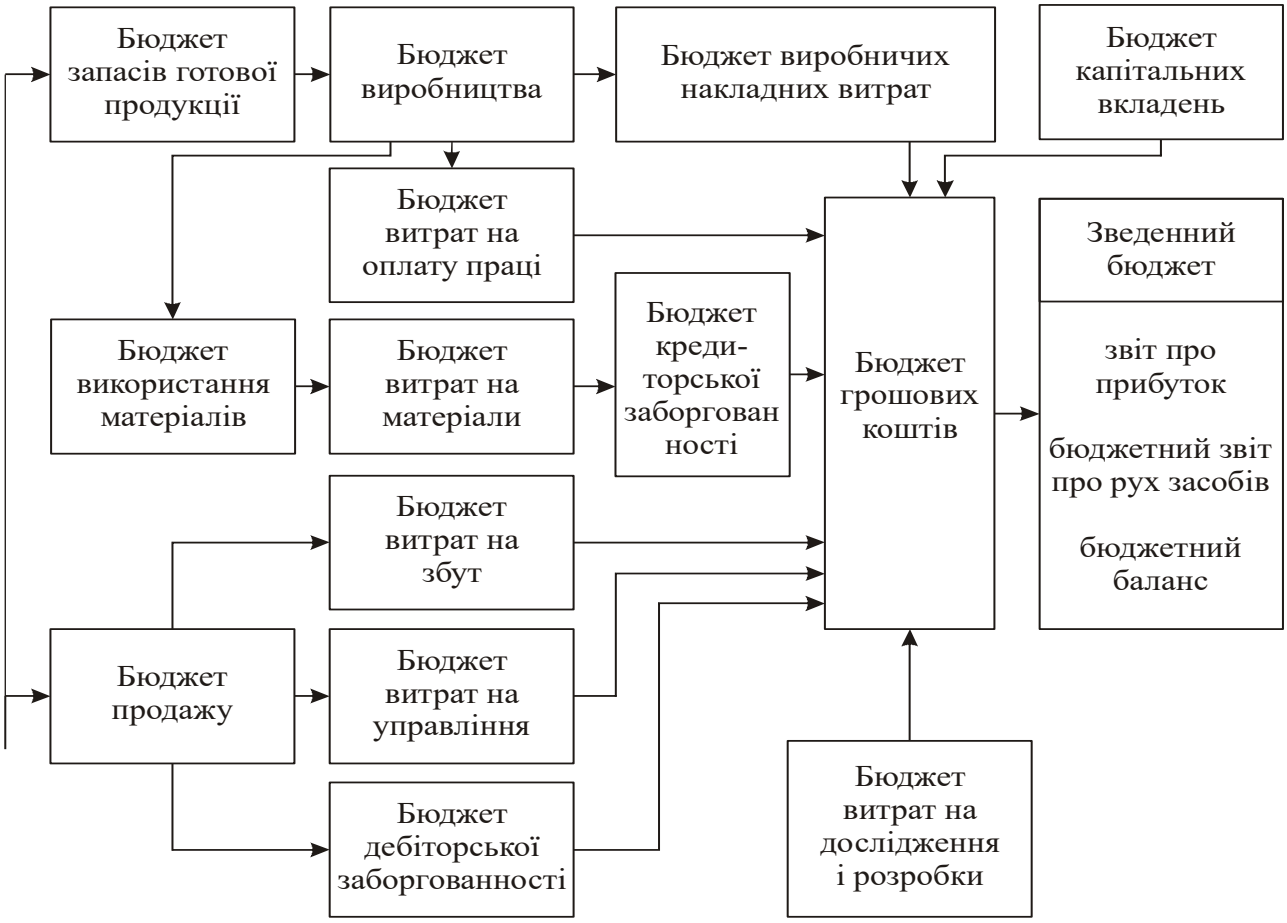

Рис. 6.19. Послідовність складання і взаємодії бюджетів промислового підприємства

6.5.3. Зміст операційних і фінансових бюджетів і порядок їх складання (бюджет продаж, бюджет виробництва, бюджет використання матеріалів і закупівель, бюджет заробітної плати, бюджет загальвиробничих витрат, бюджету адміністративних та збутових витрат, бюджет руху грошових коштів, бюджет фінансових інвестицій) (*Рівень С*)

Операційний бюджет – це система бюджетів, що характеризує доходи і витрати за операціями або окремими функціями підприємства.

Фінансовий бюджет – це план, в якому відображаються за напрямками надходження та використання обсяг і структура грошових коштів (рис. 6.20).

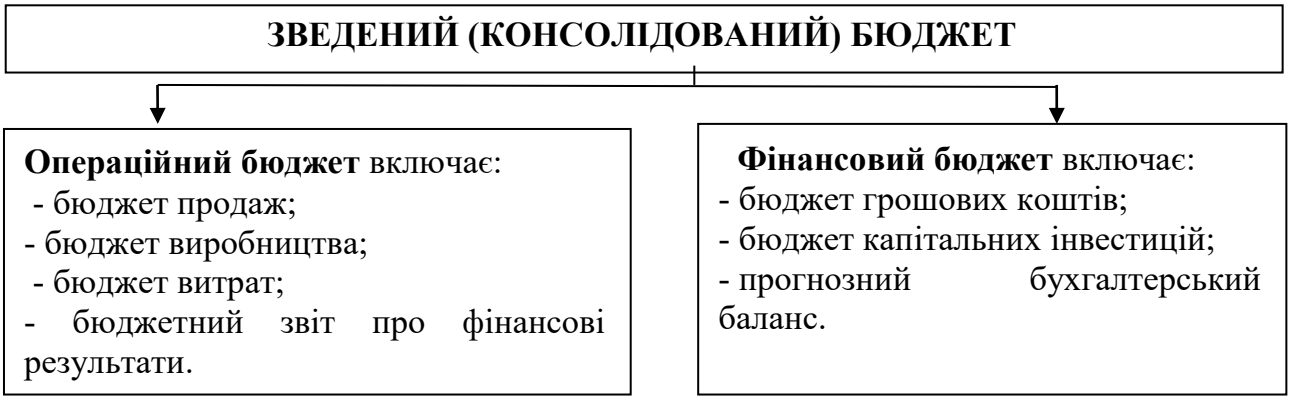

Рис. 6.20. Зміст зведеного (консолідованого) бюджету

Бюджет продаж – це операційний бюджет, що містить інформацію про запланований обсяг продажів, ціну й очікуваний дохід від реалізації кожного виду продукції.

Програма складання бюджету **продаж** включає п’ять стадій:

- аналіз руху продаж за ряд попередніх періодів за видами продукції, регіонами тощо;
- аналіз чутливості основних ринків збуту;
- вивчення можливостей своїх товарів, що впливають на обсяг реалізації;
- аналіз інформації про вартість невиконаних замовлень та тенденції щодо нових замовлень на продукцію;
- розрахунок продаж за окремими товарними групами і загалом по підприємству.

Бюджет виробництва – це виробнича програма, що визначає заплановані номенклатуру й обсяг виробництва в бюджетному періоді (у натуральних показниках).

Бюджет виробництва складається виходячи з бюджету продажів.

Для розрахунку обсягу продукції, що повинна бути вироблена, використовується наступна універсальна формула:

$$\begin{matrix}\textit{Плановий}\\ \textit{обсяг}\\ \textit{виробництва}\end{matrix} = \begin{matrix}\textit{Плановий}\\ \textit{обсяг}\\ \textit{продажів}\end{matrix} + \begin{matrix}\textit{Залишки готової}\\ \textit{продукції на}\\ \textit{кінець періоду}\end{matrix} - \begin{matrix}\textit{Залишки готової}\\ \textit{продукції на}\\ \textit{початок періоду}\end{matrix} \quad (6.5.1)$$

На основі бюджету виробництва складають бюджети закупки і використання матеріалів, трудових і загальновиробничих, адміністративних витрат і витрат на збут.

Бюджет закупки/використання матеріалів – це операційний бюджет, що відображає заплановані обсяги запасів сировини, матеріалів і готової продукції.

Методика складання бюджету закупки матеріалів виходить з наступного:

- усі витрати на сировину і матеріали підрозділяються на прямі і непрямі;
- бюджет прямих витрат на сировину і матеріали складається на основі виробничого бюджету і бюджету продажів;
- обсяг закупівель сировини і матеріалів розраховується як обсяг використання плюс запаси на кінець періоду і мінус запаси на початок періоду;
- бюджет прямих витрат на сировину і матеріали складається з урахуванням термінів і порядку погашення кредиторської заборгованості за сировину і матеріали.

Бюджет трудових витрат – це кількісне вираження планів щодо витрат компанії на оплату праці основного виробничого персоналу.

При підготовці бюджету прямих витрат на оплату праці враховують:

- бюджет виробництва, дані про продуктивність праці і ставки оплати праці основного виробничого персоналу;
- розподіл прямих витрат на оплату праці на фіксовану і відрядну частину.

Бюджет загальновиробничих витрат являє собою деталізований план виробничих витрат, відмінних від прямих, які необхідні для виконання плану виробництва.

Бюджет загальновиробничих витрат звичайно містить у собі ряд стандартних статей витрат: оплата праці апарату управління цехами; амортизацію виробничого устаткування; витрати на утримання, оренду основних засобів; витрати на опалення, водопостачання і інше утримання виробничих приміщень.

Бюджет собівартості реалізованої продукції – це плановий документ, який містить розрахунок собівартості продукції, що буде реалізована у бюджетному періоді.

Бюджет собівартості реалізованої продукції складають на підставі бюджетів запасів готової продукції та собівартості виготовленої продукції за формулою:

$$\begin{matrix} \textit{Собівартість} \\ \textit{реалізованої} \\ \textit{продукції} \end{matrix} = \begin{matrix} \textit{Залишок готової} \\ \textit{продукції на} \\ \textit{початок періоду} \end{matrix} + \begin{matrix} \textit{Собівартість} \\ \textit{виготовленої} \\ \textit{продукції} \end{matrix} - \begin{matrix} \textit{Залишок готової} \\ \textit{продукції на} \\ \textit{кінець періоду} \end{matrix} \qquad (6.5.2)$$

Бюджет адміністративних витрат являє собою деталізований план поточних операційних витрат, відмінних від витрат, безпосередньо пов’язаних з виробництвом і збутом, необхідних для підтримки діяльності підприємства загалом.

До адміністративних витрат відносять витрати на утримання апарату управління, опалення і висвітлення приміщень невиробничого призначення, послуги зв'язку тощо. Більшість адміністративних витрат носить постійний характер, змінна частина планується за допомогою нормативу, у якому роль базового показника, як правило, грає обсяг реалізованої продукції (у натуральному або грошовому вираженні).

Бюджет витрат на збут деталізує всі планові витрати, пов’язані зі збутом продукції і послуг.

Формування бюджету витрат на збут розпочинається із детального їх аналізу змінних та постійних витрат за минулий та поточний роки (загальні витрати, на одиницю продукції та витрати на закупівлю сировини за видами продуктів).

Розглянуті вище бюджети є основою для формування бюджету фінансових результатів.

Операційний ***бюджет фінансових результатів*** складається для того, щоб визначити і врахувати виплату податку на прибуток у відтоку коштів в бюджеті грошових потоків.

Плановий звіт про фінансові результати складається на основі даних, що містяться в бюджетах продажів, собівартості реалізованої продукції і поточних витрат. Найбільш відповідальним етапом тут є оцінка собівартості.

Бюджет капітальних інвестицій відображає планові капітальні витрати, вибір проектів та джерела фінансування.

Цей бюджет на основі вибраного критерію рентабельності інвестицій визначає, які довгострокові активи необхідно придбати або побудувати. Бюджет капітальних інвестицій впливає на бюджет руху грошових коштів, а також на бюджетні звіти про фінансові результати та бюджетний бухгалтерський баланс.

Бюджетування капітальних інвестицій здійснюється з урахуванням аналітичних показників їх економічної ефективності:

- періоду окупності інвестицій;
- внутрішньої ставки доходу;
- чистої теперішньої вартості; індексу рентабельності.

Бюджет грошових потоків - це плановий документ, що відбиває майбутні платежі і надходження грошей.

Бюджет грошових коштів складають окремо за трьома видами діяльності: основною, інвестиційною і фінансовою.

Надходження грошових коштів класифікується за джерелами їх надходження, а вибуття - за напрямками використання. Очікуване сальдо коштів на кінець періоду порівнюється з мінімальною сумою коштів, яка повинна постійно підтримуватися. Різниця являє собою або невитрачений надлишок грошей, або нестаток коштів.

6.6. ОБЛІК ВИТРАТ ЗА ЦЕНТРАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (1,5-2,5)

6.6.1. Сутність центрів відповідальності (*Рівень В*)

Центром відповідальності в інформаційній стратегії бюджетного контролю є сфера (сегмент) діяльності, в межах якої (го) встановлена персональна відповідальність менеджера за показники, котрі він повинен контролювати. Обліком відповідальності в прийнятті управлінських рішень є система обліку, яка забезпечує контроль й оцінку діяльності кожного центру відповідальності (рис. 6.21) .

Створення і функціонування системи обліку відповідальності в структурі бюджетного контролю передбачає:

- визначення центрів відповідальності;
- складання для кожного структурного підрозділу підприємства функціональних (операційних й фінансових) бюджетів;

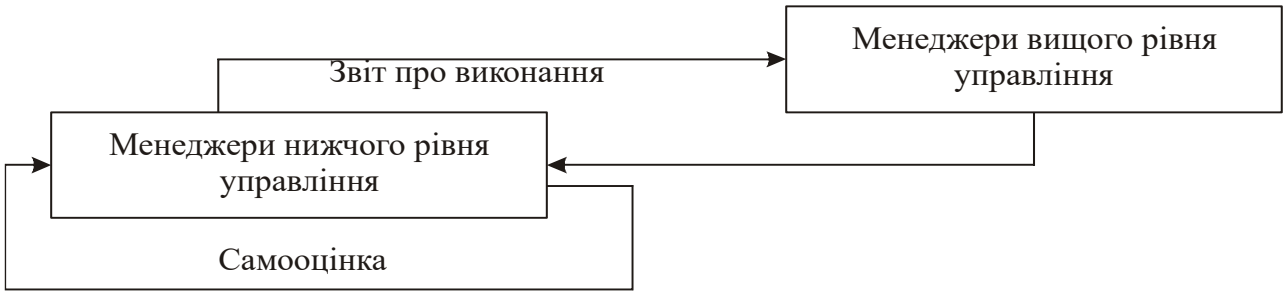

Рис. 6.21. Загальна схема обліку відповідальності в інформаційному процесі прийняття управлінських рішень

- регулярне складення звітності про виконання;
- аналіз причин відхилень і оцінку діяльності кожного центру (структурного підрозділу). Відмінності в характеристиках відповідальності менеджерів дозволяють виділити три типи центрів: витрат, прибутку, інвестицій (рис. 6.22).

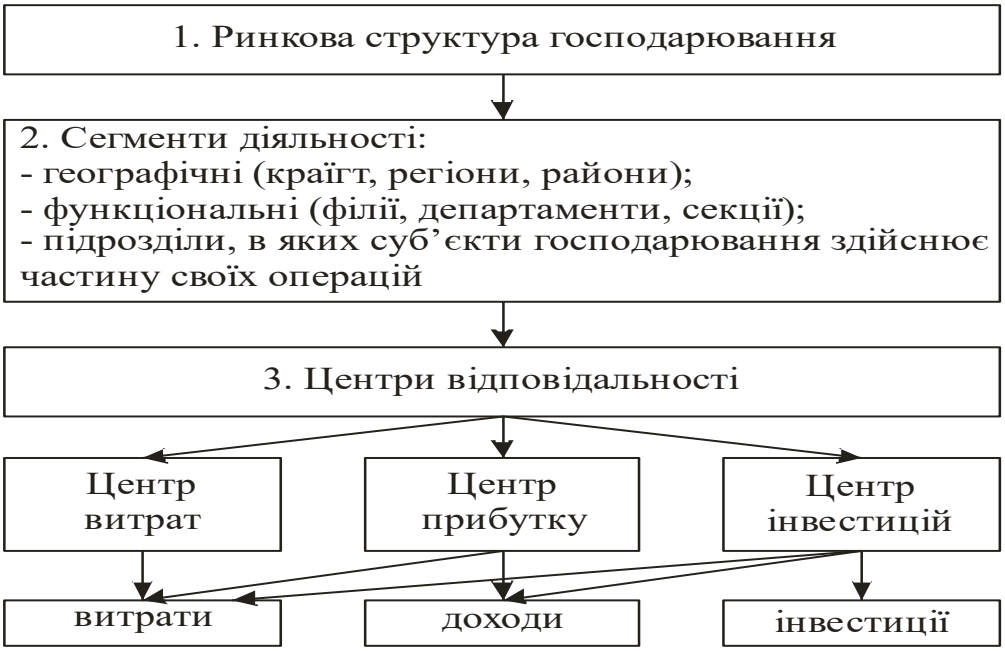

Рис. 6.22. Структурно - логічна схема типів центрів відповідальності в інформаційній системі управління

Основними принципами організації системи обліку за центрами відповідальності є:

- визначення, систематизація і кодування контрольованих статей витрат і доходів по кожному центру відповідальності в розрізі бюджетних статей за умови, що менеджер (керівник) повинен відповідати тільки за ті витрати і доходи, які він може контролювати та, на величину яких може впливати. У зв'язку з цим, код бухгалтерського рахунку має наступну структуру:

XX XX XX

рахунок центр відповідальності стаття витрат (доходів);

- персоніфікація облікових документів, тобто зазначення в документах керівника, який відповідає за конкретні статті витрат і доходів;
- обов'язок керівника центру складати кошториси (бюджети) на певний період і подавати звітність про фактичні витрати та результати в розрізі цих кошторисів (бюджетів).

Така звітність має відповідати певним вимогам:

- бути оперативною;
- містити інформацію про відхилення від плану (кошторису);
- зміст звітності має відповідати можливостям керівника приймати рішення в конкретній сфері діяльності.

Конкретний зміст звітності, специфіка інструментів і методів, які застосовуються в системі обліку і звітності за центрами відповідальності, залежать від того, який статус має даний центр відповідальності. Звіти за центрами відповідальності складаються у табличній, графічній або текстовій формі.

6.6.2. Види центрів відповідальності: центри витрат, центри прибутку і центри інвестицій (*Рівень В*)

Центр витрат – це структурний підрозділ (цех, ділянка, бригада), керівник якого контролює тільки витрати, але не контролює доходи і інвестиції.

Головною метою особи, що приймає управлінські рішення є довгострокова мінімізація витрат та оцінка діяльності центру відповідальності, яка здійснюється на підставі кошторису і звіту про фактичні витрати. Складений кошторис витрат дозволяє контролювати діяльність центру відповідальності. Для отримання реалістичної картини діяльності центрів відповідальності (структурних підрозділів), кошторис повинен включати тільки контрольовані статті витрат, тобто статті, на величину яких керівник підрозділу має реальну можливість впливати.

В системі управлінського обліку необхідно контролювати виконання кошторису витрат, і по закінченні звітного періоду складати Звіт про виконання кошторису, основними реквізитами якого є:

- перелік контрольованих статей витрат;
- суму витрат за кошторисом;
- фактичні витрати і відхилення (економія чи перевитрати).

Наявність даних про відхилення дає змогу реалізувати принцип управління за відхиленнями.

Система калькуляції стандартних витрат включає:

- встановлення стандартів (нормативів) витрат; накопичення даних про фактичні результати діяльності;
- складання звітності про виконання і аналіз відхилень; дослідження відхилень; внесення необхідних коректив.

Облік за центрами відповідальності на підставі стандартних витрат у системі бюджетного контролю представлено на рис. 6.23.

Центр прибутку - це підрозділ (магазин, секція, кіоск), керівник якого контролює витрати і доходи, але не контролює інвестиції у власні активи.

Різновидом внутрішньої звітності управлінської бухгалтерії є формат Звіту про прибуток, який використовують для оцінки центру прибутку. Основними показниками даного формату є:

- чиста виручка від продажу (тобто без ПДВ);
- виробнича собівартість реалізованої продукції;
- валовий прибуток.

Рис. 6.23. Облік за центрами відповідальності на підставі стандартних витрат в системі бюджетного контролю

До складу *чистої виручки* включається реалізація продукції покупцям, а також реалізація продукції іншим структурним підрозділам даного підприємства за внутрішніми (трансфертними) цінами).

До *виробничої собівартості* включають прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати й накладні витрати даного центру відповідальності.

Форми управлінської звітності не передбачені стандартами бухгалтерського обліку, оскільки на їх побудову впливають галузеві особливості та завдання кожного менеджера. Тому для цілей управління, Звіт про прибуток може бути розширений до показника операційного прибутку, тобто прибутку, який зменшується на величину витрат на збут і адміністративних витрат, що відносяться до даного центру. Однак, через те що більша частина цих витрат не має прямого зв'язку з конкретними підрозділами, їх доводиться розподіляти непрямим шляхом, а це призводить до викривлення показника операційного прибутку підрозділу. Тому вважається більш

доцільним доводити до центрів прибутку тільки прямі операційні витрати і оцінювати їх діяльність за показником остаточного доходу (6.6.1):

Остаточний дохід = Валовий прибуток -- Прямі операційні витрати, (6.6.1)

Складання Звіту про прибуток з виокремленням остаточного доходу надасть змогу оцінити внесок кожного підрозділу у чистий прибуток усього підприємства і покриття сукупних операційних витрат.

При застосуванні на підприємстві системи «Директ-костинг» в Звіті про прибуток виділяють показник «Маржинальний дохід», який підвищує роль змінних витрат у формуванні результатного показника. Застосування даного формату, дозволить бухгалтеру - управлінцю визначити внесок кожного центру відповідальності в покриття постійних витрат, та формування фінансового результату, а також приймати рішення щодо збиткових секторів підприємства.

Центр інвестицій - це господарська одиниця (філія, дочірня компанія, корпорація в цілому), керівник якої одночасно контролює витрати, доходи й інвестиції.

Інтегрованим центром відповідальності виступає центр інвестицій, що підпорядковує собі і центр витрат і центр прибутку. Найчастіше центром інвестицій виступає ціле підприємство. Управлінською звітністю для центру інвестицій найчастіше виступає фінансова звітність підприємства, на основі якої і приймаються управлінські рішення щодо тактичного та стратегічного розвитку підприємства. З метою оцінки ефективності роботи центрів інвестицій у зарубіжних країнах застосовують показник *«віддача активів»* або *«рентабельність активів» (ROA)* (6.6.2):

$$\text{ROA} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Активи}} \qquad (6.6.2)$$

Показник ROA залежить від способу визначення показників прибутку і активів, які є складовими формули 6.6.2. Так, прибуток може визначатись як операційний чи остаточний дохід. За активи можуть братись сумарні активи, операційні (тобто фактично використані) або оборотний капітал. Відповідно і результати ROA будуть різними, тому вибір того чи іншого варіанту залежить від мети оцінки та від того, наскільки той чи інший показник є підконтрольний даному центру інвестицій.

Показник ROA можна розширити й поглибити за змістом, якщо визначати його як добуток показників рентабельності продажів і обороту активів (6.6.3):

$$\text{ROA} = \frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Чиста величина продажів}} \times \frac{\text{Чиста величина продажів}}{\text{Середні операційні активи}} \qquad (6.6.3)$$

Таке визначення ROA дає можливість розглядати його, як функцію двох змінних: рентабельності продажів і обороту активів і, відповідно, простежити вплив обсягу продажів на рентабельність продажів, оборот активів і ROA в цілому.

6.6.3. Оцінка ефективності результатів діяльності підрозділів за допомогою показників «рентабельність інвестицій» (*ROI*) і «залишковий дохід» (*Рівень С)*

Рентабельність інвестицій (*ROI*) – це показник ефективності, який використовується для оцінки ефективності або прибутковості інвестиції або порівняння ефективності ряду різних інвестицій. Рентабельність інвестицій намагається безпосередньо виміряти величину віддачі від певної інвестиції відносно вартості інвестиції.

Для розрахунку рентабельност іінвестицій вигода (або прибутковість) інвестиції ділиться на вартість інвестиції. Результат виражається у відсотках або співвідношенні (6.6.4).

ROI = (Чистий прибуток–розмір вкладень) / розмір вкладень х 100%, (6.6.4)

Рентабельність інвестицій також використовується для опису “альтернативної вартості”, або прибутку, від якого інвестор відмовився, щоб інвестувати в компанію.

Розрахунок *середньорічної рентабельності інвестиції* показує, наскільки бізнес є вигідним в цілому — оскільки ROI не враховує зберігання інвестиції у своїй формулі. Річна рентабельність інвестицій може допомогти проаналізувати та порівняти ефективність інвестицій протягом певного періоду часу.

Обмеження рентабельності інвестицій:

1. Грошовий потік компанії не відображається безпосередньо у рентабельності інвестицій, тому фінансовий стан не завжди можна точно виміряти, використовуючи лише рентабельність інвестицій.

2. Щоб розрахувати точну рентабельності інвестицій, потрібно чітко зрозуміти майбутні витрати. Якщо немає точних цифр для майбутніх витрат або якщо цифри є змінними, наприклад, процентні ставки, що можуть змінитися, рентабельність інвестицій може бути неточною.

3. Рентабельність інвестицій вимірює лише фінансовий успіх проєкту. ROI проекту або підприємства не враховує не фінансові вигоди від інвестицій.

Переваги показника рентабельності інвестицій:

1. ROI дозволяє власникам компаній відстежувати та аналізувати короткострокові та довгострокові проєкти. Рентабельність інвестицій допоможе визначити, і легко досягнуто планових показників.

2. ROI допомагає дотримуватися обраної стратегії розвитку, демонструючи рівень прибутку вище чи нижче середнього планового показника.

Залишковий дохід (ЗД) -– загальноприйняте поняття, що використовується при оцінці, і може бути визначено як надлишок прибутку, що генерується над мінімальною нормою прибутковості (яку часто називають вартістю капіталу) суми чистого доходу (6.6.5).

$$ЗД = Чистий\ дохід - Розмір\ власного\ капіталу, \quad (6.6.5)$$

Залишковий дохід враховує альтернативні витрати акціонерів, а отже, віднімає оціночну вартість власного капіталу. Необхідна норма рентабельності власного капіталу є граничною вартістю власного капіталу. Витрати на власний капітал можна розглядати як граничні витрати, оскільки вони будуть представляти додаткові витрати на власний капітал, будь то шляхом продажу більшої частки власного капіталу або внутрішньо сформованих.

Залишковий операційний прибуток (Residual Operating Income – ***REOI)***є чистий операційний прибуток організації за вирахуванням плати па весь капітал організації. Показник залишкової операційного прибутку аналогічний показника ***економічного прибутку*** (Economic Profit ***EP)***(6.6.6):

$$EP = (ROIC - WACC) \times IC, \quad (6.6.6)$$

де *EP* – економічний прибуток;

IC – інвестований капітал;

ROIC – рентабельність інвестованого капіталу (Returnon Invested Capital);

WACC – середньозважені витрати на капітал (Weighted Average Cost Capital).

Показник ЕР можна розрахувати як різницю між чистим операційним прибутком після сплати податків (Net Operating Profit After Tax) і альтернативною вартістю (opportunity cost) інвестованого капіталу (6.6.7)

$$EVA = NOPAT - IC \times WACC, \quad (6.6.7)$$

де *NOPAT* – чистий операційний прибуток після сплати податків (Net Operating Profit After Tax).

В загальному вигляді модель економічного прибутку (залишкової операційного прибутку) виглядає наступним чином (6.6.8):

$$VEP = IC_0 + \sum_{j-1x} \quad \frac{EP_1}{(1+WACC)} - D_0, \quad (6.6.8)$$

де $1C_0$ - балансова величина інвестованого капіталу на дату оцінки;

D_0- борг по балансу на дату оцінки.

Залишкова чистий прибуток(residual earnings – ***RE)***- чистий прибуток організації за вирахуванням плати на власний капітал (6.6.9):

$$RE = NI - E_{j-1}, \quad (6.6.9)$$

де *NI* - чистий прибуток періоду;
E_{j-1}- балансова величина власного капіталу періоду – 1.

Модель залишкової чистого прибутку(VEP) в загальному вигляді виражається формулою 6.6.10:

$$VEP = E_0 + \sum_{j-1}^{x} \frac{REEP_j}{(1+E_q)} j, \quad (6.6.10)$$

де *Eq* - балансова величина власного капіталу.

Додана економічна **цінність** (economic valueadded – ***EVA)*** - модифікація показника залишкової операційного прибутку, при якій як чисті операційні ефекти, так і сума інвестованого капіталу (і відповідно витрати на нього) коригуються на так звані капітальні еквіваленти (capital equivalents).

Ґрунтуючись на формулі економічного прибутку, що характеризує вартість, додану протягом операційного періоду, можна вивести і формулу для визначення вартості компанії загалом (6.6.11):

$$Value = IC + Present\ Value\ Projected\ Economic\ Profit, \quad (6.6.11)$$

де *Value* – вартість компанії;
Present Value Projected Economic Profit – приведена вартість прогнозованого економічного прибутку.

Ключовим для розуміння відмінностей між залишковою операційним прибутком в класичній версії і версії *EVA* є поняття капітальних еквівалентів - збільшення балансової цінності чистих активів організації, покликаних "відновити" цінність чистих активів до їх реальної грошової оцінки, визначеної грошовими виплатами, пов'язаними з надходженням даних активів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show

3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI / Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

4. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV / Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

5. Митний кодекс України : Закон від 13.03.2012 № 4495-VI. Редакція станом на 01.01.2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

6. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text Кодекс Законів про працю України URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text)

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення, введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07.12.1984р. № 8074-10 URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

8. Податковий кодекс України від 02.12.10 р. № 2755-VI (зі змін і доп., останні з яких внесені Законом України від 06.12.2012р. № 5519-VI). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

9. Про аудит фінансової діяльності та аудиторську діяльність: Закон України № 2258–VIII від 21.12.2017 р., зі змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text.

10. Про банкрутство : Закон України від 30.06.1999 р. № 784-XIV зі змінами і доповненнями. URL : http://www.zakon.rada.gov.ua

11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. Редакція станом на 14.11.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text

12. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. Урядовий кур'єр. 2018. № 139. Дата оновлення : 28.04.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text

13. Про Державний бюджет України (на відповідний рік) : Закон України. URL : http://zakon1.rada.gov.ua

14. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2374-III зі змінами і доповненнями. URL : http://www.zakon.rada.gov.ua

15. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/270987___507247

16. Про інвестиційну діяльність: Закон України зі змінами 2023 рік №1560-XII від 18.09.1991, редакція від 10.12.2021 URL : https://urst.com.ua/pro_investytsiinu_diialnist/st-1

17. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text

18. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text

19. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р., із змінами. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99

20. Інструкція про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів, затверджена Постановою НБУ № 492 від 12.11.2003 зі змінами URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#Text

21. Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 13.03.1998 р. № 59 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text

22. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635 URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text

23. Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів: Наказ Міністерства фінансів України 10.01.2007 № 2 (зі змінами та доп. від 30.12.2013 № 1192)

24. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів від 30 вересня 2003 р. № 561 із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. URL : http://www.buhgalteria.com.ua/News/561.html

25. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11

26. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text

27. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Міністерства фінансів України від 02 вересня 2014 р. № 879 / Міністерство фінансів України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14

28. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою КМУ № 148 від 29.12.2017 р. зі змінами URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17/conv#top

29. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text

30. Порядок подання фінансової звітності, затверджений постановою КМУ від 28.02.2000 р. № 419 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-п#Text

31. Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки : Наказ Міністерства фінансів України від 14.02.2006 р. № 170. URL : http://www.zakon.rada.gov.ua

32. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку біологічних активів: наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2006 № 1315. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1315201–06.

33. Про затвердження Національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку URL: https://buhgalter911.com/uk/normativnaya-baza/instr-plan-rah/standart-buhgalterskogo/.

34. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336–13#Text.

35. Про Примітки до річної фінансової звітності : Наказ Міністерства фінансів України № 302 від 29.11.2000 р., із змінами. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0904-00

Основна література

35. Акімова Н.С., «Фінансовий облік ІІ» : навчальний посібник у структурно-логічних схемах (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 071 «Облік і оподаткувння») / Н.С. Акімова, Л.О. Кирильєва, О.О. Говоруха, Д.Д. Шеховцова. – Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2016. – 235 с.

36. Атамас П.Й. Управлінський облік: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 440 с.

37. Бондар М.І., Лисенко Н.М. Облік і звітність підприємств у системі оподаткування: навч. посіб. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2012. 584 с.

38. Бухгалтерський облік : навч. посіб. електр. вид. / Акімова Н.С., Кирильєва Л.О, Говоруха О.О., Євлаш Т.О. Харків: ХДУХТ, 2019. 184 с.

39. Голов С.Ф. Управлінський облік: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 534 с.

40. Гроші та кредит : навч. посіб. для підготовки здоб. вищої освіти за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Ч. 1. Гроші. І. Л. Шевчук, Т. О. Ставерська, О. В. Жилякова та ін. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2018. 271 с.

41. Гуцаленко Л.В., Колеснікова О.М., І. М. Лепетан І. М., Марчук У. О., Мельянкова. Л.В. Управлінський облік: навч. пос. Центр учбової літератури, 2022. 370 с.

42. Іванчук Н. В. Звітність підприємств : навч. посіб. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 208 с.

43. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник / Я.П. Іщенко, О.А. Подолянчук, Н.І. Коваль. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2020. – 496 с.

44. Єпіфанова, І. Ю. Є67 Фінансовий аналіз та звітність : електронний практикум комбінованого (локального та мережного) використання [Електронний ресурс] / І. Ю. Єпіфанова, В. В. Джеджула. 2-ге вид., доп. Вінниця : ВНТУ, 2022. 144 с.

45. Кащена Н. Б., Гаркуша Н. М., Руденко І. В., Польова Т. В. Фінансовий аналіз: опорний конспект лекцій для студентів економічних спеціальностей галузі знань 0305 «Економіка і підприємництво» освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «магістр». Харків: ХДУХТ, 2016. 198 с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/10561

46. Кащена Н. Б., Наумова Т. А., Кашперська А. І. Аудит: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. Видання доповнене та перероблене. / Н.Б. Кащена [та ін.] ; за ред. Т. А. Наумова, А. І. Кашперська. Харків: ДБТУ, 2023. 259 с.

47. Кащена Н. Б., Гаркуша Н. М., Сідорова Т.О, Лисак Г.Г. Аналіз господарської діяльності підприємства : навч. посіб. Харків, ХДУХТ. 2014. 537 с.

48. Краєвський В. М., Колісник О. П, Гуріна Н. В. та ін. Фінансовий облік : навч. посіб.Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 616 с.

49. Лень В. С. Управлінський облік: підручник. 2-е вид., випр. Київ: Каравела, 2017. 260 с.

50. Крупка Я.Д. Фінансовий облік.підруч./Я.Д. Крупка, З.В. Задорожний, Н.В. Гудзь та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 478 с.

51. Лучко М. Р., Яцишин С. Р. Консолідація фінансової звітності : Навчальний посібник / М. Р. Лучко, С. Р. Яцишин. – Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 282 с.

52. Мних Є.В. Фінансовий аналіз: підручник. К: КНТЕУ, 2014. 536 с.

53. Нападовська Д.В. Управлінський облік: підручник / 2-ге вид. доопрац. та доповнене. Київ: Київський національний торгівельно-економічний університет, 2010. 646 с. 99. Огійчук М.Ф., Рагуліна І.І., Новіков І.Т. Аудит: навч. посіб. / 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2020. 850 с.

54. Наумова Т.А., Акімова Н.С., Чернікова І.Б., Кирильєва Л.О. Загальні основи організації бухгалтерського обліку. Навч. посібник. Електр. видання комбінованого використання на CD – ROM. Харків: ХДУХТ, 2019. 168 с.

55. Наумова Т.А., Акімова Н. С., Топоркова О.В., Кирильєва Л.О., Нестеренко І.В. Господарський контроль. Навчальний посібник: Для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування» денної та заочної форми навчання, / Т.А. Наумова [та ін.] Харків: ДБТУ , 2022. 210 с.

56. Огійчук М.Ф., Беленкова М.І., Сколотій Л.О. та ін. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підручник / за ред. проф. М.Ф. Огійчука. 7–ме вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2016. 1040 с.

57. Огійчук М.Ф., Рагуліна І.І., Новіков І.Т. Аудит: навч. посіб. / 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2020. 850 с.

58. Олійник О.В., Морозова Г.С. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. Харків : Харк. нац. аграр. ун-т ім. ВВ Докучаєва, 2020. 248 с.

59. Патрин Г.О. Управлінський облік: підручник. Львів. Видавництво Львівської політехніки. 2017. 340с

60. Пилипів Н. І., Максимів Ю. В., П'ятничук І. Д. Управлінський облік : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Електронні дані. – Івано-Франківськ, 2018. 380 с.

61. Сокуренко В. В., Швець Д. В., Бортник С. М., Ткаченко С. О. Фінанси підприємств : підручник / за заг. ред. В. В. Сокуренка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид., допов. та перероб. Харків : ХНУВС, 2022. 292 с.

62. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність. Підручник. 7-ме вид. допов. і перероб. К.: Алерта, 2016. 928 с.

63. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Полтава: Видавництво ПП «Астрая», 2020. 434 с.

64. Фаріон І.Д., Писаренко Т.М. Управлінський облік: підручник. К. ЦНЛ.2020. 792с

65. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / І. П. Отенко, Г. Ф. Азаренков, Г. А. Іващенко. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с.

66. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Ковальчук Н.О., Гаватюк Л.С., Єрмійчук Н.І. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. – 2019. – 336 с.

67. Фінансовий облік : навчальний посібник / В. М. Краєвський, О П. Колісник, Н. В. Гуріна та ін. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 616 с.

68. Фінансовий облік і звітність : навчальний посібник / укладачі : С. І. Мельник, І. М. Горбан, Н. С. Марушко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 388 с.

69. Фінансовий облік: навчальний посібник : [для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти] / за ред. І. Ф. Баланюка, Н. І. Пилипів, Т. М. Гнатюка та колективу авторів. Електронне видання. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 650 с.

70. Янчева Л.М., Акімова Н.С., Кирильєва Л.О., Говоруха О.О., Наумова Т.А., Топоркова О.В. Фінансовий облік І: навч. посібник у структурно-логічних схемах (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 071 «Облік і оподаткування»). – Х.: ХДУХТ, 2020. – 352 с.

71. Янчева Л.М., Наумова Т.А., Нестеренко І.В., Акімова Н.С. Навч. посібник «Податковий контроль». для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 071 «Облік і оподаткування» Електронне видання комбінованого використання на CD - ROM– Харків: ХДУХТ, 2020. – 220 с.

72. Янчева Л.М., Наумова Т.А., Нестеренко І.В., Акімова Н.С. Навч. посібник «Податковий контроль». для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 071 «Облік і оподаткування» Електронне видання комбінованого використання на CD - ROM– Харків: ХДУХТ, 2020. 220 с.

73. Ярова В.В., Велієва В.О. Теорія економічного аналізу: навч.-метод. посібник для здобувачів економічних спеціальностей: 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Харків. ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. - 2021. 115 с.

Допоміжна література

73. Акімова Н.С., Кирильєва Л.О, Говоруха О.О., Євлаш Т.О. Бухгалтерський облік для студентів спеціальності 071 «Облік і оподаткування»: навч. посібник. Харків: ХДУХТ, 2019. 184 с.

74. Акімова Н.С. Облік в Зарубіжних країнах: навчальний посібник / Н. С. Акімова., А.П. Грінько, О. В. Топоркова, Т. А. Наумова, Н. С. Ковалевська, Л. О. Кирильєва, В. В. Янчев. Х.: ХДУХТ, 2016. 288 с.

75. Акімова Н.С., Янчева Л.М., Наумова Т.А., Асваєт Азаден. Облік і аудит за міжнародними стандартами в умовах інтеграції в світову економіку. Монографія. – Х.: ДБТУ., 2022. – 386с.

76. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. – 2009. – 328 с.

77. Василішин С.І. Обліково-аналітичне забезпечення управління аграрними підприємствами в системі ризиків та загроз економічної безпеки: монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 419 с.

78. Гарасим П.М., Журавель Г.П. Податковий облік і звітність на підприємствах : Підручник. Київ, 2014. 448 с.

79. Гаркуша Н. М., Кащена Н. Б. Аналіз інвестиційної діяльності: навч. посібник. Харк. держ. ун-т харч. та торг. Харків, 2009. 382 с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/33888

80. Гильорме Т.В. Організація обліку та аудиту на підприємствах в умовах інформаційного простору: монографія. Днепр: ФОП Дробязко С.И., 2018. 188 с.

81. Горошанська О. О., Кащена Н. Б. Аналітичне забезпечення управління розподілом прибутку підприємства. Економіка та суспільство. 2017. Вип 13. С. 1065-1071. URL: https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/23947

82. Жук В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2009. 648 с.

83. Жук В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2009. 648 с.

84. Загальна теорія статистики: підручник / Дмитрієв І.А., Дмитрієва О.І., Гіржева О.М., Непран А. В., Бірченко Н.О., Воронкова А.А., Чуйко Н.В. / За ред. А.В. Непрана, І.А. Дмитрієва. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2022. 722 с.

85. Зелікман В.Д., Ізвєкова І.М., Соколовська Р.Б. Управлінський облік: навчальний посібник. Дніпро. НМетАУ, 2017. 198с

86. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху : навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Матвійчука. Рівне : Волинські обереги, 2019.

87. Кащена Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 389 с.

88. Кащена Н. Б. Фінансова діагностика: практикум для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Харків: ХДУХТ, 2019. 183 с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/11805

89. Кащена Н.Б., Гаркуша Н.М. Аналіз господарської діяльності: практикум для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 071 «Облік і оподаткування». Харків : ХДУХТ, 2021. 275 с.

90. Кащена Н.Б., Цуканова О.В., Горошанська О.О. Удосконалення методики факторного аналізу рентабельності оборотних активів підприємств торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2010. Вип. 1 (11). С. 42-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2010_1_9

91. Кащена Н.Б., Порсюрова І.П. Операції підприємства з цінними паперами: організаційно-методичні аспекти обліку, аналізу і аудиту : монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2021. 355 с.

92. Кащена Н. Б., Цуканова О. В., Горошанська О. О., Гаркуша Н. М. Удосконалення методики факторного аналізу рентабельності операційних витрат на підприємствах роздрібної торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2009. Вип. 1(1). С. 35-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_1%281%29__8

93. Корягін М.В., Куцик П.О. Концептуальний розвиток методології бухгалтерського обліку: монографія. Львів: ЛКА, 2015. 239 с.

94. Крупка Я.Д. Фінансовий облік : підруч./Я.Д. Крупка, З.В. Задорожний, Н.В. Гудзь та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 478 с.

95. Лучко М. Р., Яцишин С. Р. Консолідація фінансової звітності : Навчальний посібник / М. Р. Лучко, С. Р. Яцишин. – Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 282 с.

96. Малій О.Г. Фінансовий аналіз. Курс лекцій. Харків : ХНТУСГ, 2018. 163 с.

97. Накісько О.В. Управління ресурсами та витратами: навчальний посібник / Н.І. Рижикова, О.В. Накісько. – Харків: ХНТУСГ, видавництво «Стильна типографія», 2020. 192 с.

98. Нестеренко О.О., Кашперська А.І. Облік і аудит у фінансових установах. Конспект лекцій для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 071 «Облік і оподаткування» конспект лекцій Х. : ХДУХТ, 2021. 155 с.

99. Облік ЗЕД. : навч. посіб. /. Янчева Л.М., Акімова Н.С., Баранова А.О., Топоркова О.В. [та ін.]. Х.: ТОВ «Видавництво «Форт», 2013 456 с.

100. Огійчук М.Ф., Сколотій Л.О., Василішин С.І., Рагуліна І.І., Ковальова О.В., Сколотій І.В., Нежид Ю.С. Практикум з фінансового та управлінського обліку за національними стандартами: навч. посіб. / за ред. проф. М. Ф. Огійчука. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2021. 624 с.

101. Огійчук М.Ф., Сколотій Л.О., Василішин С.І., Рагуліна І.І., Ковальова О.В., Сколотій І.В., Нежид Ю.С. Практикум з фінансового та управлінського обліку за національними стандартами: навч. посіб. / за ред. проф. М. Ф. Огійчука. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2021. 624 с.

102. Отенко І. П. О-82 Фінансовий аналіз : навчальний посібник / І. П. Отенко, Г. Ф. Азаренков, Г. А. Іващенко. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с.

103. Павелко О. В. Облік і звітність у банках : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2022. 336 с.

104. Податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок: новації реформ та їх наслідки : монографія. Київ : Алерта, 2018. 442 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 124).

105. Сідорова Т. О., Кащена Н. Б., Лисак Г. Г.. Діагностика фінансового стану підприємств торгівлі на підставі інтегральної оцінки їх фінансово-економічного потенціалу. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2009. Вип. 2. С. 201-208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_2_32

106. Трансформаційні процеси у податковій системі України : монографія / за заг. ред. І. С. Волохової. Одеса : Атлант ВОІ СОІУ, 2018. 384 с.

107. Фінансовий менеджмент: підручник / Г. О. Партин. Н. Є. Селюченко. Львів: Видавництво Львівської політехніки 2018. 388 с.

108. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Ковальчук Н.О., Гаватюк Л.С., Єрмійчук Н.І. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. 2019. 336 с

109. Чудовець В.В., Жураковська І.В. Фінансовий облік і звітність: навч. посіб. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. 330 с.

110. Янчева Л. М., Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств торгівлі: теорія та практика: монографія. Харків: ХДУХТ, 2016. 323 с. URL : https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/21814

111. Kashchena N., Kovalevska N., Nesterenko I. Organizational and methodological aspects of audit of integrated reporting of enterprise. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach. 2022. T. 14. S. 153-164. DOI: 10.54264/0040. URL: http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/b0476ba555ccaead5a41dfab07ee2f39.pdf

112. Kashchena N. Digital technologies providing multi-vector increase in the performance of the commercial activities of enterprises. Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of modern education, science and practice: International Scientific and Practical Conference Proceeding, January 26, 2023. Publishing house: MANS w Łomży, Lomza, Poland, 2023. Part 2. Pp. 63-67. URL:

https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/29362/1/zbior_prac_tom_2__26012023-63-67.pdf

113. Kashchena N., Nesterenko I. Digitalization of the innovative development management information service of the enterprise. Mechanisms for ensuring innovative development of entrepreneurship. Monograph. Tallinn: Teadmus OÜ, 2022. P. 238–254. URL: https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/31559\

Додаткову інформацію під час підготовки до тестування абітурієнт може знайти на офіційних сайтах державних органів центральної влади, галузевих міністерств або інших інформаційних порталах, зокрема:

1. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України «SMIDA». URL : https://smida.gov.ua/

2. Академія фінансового управління Міністерства фінансів України. URL : http://ndfi.minfm.gov.ua/

3. Бібліотека ДБТУ. URL: https://library.btu.kharkov.ua/

4. Бібліотека ім. В.Г. Короленко. URL : http://korolenko.kharkov.com/

5. Бібліотека ім. В.І. Вернадського. URL : http://www.nbuv.gov.ua/

6. Віртуальний університет Міністерства фінансів України. URL : http://edu.minfm.gov.ua/Pages/Default.aspx

7. Газета «Бухгалтерія» URL: http:// www.buhgalteria.com.ua

8. Газета «Все про бухгалтерський облік» URL: http://gazeta.vobu.ua

9. Державна аудиторська служба України. URL : http://www.dkrs.gov.ua/

10. Державна казначейська служба України. URL : http://www.treasurv.gov.ua/

11. Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/

12. Електронна бібліотека. URL: http://lib.meta.ua/

13. Електронний журнал «Головбух» URL: https://egolovbuh.expertus.com.ua

14. Журнал «Податки & бухоблік» URL : https://ibuh.info › pro-nibu_ua

15. Журнал Професійний бухгалтер» URL : https://ibuhgalter.net ›

16. Журнал «Бухгалтер 911» https://buhgalter911.com ›

17. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень. URL : http://www.ibser.org.ua.

18. Інтернет-представництво Національного банку України. URL : https://bank.gov.ua/20

19. Ліга Бізнес Інформ. URL: www.liga.net

20. Міністерство економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL : http://www.me.gov.ua/

21. Міністерство фінансів України. URL : http://www.minfin.gov.ua. 127. Місцеві фінанси. URL : https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/rozvitok-regionu/decentralizaciya/metodichni-materiali/miscevi-finansi

22. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL : http://www.nbuv.gov.ua/
23. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL : https://www.nssmc.gov.ua/
24. Незалежна асоціація банків України. URL : https://nabu.ua/ua/
25. Офіційний сайт Асоціації міст України. URL : http://www.auc.org.ua/
26. Офіційний сайт Бухгалтерської звітності. URL: http://buhgalter911.com/Res/Blanks/Pervich
27. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : http://www.zakon.rada.gov.ua/
28. Офіційний сайт Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад. Асоціація громад. URL : http://vassr.org/index.php/ua/
29. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.
30. Офіційний сайт Інституту громадянського суспільства. URL : http://www.csi.org.ua/www/?cat=5
31. Офіційний сайт Президента України. URL : http://www.president.gov.ua/
32. Офіційний сайт Української асоціації районних та обласних рад. Всеукраїнська асоціація місцевого самоврядування. URL : http://uaror.org.ua/
33. Офіційний сайт Урядового порталу. URL : http://www.kmu.gov.ua/
34. Правовий портал України «Ліга-закон». URL : http://www.ligazakon.ua/
35. Студентська електронна бібліотека URL: http://www.lib.ua-ru.net/
36. Урядовий кур’єр. Газета Кабінету міністрів України. URL : http://www.ukurier.gov.ua/

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 4
РОЗДІЛ 1 ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЗА НП(С)БО 5
1.1. Загальні вимоги до фінансової звітності 5
1.1.1. Регулювання фінансової звітності в Україні 5
1.1.2. Мета та склад фінансової звітності 8
1.1.3. Якісні характеристики та принципи підготовки фінансової звітності 9
1.2. Баланс (Звіт про фінансовий стан) 10
1.2.1. Призначення балансу та його структура 10
1.2.2. Актив балансу. Визначення, оцінка та класифікація активів 12
1.2.3. Особливості оцінки та розкриття в балансі необоротних активів 13
1.2.4. Склад, оцінка та відображення в балансі оборотних активів 15
1.2.5. Характеристика статей власного капіталу та порядок їх відображення в балансі 17
1.2.6. Визначення, оцінка та класифікація зобов’язань 18
1.2.7. Особливості оцінки та розкриття в балансі довгострокових зобов’язань 21
1.2.8. Склад поточних зобов’язань та відображення їх у балансі 22
1.3. Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) 23
1.3.1. Загальна характеристика Звіту про фінансові результати 23
1.3.2. Визнання, класифікація та оцінка доходів і витрат у Звіті про фінансові результати 25
1.3.3. Визначення чистого прибутку (збитку) звітного періоду 29
1.3.4. Визначення економічних елементів операційних витрат 30
1.3.5. Розрахунок прибутку на акцію 31
1.4. Звіт про рух грошових коштів 33
РОЗДІЛ 2 ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ 37
2.1. **Сутність та інформаційне забезпечення фінансового аналізу** 37
2.1.1 Сутність і завдання фінансового аналізу 37
2.1.2 Інформаційне забезпечення фінансового аналізу 38
2.1.3. Види фінансового аналізу 42
2.2. Аналіз активів підприємства 44
2.2.1. Економічна сутність і структура активів підприємства 44
2.2.2. Аналіз динаміки складу і структури активів підприємства 45
2.2.3. Аналіз складу і структури необоротних активів підприємства 48
2.2.4. Аналіз складу і структури оборотних активів 51
2.2.5. Аналіз запасів підприємства 52
2.2.6. Аналіз дебіторської заборгованості 55
2.3. Аналіз джерел формування капіталу підприємства 58
2.3.1. Економічна сутність і структура джерел формування капіталу підприємства. 58
2.3.2. Аналіз динаміки складу і структури джерел фінансових ресурсів 59

2.3.3 Аналіз складу і структури власного капіталу підприємства 62
2.3.4. Аналіз складу і структури поточних зобов'язань 63
2.4. Аналіз ліквідності і платоспроможності. 67
2.4.1. Сутність платоспроможності і ліквідності та їх значення 67
2.4.2. Класифікація активів за ступенем ліквідності та пасивів за терміновістю погашення 69
2.4.3. Показники ліквідності та їх економічна інтерпретація 71
2.4.4. Методика розрахунку показників ліквідності та їх аналіз 71
2.5. Аналіз фінансової стійкості 74
2.5.1. Сутність фінансової стійкості 74
2.5.2. Фактори впливу на фінансову стійкість 75
2.5.3. Методика розрахунку та аналіз відносних показників фінансової стійкості 76
2.6. Аналіз фінансових результатів і рентабельності діяльності підприємства 82
2.6.1. Економічна сутність і види фінансових результатів 82
2.6.2. Горизонтальний аналіз формування фінансових результатів 84
2.6.3. Методика розрахунку показників рентабельності та їх аналіз 86
2.7. Аналіз ймовірності банкрутства підприємства 91
2.7.1. Поняття та види банкрутства підприємства 91
2.7.2. Причини банкрутства 92
2.7.3. Методи діагностики банкрутства (моделі Альтмана, Тафлера) та інтерпретація її результатів 93
РОЗДІЛ 5 ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК ЗА НП(С)БО 98
5.1. Загальнотеоретичні основи фінансового обліку 98
5.1.1. Сутність та завдання фінансового обліку 98
5.1.2. Характеристика видів обліку 107
5.1.3. Предмет та об’єкти фінансового обліку 110
5.1.4. Метод фінансового обліку (сутність та складові елементи: документація, інвентаризація, оцінка, калькуляція, рахунки, подвійний запис, баланс, звітність) 113
5.1.5. Облікова політика підприємства 120
5.2. Облік грошових коштів 124
5.2.1. Облік готівки в касі підприємства 124
5.2.2. Облік грошових коштів на рахунках в банках 127
5.3. Облік дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів 130
5.3.1 Облік довгострокової дебіторської заборгованості 130
5.3.2. Облік поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги 133
5.3.3. Порядок визначення та облік резерву сумнівних боргів 135
5.3.4. Облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з підзвітними особами 138
5.3.5. Облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з різними дебіторами. 142

5.4. Облік основних засобів, інших необоротних матеріальних та нематеріальних активів 149
5.4.1. Облік основних засобів 149
5.4.2. Методи нарахування та облік амортизації основних засобів 164
5.4.3. Облік інших необоротних матеріальних активів 168
5.4.4. Облік нематеріальних активів 175
5.5. Облік фінансових інвестицій. 186
5.5.1. Облік довгострокових фінансових інвестицій 186
5.5.2. Облік короткострокових (поточних) фінансових інвестицій 191
5.6. Облік запасів 194
5.6.1. Методи оцінки запасів у разі їх вибуття 194
5.6.2. Облік виробничих запасів 197
5.6.3. Облік товарів 217
5.7. Облік витрат виробництва та виходу продукції 231
5.7.1. Облік витрат основного виробництва та собівартості випуску готової продукції (робіт, послуг) 231
5.7.2. Облік готової продукції 234
5.8. Облік довгострокових зобов'язань 236
5.8.1. Облік довгострокових кредитів банку 236
5.8.2. Облік цільового фінансування 238
5.9. Облік поточних зобов'язань 240
5.9.1. Облік короткострокових кредитів банків 240
5.9.2. Облік поточних зобов'язань за товари, роботи, послуги 241
5.9.3. Облік поточних зобов'язань за розрахунками з оплати праці 243
5.9.4. Облік поточних зобов'язань за розрахунками з бюджетом (ПДВ, податок на прибуток, ПДФО, військовий збір) 251
5.9.5. Облік поточних зобов'язань за розрахунками зі страхування (ЄСВ) 266
5.10. Облік доходів, витрат і фінансових результатів 268
5.10.1. Визнання та класифікація доходів і витрат 268
5.10.2. Облік доходів за видами діяльності 271
5.10.3. Облік витрат діяльності підприємства 278
5.10.4. Облік фінансових результатів 289
5.11. Облік власного капіталу 292
5.11.1. Облік зареєстрованого та неоплаченого капіталу 292
5.11.2. Облік резервного капіталу 298
5.11.3. Облік нерозподілених прибутків (непокритих збитків) 300
РОЗДІЛ 6 Управлінський облік 303
6.1. Сутність управлінського обліку 303
6.1.1. Завдання управлінського обліку в системі менеджменту 303
6.1.2. Види інформації для цілей прийняття рішень користувачами (історична і прогнозна, фінансова і управлінська інформація) 304
6.2. Класифікація і аналіз поведінки витрат 306
6.2.1. Класифікація витрат для цілей управлінського обліку: оцінки запасів і визначення фінансового результату, прийняття управлінських 306

рішень та контролю
6.2.2. Аналіз поведінки витрат. Змінні і постійні витрати, умовно-змінні і умовно-постійні витрати 308
6.3. Системи калькулювання за методами повних і змінних витрат 311
6.3.1. Цілі і сутність калькулювання витрат 311
6.3.2. Калькулювання собівартості за методом повних витрат і методом змінних витрат 312
6.4. Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності і прибутку (CVP-аналіз) 313
6.4.1. Мета і методи CVP-аналізу 313
6.4.2. Розрахунок і інтерпретація точки беззбитковості в натуральних одиницях і вартісному вимірі для одного виду продукту (товару, роботи, послуги) 315
6.4.3. Розрахунок і інтерпретація обсягу діяльності в натуральних одиницях і вартісному вимірі для отримання цільового прибутку для одного виду продукту (товару, роботи, послуги) 317
6.5. Бюджетування на підприємстві 320
6.5.1. Сутність бюджетування, його організація на підприємстві 320
6.5.2. Види і послідовність складання бюджетів 321
6.5.3. Зміст операційних і фінансових бюджетів і порядок їх складання (бюджет продаж, бюджет виробництва, бюджет використання матеріалів і закупівель, бюджет заробітної плати, бюджет загальновиробничих витрат, бюджет адміністративних і збутових витрат, бюджет руху грошових коштів, бюджет інвестицій) 322
6.6. Облік витрат за центрами відповідальності 325
6.6.1. Сутність центрів відповідальності 325
6.6.2. Види центрів відповідальності: центри витрат, центри прибутку і центри інвестицій 327
6.6.3. Оцінка ефективності результатів діяльності підрозділів за допомогою показників «рентабельність інвестицій» (*ROI*) і «залишковий дохід» 330
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 333

Навчальне видання

МАТЕРІАЛИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРЕДМЕТНОГО ТЕСТУ З ОБЛІКУ ТА ФІНАНСІВ ЄДИНОГО ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ НА НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ МАГІСТРА

Навчально-методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної та заочної форм навчання спеціальностей
071 «Облік і оподаткування» та 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»

КАЩЕНА Наталія Борисівна

ВАСИЛІШИН Станіслав Ігорович

МАРЕНИЧ Тетяна Григорівна

АКІМОВА Наталія Сергіївна

ЯНЧЕВА Ліана Миколаївна

РИЖИКОВА Наталія Іванівна

ЯРОВА Валентина Василівна

НАУМОВА Тетяна Анатоліївна

КИРИЛЬЄВА Людмила Олексіївна

НЕСТЕРЕНКО Ірина Володимирівна

ПОЛИВАНА Людмила Анатоліївна

ВЄЛІЄВА Вікторія Олександрівна

ОСТАПЕНКО Роман Миколайович

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір для цифрового друку. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк.19,3.
Наклад 100 пр.
Державний біотехнологічний університет
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44